

KOOLIKAVA PROGRAMMI RAKENDAMISE HINDAMINE

2023

Veebruar

Koolikava programmi

(koolipuuvilja ja -kõogivilja kava, koolipiima kava, kaasnevad haridusmeetmed)

rakendamise hindamine perioodil

2017–2022

Tellinud Maaeluministerium

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

Tartus 2023. aastal

Hindamise tellis ja rahastas Maaeluministeerium. Hindamisaruande koostas ja selleks vajalikud tegevused viis läbi Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus RAKE.

UURINGU AUTORID:

Mati Mõtte

Anneli Saaroja

Doris Pavlov

Martin Hayford

Helen Urmann

Uuringu autorid tänavad kõiki küsitlusele vastanud ja intervjueeritud, kes leidsid mahti rääkida oma ootustest Koolikava toimimisele ning anda tagasisidet senisele tegevusele.

RAKE

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuringute keskus. Meie missioon on edendada teadmisel põhinevat otsustamist Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse valdkondlike eksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustikust leiab nii sotsiaalteadlasi kui meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

Euroopa Liit
Euroopa
Regionaalarengu Fond

Eesti
tuleviku heaks

KONTAKTANDMED:

Lossi 36, 51003, Tartu

+372 518 7683

mati.motte@ut.ee

<http://skytte.ut.ee/et/rake>

SISUKORD

SISUKORD	5
KOKKUVÕTE.....	7
SISSEJUHATUS.....	9
1. METOODIKA.....	10
1.1. HINDAMISE ÜLESEHITUS JA KASUTATUD MEETODID	10
1.2. HINDAMISKÜSIMUSED JA OTSUSTAMISKRITEERIUMID	12
1.3. ANDMEALLIKAD JA ANDMEKOGUMISTEHNİKAD	14
1.4. AVASTATUD PIIRANGUD	16
2. KOOLIKAVA TOIMIMISE HINDAMINE.....	17
2.1. OSALEVATE KOOLIDE/LASTE PEAMISED HARJUMUSED VÕI SUUNDUMUSED	23
2.2. KOOLIPUUVILJA, -KÖÖGIVILJA, -PIIMA JA -PIIMATOODETE PAKKUMINE/JAGAMINE NING PÕHITÄHELEPANU VÄRSKEL PUU- JA KÖÖGIVILJAL NING JOOGIPIIMAL	25
2.2.1. KOOLIPIIM	30
2.2.1.1. KOOLIPIIMA ANKEETKÜSITLUSE TULEMUSED.....	35
2.2.2. KOOLIPUUVILI JA -KÖÖGIVILI	51
2.2.2.1. KOOLIPUUVILJA JA -KÖÖGIVILJA KAVA ANKEETKÜSITLUSE TULEMUSED.....	57
2.2.3. KAASNEVAD HARIDUSMEETMED	79
2.2.3.1. KAASNEVATE HARIDUSMEETMETE ANKEETKÜSITLUSE TULEMUSED	81
2.4. TEAVITAMIS- JA TEABEMEETMED	84
2.5. PEAMISED RAKENDUSEESKIRJAD JA -SÄTTED	85
2.6. KAVA KAVANDAMISE, RAKENDAMISE, JÄRELEVALVE JA HINDAMISEGA SEOTUD TERVISHOUI- /TOITUMISASUTUSTE, MUUDE AVALIKU SEKTORI ASUTUSTE JA ERASEKTORI SIDUSRÜHMAD KAASAMINE.....	86
3. VASTUSED ÜHISTELE HINDAMISKÜSIMUSTELE.....	87
3.1. LASTE ÜLDISE PUU- JA KÖÖGIVILJA NING PIIMA JA PIIMATOODETE TARBIMISE SUURENDAMINE KOOSKÖLAS RIIKLIKE SOOVITUSTEGA TERVISLIKU TOITUMISE KOHTA ASJAOMASES VANUSERÜHMAS.	87
3.2. MIL MÄÄRAL ON KOOLIKAVA ÕPETANUD LASTELE TERVISLIKKE TOITUMISHARJUMUSI?.....	91
4 JÄRELDUSED JA SOOVITUSED	93
4.1. KAVA TULEMUSLIKKUS.....	93
4.2. SAADUD KOGEMUSED	93
4.3. PARANDUSSOOVITUSED.....	94

KIRJANDUS	95
LISA 1. KOOLIKAVA TOODETE NIMEKIRI	97
LISA 2. KÜSIMUSTIKUD	99
LISA 3. INTERVJUU KÜSIMUSTIKUD	114
LISA 4. ANDMETABELID JA JOONISED.....	115
LISA 5. HINNATUD KOOLIDE JA LASTEAEDADE NIMEKIRI	146

KOKKUVÕTE

Hindamise tulemused

Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuringute keskus (RAKE) viis perioodil 10. juuni 2022 kuni 28. veebruar 2023 Maaeluministeriumi tellimusel läbi Koolikava programmi progressi hindamise. Koolikavaga soodustatakse puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete jõudmist lasteni, et toetada laste tervislike toitumisharjumuste kujunemist. Hindamise eesmärk oli analüüsida ja anda hinnang Koolikava rakendamise tõhususele ja muutustele laste toitumisharjumustes ning põllumajandus- ja toidusektori teadlikkuse tõusus. Muutuseid hinnati perioodi 2017/2018–2021/2022 ehk viie õppeaasta andmete põhjal. **Hindamise protsess** oli jagatud kolmeks etapiks. I etapis täpsustati sekkumisloogikat ning koguti vajalikud sekundaarandmed. II etapis toimus primaarandmete kogumine, st küsitluse ja intervjuude läbiviimine. III etapis viidi läbi andmete analüüs ning sünteesiti vastus hindamisküsimusele. Hindamisel kasutati kombineeritud meetodit, see tähendab, et koguti ja analüüsiti nii kvantitatiivseid kui ka kvalitatiivseid andmeid.

Õppeaastatel 2017/2018–2020/2021 on Koolikava programmi raames makstud haridusasutustele kokku toetust (Euroopa Liidult ja riiklik) 13 920 739 eurot, sh koolipuuvilja- ja köögivilja toetust 4 466 820 eurot, koolipiima toetust 8 719 438 eurot ja haridusmeetmete toetust 734 482 eurot.

Hinnataval perioodil laiendati Eestis Koolikava programmi, mil lisaks piimatoodetele alustati puu- ja köögivilja toetamist. Oluline on, et nimetatud laiendus hõlmas suhteliselt piiratud sihtrühma, kelleks on koolieelsete lasteasutuste lapsed ja haridusasutuste 1.–5. klassi õpilased.

Hindamise käigus kogutud andmete ja sünteesitud tulemuste põhjal jäeldub, et Koolikava eesmärk suurendada laste piima ja piimatoodete tarbimist, edendades seeläbi piima ja piimatoodete üldist tarbimist, on täietud osaliselt. Küsitluse tulemused otseselt tarbimises muutust ei tõenda, kuid intervjuudes toodi esile olulist sekkumist toitumisharjumuste kujundamisel. Oluline on siiski erinev tase mõjutatud (Koolikavaga liitunud koolide) ja kontrollgrupi (Koolikavaga mitteliitunud koolide) tulemuste vahel, mis on valdavalt kasutatud hindamiskriteeriumite puhul mõjutatud grupi kasuks. Samal ajal on oluline piimatooteid tarbivate nooremate õpilaste suurem ja vanemate õpilaste väiksem osatähtsus. Küsitluse tulemused ei tõenda, et nooremas eas loodud tarbimisharjumused oleksid kinnistunud, kuigi viis aastat kestnud programmi tulemusena võiks seda eeldada.

Samuti jäeldub, et programmi eesmärk (suurendada tervislikku toitumist ja kujundada laste tervislikke toitumisharjumusi) ei ole täiel määral realiseerunud. Koolikava rakendamisele avaldas otsest mõju COVID-19 epideemia tõttu kehtestatud eriolukord, millest tingituna läksid koolid 2020. aasta märtsis üle distantsõppele. Seetõttu vähenes haridusasutustes Koolikava toodete pakkumine ning ei olnud võimalik kaasnevate haridusmeetmete tavapärase rakendamise. Kuigi eesmärkide täitmine on osaline, ei tohi alahinnata programmi mahtu osalenud koolide ja õpilaste arvu põhjal, mis Eestis on ulatuslik.

Jäeldub ka, et Koolikava eesmärk suurendada laste puu- ja köögivilja tarbimist, edendades seeläbi puu- ja köögivilja üldist tarbimist, on täietud osaliselt. Küsitluse tulemused muutust tarbimises otseselt ei näita. Koolikavaga liitunud koolide õpilaste hinnangud on võrreldes kontrollgrupi koolide õpilaste omadega siiski märkimisväärselt positiivsema tarbimise ja mitmekesisema koolis

pakutava puu- ja köögivilja valikuga. Õpetajate ja lapsevanemate arvates on Koolikava vajalik, kuna sellega kaasnevad motiveerivad ja harivad õppekäigud ning nende hinnangul on erinevate puu- ja juurviljade ning piimatoodete pakkumisel positiivne mõju laste tarbimisharjumustele.

Programmi eelarvest ja koolide suurest kaasatusest tingituna on tekkinud olukord, kus praktikas kujuneb toetuse summa päevas ühe õpilase kohta väga väikseks, puu- ja köögiviljade pakkumisel ligikaudu viis senti. Selline toetus aitab kindlasti kaasa toodete pakkumisele, kuid ei võimalda Eestis pakkuda kõiki imporditavaid puuvilju vajalikul määral. Saab öelda, et kuluefektiivsuse vaates on programm oma eesmärgi täitnud. Tuleb aga rõhutada, et lastega seotud keskkonna ja toitumise tagamisel ei tohiks kuluefektiivsus olla hindamise kriteerium.

Koolikava programmi eesmärgi, laste teadlikkuse tõstmine põllumajandus- ja toidusektorist täitmine on kulgenud edukalt. Läbiviidud tegevuste hulk on suur, lisaks koolide tavapärasele programmile on pakutud lastele palju mängulisi ning toiduga seotud tegevusi. Siinjuures on oluline ka erinevate toidutootjate ja muuseumite küllastamine, mis tagavad nõrgema majandusliku seisuga peredest õpilastele võimaluse osa saada silmaringi oluliselt laiendavatest tegevustest.

Järeldused ja soovitused

Lapsed on tervislikust toitumisest teadlikud, kuid see vajab järjepidevat tööd ja tegelemist. Oluline on laste kaasamine erinevate tervisliku toitumise protsessidesse, nt taimede kasvatamine, toitumisalase plakati koostamine, salati valmistamine. Positiivset mõju on ka kaasnevate haridusmeetme raames toimunud õppekäikudel, degusteerimistel jm tegevustel, mis aitavad paremini selgitada, kust toit tuleb. Tervisliku toitumise põhitõdesid teavad paremini nooremad ning neid võiks meelde tuletada ka vanemate klasside õpilastele. Oluline on koostöö haridusasutuste ja kodu vahel, kuna toitumisharjumused ja väärtused toidu mitteraiskamise osas saavad alguse kodust, lasteaial ja koolil on siin toetav roll. Ka mahetoidu pakkumine vajab õpilaste hulgas rohkem selgitustööd, kuna mahetootmisest pärit puu- või juurvili ei näe õpilaste hinnangul sageli välja atraktiivne ja ei ole seetõttu ka isuäratav. Viljade tarbimist mõjutab ka nende serveerimine, tükeldatud ja puhastatud vilju tarbitakse rohkem.

Puu- ja köögiviljade pakkumisel on positiivne mõju ning oluline on lastele pakkuda proovimiseks erinevaid vilju. Koolikava raames on võimalik pakkuda suhteliselt laia tootevalikut, kuid pakutud toodete varieeruvusele võib piiravaks saada ka hanke võitnud pakkuja suutlikkus, nt hanke partner ei suuda tagada piisavalt laia tootevalikut. Samas ilmnes intervjuudest, et sortimenti võiks juurde lisada näiteks tsitruselised.

Koolides, kus 1.–5. klassi õpilased söövad koos vanemate klasside õpilastega, on keeruline tagada, et ainult nemad võtavad puu- ja juurvilja. Seetõttu pakuvad koolid ise vanematele õpilastele puu- ja juurvilja. Seetõttu on soovitatav laiendada koolipuu- ja juurvilja sihtgruppi kuni 12. klassini. Samas ei kasutata koolipiima jaoks ettenähtud toetusraha sageli ära, mistõttu võiks Koolikava raames olla võimalus vahendeid ümber tõsta puu- ja köögivilja kavale, n-ö Koolikava siseselt.

Hindamise tulemusel võib öelda, et Koolikava programm on vajalik ning peaks jätkuma.

SISSEJUHATUS

Koolikava on Euroopa Liidu (EL) põllumajandustoodete ühise turukorralduse raames rakendatav programm, millele eelnes kuni 2017. aastani eraldi koolipuuvilja ja -köögivilja kava ning koolipiima kava. Koolikava programmi (edaspidi Koolikava) rakendatakse koolipuuvilja ja -köögivilja kava strateegias nimetatud eesmärgi järgides. Hinnataval perioodil laiendati Eestis Koolikava programmi, lisaks piimatoodetele alustati puu- ja köögivilja pakkumise toetamist suhteliselt piiratud sihtrühmale, koolieelsetele lasteasutustele ja 1.–5. klassi õpilastele. Koolikavaga soodustakse puu- ja köögivilja, piima ja piimatoodete jõudmist lasteni ning seeläbi toetatakse laste tervislike toitumisharjumuste kujunemist. Samuti on Koolikavas kaasnevate haridusmeetmete toetuse kaudu võimalik tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist.

Kuna Koolikava programmi toetatakse EL-i ühise turukorralduse vahenditest, siis on Euroopa Komisjon kehtestanud Koolikava hindamise alused (Komisjoni määruse nr (EÜ) 40/2017 artikkel 9 lõige 2 ja määruse nr (EÜ) 39/2017 artikkel 8). Ühtlasi on kehtestatud Koolikava hindamisaruande vorm ja sisu miinimumnõuded määruse nr (EÜ) 39/2017 artikli 8 lõikes 2 lisas 1. Käesoleva hindamise käigus järgitakse kehtivaid hindamise aluseid, mille kaudu on võimalik teha kindlaks Koolikava rakendamise tulemuslikkus eesmärkide saavutamisel. Eestis rakendatud Koolikava eesmärgid ja tegevussuunad on kirjeldatud dokumendis „Koolikava rakendamise riiklik strateegia“ (kinnitatud 21.07.2017) ja „Põllumajanduse ja kalanduse valdkonna arengukava aastani 2030“ peatükkides.

Käesoleva hindamise eesmärgiks on analüüsida ja anda hinnang koolikava rakendamise tõhususele ja muutustele laste toitumisharjumustes ning teadlikkuse tõusus. Hindamisel on vaatluse all viis õppeaastat, st periood 2017/2018–2021/2022. Hindamise aruandes esitatakse hindamise tulemused, mis koosnevad hindamise ülesannete täitmise ja hindamisküsimustele antud vastustest.

Hindamise ülesanded olid järgmised:

- 1) esitada tulemusmõõdikute taseme täitmise ülevaade;
- 2) tuletada täiendavad mõõdikud mõjude hindamiseks;
- 3) vastata hindamisküsimustele, sh koostada tulemuste süntees ning teha järeldused;
- 4) esitada soovitusel koolikava tulemuslikumaks rakendamiseks.

Käesolevas Koolikava programmi hindamise lõpparuandes esitatakse ülevaade hindamise tulemustest, mis peegeldavad seni saavutatud programmi mõju ja tulemuslikkust.

Koolikava programmi hindamise viis Maaeluministeriumi tellimusel läbi Tartu Ülikooli sotsiaal-teaduslike rakendusuringute keskus (RAKE) perioodil 22. juuni kuni 28. veebruar 2023. **Hindamise protsess** oli jagatud kolmeks etapiks. I etapis täpsustati sekkumisloogikat ning koguti vajalikud sekundaarandmed. II etapis toimus primaarandmete kogumine, st küsitluse ja intervjuude läbiviimine. III etapis analüüsiti kogutud andmeid ning sünteesiti vastus hindamisküsimusele. Kokkuvõtteks esitati ka järeldused ja leitud tähelepanekute põhjal koostati soovitusel Koolikava tõhusamaks rakendamiseks.

1. METOODIKA

1.1. Hindamise ülesehitus ja kasutatud meetodid

Hindamise meetodite valikul **arvestati määruse nr (EÜ) 39/2017 artikli 8 viidatud määruse lisa 1 miinimumkriteeriumitega**. Ühtlasi arvestati Euroopa Komisjoni juhendmaterjaliga „EL suunised liikmesriikidele koolipuuvilja ja -köögivilja kava ning koolipiimakava hindamise läbiviimiseks“ (inglise k „Guidelines for the Member States’ evaluation of the implementation of the EU school fruit, vegetables and milk scheme (“school scheme”)“).

Hindamise läbiviimisel lähtuti järgmistest põhimõtetest:

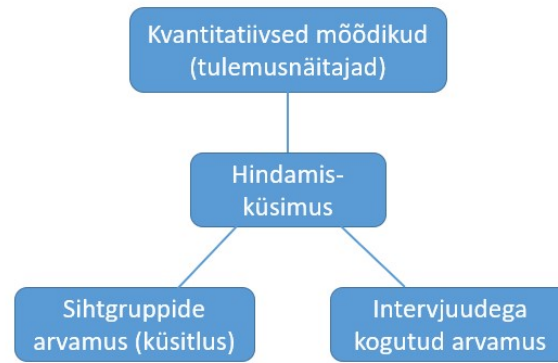
- Hindamise kvaliteetse tulemi saavutamiseks kasutatakse sekkumisloogikat ning hindamisküsimusi, mis aitavad määrata sobivaid mõõdikuid ja sõnastada hinnanguid.
- Hinnangute andmisel kasutatakse tulemusel ja mõjule keskenduvat andmete kogumist, mis on oluliselt laiem programmi väljundnäitajatest (nt laste arv). See tähendab otsest väljundist kaugemale vaatamist, näiteks Koolikavaga liitunud laste arvust leitakse nende laste osatähtsus, kes tänu Koolikava programmile said teada puu-, juurvilja- ja piimatarbimise olulisusest või hakkasid programmi tulemusena oluliselt enam puu- ja juurvilja ning piima tarbima.
- Hindamistulemused sõnastatakse, arvestades tõhususe hindamise aluseid, st hinnangute andmist sellele, mil määral on Koolikava olnud edukas oma eesmärkide saavutamisel või nende poole liikumisel.
- Läbiviidav hindamine on tõendus põhine, mis tähendab, et tagatakse piisavate valimite ja intervjuudega hinnangud.
- Lisaks eelnevale järgitakse EL-i hindamise läbiviimise suunistes märgitud tüüpilisi hindamiskriteeriume nagu asjakohasus ja sidusus.
- Hindamine viidi läbi viie õppeaasta ehk perioodi 1. august 2017–31. juuli 2022 kohta, mis vastab EL-i direktiivis nõutud perioodile.

Hindamisel kasutati kombineeritud meetodit, kus rakendati nii kvantitatiivsete andmete kogumist ja analüüsi kui ka kvalitatiivsete andmete kogumist ning analüüsi.

Kasutatud meetodid on järgmised:

- Eelnevalt koostatud Koolikava rakendamise **aastakokkuvõtete süntees (andmete ja dokumendianalüüs)**;
- Peamiste kvantitatiivsete näitajate ja **mõõdikute esitamine (kirjeldav statistika)**;
- Vastamine hindamisküsimustele toidu tarbimise hinnanguid koondava küsimustiku kaudu, kasutades nn **kontrollgrupi meetodit ja enne-pärast meetodit**;
- Vastamine hindamisküsimustele, rakendades **kvalitatiivset intervjuude meetodit (nn silmast silma intervjuud)**.

Märgitud meetodid moodustavad andmete triangulatsiooni (joonis 1).

Joonis 1. Hindamisel kasutatav andmete triangulatsioon

Tegemist on erinevatest allikatest saadud info omavahelise võrdlemise ja täiendamise (statistilised andmed, dokumendianalüüs ja intervjuu andmed) meetodiga. Triangulatsiooni kasutamine annab panuse tulemuste usaldusväärsusse ja võimaluse leida uusi infoallikaid.

Kvantitatiivse hindamismeetodina rakendatakse toidu tarbimise sageduse küsimustikku nn kontrollgrupi meetodil ja enne-pärast meetodit kasutades.

Käesolevas hindamises on võimalik kontrollgrupi meetodit rakendada hinnatava perioodi järgselt, mis tähendab, et hindamise tulemused on mõjutatud ajalisest nihkest ja inimeste meenutustest. Kontrollgrupi meetod kombineeritult kahe mõõtmistulemuse (enne-pärast) meetodiga tuleks soovitatavalt läbi viia hinnatava programmi jooksul, see tähendab mõõtmistulemusi nii kontrollgrupis kui ka mõjutatud grupis programmiperioodi alguses ja lõpus. Seda meetodit nimetatakse ka erinevuste erinevuse meetodiks (inglise keeles *difference-in-difference*). Koolikava hindamisel ei ole võimalik rakendada meetodit ajas muutumatute püsivate gruppidega, kuna Koolikava lõppkasusaajad on vanuseliselt dünaamiliselt muutuvad. Seega rakendatakse kontrollgrupi meetodit ja enne-pärast mõõtmistulemuste meetodit eraldiseisvalt.

Mõjutatud grupi ja kontrollgrupi kvantifitseeritud hinnangute erinevusi mõõdetakse programmiperioodi lõpus (järgselt), kuna ei ole teada perioodi alguse (lähtemõõtmise) tulemus. Tulemuste erinevus võimaldab eelkõige anda vastused **hindamisküsimustele HK2 ja HK3.**

Erinevuste erinevuse meetodi terviklikul rakendamisel tuleks kasutada kahte mõõtmistulemust, kus esimene mõõtmine tehakse programmiperioodi alguses, st peaks olema tehtud Koolikava programmi rakendamise perioodi alguses (lähte- ehk nullmõõtmine) ja teine mõõtmine tehakse perioodi lõpus (järelmõõtmine). Ideaalis tuleks hoida vaadeldav grupp konstantsena. Leiti, et meetodit saab rakendada tinglikult, kuna aastal 2017 on läbi viidud uuring „Koolipuuvilja ja -kõogivilja kava rakendamise hindamine 2011/2012.–2015/2016. õppeaastatel“, mille tulemused on kasutatavad lähtemõõtmisena.

1.2. Hindamisküsimused ja otsustamiskriteeriumid

Hindamisel arvestati järgmiste hindamisküsimustega:

EL ühised hindamisküsimused (HK)

- **HK1.** Millisel määral on Koolikava suurendanud laste üldist puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete tarbimist asjaomases vanuserühmas? Luuakse tarbimise võrdlus riiklike soovitustega tervisliku toitumise kohta vastavas vanuserühmas:
 - hinnatakse otsest tarbimist ehk tarbimist koolis (sh Koolikava alusel) ja selle muutust (kogus ja/või sagedus);
 - hinnatakse kaudset tarbimist ehk tarbimist Koolikava väliselt ja/või väljaspool kooli (nt tarbimine kodus);
 - tulemused ehk muutused tarbimises esitatakse koguse või sagedusnäitajana;
 - lisaks tuuakse hankija soovil välja nende laste osakaalu muutuse, kes vastavad riikliku soovitatava päevase puu- ja köögiviljakoguse eesmärgile;
 - tuuakse välja nende laste osakaalu muutuse, kes vastavad riiklike ametiasutuste tervise- ja toitumissoovitustele päevase joogipiima ning muude suhkru-, lõhna- ja maitseaine-, puuvilja-, pähkli- või kakaolisandita piimatoodete tarbimise kohta. Hinnatakse kooskõla nimetatud toodete riiklikult soovitatud rasva- ja naatriumisaldusega asjaomase vanuserühma puhul.
- **HK2.** Millisel määral on Koolikava programm suurendanud laste teadlikkust põllumajandustoodete mitmekesisuse osas ja nende kasulikkusest tervisele?
 - hinnatakse laste teadmiste muutust põllumajandustoodangu tundmisel;
 - hinnatakse laste osatähtsust, kes teavad piima ja juustu tootmise aluseid;
 - hinnatakse mahetoodetest teadlike laste arvu muutust;
 - hinnatakse laste teadmisi nn toidupüramiidist ja tervislikust toitumisest;
 - hinnatakse muutusi laste teadmistes värske puu- ja köögivilja, joogipiima ning suhkru-, lõhna- ja maitseaine-, puuvilja-, pähkli- või kakaolisandita piimatoodete tarbimise kasulikkusest tervisele. Analüüsitakse kooskõla toodete riiklikult soovitatud rasva- ja naatriumisaldusega asjaomase vanuserühma puhul.

Riiklikud eesmärkide hindamist täiendavad hindamisküsimused

- **HK3.** Millisel määral on koolikava õpetanud lastele tervislikke toitumisharjumusi?
 - hinnatakse muutust suhtumises puu-, köögivilja-, piima- ja piimatoodete tarbimisse;
 - hinnatakse laste tarbimisharjumuste muutumist puu- ja köögiviljade, piima ja piimatoodete osas, sh analüüsitakse kooskõla riiklike soovitustega tervisliku toitumise kohta asjaomases vanuserühmas;
- **HK4.** Millised muudatused on koolikavas hinnatava perioodi vältel aset leidnud ja kuidas need on mõjutanud koolikava strateegiliste eesmärkide saavutamist?
 - hinnatakse Koolikava terviklikku protsessi, senist toimimist (sh Koolikava toodete pakkumist ja kaasnevaid haridusmeetmeid), kavale seatud üldiste eesmärkide saavutamiseks tehtud sidusrühmade kaasamise tegevusi. Koostatakse kokkuvõtted ja soovitusel, mis aitaksid kaasa kava tulemuslikumale rakendamisele järgnevatel aastatel.
 - eristatakse järgmised olulised teemad: kava tulemuslikkus, saadud kogemused, parandussoovitused.

Hindamisküsimustele vastamisel järgitakse Koolikava sekkumisloogikat eesmärkide täitmisel. Sekkumisloogika ülevaade on esitatud järgnevas Tabel 1. Sekkumisloogikal põhinev hindamine loob aluse, et mõõdetakse üksnes selliseid indikaatoreid, millel on olemas oluline seos sihtrühma ja koolikava tegevuse kaudu eesmärgiga. Hindamise struktureerimise faasis koostati metoodika, kus on seotud mõjuahelad hindamisküsimuse (HK) kaudu sihtrühma ja mõõdetava indikaatoriga. HKd on seotud kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete indikaatoritega, mis aitavad mõõta tulemuslikkust ja mõju.

Tabel 1. Koolikava skeemide sekkumisloogika eesmärkide, HK-de ja mõõdikute seoste alusel

Eesmärk	HK	Koolikava skeem	Sihtrühm	Indikaator	Andmeallikas
Suurendada laste puu- ja köögivilja tarbimist, edendades seeläbi puu- ja köögivilja üldist tarbimist	HK1; HK4	Kooli- puuvilja ja -köögivilja kava	Koolieelsed lasteasutused ja lapsed; haridus- asutuste 1.–5. klassi õpilased	Sihtrühma suurus: 140228 last, kellest 48% (67575 last) on koolieelikud.	EHIS; PRIA; küsitlus
Suurendada laste piima ja piimatoodete tarbimist, edendades seeläbi piima ja piimatoodete üldist tarbimist	HK1; HK4	Kooli- piimakava	Koolieelsed lasteasutused ja lapsed; haridus- asutuste 1.–12. klassi ning kutse- keskharidus- asutuste õpilased	Sihtrühma suurus: 222244 last, kellest 30% (67575 last) on koolieelikud.	EHIS; PRIA; küsitlus
Kujundada laste tervislikke toitumisharjumusi	HK1; HK3; HK4	Kooli- puuvilja ja -köögivilja kava; kooli- piimakava	Koolieelsed lasteasutused ja lapsed; haridus- asutuste 1.– 12. klassi ning kutse- keskharidus- asutuste õpilased	Küsitlus: tarbimise sagedus; maitse- harjumuste muutus; baastase TAI uuring, tarbimise sagedus. Märkus: piimatoodete kohta puudub maitse- harjumuste baastase.	EHIS; PRIA; küsitlus; TAI uuring
Tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist	HK2; HK4	Kaasnevad haridus- meetmed	Asutused, mis on liitunud Koolipuuvilja ja -köögivilja kavaga või koolipiima kavaga	Küsitlus: tarbimise teadlikkuse küsimus; tähelepanekud tervisliku toitumise teavitamise kohta; Märkus: baastase puudub.	PRIA; küsitlus;

Indikaatorid jaotati tinglikult kolmeks, kus sisendiks on võimaldatud toetus ja otseseks väljundiks Koolikava programmi kaasatud haridusasutused ning õpilased. Tulemusindikaatoriteks on valdav enamus ankeetküsitluses käsitletud küsimusi, mis võimaldavad hinnata erinevusi mõjutatud ja kontrollgrupi vahel. Hinnangute erinevus nimetud gruppide vahel moodustab mõjuindikaatori.

Ühtlasi võrreldi muutuseid eelnevalt Eestis läbi viidud analoogsete uuringutega. Mõju toodi välja hindamisküsimuste vastustes võrdluses kontrollgrupi või eelneva baastase muutuse vahel. Hindamisküsimuste vastuste abil anti omakorda hinnangud eesmärkide täitmisele ehk kava tulemuslikkusele. Hindamisküsimusele vastuse andmisel kasutatakse tulemuslikkuse esiletoomise vaadet. Tulemuslikkuse vaate kasutamine tähendab seda, et hinnangud baseeruvad saavutatud sihttasemetel ja eesmärkide täitmisel ning tegevuste tulemuslikkuse hindamisel.

1.3. Andmeallikad ja andmekogumistehnikad

Hindamise läbiviimisel ja tulemuste saavutamisel kasutati erinevaid andmeallikaid vastavalt eelnevalt valitud meetoditele.

Eelnevalt on koostatud Koolikava programmi rakendamise aastakokkuvõtete süntees ning peamiste kvantitatiivsete näitajate ja mõõdikute esitamine.

Analüüsi eesmärk on koostada hindamisele alusstatistika ning tuua välja varasemad järeldused ning olulisemad muutused, mis on toimunud hinnatava perioodi jooksul. Selleks töötati läbi järgmised dokumendid:

- Koolikava rakendamise riiklik strateegia;
- Maaeluministeriumi kokkuvõtted (Põllumajanduse, kalanduse ja toiduainetööstuse ülevaadete osana);
- Iga-aastased järelevalvearuanded Euroopa Komisjonile;
- Euroopa Liidu avalikud andmed liikmesriikide koondandmete kohta;
- PRIA Koolikava koondandmed ja Koolikava regulatiivsed normid ning koondvaated;
- Koolikava programmis mõõdikute sihttaseme ja saavutatud tulemuste võrdlemine;
- Täiendav toitumisalane kirjandus, sh Tervise Arengu Instituudi poolt koostatud riiklikud soovituselised;
- Eesti sisetarbimist iseloomustav statistika (Statistikaameti tabelid).

Tulemuseks on olulise info välja toomine, mis annab ühtlasi vajaliku sisendi vastamaks hindamisküsimusele HK4.

Hindamise läbiviimiseks moodustavad kõige olulisema andmekogumi kogutavad primaarandmed. Primaarandmete kogumiseks **kasutatakse veebiküsitlust ja personaalintervjuude meetodit.**

Struktureeritud küsitlusega kogutavad kvantitatiivsed andmed moodustavad peamise andmekogumi. **Andmete triangulatsiooni tagamiseks**, mis omakorda tagab hindamistulemuste usaldusväärsuse, rakendatakse lisaks kvantitatiivsetele andmetele kvalitatiivsete andmete kogumist ning analüüsi. **Kvalitatiivseks meetodiks on intervjuud, mille kaudu uuritakse programmi konteksti, arengute põhjuseid ning valideeritakse kvantitatiivsete andmete analüüsimisel saadud tulemusi**, sh andmeid, mis üksteisele vastanduvad ja vajavad täiendavat tõlgendamist. Ühtlasi on vaatluste all osalejate tähelepanekud programmi mõjust.

Valimite moodustamisel võeti arvesse järgmised sihtrühmad:

- Koolipuuvilja ja -kõogivilja pakkumise sihtgrupiks on koolieelse lasteasutuse lapsed ja haridus- asutuse 1.–5. klassi õpilased.
- Koolipiima pakkumise sihtgrupiks on koolieelse lasteasutuse lapsed ja haridusasutuse 1.–12. klassi õpilased ning kutsekeskharidust omandavad õpilased, kes õpivad kutseõppeasutuses või rakendusõrgkoolis.

- Kaasnevate haridusmeetmete elluviimise toetuse sihtgrupiks on koolieelse lasteasutuse lapsed ja haridusasutuse 1.–5. klassi õpilased.

Valimite määramisel lähtuti Koolikava rakendamise statistikast. Valimi suuruse määrab erinevate kooliastme õpilaste arv perioodil 2017–2022, aga ka erinevused koolipuuvilja ja -kõogivilja ning koolipiima sihtgruppide osas (vastavalt 1.–5. ja 1.–12. klass). Tulemuste võrreldavuse tagamiseks järgiti sihtgruppide valikul aastal 2017 läbiviidud uuringu valimeid (Lauri, 2017). **Valimi esinduslikkust hinnati kooli suurust (jaotatuna õpilaste arvu järgi kolme gruppi: kuni 100 õpilast; 101–500 õpilast; üle 500 õpilase) ja kõikide Eesti regioonide proportsionaalsust jälgides.** Lisaks jaotati sihtgrupid ja valimid **Koolikavaga liitunud ja mitteliitunud koolideks** (nn mõjutatud grupi ja kontrollgrupi moodustamine). Lisaks eelnevale võeti intervjuude valimite koostamisel **arvesse ka erisused koolitüüpides.**

Lähtuvalt „Eesti Vabariigi haridusseaduse, põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse, erakooliseaduse ning koolieelse lasteasutuse seaduse muutmise seadusele“¹ on kooliastmed jagatud alljärgnevalt:

- 1.–3. klass – I kooliaste;
- 4.–6. klass – II kooliaste;
- 7.–9. klass – III kooliaste;
- 10.–12. klass – gümnaasium.

Õpilaste arvud kooliastmete lõikes on leitavad Haridussilma portaalist (haridussilm.ee), st sihtgrupi arvutustel saame aluseks võtta õpilaste arvu kooliastmete ja klasside lõikes.

Eelmärgitud varsemale uuringule tuginedes osales küsitlusuuringus 55 kooli ja valimis oli 1327 õpilast. Ühtlasi küsitleti 163 klassi klassijuhatajaid ja 4. klasside õpilaste vanemaid 316 (Lauri, 2017). Hindamise I etapis määrati täpne küsitluse valimi suurus, kus määravaks oli Koolikava kasutamise kordade arv või sellega mitte liitumine. Mõjutatud sihtrühma valiti need koolid, mis olid kasutanud Koolikava toetust viis järjestikust korda ja kontrollgruppi jäid Koolikavaga mitteliitunud koolid. Valimi koostamisel arvestati kooli suurust (õpilaste arvu alusel) ja nende jaotumist maakondade lõikes proportsionaalselt. Küsitluse valimi sihtgrupp ja lõppvalim on kirjeldatud tabelis 2.

Tabel 2. Küsitletud isikute valimid

Sihtgrupp	Jaotus	Valimi sihtgrupp (isikute arv)		Lõppvalim (vastuste arv)	
		Koolikavaga liitunud koolid	Koolikavaga mitte-liitunud koolid	Koolikavaga liitunud koolid	Koolikavaga mitte-liitunud koolid
Õpilased	4. klass	12 303	600	884	78
	8. klass	13 783	628	729	72
	11. klass	4 377	462	386	-
	Kokku	30 418	1 690	1 999	150
Õpetajad	4. klass			35	6
	8. klass	kuni 600	kuni 30	23	5
	11. klass			13	-
	Kokku	-	-	71	11
Lapsevanemad	4. klass			221	17
	8. klass			180	21
	11. klass	kuni 6000	kuni 300	60	-
	Kokku			461	38

¹ <https://www.riigiteataja.ee/akt/73147>

Kuna õpetajad ja lapsevanemad ei ole Koolikava otsene sihtrühm ja mõjutatud isikud, siis nende kohta ei koostatud detailset sihtgrupi valimit ja eeldati, et oma vastuse annab 10–20% õpilastega seotud isikutest. Ankeetküsitlus korraldati ajavahemikul 07. november 2022–19. jaanuar 2023 veebikeskkonnas LimeSurvey eesti ja vene keeles (Lisa 2). Küsitlus saadeti välja 66 kooli esindajale (sh 14 koolile kontrollgrupist), kelle e-posti aadressid otsiti koolide kodulehtedelt. Uuringus kasutatud ankeet koosnes valdavalt struktureeritud küsimustest, aga ka põhjendamise ja selgitamise võimalusest ehk nn avatud küsimustest.

Hindamisse kaasati ka koolieelsed haridusasutused ehk lasteaiaid, kus viidi läbi intervjuud rühma õpetaja või abitöötajaga ning fookusgrupi intervjuud lapsevanematega. Lisaks intervjueriti kooli tugitöötajaid.

1.4. Avastatud piirangud

Hindamise meetodite valikul oli olulisi piiranguid, kuna hindamine ei toimunud lõppeva Koolikava rakendamise perioodil, st kestva kooliaasta ja Koolikava kattaval perioodil.

Hindaja arvates ei ole võimalik kasutada mitmeid kvantitatiivseid meetodeid, mis eeldavad vaatlust ja päevast vaatluspäeviku koostamist. Sellised meetodid jäeti kasutamata ja on järgmised:

- Nn 24 tunni järgse meenutuse meetod – meetod eeldab küsimusi meenutamaks tegelikku toidutarbimist viimase 24 tunni jooksul tarbitud toidu ja jookide kohta esitatud küsimuste kaudu (hindaja võib rakendada kategooriaid, portsjonite suuruse või pildipõhiseid küsimusi).
- Toidupäevikute või -kirjete koostamise meetod – meetod eeldab kõigi tarbitud toiduainete ja jookide kirjete kogumist perioodi jooksul (tavaliselt 1–3 või 4 järjestikust päeva), rühmitatuna kategooriad ja millele on lisatud portsjonite suuruse näidised või pildid. Hindaja võrdleb andmeid Koolikavas pakutavaga ja mõõdab koguseid.
- Otsene vaatlus – tegeliku käitumise registreerimine koolitatud vaatlejate poolt (toidu tarbimine) erinevalt teatatud või meelde tuletatud käitumisest (nt soovituslik tervislik toiduvalik).

Mõju hindamist piirab kontrollgrupi valik, aga ka baasaasta tulemuste osaline puudumine.

Kuna Koolikavaga liitunud haridusasutuste osatähtsus on suur ja valimite koostamisel arvestati nii kooli suurust kui ka regionaalselt jaotumist, siis kontrollgrupi moodustamine sarnastel alustel mõjutatud grupiga oli äärmiselt piiratud.

Tulenevalt koolipiima rakendamise esimesest perioodist, millele ei ole eelnenud õpilaste toitumisharjumuste taseme määramist käesoleva hindamisega võrreldavate sihtgruppide piires ning tingimustel, on paraku piiratud muutuste esile toomine võrdleval alusel. Mõjuhinnangute andmisel on lähtutud eelkõige õpilaste vanuse muutusest, sest aja möödudes (vanemaks saades) peaks jätkuma väljakujunenud tarbijaeelistused.

Hindamisega tuleks alustada vähemalt pool aastat enne kooliaasta lõppu, st kui hindamisperioodi lõpp on planeeritud juunisse, peaks hindamisprotsess hõlmama perioodil jaanuarist juunini.

2. KOOLIKAVA TOIMIMISE HINDAMINE

Eestis hakati koolipiimatoetuse raames piima ja piimatoodete pakkumist rahaliselt toetama alates 2001. aastast ning koolipiima kava rakendatakse alates 2004. aastast. Koolipuuvilja ja -köögivilja kava lisati turukorralduse meetmete hulka Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika puu- ja köögivilja turukorralduse reformiga 2007. aastal ning on rakendatud alates 2009/2010. õppeaastast, k.a Eestis.

Euroopa Liidu põllumajandustoodete ühise turukorralduse raames kehtis varasemalt kaks eraldi koolikava kuni 31.07.2017: koolipiima kava ning koolipuuvilja ja -köögivilja kava. Ühine **Koolikava** tekkis alates 1. augustist 2017 nende kokku liitmisel² ehk ühine raamistik, mis hõlmab Euroopa Liidu toetust haridusasutustes lastele puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete pakkumiseks.

Koolipuuvilja ja -köögivilja kava strateegia eesmärk on panustada laste tervisliku toitumise edendamisse ja aidata kaasa ülekaalulisuse vähendamisele laste hulgas. Strateegiat rakendatakse 2017/2018.–2022/2023. õppeaastatel. Strateegia võimaldab rakendada maaeluministri 30. juuni 2017. a määruses nr 51 „Koolikava toetus” sätestatud haridusasutustes puu- ja köögivilja pakkumise toetust ning piima ja piimatoodete pakkumise toetust ning kaasnevate haridusmeetmete toetust. Programm laienes alates 2012. aasta sügisperioodil ka 5. klassidele.

Koolikavaga soodustakse puu- ja köögivilja, piima ja piimatoodete jõudmist lasteni, millega toetatakse laste tervislike toitumisharjumuste kujunemist. Samuti võimaldavad Koolikavas kaasnevate haridusmeetmete toetused tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist. Lisaks võimaldatakse puu- ja köögiviljakasvatajatel ning piimatootjatel leida oma toodangule uusi turuväljundeid.

Koolikava toetus hõlmab koolipuuvilja ja -köögivilja ning koolipiima pakkumise toetust ja kaasnevate haridusmeetmete toetust, aidates rahastada lasteaedades ja koolides tasuta piimatoodete, puu- ja köögivilja jaotamist.

Koolikava strateegilisteks eesmärkideks on:

- Suurendada laste puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete tarbimist, edendades seeläbi puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete üldist tarbimist;
- Kujundada laste tervislike toitumisharjumusi;
- Tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist.

Koolikava sihtrühm:

- Koolipuuvilja ja -köögivilja pakkumise toetuse ning kaasnevate haridusmeetmete toetus on suunatud koolieelse lasteasutuse lastele ja haridusasutuse 1.–5. klassi õpilastele.
- Piima ja piimatoodete pakkumise toetus (koolipiima kava) on suunatud koolieelse lasteasutuse lastele, haridusasutuse 1.–12. klassi õpilastele ning kutsekeskharidust omandavatele õpilastele, kes õpivad kutseõppeasutuses või rakenduskõrgkoolis.

² Maaeluministri 21.07.2017 käskkiri nr 84 „Koolikava rakendamise riiklik strateegia”. <https://www.agri.ee/koolikava-toetus>

Abikõlblikud tooted:

- **Koolipiima kavas** saab toetust taotleda maitsestatamata piimatoodetele (piim, keefir, hapupiim, jogurt, plett ning laktoosivabad piimatooted).
- **Koolipuuvilja ja -köögivilja kavas** erinevatele puuviljadele (värsked õunad, pirnid ja küdooniad, kirsid, ploomid, maasikad, vaarikad, murakad, sõstrad, karusmarjad, pohlad, mustikad, jõhvikad ja astelpaju marjad ning külmutatud puuviljad ja marjad) ning juurviljadele (värsked või jahutatud tomatid, kapsad, salatid, sigurid, porgand, naeris, juurseller, söögipeet, aed-piimjuur ja redis, kurgid, kaunviljad, spargel, seller, paprika, kabatšokk, kõrvitsad). Abikõlblike toodete nimekiri koos soovituslike ühekordsete kogustega on esitatud lisas 1.

Abikõlblike toodete valikul on arvestatud Euroopa Liidu suuniseid³ pakkuda Koolikavas eeskätt tooteid, millele ei ole lisatud suhkrut, soola, rasva, magusainet, kunstlikke lõhna- ja maitsetugevdajaid.

Koolikava raames pakutud puu- ja köögivilja peab laste tavapärasele toidukorrale looma lisandväärtuse, seega ei tohi haridusasutuses puu- ja köögivilja pakkumise toetuse raames jagatav toode olla sama, mida samal päeval pakutakse põhimenuus. (Maaeluministerium, 2021b; Maaeluministerium, 2017) Eelistatud on Eestis kasvatatud köögi- ja puuviljad ning marjad vastavalt hooajalisusele ja kättesaadavusele. (Maaeluministerium, 2018)

- **Kaasnevate haridusmeetmete** toetust saab kasutada tegevuste elluviimiseks, mis on seotud, kas puu- ja köögivilja või piima ja piimatoodete pakkumisega või mõlemaga. Sellisteks tegevusteks on toitumist käsitlevad teematunnid, põllumajandus- ja toidusektori ettevõtete külastamine, kooliaedade rajamine, degusteerimine ja kokanduse õpitoad ning teemapäevade, konkursside ja mängude korraldamine.

Haridusmeetmete raames on abikõlblikud kulud ka kaasnev transpordikulu, erinevad sissepääsu või piletirahad lastele ja õpetajatele või lastevanematele, kes saavad meetme käigus lapsi ning kulud, mis on seotud haridusasutusvälise giidi või õppejõu kaasamisega. (PRIA, 2017)

Koolipiimatoodete pakkumises on taotlejale antava **toetuse määraks** kehtestatud 0,108 eurot lapse kohta õppepäevas⁴. Koolipiimatoodete pakkumises on toetatavaks maksimumkoguseks 0,25 liitrit piima või piimatoodet koolipäevas ühe lapse kohta. Uues Koolikavas on muutunud piima ja piimatoodete pakkumise ühikumäära arvestamise põhimõte. Kui varem oli koolipiimatoetuse ühikumäär tarbitud piima koguse kohta, siis uues Koolikavas arvestatakse piima ja piimatoodete pakkumise ühikumäära lapse kohta õppepäevas. (Maaeluministerium, 2018)

Koolipuuvilja ja -köögivilja pakkumises taotlejale antava **toetuse määraks** on kehtestatud 0,05 eurot lapse kohta õppepäevas.

Kaasnevate haridusmeetmete elluviimise **toetuse piirmäär** on kuni 25 eurot õpilase kohta õppeaastas⁵. Tegevusi rahastatakse proportsionaalselt puu- ja köögivilja pakkumise toetuse eelarvest

³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1308/2013 artikli 23 lõige 6, Komisjoni delegeeritud määrus (EL) 2017/40, p.9

⁴ Koolikava toetus: toetuse määrad. Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet. <https://www.pria.ee/toetused/koolikava-toetus#s9455>

⁵ Maaeluministri määrus nr 51 „Koolikava toetus“. <https://www.riigiteataja.ee/akt/111072017002>

ning piima ja piimatootete pakkumise toetuse eelarvest. Kaasnevate haridusmeetmete eelarve on kuni 8% Koolikava kogueelarvest, mis koosneb Euroopa Liidu ning Eesti riigi eraldistest.

Koolikava rakendavaks asutuseks on Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet (PRIA). PRIA kiidab heaks Koolikava toetuse taotlejad, kontrollib taotluse esitamisel nõutavate dokumentide olemasolu ja esitatud andmete õigsust, maksab välja toetuse ning kontrollib selle sihipärasest kasutamist.

PRIA teeb igal õppeaastal läbiviidud kohapealsetest kontrollidest ja nendega seotud tulemustest kokkuvõtte ning esitab kontrolliaruande Euroopa Komisjoni asjaomasele õppeaastale järgneva kalendriaasta 31. oktoobriks.

Koolipiima ning koolipuuvilja ja -köögivilja toetust saab taotleda järgmiste taotlusperioodide kohta: 1. august – 30. september; 1. oktoober – 30. november; 1. detsember – 31. jaanuar; 1. veebruar – 31. märts; 1. aprill – 31. mai; 1. juuni – 31. juuli.

Alates 2021/2022. õppeaastast saab koolipiima pakkumise ning koolipuuvilja ja -köögivilja pakkumise toetust taotleda: 1. august – 31. oktoober; 1. november – 31. detsember; 1. jaanuar – 28. veebruar; 1. märts – 30. aprill; 1. mai – 31. juuli.

Koolikava toetuse taotlemiseks peab taotleja olema eelnevalt PRIA poolt heakskiidetud. Perioodil 01.08.2017–01.12.2021 kiitis PRIA heaks 3006⁶ Koolikava toetuse taotlust (1317 koolipiima, 1247 koolipuuvilja ja -köögivilja ning 442 kaasnevate haridusmeetmete taotlust), millega oli kaasatud 978 õppeasutust.

Eelarve

Eesti maksab abikõlblike toodete pakkumiseks ja kaasnevate haridusmeetmete elluviimiseks lisaks Euroopa Liidu (EL) toetusmäärale riikliku toetust. Ajavahemikuks 1.08.2017–31.07.2023 oli Koolikava toetuse soovituslikud eraldised Euroopa Liidu poolt Eestile puu- ja köögivilja pakkumiseks 439 163 eurot õppeaastas ning piima ja piimatoodete pakkumiseks 700 309 eurot õppeaastas. (Maaeluministerium, 2017)

Õppeaastatel 2017/2018–2020/2021 on Koolikava raames makstud kokku toetust (EL ja riiklik) 11 214 549 eurot, sh koolipuuvilja- ja köögivilja toetust 3 529 768 eurot, koolipiima toetust 7 047 626 eurot ja haridusmeetmete toetust 595 593 eurot. Toetust makstakse tarbitud koguste ja tehtud kulutuste alusel tagantjärele.

⁶ PRIA andmed Koolikavas osalemiseks heakskiidetud taotlejad seisuga 01.12.21.
<https://pria.ee/toetused/koolikava-toetus#s6850>

Tabel 3. Euroopa Komisjoni poolt makstud Koolikava toetussummad eurodes ja osalenud koolide arv. Allikas: Euroopa Komisjon. Koolikava rakendamise raportid 2017/2018–2020/2021⁷. Autorite koostatud

Õppeaasta	2017/2018		2018/2019		2019/2020		2020/2021	
	EL toetus	Riiklik toetus	EL toetus	Riiklik toetus	EL toetus	Riiklik toetus	EL toetus	Riiklik toetus
Puu- ja köögivilja kava toetus kokku	509 835	397 569	493 018	424 263	573 597	242 659	614 760	315 629
Värske puu- ja köögivili	502 340	391 725	487 398	419 426	567 351	240 017	608 894	312 617
Töödeldud puu- ja köögivili	7 495	5 844	5 620	4837	6 246	2 642	5 866	3 012
Koolipiimakava toetus	736 500	1103 686	728 500	1168883	765 318	796 201	892 329	856 212
Joogipiim, sh laktoosivaba	639 503	958 331	629 132	1009446	662 839	689 587	755 645	725 060
Juust, kohupiim, jogurt jm piimatooted, millele ei ole lisatud lõhna- ja maitseaineid, puuvilju, pähkleid ega kakaod.	96 997	145 355	99 367	159 435	102 479	106 614	136 684	131 152
Piimatooted, millele on lisatud lõhna- ja maitseaineid, puuvilju, pähkleid või kakaod.	0	0	0	0	0	0	0	0
Haridusmeetmed	76 312	0	94 753	70 585	0	165 876	0	188 067
Koolipuuvili ja -köögivili	55 715	0	72 694	54 153	0	137 965	0	159 892
Koolipiim	20 597	0	22 059	16 432	0	27 911	0	28 175
Kokku	1322647	1501255	1316271	1663731	1338915	1204736	1507089	1359908
	2 823 902		2 980 002		2 543 651		2 866 997	
Koolikavaga liitunud õppeasutuste arv kokku	868		875		854		863	
Koolieelne lasteasutus	461		458		445		444	
Põhikool	244		249		246		256	
Gümnaasium	163		168		163		163	

⁷ https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/market-measures/school-fruit-vegetables-and-milk-scheme/country/estonia_en

Ülevaade varasematest uuringutest

Tervise Arengu Instituut viis koolipuuvilja kava esimese hindamise läbi 2012. aastal „**Ülevaade koolipuuviljakava rakendamisest Eestis**“/ 2010/2011. õppeaasta koolipuuvilja kava hindamine (Pitsi ja Oja, 2012). Hinnati koolipuuvilja kava (KPK) rakendamise efektiivsust perioodil 01.09.2009–31.12.2011 ja anti soovitusi kava paremaks muutmisele. Hinnati õpilaste ja õpetajate teadmisi puu- ja köögiviljade tervislikkusest ning tarbimisest (tarbimise eelistused, sagedus, kogused ja valik). KPK peamiseks sihtrühmaks olid lapsed vanusevahemikus 6–10 eluaastat.

Uuringus (küsitluses) osales 27 kooli (4. klassi õpilasi 546, 1.–4. klasside klassijuhatajaid 105, KPK vahendajad (koolide direktorid, toitlustajad, varustajad, kohalikud omavalitsused).

Peamiste järeldustena leiti, et:

- Kaasatud õpilaste arv on olnud üsna stabiilselt üle 30 000 õpilase ajavahemikul 01.01.2010–31.06.2011.
- Koolide ja õpilaste kaasatus oli kõikides maakondades kõige väiksem kas KPK esimesel või viimasel perioodil.
- Viljade varieeruvus on suurim aasta kahel viimasel perioodil. Viljade pakkumine on kogu vaadeldud ajaperioodi jooksul mitmekesistunud.
- Sõnum koolipuuvilja kava, olemasolust on jõudnud nii õpilaste kui õpetajateni. 98% õpilastest teadis KPK olemasolust, 64% arvas, et see toimub ka tema koolis. Õpetajatest olid KPK-st teadlikud kõik küsitletud.
- KPK vajalikkuses on veendunud nii selles osalevate koolide õpetajad kui KPK vahendajad.
- Uuringusse sattunud koolidest olid 58% liitunud KPK-ga ning 17% tahaks selles osaleda.
- Vahendajatest 81% arvas, et KPK muutuks efektiivsemaks, kui lubataks vilju kasutada teatud juhtudel ka toidu koostises (nt marjad magustoidul) ning suurendataks õpilaste teadmisi puu- ja köögiviljade kasulikkusest (42%).
- Koguseliselt pakuti puuviljadest enim õunu, pirne ja ploome ning köögiviljadest porgandit, kurki ja kapsast.
- 31% õpilastest arvas, et puu- ja köögivilju tuleks tarbida 1–2 portsjonit päevas ning 37% õpilasi arvas, et 3–5 portsjonit päevas.

Tervise Arengu Instituudi raport „**Koolipuuvilja ja -köögivilja kava rakendamise hindamine 2011/2012.–2015/2016. õppeaastatel**“ (Lauri, 2017) annab ülevaate koolipuuvilja ja -köögivilja kava strateegiast ning analüüsib selle tulemusi 2011/2012.–2015/2016. õppeaastal koolides. Uuringusse ei ole kaasatud koolieelseid lasteasutusi. Antakse ülevaade ka puu- ja köögivilja tarbimise hetkeolukorrast Eestis. Kordusuuringus piirduti samuti ainult 4. klassi lastega, vahendajate, 1.–5. klassi klassijuhatajatega ning lisaks küsitleti lapsevanemaid. Küsitlus viidi läbi kohapeal täidetavate paberankeetidega. Kokku osales uuringus 55 kooli. Õpilasi oli 1327, 1.–5. klassi klassijuhatajaid 163, vahendajaid 154 ja 4. klasside õpilaste vanemaid 316.

Peamiste järeldustena toodi välja:

- Koolipuuvilja ja köögivilja kava rakendamisel on õpilaste maksimaalne kaasatus tõusnud 17% (võrreldes eelmise uuringuga). Suurenenud on õpilaste ja koolide kaasatus.
- Koolipuuvilja ja -köögivilja kava plakati märgatavus õpetajate seas on langenud.
- Tõusnud on igapäevane ning vähemalt 3–4 päeval nädalas puu- ja köögiviljade pakkumine õpilastele (üle 50% õpilastele). Marjade pakkumine on jätkuvalt väike, kuid siiski saagenenud.
- Soovitusliku viie portsjoni vajadusest teadis 23% kavaga liitunud ja 21% mitteliitunud koolide õpilastest.

- Võrreldes eelmise uuringuga on kodudes hakatud sagedamini tarbima puu- ja köögivilju, koolide ja õpilaste maksimaalne kaasatus on tõusnud ~20%.
- Vaja oleks harida õpilasi puu- ja köögivilja söömise kasulikkusest. Laiendada sihtrühma kuni põhikooli lõpuni.
- Tuleks laiendada puu- ja köögiviljade valikut, mida on programmi raames lubatud pakkuda ning lubada kasutada teatud juhtudel programmi raames pakutavaid puu- ja köögivilju ka koolitoiduga koos. Samuti peaks vähendama bürokraatiat.

Uuringus „**Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine rahvusvahelises vaates**“ (Oja jt, 2019a) antakse ülevaade 2017/2018. õppeaasta kohta kõrvutatuna rahvusvaheliste andmetega. Läbiviidud küsitlusuuring annab ülevaate 11, 13 ja 15 aasta vanuste noorte tervisekäitumisest, rahulolust oma elu ja tervisega, suhetest perekonna, sõprade ja kooliga, kuid ka noorte riskikäitumisest. Valimi moodustas 4727 õpilast 100 koolist.

Uuringus leiti, et

- Ülekaaluliste laste arv on kasvanud, neid on 18% ning poisse enam kui tüdrukuid.
- Eestis on liigse kehakaaluga noori enam kui lähiriikides (Läti, Leedu, Soome ja Rootsi) ning HBSC-uuringus keskmiselt.
- Eestis on ülekaaluliste laste arv aasta-aastalt kasvanud. Kui 2001/2002. aasta HBSC-uuringu andmetel oli ülekaalulisi, sh rasvunud noori 11–15 aastaste õpilaste hulgas 6%, siis aastaks 2014 oli nende hulk kasvanud 14%ni.
- Puu- ja köögiviljade söömine on Eesti laste hulgas aja jooksul suurenenud siis vaid kolmandik õpilastest sööb iga päev vähemalt ühe korra köögivilju. Puuvilju süüakse veidi enam, aga ka neid söövad iga päev vähem kui pooled õpilased. Nooremad lapsed söövad neid sagedamini kui vanemad.
- Normaalse kehakaaluga Eesti noorte hulgas oli enam neid, kes söid iga päev puu ja köögivilju.

Tervise Arengu Instituudi uuringus „**Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta uuringu raport**“ (Oja jt, 2019b) küsitleti 11-, 13- ja 15-aastaseid (5., 7. ja 9. klass) eesti ja vene õppekeelega üldhariduskoolide õpilasi (kokku 4 727 õpilast).

Uuringus selgus, et

- **Piima** jõi iga päev 51% õpilastest, sh tarbisid iga päev piima sagedamini poisid kui tüdrukud. Mitte kunagi ei joonud piima 7% õpilastest ja muid piimatooteid ei tarbinud kunagi 3% õpilasi.
- Iga päev jõid piima poisid enam-vähem võrdselt igas vanuserühmas, tüdrukute puhul aga vähenes piima igapäevane tarbimine vanuse kasvades, olles 15-aastaste vanuserühmas 15% väiksem võrreldes 11-aastaste rühmaga. Kõige rohkem oli 15 aasta vanustes õpilaste hulgas, kes ei joonud kunagi piima rohkem tüdrukuid kui poisse.
- Kooliealiste laste tervisekäitumise uuringuaastate lõikes on igapäevane piima joomine tõusva tendentsiga, olles viimasel uuringuaastal (uuringu periood 2002–2018) kõrgem kui varasematel aastatel. Tüdrukute hulgas on igapäevaseid piimajoojaid olnud uuringu perioodi vältel alati vähem kui poiste hulgas ja selline erinevus poistega on püsinud aastate lõikes üsna sarnane.
- **Puu- ja köögiviljade** osas söödi igapäevaselt puuvilju sagedamini kui köögivilju, eeskätt ilmnis seda tüdrukute puhul.
- Iga päev tarbis köögivilju 33% õpilastest, sealhulgas 17% üks kord päevas ja 16% sagedamini kui üks kord päevas.
- Puuvilju tarbis iga päev 41% õpilastest, sh 18% üks kord päevas ja 24% sagedamini kui üks kord päevas.

- Köögivilju ei tarbinud mitte kunagi 3% õpilastest, sealjuures olid poiste ja tüdrukute osakaalud sarnased. Puuviljade mittetarbijaid oli tunduvalt vähem – sõltumata soost ei tarbinud kordagi nädalas ühtegi puuvilja 1% õpilastest.
- Kõige sagedamini söid iga päev köögivilju 11- aastased õpilased, kuid vanuse kasvades langes köögiviljade tarbimise sagedus ja eeskätt poiste hulgas.
- Leiti, et igapäevast köögiviljade tarbimist mõjutab kõige rohkem pere majanduslik olukord. Hea majandusliku tasemega perekonnast pärit õpilased söid köögivilju sagedamini (42%) võrreldes halva majandusliku olukorraga õpilastega (25%).

2.1. Osalevate koolide/laste peamised harjumused või suundumused

Puu- ja köögivilja ning piima tarbimise hetkeolukorra ülevaade.

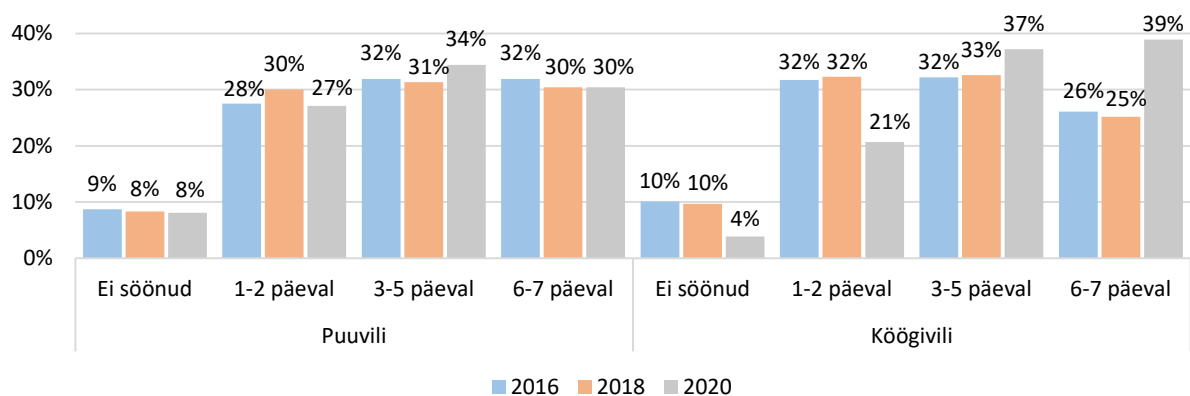
Köögiviljad, puuviljad ja marjad sisaldavad rohkelt kiudaineid ja vitamiine nagu vitamiini C, karotenoide, folaate, vitamiine E ja K ning mineraalaineid nagu kaalium ja magneesium. Samuti on oad ja herned head valkude, mineraalainete (raud, tsink, magneesium, kaalium), B-grupi vitamiinide, kiudainete ja tärklise allikad. Puu- ja köögiviljade tarbimine aitab kaasa südameveresoonekonna tervisele, vähendades südamehaiguste, kõrge kolesteroolitaseme ja vererõhu riski. (WHO, 2003; Piltsi jt, 2017)

Eesti toitumis- ja liikumissoovituste⁸ kohaselt tuleks päevas tarbida vähemalt 5 portsjonit puu- ja köögivilju päevas: 2 portsjonit puuvilju ning 3 portsjonit köögivilju. Üks portsjon on ligikaudu 100 g värskeid või toidu koostises olevaid köögivilju, puuvilju või marju.

Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO 2003, 2020) soovitusel peaks tarbima puu- ja köögivilju päevas vähemalt 400 g ehk 5–6 portsjonit (v.a. kartul, maguskartul ja muud tärkliserikkad juurviljad). Soovitatakse tarbida samas piirkonnas kasvatatud värskeid puu- ja köögivilju. Uute soovituste kohaselt peaks tarbima vähemalt 600 g köögivilju ning puu- ja juurvilju (Reile ja Veideman, 2021)

Algkooliealised lapsed peaksid päevas sööma vähemalt 2–3 puuvilja ning 10–12 supilusikatäit köögivilju (TAI, 2008). Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuringu (Reile ja Veideman, 2021) kohaselt on puuviljade tarbimine 3–5 päeval nädalas veidi kasvanud, kuid samaks on jäänud 6–7 korda puuvilju tarbinud täiskasvanute hulk. Köögiviljade tarbimine on aga kasvutrendis, mittesööjate hulk on vähenenud ning kasvanud on 3–5 korda ja 6–7 korda nädalas köögivilju tarbivate täiskasvanute hulk.

⁸ Pitsi, *et al.* Eesti toitumis- ja liikumissoovitused 2015. Tervise Arengu Instituut. Tallinn, 2017 https://intra.tai.ee/images/prints/documents/149019033869_eeesti%20toitumis-%20ja%20liikumissoovitused.pdf

Joonis 2. Värske puu- ja köögivilja söömine nädalas täiskasvanute seas. Allikas: TAI, https://statistika.tai.ee/pxweb/et/Andmebaas/Andmebaas_05Uuringud_02TKU_02Toitumine/TKU10.px/

Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise 2017/2018. õppeaasta uuringus (Oja jt, 2019b) selgus, et iga päev söödi sagedamini pigem puuvilju kui köögivilju ning erinevust on märgata tüdrukute osas. Köögivilju tarbis iga päev 33% õpilastest, sh 17% üks kord päevas ja 16% sagedamini kui üks kord päevas. Puuvilju tarbis iga päev 41% õpilastest, sh 18% üks kord päevas ja 24% sagedamini kui üks kord päevas. Kõige sagedamini söid neid 11-aastased ja kõige vähem 15-aastased. Köögivilju söödi iga päev kõige sagedamini vanuserühmas 11 aastat ja samas vanuserühmas köögiviljade mittedöönute osakaal kõige suurem. Vanuse kasvades langes ka igapäevane köögiviljade tarbimise sagedus.

Kooliealiste laste tervisekäitumise (*Health Behaviour in School-Aged Children* (HBSC)) uuringud näitavad, et köögi- ja puuviljade tarbimine on kasvanud iga aastaga. Sagedamini on neid söönud tüdrukud, aga ka poisid on järjest rohkem hakanud tarbima köögi- ja puuvilju.

Tabel 4. Uuringute ülevaade. Autorite koostatud

Uuring	Uuringu eesmärk	Sihtrühm	Tulem (puu- ja köögiviljad)	Tulem (piim)
Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise. 2013/2014. õppeaasta uuringu raport. ⁹	Saada perioodilist üleriigilist teavet kooliõpilaste tervisest ja tervisekäitumisest ning analüüsida tulemusi olenevalt nende sotsiaal-majanduslikest, demograafilistest ja suhtlusvõrgustikku iseloomustavatest andmetest.	11-, 13- ja 15-aastased õpilased üldhariduskoolide 5., 7. ja 9. klassidest.	Iga päev tarbib puuvilju 32% ja köögivilju 24% 11-15 aastastest õpilastest . Kõige enam on neid õpilasi, kes söövad puu- ja köögivilju 2–4 päeval nädalas. Mitte kunagi ei söö puuvilju 1% ja köögivilju 3% õpilastest. Nii puu- kui köögivilju söövad kõige rohkem 11-aastased õpilased. Samas on võrreldes varasemate aastatega igapäevaselt puu- ja köögivilja tarbivate laste arv suurenenud.	Iga päev tarbib piima 48% 11-15 aastastest õpilastest . Võrreldes varasemate aastatega on igapäevaselt piima tarbivate laste arv suurenenud.

⁹ Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2013/2014. õppeaasta uuringu raport. Tervise Arengu Instituut https://intra.tai.ee/images/prints/documents/146702487819_Eesti_kooliõpilaste_tervisekaitumine_2103-14_raport.pdf

Uuring	Uuringu eesmärk	Sihtrühm	Tulem (puu- ja köögivilji)	Tulem (piim)
Eesti rahvastiku toitumise uuring 2013–2015 ¹⁰	Saada ülevaade Eesti rahvastiku toitumisest ning toitumise seostest tervisekäitumisega	Uuring tehti kahes vanuserühmas: lapsed (neljakuused kuni kümneaastased) ning noored ja täiskasvanud (vanuses 11–74 aastat).		Kõige enam tarbisid piima lapsed: poisid jõid päevas keskmiselt 270–360 ml ja tüdrukud umbes 250 ml, 14–17-aastased tüdrukud vähem – umbes 180 ml.
Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine 2017/2018. õppeaasta uuringu raport. ¹¹	Anda mitmekülgse ülevaate 11-, 13- ja 15-aastaste kooliõpilaste tervise-eisundist ja heaolust	11-, 13- ja 15-aastased üldhariduskoolide õpilased.	Köögivilju tarbis iga päev 33% õpilastest. Kõige rohkem tarbisid köögivilju 11-aastased õpilased ja kõige vähem 15-aastased õpilased. Puuvilju tarbis iga päev 41% õpilastest.	

Samuti selgus Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise 2017/2018. õppeaasta uuringust (Oja jt, 2019b), et iga aastaga kasvab ülekaaluliste ja rasvunud laste arv ning ülemäärase kehakaaluga oli 21% poistest ja 14% tüdrukutest.

2.2. Koolipuuvilja, -köögivilja, -piima ja -piimatoodete pakkumine/jagamine ning põhitähelepanu värskel puu- ja köögiviljal ning joogipiimal

Käesolevas peatükis esitatud analüüsis tuuakse esile koolipuuvilja ja -köögivilja ning koolipiima kava rakendamist Eestis. Lisaks tuuakse välja võrdluseid varasema perioodiga, mille aluseks on eelmise koolipuuvilja ja -köögivilja kava rakendamise hindamise raport (Lauri, 2017). Analüüsi käigus võrreldakse õppeaastatel 2017/2018 kuni 2021/2022 koolide aktiivsust ja kaasatust Koolikava kasutamisel ning antakse ülevaade toetatud viljade ja piimatoodete kogustest. Õpilaste ja koolide üldarvude statistika aluseks oli Eesti Hariduse Infosüsteem (EHIS) ja infosüsteemi avaandmed portaalist Haridussilm (www.haridussilm.ee).

Koolikava toodete pakkumist mõjutab taotlusperioodide arv, mis Eestis Koolikava rakendamisel oli kuni 2021/2022. õppeaastani kuus perioodi õppeaastas. Viimasel hinnataval perioodil mindi taotlusperioodide osas üle viiele perioodile. Taotlusperioodis oli päevade arv vahemikus 59–62 ja nädalate arv 8,4–8,9. Taotlusperioodi päevade arv summeerub õppeaasta kogu päevade arvuks.

¹⁰ [Eesti Rahvastiku Toitumise Uuring 2014 \(tai.ee\)](http://tai.ee)

¹¹ Oja L, Piksööt J, Aasvee K, jt. (2019b). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta uuringu raport. [Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta uuringu raport | Tervise Arengu Instituut \(tai.ee\)](http://tai.ee)

Käesolevas analüüsis ei hinnatud **koolide osalust** taotlusperioodide lõikes, vaid **õppeaasta lõikes**. Taotlusperioodide põhise analüüsi takistas COVID-19 epideemia, mis avaldas Koolikava rakendamisele otsest mõju. Eestis kehtestatud eriolukorrast tingituna rakendati koolidele distantsõpe 2020. aasta märtsis. Seetõttu vähenes Koolikava toodete pakkumine haridusasutustes ning ei olnud võimalik kaasnevate haridusmeetmete tavapärase rakendamine. 2020/2021. õppeaastal oli COVID-19 mõju võrreldes eelmise õppeaastaga väiksem. Vähenes haridusasutuste distantsõppel oleku aeg, mistõttu taotletud tootekogused suurenesid võrreldes eelmise perioodiga. Viimase kolme õppeaasta võrdluses on siiski täheldatavad COVID-19 mõjutused ka 2020/2021. õppeaastal taotletud tootekogustele. (Maaeluministeerium, 2021a, 2021b)

Järgnevalt tuuakse välja olulised muutused Eesti koolide struktuuris. Tervise Arengu Instituudi läbi viidud eelmise perioodi Koolikava rakendamise hindamisel (Lauri, 2017) toodi esile, et 1.–5. klassiga koolide arv oli 2009/2010. õppeaastal 546 ja see vähenes perioodi lõpuks 41 kooli võrra (7,5%). Koolipuuvilja ja -kõõgivilja kava toetust kasutas 384 kooli ehk perioodi alguses olevate koolide arvuga võrreldes 70% koolidest. Kuigi koolide arv vähenes, ilmses, et õpilaste arv oli pidevas kasvutrendis. Kõige kõrgem õpilaste kaasatus oli 2015. aasta esimesel perioodil (85%). Koolide kaasatus oli algusaastatel keskmiselt 44%, kõrgeim (70%) 2014. aasta sügisel. PRIA-lt saadud andmete järgi selgus, et kõige rohkem pakuti kava raames õunu, mida said ühel perioodil enamasti vähemalt 90% õpilastest.

Käesoleva hindamise alusandmete põhjal on näha eelmise hindamisega võrreldes sarnaste trendide jätkumist.

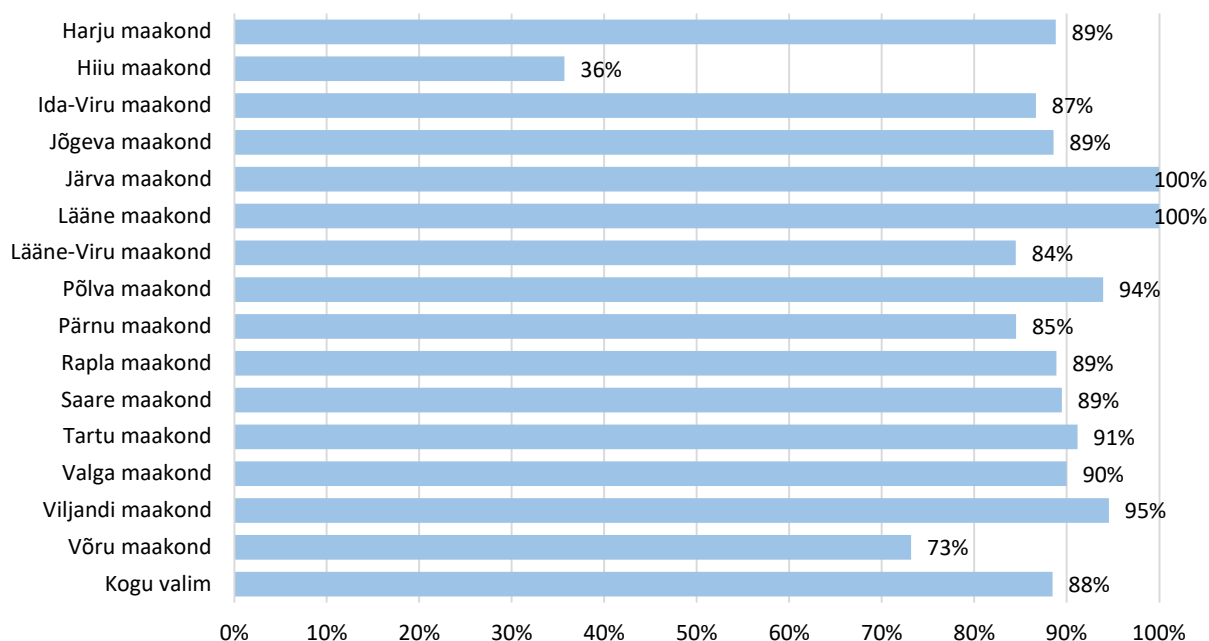
Tabel 5. Kooliõpilaste ja koolide arvud õppeaastate lõikes. Allikas: www.haridussilm.ee. Autorite koostatud

Haridus- asutus	Klass	Õpilaste/laste, koolide arv	2017/ 2018 (1)	2018/ 2019 (2)	2019/ 2020 (3)	2020/ 2021 (4)	2021/ 2022 (5)	Muutus perioodil (5/1)
Koolieelne lasteasutus		laste arv	66 895	65 935	66 330	66 375	66 979	0,1%
		asutuste arv	628	618	614	609	597	-4,9%
Põhikool ja gümnaasium	1.–5. klass	laste arv	74 648	75 521	74 981	73 481	72 413	-3,0%
		asutuste arv	482	479	478	472	468	-2,9%
	6.–9. klass	õpilaste arv	51 101	53 130	55 485	58 034	60 033	17,5%
		koolide arv	459	461	465	461	459	0,0%
10.– 12. klass	õpilaste arv	22 100	22 513	22 689	23 589	24 340	10,1%	
	koolide arv	176	171	167	168	165	-6,3%	
Kutseharidus		õpilaste arv	24 143	23 387	24 017	25 548	25 862	7,1%
		koolide arv	38	39	38	38	38	0,0%
		Laste arv	238 887	240 486	243 502	247 027	249 627	4,5%
		Haridusasutuste arv	1196	1189	1182	1168	1152	-3,7%

Tabel 6. Haridusasutuste ja laste kaasatus Koolikavas õppeaastate lõikes

	2017/ 2018 (1)	2018/ 2019 (2)	2019/ 2020 (3)	2020/ 2021 (4)	2021/ 2022 (5)	Muutus perioodil (5/1)
Koolipiimakava						
Osalenud laste arv	203 345	208 155	208 823	212 222	215 524	6,0%
Keskmine osalenud laste arv haridusasutuse kohta	236	242	245	247	254	7,6%
Osalenud haridusasutuste arv	862	859	854	858	847	-1,7%
Sihtrühma laste arv	238 887	240 486	243 502	247 027	249 627	4,5%
Keskmine laste arv haridusasutuse kohta	200	202	206	211	217	8,5%
Sihtrühma haridusasutuste arv	1 196	1 189	1 182	1 168	1 152	-3,7%
Laste kaasatus	85%	87%	86%	86%	86%	1,4%
Haridusasutuste kaasatus	72%	72%	72%	73%	74%	2,0%
Koolipuu- ja köögiviljakava						
Osalenud laste arv	123 906	125 454	124 042	124 121	124 849	0,8%
Keskmine osalenud laste arv haridusasutuse kohta	167	169	166	164	167	0,0%
Osalenud haridusasutuste arv	753	754	757	762	755	0,3%
Sihtrühma laste arv	141 543	141 456	141 311	139 856	139 392	-1,5%
Keskmine laste arv haridusasutuse kohta	128	129	129	129	131	2,6%
Sihtrühma haridusasutuste arv	1 110	1 097	1 092	1 081	1 065	-4,1%
Laste kaasatus	88%	89%	88%	89%	90%	2,3%
Haridusasutuste kaasatus	68%	69%	69%	70%	71%	4,5%
Kaasnevad haridusmeetmed						
Osalenud laste arv	6 762	13 581	16 743	18 797	15 393	127,6%
Keskmine osalenud laste arv haridusasutuse kohta	173	243	215	198	192	11,0%
Osalenud haridusasutuste arv	39	56	78	95	80	105,1%
Sihtrühma laste arv	141 543	141 456	141 311	139 856	139 392	-1,5%
Keskmine laste arv haridusasutuse kohta	128	129	129	129	131	2,6%
Sihtrühma haridusasutuste arv	1 110	1 097	1 092	1 081	1 065	-4,1%
Laste kaasatus	5%	10%	12%	13%	11%	131,2%
Haridusasutuste kaasatus	4%	5%	7%	9%	8%	113,8%

Koolikavas on kaasatud keskmiselt 88% sihtgrupis olevatest Eesti haridusasutustest. Kõige väiksem kaasatus on Hiiumaa haridusasutuste hulgas ning maksimaalne Järva ja Lääne maakonna haridusasutuste seas.

Joonis 3. Koolikavas haridusasutuste kaasatus maakondade lõikes

Küsitluse valimi ülevaade

Koolikava toodete pakkumise hindamiseks vajalike andmete kogumiseks viidi läbi ankeetküsitlus, intervjuud ja fookusgrupid. Küsitluse valimi koostamisel kasutati ettekavatsetud valimi moodustamise printsiipi (inglise k *purposive sample*). Valimi määramisel kasutati PRIAst saadud Koolikavaga liitunud koolide nimekirja (lõppkasusaajate nimekiri seisuga 28.08.2022) ning andmetabeleid koolipiima ning koolipuu- ja köögivilja meetmete andmed jaotatud toodete lõikes 2017/2018.–2021/2022. õppeaastate kohta.

PRIA andmetabelit valideeriti, viidi läbi kontrollid ja koostati statistika: a) koolide arv maakonna lõikes jaotusega õppeaasta ja Koolikava skeemi lõikes; b) koolide arv maakonnas ja jaotusega õppeaasta ja Koolikavaga liitunud õpilaste arvu lõikes; c) õppeaastate lõikes koolide osaluse hindamine rühmiti vastavalt Koolikavas osalemise õppeaastale.

Kuna Koolikavaga liitunud koolide andmetabelites ei ole infot kooli tüübi ja tegutsemise vormi kohta, siis vastavad andmed koguti EHIS-e andmebaasist. EHIS-e andmebaasi põhjal teostati ka ristkontroll kooli tegutsemise kohta.

Hindamisel kasutati kontrollgrupi meetodit, mistõttu täiendati koolide nimekirja koolidega, kes ei ole Koolikavaga liitunud. Kontrollgruppi moodustamiseks valiti koolid tüübi, tegutsemise vormi ja võimalusel maakonna ning õpilaste arvu alusel sarnased koolid. Kooli tüüp ja vorm valiti Koolikavaga liitunud haridusasutusele seoste kaudu.

Täiendava info ja kontrollgrupi moodustamiseks kasutati EHIS-e andmetabelit seisuga 02.09.2022 (avaandmed https://www.hm.ee/ehis/statistilised_tabelid/koolide_kontaktid.xls).

Valimi moodustamiseks kasutati normaaljaotusele vastavat üle Eestilist valimi mahtu õpilaste arvu põhised Koolikava skeemis õppeaasta 2021/2022 ning õppeasutuse tüüpi arvestavalt. Lõpliku

seleksiooni tegemisel kasutati ka maakondlikku jaotust ning õppekeele jaotust, kuid seda üksnes valimi tasakaalu huvides (tulemusi ei ole võimalik üldistada maakonna ja keele lõikes).

Küsitluses kasutati kolme ankeeti: a) õpilased; b) õpetajad; c) lapsevanemad. Ankeet saadeti Koolikavaga liitunud ja mitteliitunud koolidele.

Tabel 7. Uuringu sihtgruppi ja lõppvalimisse kuuluvate haridusasutuste arv maakondade lõikes

Maakond	Valim (sihtgrupp)		Lõppvalim				
	Haridus- asutuste arv	Osa- tähtsus	Koolikavaga liitunud koolide arv	Osa- tähtsus	Koolikavaga mitteliitunud koolide arv	Osa- tähtsus	Laste- aedade arv
Harju maakond	333	34%	4	12%	1	12%	1
Hiiu maakond	5	1%	1	3%		3%	1
Ida-Viru maakond	78	8%	3	9%	2	5%	1
Jõgeva maakond	31	3%	1	3%		6%	1
Järva maakond	33	3%	3	9%		2%	1
Lääne maakond	30	3%	1	3%		1%	1
Lääne-Viru maakond	49	5%	2	6%		10%	1
Põlva maakond	31	3%	2	6%		9%	1
Pärnu maakond	71	7%	2	6%	1	5%	1
Rapla maakond	40	4%	2	6%	1	3%	1
Saare maakond							1
Tallinn	34	4%	4	12%		19%	
Tartu maakond	124	13%	4	12%		16%	1
Valga maakond	27	3%	1	3%		4%	1
Viljandi maakond	52	5%	1	3%		2%	1
Võru maakond	30	3%	2	6%		4%	1
Kokku	968	100%	33	-	5	-	15

Regioonid on jaotatud lähtuvalt NUTS III tasemest: Põhja-Eesti (Harju maakond), Lääne-Eesti (Hiiu, Lääne, Pärnu ja Saare maakond), Kesk-Eesti (Järva, Lääne-Viru ja Rapla maakond), Kirde-Eesti (Ida-Viru maakond), Lõuna-Eesti (Jõgeva, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi ja Võru maakond).

Küsimustikule vastasid 33 Koolikavas osaleva ning kontrollgrupist 5 Koolikavas mitteosaleva kooli õpilased, õpetajad ja lapsevanemad (tabel 7). Vastatuks loeti Koolikavaga liitunud koolidest 1999 õpilase ankeedid (tabel 2) ja mitteliitunud koolidest 150 õpilase ankeedid. Nende hulgas oli ka küsimustikke, kus kõik küsimused ei olnud vastatud, nt mittekohustuslikud küsimused. Osaliselt täidetud ankeetides oli valdavalt jäetud täitmata täiendavate selgituste küsimused. Lisaks intervjueriti 15 kooli tugitöötajat (sh 3 Koolikavaga mitteliitunud koolidest). Lasteaedades viidi läbi 3 fookusgruppi, kus osales 12 lapsevanemat ning intervjueriti 15 lasteaia õpetajat.

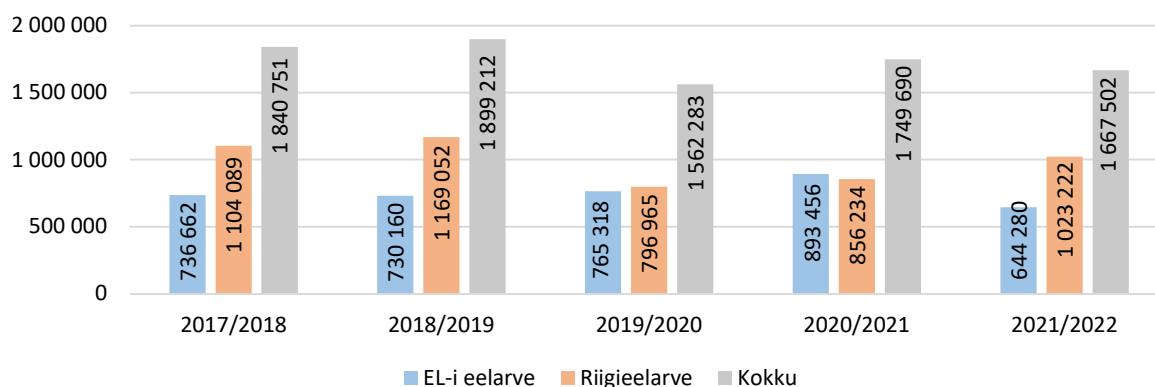
2.2.1. Koolipiim

Kokku on alates 2017. õppeaastast kuni 2022. õppeaastani saanud koolipiima toetust 862 haridus- asutust ligikaudu 8,72 miljoni euro eest. Koolipiima toetust saanud haridusasutuste arv on vaadeldaval perioodil veidi langenud. Kõige enam haridusasutusi (862) said toetust 2017/2018. õppeaastal ja kõige vähem (847) 2021/2022. õppeaastal. Kuigi toetust saanud haridusasutuste arv on vaadeldaval perioodil langenud, siis vastupidiselt, keskmine toetust saanud laste arv haridusasutuses on kasvanud 236-lt lapselt 253-ni. Makstud toetussumma hulk on langenud 9% võrra (2017/2018. õppeaasta vs 2021/2022. õppeaasta).

Tabel 8. Koolipiima toetust saanud haridusasutuste ja keskmine toetust saanud laste arv ning makstud toetussummad

Õppeaasta	Toetust saanud haridusasutuste arv	Toetust saanud keskmine laste arv	Toetust saanud keskmine laste arv haridusasutuse kohta	Makstud toetussumma (EUR)
2017/2018	862	203 345	236	1 840 751
2018/2019	859	208 159	242	1 899 212
2019/2020	854	208 823	245	1 562 284
2020/2021	858	212 222	247	1 749 690
2021/2022	847	215 524	254	1 667 502
Kokku	NP	NP	NP	8 719 439

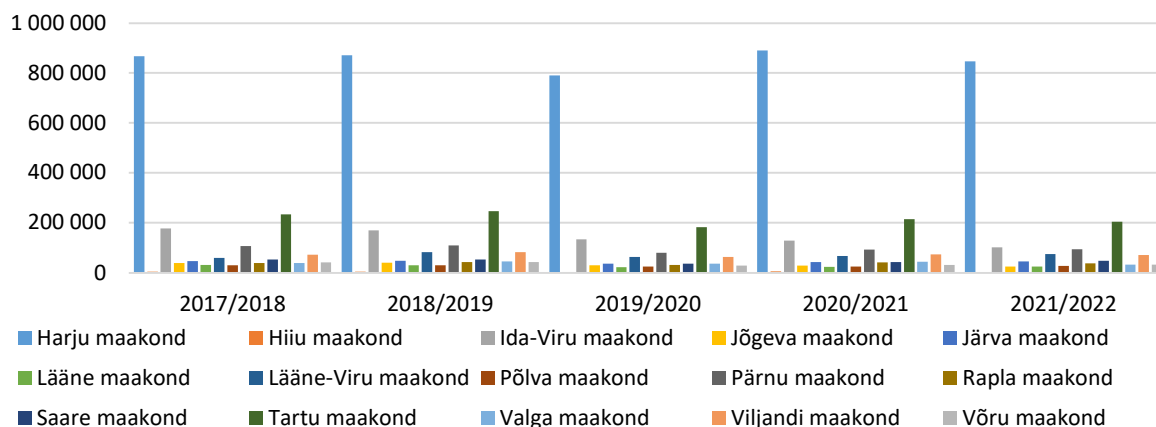
Haridusasutuste tüübi lõikes on saanud kõige enam koolipiima toetust koolieelsed lasteasutused (476) ning põhikoolid ja gümnaasiumid (429) (tabel 3 lisas 4). Koolieelsetele lasteasutustele on kokku jaotatud ligikaudu 7,62 miljonit liitrit piima ja piimatooteid ning põhikoolidele ligikaudu 9,79 milj liitrit. Vaadeldaval perioodil on keskmiselt aastas ühe Eesti haridusasutuse kohta koolipiima kava raames jaotatud 4 051 liitrit piima ja piimatooteid ja keskmine toetussumma ühe haridus- asutuse kohta on 2 021 eurot.

Joonis 4. Makstud koolipiima summad õppeaastate lõikes, eurodes

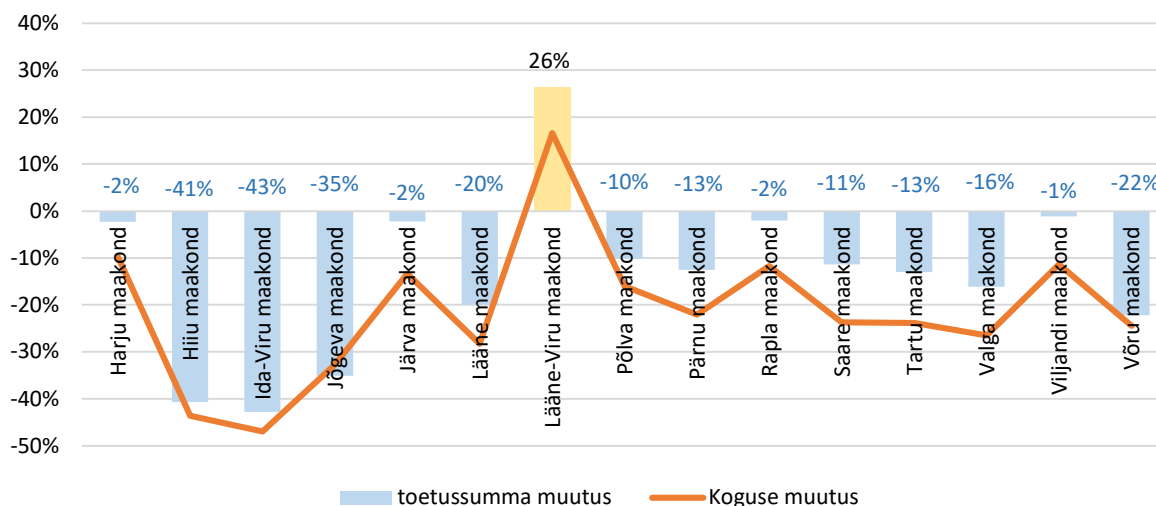
Ligikaudu poole koolipiima toetuse summast on kasutanud Harjumaa haridusasutused, millele järgnevad Tartumaa (makstud toetuse osakaal 13%) ja Ida-Virumaa (makstud toetuse osakaal

6–10%) haridusasutused (joonis 5). Antud asjaolu tuleneb Eesti elanike ja õpilaste jaotusest. Kui Tartumaale määratud toetuse osakaal on jäänud vaadeldaval perioodil samaks, siis Ida-Virumaale määratud toetuse osakaal on vaadeldaval perioodil veidi langenud – 10%-lt 6%-ni. Ainsana on koolipiima toetussummad maakondade lõikes kasvanud vaadeldaval perioodil (2017/2018. õppeaasta vs 2021/2022. õppeaasta) Lääne-Virumaal (joonis 5). Väike langus (1–2%) koolipiima toetussummade lõikes on toimunud Harjumaal, Järvamaal, Raplamaal ja Viljandimaal. Kõige rohkem on langenud koolipiima toetussummad Ida-Virumaal, Hiiumaal ja Jõgevamaal (langused vastavalt 43%, 41% ja 35%).

Joonis 5. Koolipiima toetussummad maakondade lõikes

Pea kõikides maakondades on makstavad toetussummad vähenenud. Kõige rohkem vähenenud koolipiimakava toetussummade maksmine Ida-Virumaal (43%). Ainsana on hindamisperioodil toetussumma suurenenud Lääne-Viru maakonnas.

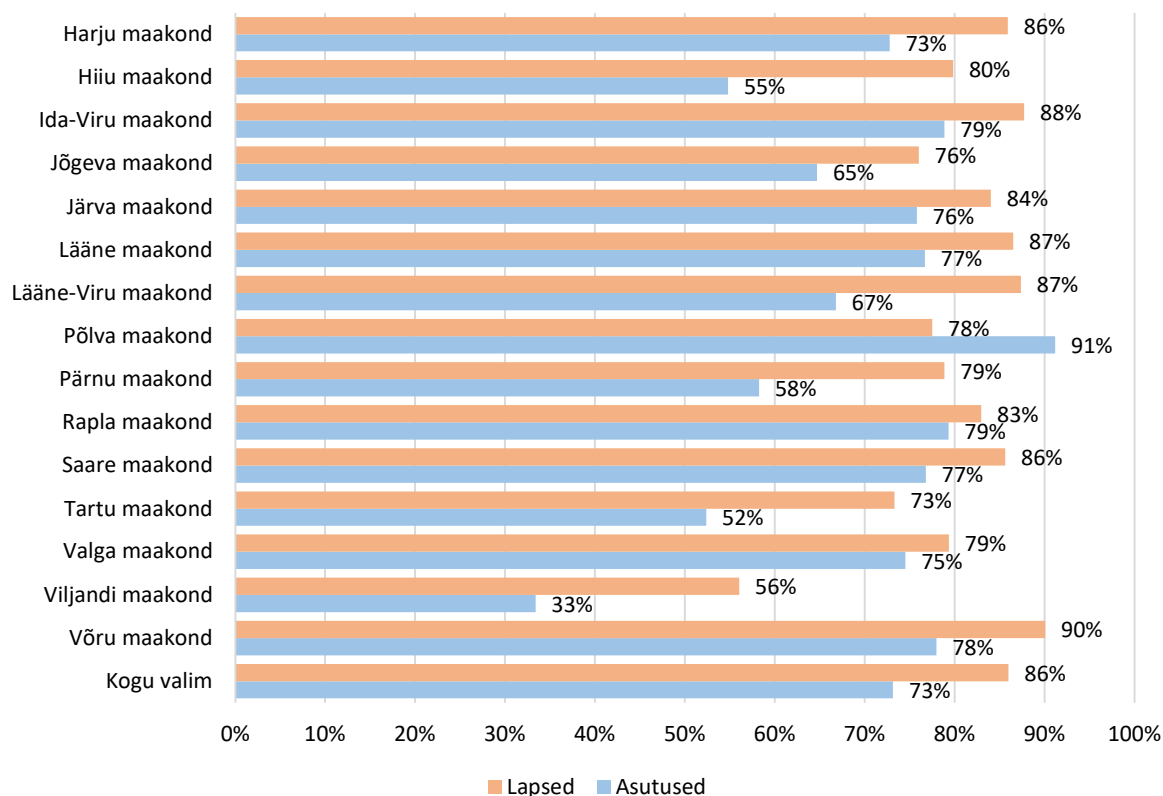

Joonis 6. Koolipiima toetussummade ja koguste muutus maakondade lõikes (2017/2018 õppeaasta vs 2021/2022 õppeaasta)

Koolipiima kavas osalenud keskmine laste arv on perioodil 2017/2018–2021/2022 kasvanud 6% võrra ning õppeasutuse liikide lõikes põhikooli või gümnaasiumi laste arv (8%), (tabel 3 lisas 4).

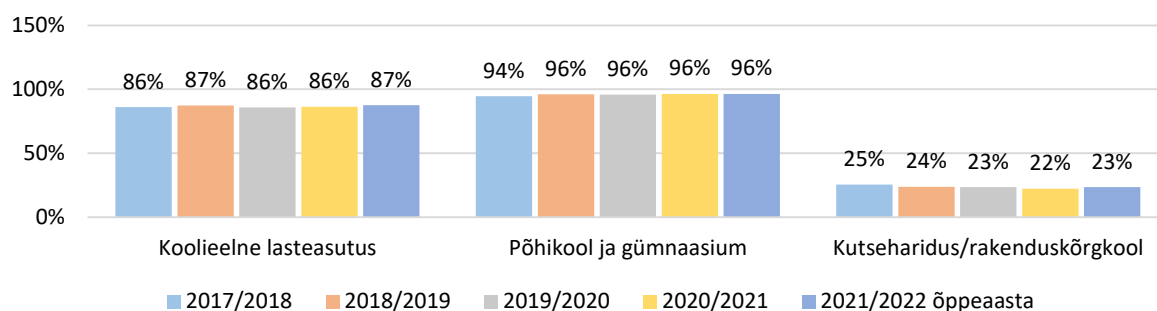
Samal ajal on kasvanud ka sihtrühm 4,5% võrra. Osalenud asutuste arv on vähenenud 2% võrra, mis on osaliselt põhjustatud haridusasutuste vähenemisest/liitmisest.

Koolipiima kavas osales 73% Eesti haridusasutustest (koolieelsed lasteasutused, põhikoolid, gümnaasiumid, kutseharidusasutused) ning kaasatud oli 86% lastest. Maakondade lõikes oli suurim koolide osalus Põlva maakonnas (91%). Laste arvu poolest oli Koolipiima kavasse kaasatud kõige enam Võru maakonna lapsed (joonis 7).

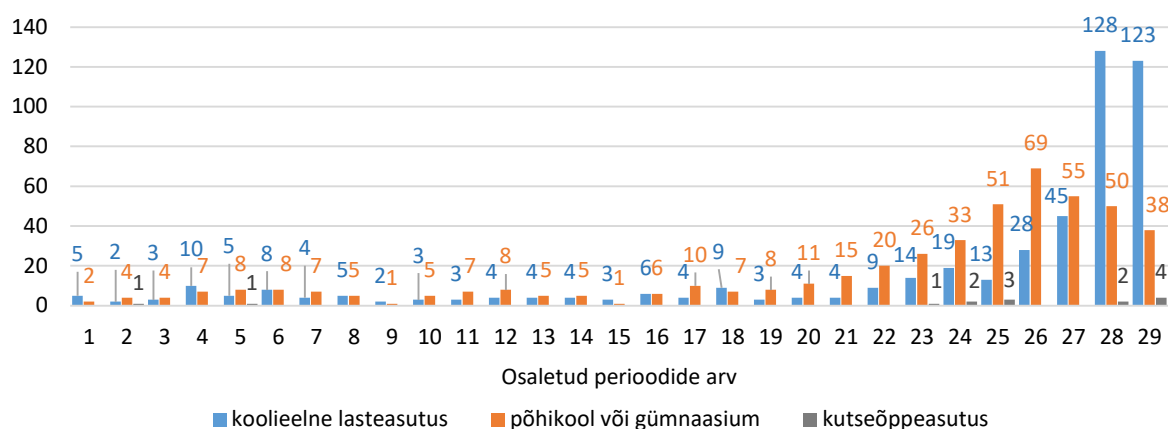
Joonis 7. Koolipiima kavas laste ja haridusasutuse kaasatus maakondade lõikes perioodil 2017/2018–2021/2022

Haridusasutuse liikide lõikes oli kõige enam kaasatud koolipiima kavasse põhikooli või gümnaasiumi õpilased (96%) ning kõige vähem kutseõppeasutuse õpilased. Koolieelsetes lasteasutustes oli koolipiima kavasse kaasatud keskmiselt 86% lastest.

Joonis 8. Laste kaasatus koolipiima kavas haridusasutuse liikide ja õppeaastate lõikes

Kõigil 29 perioodil osales koolipiima kavas 165 haridusasutust, nendest 123 eelkoolieelset lasteasutust, 38 põhikooli või gümnaasiumi ning 4 kutseõppeasutust. Enamik koole on koolipiima kavas osalenud 25.–28. perioodil.

Joonis 9. Haridusasutuste koolipiima kavas osaletud perioodid asutuse tüübi lõikes

Kokku on koolipiima kava raames alates 2017/2018. õppeaastast kuni 2021/2022. õppeaastani jaotatud ligikaudu 17,5 miljonit liitrit piima ja piimatooteid. Kõige rohkem piima ja piimatooteid jaotati 2018/2019. õppeaastal – ligikaudu 3,9 miljonit liitrit ja kõige vähem 2021/2022. õppeaastal – ligikaudu 3,1 miljonit liitrit. Kõige suurem koolipiima tarbimise langus (-17%) toimus 2019/2020. õppeaastal. See on seletatav ka 2020. a kevadel riigis välja kuulutatud COVID-19 eriolukorraga, mis tingis haridusasutuste suundumise kaugõppele. 2020/2021. õppeaastal toimus koolipiima tarbimise kasv 12% (tabel 2, 3 lisa 4).

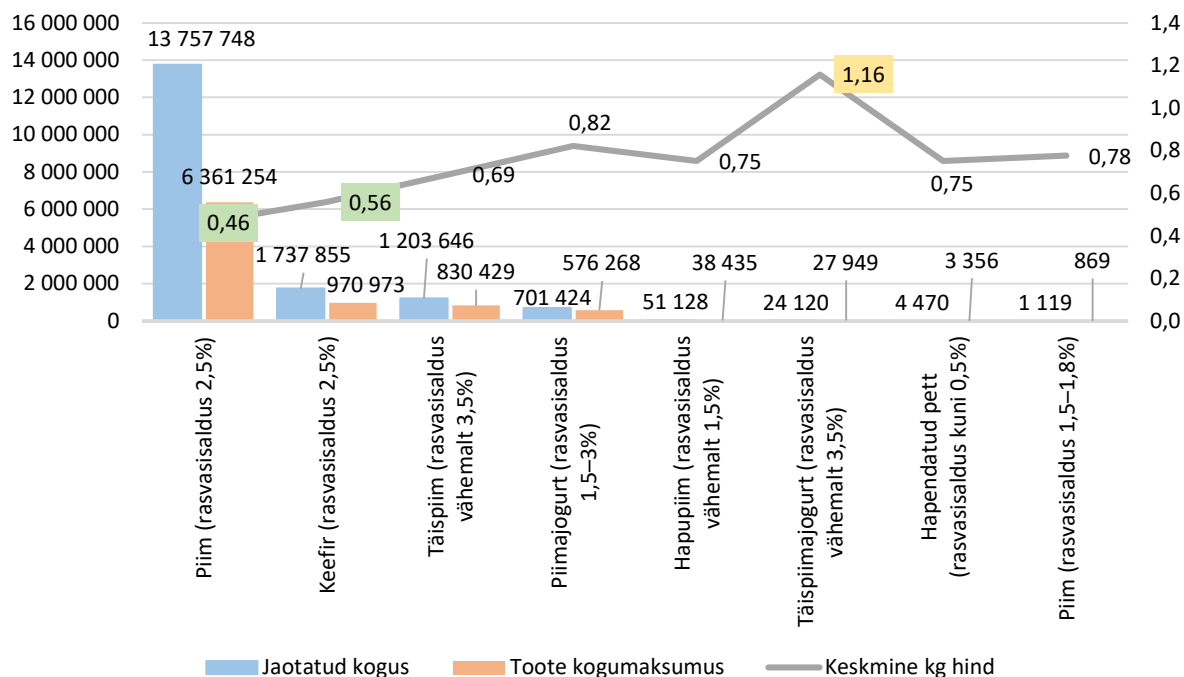
Tabel 9. Piimatoodete jaotatud kogused ja jaotatud koguste muutused õppeaastate lõikes

Tooted/ õppeaasta	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	Kokku kogus	Keskm. muutus aastas, %
Joogipiim, l	3254 889	3 309 353	2755 519	3002 755	2639 996	14962512	-4,54%
Hapendatud piimatooted, kg	508 654	538 577	438 828	559 238	473 700	2 518 997	-0,12%
Keefir, kg	356 080	373 954	308 587	384 339	314 895	1737855	-1,50%
Pett, kg	299	609	776	1 165	1 621	4470	55,16%
Hapupiim, kg	16 832	13 476	10 864	7 140	2 817	51128	-33,54%
Jogurt, kg	135 444	150 538	118 602	166 595	154 366	725544	5,76%
Kokku	3763 544	3847 930	3194347	3561993	3113696	17481510	-3,95%
Aasta keskm. muutus	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022		
Joogipiim	NP	2%	-17%	9%	-12%		-4,54%
Hapendatud piimatooted	NP	6%	-19%	27%	-15%		-0,12%
Kokku	NP	2%	-17%	12%	-13%		-3,95%

Haridusasutuses tuleb piima ja piimatoodete pakkumise toetuse taotlemisel arvestada, et toetatav maksimumkogus abikõlblikku piima õpilase kohta õppepäevas on 0,25 liitrit (250 ml). Jogurtite, hapupiima ning keefiri kohta peetakse arvestust kilogrammides ja teisendamiseks kasutatakse koefitsienti 1,03 (liiter = kilogramm / 1,03; kilogramm = liiter x 1,03). Seega on nende piimatoodete puhul vastavaks päevaseks maksimumkoguseks 0,258 kilogrammi (258 grammi).

Kõige enam on haridusasutustele piimatoodetest jaotatud kuumtöödeldud maitsestatamata 2,5% rasvasisaldusega piima ja kõige vähem 1,5–1,8%-lise rasvasisaldusega kuumtöödeldud maitsestatamata piima (joonis 10). Samas on vähese rasvasisaldusega piima jaotatud kogused vaadeldaval perioodil kõige enam kasvanud – 6 liitrit 753 liitrini (tabel 1 lisas 4). Vähem on Eesti haridusasutustesse jaotatud ka hapendatud petti ja maitsestatamata täispiimajogurtit (rasvasisaldus vähemalt 3,5%). Kuigi hapendatud petti on Eesti koolidesse vähe jaotatud, siis hapendatud petti jaotatud kogus on vaadeldava perioodi (2017/2018.–2021/2022. õppeaasta) jooksul kasvanud üle 5 korra – 300 liitrit 1 621 liitrini. Ainsana on tootegruppide lõikes tervikuna vaadeldava perioodi (2017/2018. õppeaasta vs 2021/2022. õppeaasta) jooksul kasvanud jogurtitoodete jaotatud kogused- 12% (tabel 2 lisas 4).

Kõige odavam keskmine liitri hind on koolidele jaotatud piimatoodetest 2,5%-lise rasvasisaldusega piimale (0,46€) ja keefiril (0,56€). Kõige kallima keskmise hinnaga on jogurtitooted.

Joonis 10. Piimatoodete jaotatud kogused, toodete kogumaksumused ja keskmine liitri hind 2017/2018.–2021/2022. õppeaastal

2.2.1.1. Koolipiima ankeetküsitluse tulemused

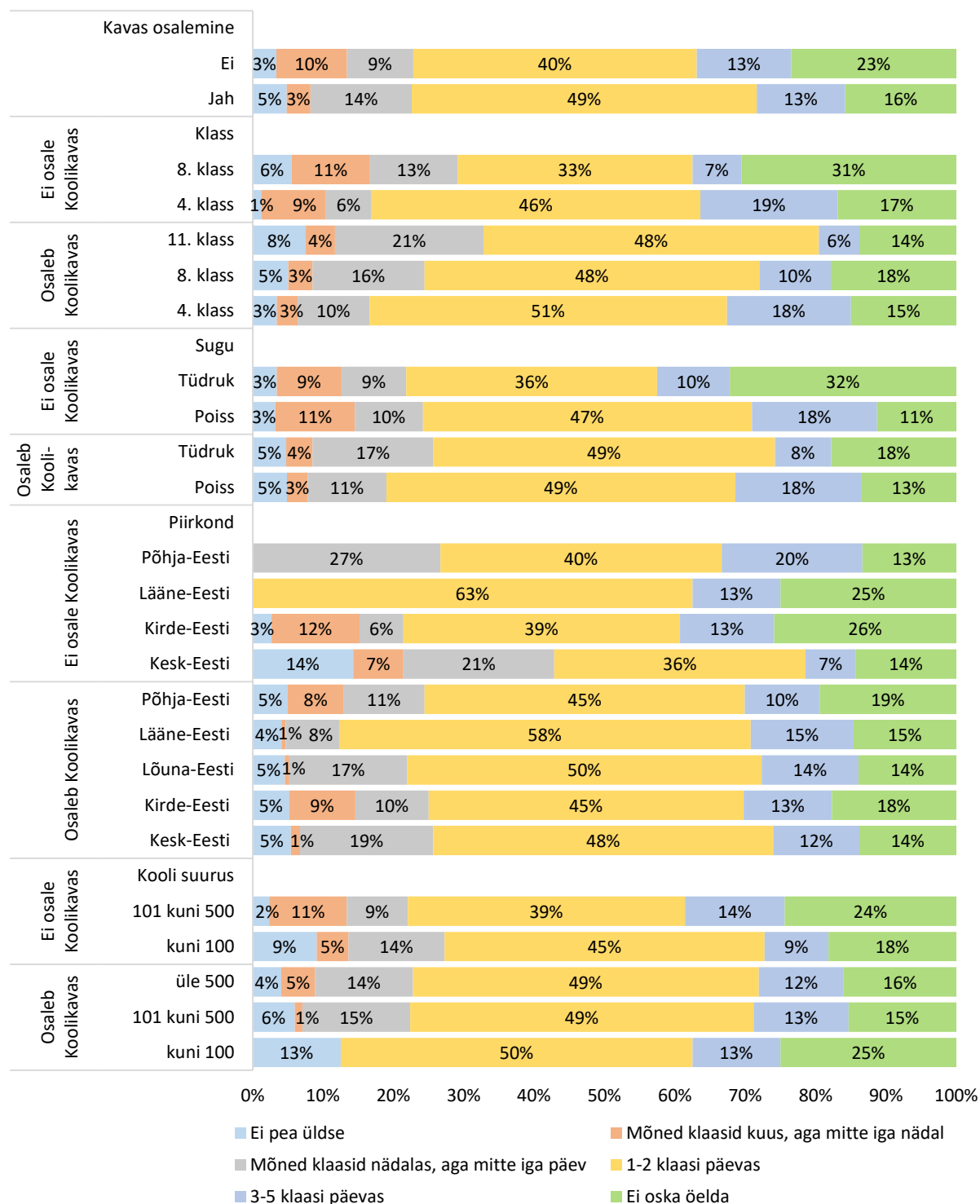
Koolipiima ankeetküsitlusele vastas Koolikavaga liitunud koolidest 1999 õpilast ja Koolikavaga mitteliitunud koolidest 150 õpilast, kokku 2149 õpilast (tabel 2). Koolikavaga liitunud koolide küsitletud õpilastest oli koolipiima kavast kuulnud 26%, ei ole kuulnud 36% ning 38% ei osanud sellele vastata. Kõige enam olid koolipiima kava toimumisest koolis teadlikud Kirde-Eesti ja Lääne-Eesti koolide õpilased. Koolikavas mitteosalevate kooli õpilastest oli koolipiima kavast kuulnud 30%, ei olnud kuulnud samuti 30% ning 15% õpilastest arvas, et Koolikava toimub tema koolis (tabel 10).

Tabel 10. Õpilaste teadlikkus koolipiima kavast

	Osakaal valimist	Kesk- Eesti	Kirde- Eesti	Lõuna- Eesti	Lääne- Eesti	Põhja- Eesti
Koolikavas osalevad koolid						
Olen kuulnud	26%	23%	32%	24%	44%	23%
Toimub minu koolis	44%	46%	54%	40%	65%	40%
Koolikavas mitteosalevad koolid						
Olen kuulnud	30%	36%	29%	NP	13%	40%
Toimub minu koolis	15%	36%	8%	NP	50%	27%

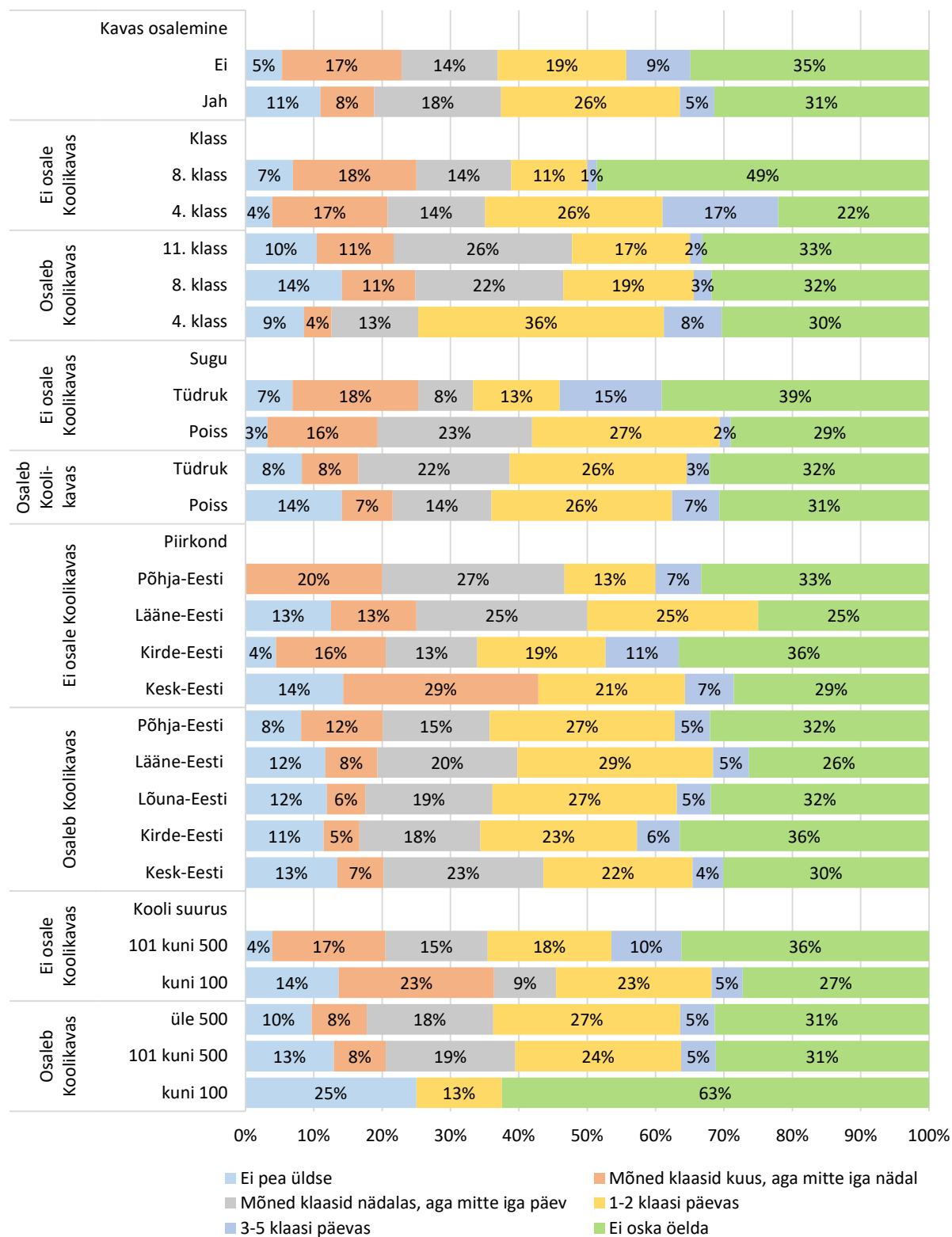
Joonisel 11 on analüüsitud **õpilaste teadlikkust piimatoodete tarbimise sagedusest**. Pea pooled Koolikavaga liitunud koolide õpilastest (49%) teadsid, et piima peaks jooma 1–2 klaasi päevas (üks klaas on kuni 250ml). Piima peaks jooma mõned klaasid nädalas, kuid mitte iga päev 9% küsitlusele vastanud õpilaste hinnangul ja 3–5 klaasi päevas 13% õpilaste hinnangul. Piima joomise sageduse kohta ei osanud vastata 16% õpilastest. Kõige teadlikumad olid piima joomise sagedusest 4. klassi õpilased (51%), järgnevad 11. ja 8. klassi õpilased (mõlemad 48%).

Regioonide lõikes oli Koolikavaga liitunud koolide õpilaste teadlikkus suhteliselt sarnane, kuigi Lääne-Eestis oli mõnevõrra suurem nende õpilaste osakaal, kelle arvates peaks piima jooma 1–2 klaasi päevas. Ka kooli suuruse lõikes oli teadlikkus suhteliselt ühtlane. Piima joomise koguse ja sageduse teadlikkus oli suurem Koolikavas osalevate kooli õpilastel kui Koolikavas mitteosalevatel (48% vs 40%). Üllatuslikult olid kõige teadlikumad piima joomise sagedusest Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilased Lääne-Eesti regioonist (63%).

Joonis 11. Õpilaste teadlikkus piimatoodete joomise kogusest ja sagedusest

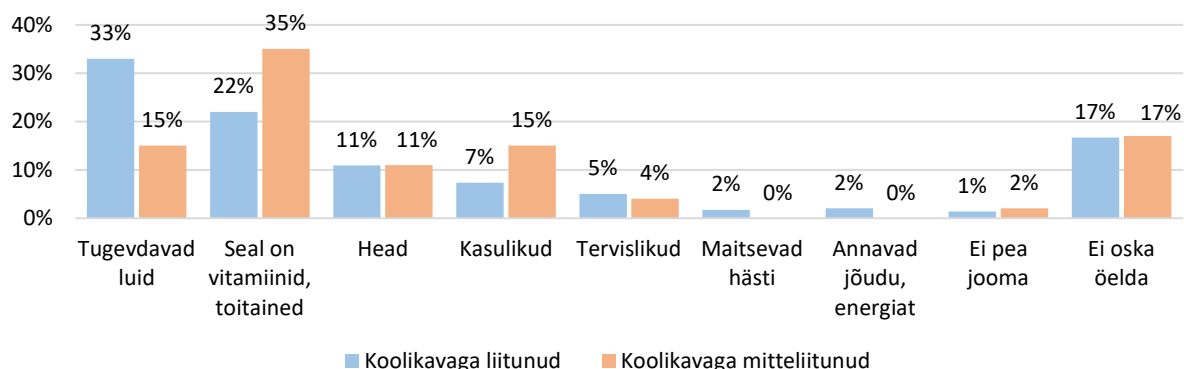
Õpilaste teadlikkus hapendatud piimatoodete (keefir, hapupiim, pett) joomisest oli võrreldes piima joomise teadlikkusega väiksem ning 31% õpilastest ütles, et ei oska vastata. Veerand õpilaste hinnangul (26%) peaks inimene jooma päevas 1-2 klaasi hapendatud piimatooted – kõige teadlikumad olid 4. klassi õpilased (36%).

Joonis 12. Õpilaste teadlikkus hapendatud piimatoodete (keefir, hapupiim, pelt) joomise kogusest ja sagedusest

Õpilased said anda vaba tekstina vastused küsimusele „Miks peaks piimatooted jooma?“. Peamiste põhjustena toodi õpilaste poolt välja, et „need tugevdavad luid“, „seal on vitamiinid“ ja „nad on

head". Vastanud õpilastest 1% hinnangul ei peagi piimatooteid üldse jooma ning 17% ei osanud vastata. Vähem kui 1% oli ka neid õpilasi, kes tõid välja, et nad ei tea, kuna neil on laktoositalumatus.

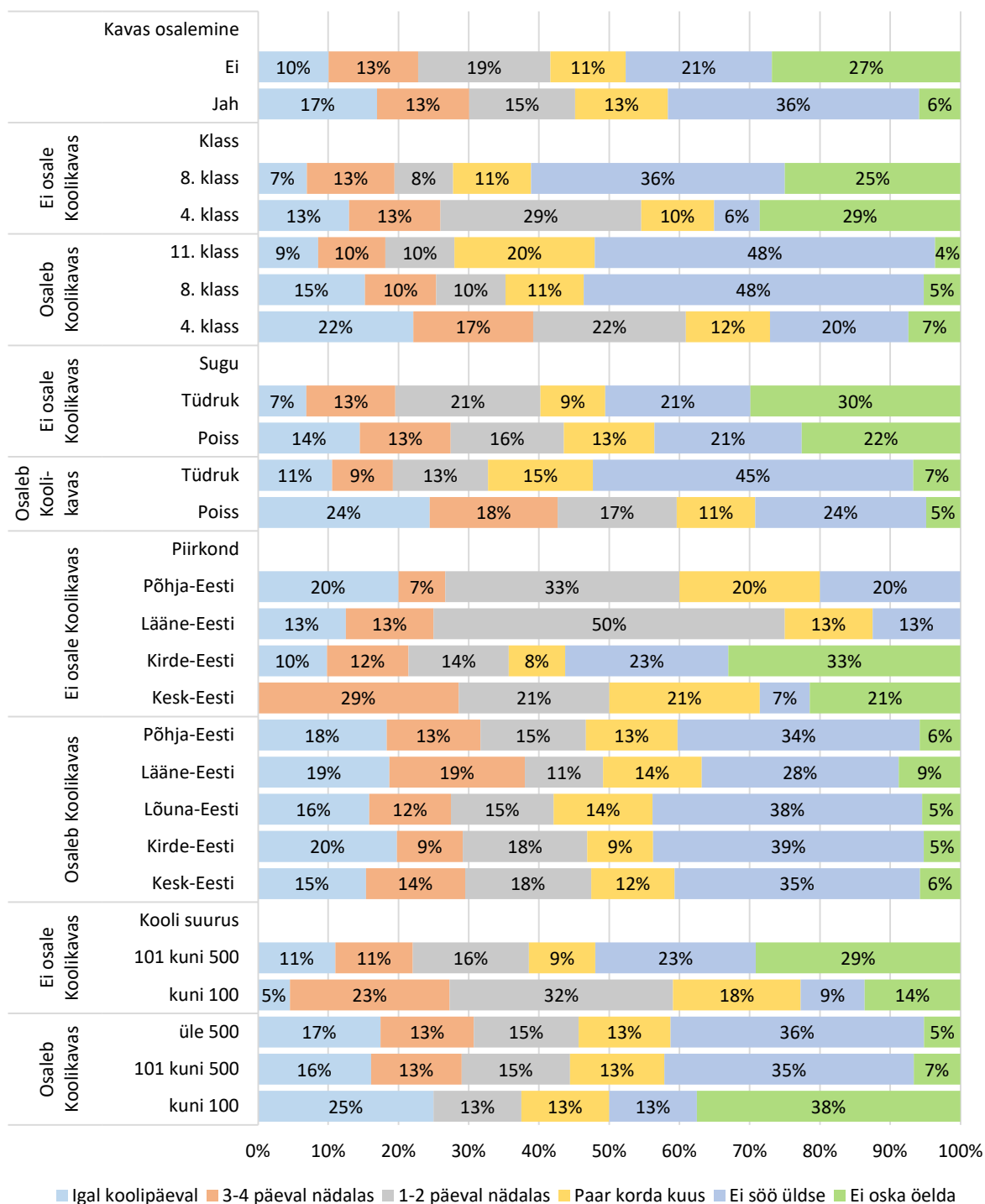

Joonis 13. Õpilaste teadlikkus piimatoodete joomise kasulikkusest. Õpilaste tekstvastused

Koolis jõid õpilased piimatoodetest igapäevaselt kõige sagedamini piima (17%) ning kõige harvemini hapendatud piimatooteid (keefir, pett, hapupiim – 2%).

Piima ei joonud koolis üldse 36% (joonis 14) Koolikavaga liitunud koolide õpilastest ning kõige enam joodi piima Lõuna- ja Lääne-Eestis (14%). Kuni 100 õpilasega koolide õpilastest ei osanud 38% öelda, kui sageli nad piima joovad. Kõige enam oli õpilasi, kes üldse piima ei joonud 8. ja 11. klassis (48%). Õpilaste hulk, kes jõid igapäevaselt piima oli suurem Koolikavas osalevates koolides kui mitteosalevates koolides (17% vs 10%). Regioonide lõikes oli Koolikavas osalevates koolides piima joomise sagedus ühtlasem, kui Koolikavas mitteosalevates koolides, kus Kesk-Eesti koolides küsitlusele vastanud õpilased igapäevaselt piima ei joonud.

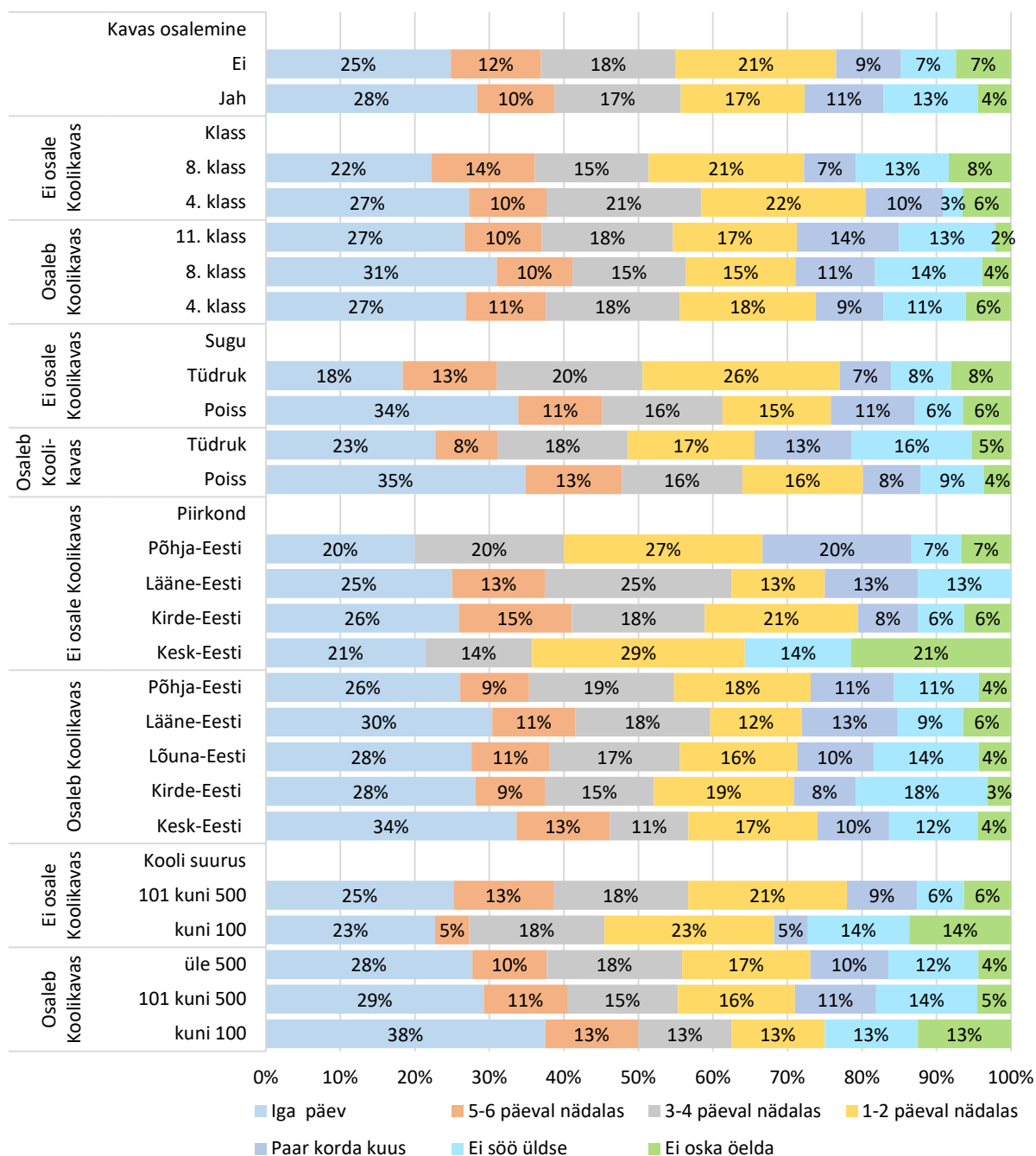
Hapendatud piimatooteid (keefir, hapupiim, pett) ei joonud koolis üldse 61% Koolikavaga liitunud koolide õpilastest. Maakondade ja koolide suuruse lõikes oli ühtlane nende õpilaste osakaal, kellele ei meeldinud hapendatud piimatooted. Kõige rohkem oli õpilasi, kes ei joonud üldse 11. klassi õpilaste seas (77%) ning kõige vähem 4. klasside õpilaste hulgas (46%). Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilaste hulgas oli mõnevõrra rohkem õpilasi, kes jõid hapendatud piimatooteid paar korda kuus (12% vs 17%), kuid ka rohkem õpilasi, kes ei osanud öelda, kui sageli nad neid tarbivad (14% vs 26%), üldse ei joonud 41% vastanud õpilastest (joonis 1 lisas 4).

Joonis 14. Koolis piima joomise sagedus õpilaste hinnangul

Jogurti tarbimine või mittetarbimine koolis oli samuti suhteliselt ühtlane (joonis 2 lisas 4). Jogurtit jõi koolis igapäevaselt 4%, ei joonud 34% ning ei osanud öelda 16% Koolikavaga liitunud kooli õpilasi. Kõige rohkem jõid igapäevaselt jogurtit koolis 4. klass õpilased (7%). Üle poole 11. klassi õpilastest (52%) ei joonud üldse jogurtit. Erisusena saab välja tuua, et üle poole Koolikavas mitteosalevate Põhja-Eesti koolide õpilastest (53%) jõi jogurtit paar korda kuus.

Kodus piima joomise sagedus oli suhteliselt ühtlane erinevate segmentide lõikes. Igapäevaselt jäi piima 28% Koolikavaga liitunud koolide õpilastest (4. ja 11. klass – 27%, 8. klass – 31%) ning üldse ei joonud 13% õpilastest. Veidi rohkem võrreldes teiste piirkondadega joodi piima Kesk-Eestis (34%). Samuti jäid võrreldes tüdrukutega rohkem piima poisid (35% vs 23%). Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilased jäid kodus piima igapäevaselt mõnevõrra harvemini kui Koolikavaga liitunud koolide õpilased (28% vs 25%).

Joonis 15. Kodus piima joomise sagedus õpilaste hinnangul

Kodus hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett) enamuse Koolikavaga liitunud koolide õpilastest (43%) ei joonud. Iga päev või 5–6 päeval nädalas jäi hapendatud piimatooted kõigest 4% õpilastest ning neljandik õpilastest jäi paar korda kuus. Hapendatud piimatooted eelistasid igapäevaselt mõnevõrra rohkem poisid (5%) kui tüdrukud (3%), Koolikavaga mitteliitunud koolide

õpilaste hulgas oli poiste ja tüdrukute eelistus võrdne (5%). Hapendatud piimatoodete mitmetarbimine kasvas vanemate klasside seas (joonis 3 lisas 4).

Kõige suurem osakaal Koolikavaga liitunud koolide õpilastest **jõi kodus jogurtit** paar korda kuus (28%) ning sellele järgnes õpilaste osakaal, kes jõid jogurtit 1–2 päeval nädalas (25%). Klasside lõikes jõid võrdses osakaalus (24%–27%) õpilasi jogurtit 1–2 päeval nädalas, kuid 43% 11. klassi õpilastest ei joonud üldse (joonis 4 lisas 4). Koolikavaga liitunud ja mitteliitunud koolide õpilaste hulgas oli võrdselt õpilasi, kes ei joonud üldse jogurtit (11% vs 12%).

Koolis pakutavad piimatoodete maitse-eelistustest selgus, et kõige enam maitset õpilastele piim, seejärel jogurt ning kõige vähem keefir, hapupiim ja pett (tabel 11). Piimatooted maitseid kõige enam 4. klassi ning kõige vähem 11. klassi õpilastele, kes ei soovinud tooteid ka proovida (joonis 5, 6, 7 lisas 4).

Joogipiim maitset rohkem kui pooltele õpilastele, ligi neljandikule piim ei maitsetud ning nad ei joonud seda. Regiooniti olid piima maitse-eelistused suhteliselt ühtlased. Klasside lõikes võib välja tuua, et 4. klassi õpilastele maitset piim kõige rohkem (30% väga maitseb ja 33% maitseb). 8. ja 11. klassi õpilaste eelistused olid sarnased, 12% väga maitseb ning 32% ja 33% maitseb. Kõige rohkem oli õpilasi, kes ei joonud üldse piima, 11. klassis (27%). Nii Koolikavas osalevate kui mitteosalevate kuni 100 õpilasega koolides ei märkinud ükski õpilane, et piim talle väga maitseb.

Tabel 11. Koolis pakutud piimatoodete maitse-eelistused Koolikavaga liitunud koolide õpilaste hinnangul

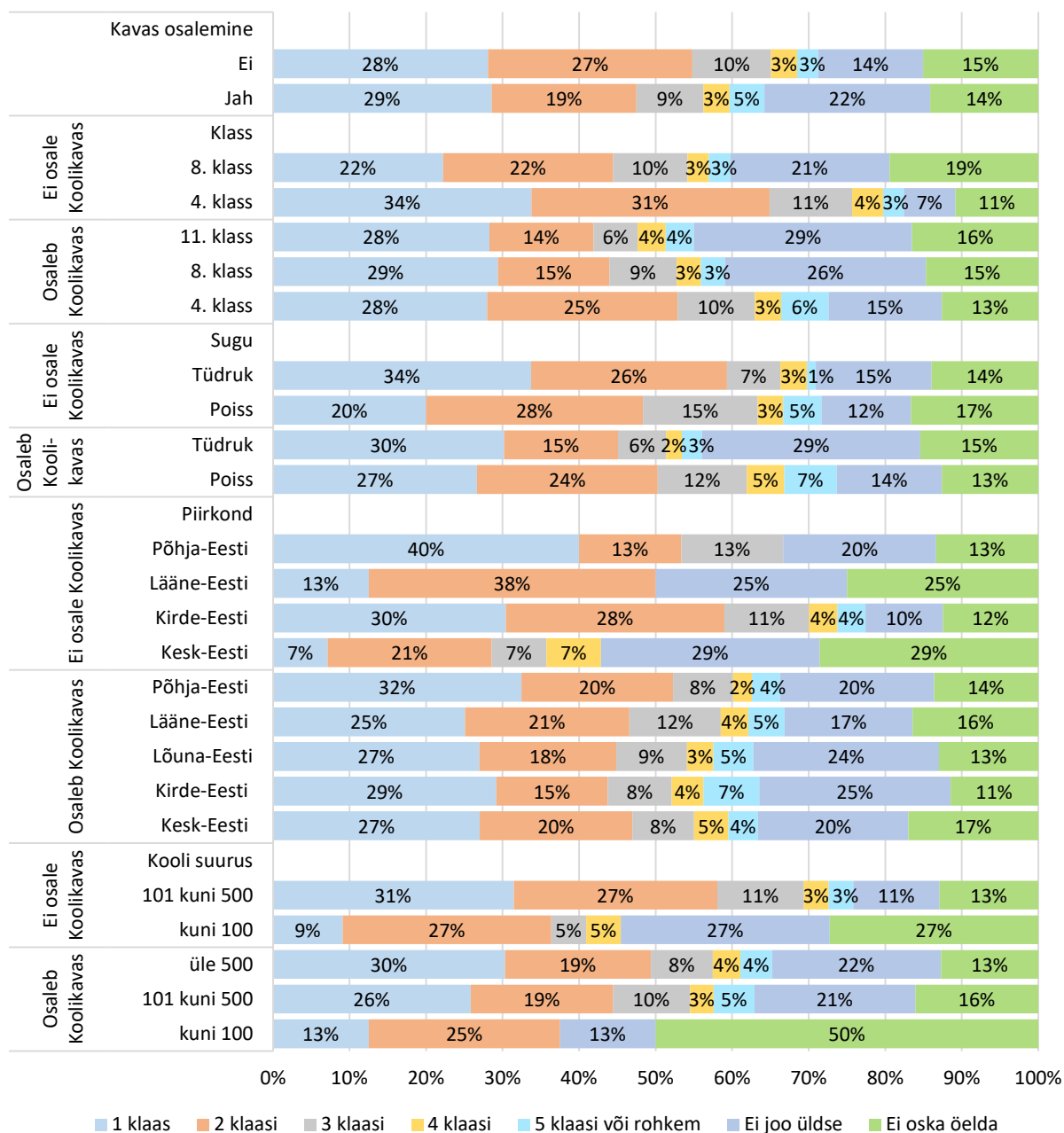
Piimatooted	Väga maitseb	Maitseb	Eriti ei maitse, aga joon ära	Ei maitse, ei joo	Ma ei tea seda, pole proovinud
Piim	20%	33%	11%	20%	16%
Hapendatud tooted	4%	15%	13%	39%	30%
Jogurt	23%	32%	9%	14%	22%

Koolis pakutavad hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett) ei maitse või neid pole proovinud peaaegu 70% Koolikavaga liitunud koolide õpilastest. Regioonide lõikes kerkib esile Kirde-Eesti, kus hapendatud piimatooted maitsevad veerandile õpilastest (26%). Hapendatud piimatoodete maitse-eelistused olid Koolikavas osalevates ja mitteosalevates koolides sarnased. Erisusena võib välja tuua Lääne-Eesti Koolikavas mitteosalevad koolid, kus 88% küsitlusele vastanud õpilastele hapendatud piimatooted ei maitse või ei ole nad neid proovinud (joonis 6 lisas 4).

Jogurt maitset või väga maitset rohkem kui pooltele õpilastele (55%) ning seda kõige rohkem väiksematest, kuni 100 õpilasega koolides. Klasside lõikes maitset jogurt kõige enam 4. klasside õpilastele (70%) ning kõige vähem 11. klassi õpilastele (41%). Peaaegu neljandik kõigist õpilastest märkis, et ei ole jogurtit proovinud. Jogurti maitse-eelistused olid Koolikavas osalevates ja mitteosalevates koolides sarnased (vt joonis 7 lisas 4).

Piimatoodete joomise koguse osas selgus küsitluse põhjal, et igapäevaselt jõid õpilased kõige sagedamini 1 klaasi piima, sellele järgnes jogurt, keefir, hapupiim ja pett. Küsimusele „**Mitu klaasi piima jood Sina igapäevaselt?**“ vastas 29% Koolikavaga liitunud koolide õpilastest, et 1 klaasi piima (joonis 16). Peaaegu neljandik õpilasi (19%) joob igapäevaselt 2 klaasi piima ning 14% ei joo üldse. Piima joomise kogus piirkonniti on suhteliselt ühtlane, mõnevõrra rohkem jõid Põhja-Eesti õpilased. Kui klaasi piima jõid Koolikavas osalevate ja mitteosalevate koolide õpilased sarnaselt (vastavalt 29% ja 28%), siis Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilastest jõi 2 klaasi piima päevas

mõnevõrra rohkem õpilasi (27%) kui Koolikavas osalevates koolides (19%). Kuni 100 õpilasega koolide õpilastest 50% ei osanud öelda, kui palju piima ta jõi igapäevaselt.

Joonis 16. Õpilaste igapäevane piimajoomise kogus

Keefiri jõi igapäevaselt 1 klaasi päevas 15% õpilastest ning ei joonud üldse 58% õpilastest (tabel 6 lisas 4). Keefiri ebapopulaarsus oli läbivalt ühtlane erinevate segmentide lõikes. Pea neljandik (19%) õpilastest ei osanud öelda, kui sageli nad igapäevaselt keefiri joovad. Klasside lõikes jõi 1 klaasi päevas keefiri kõige suurem osakaal 4. klassi õpilastest (20%) ning üldse ei joonud kõige enam 11. klassi õpilased (68%), mis oli sarnane Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilaste hinnanguga (vastavalt 27%, 68%).

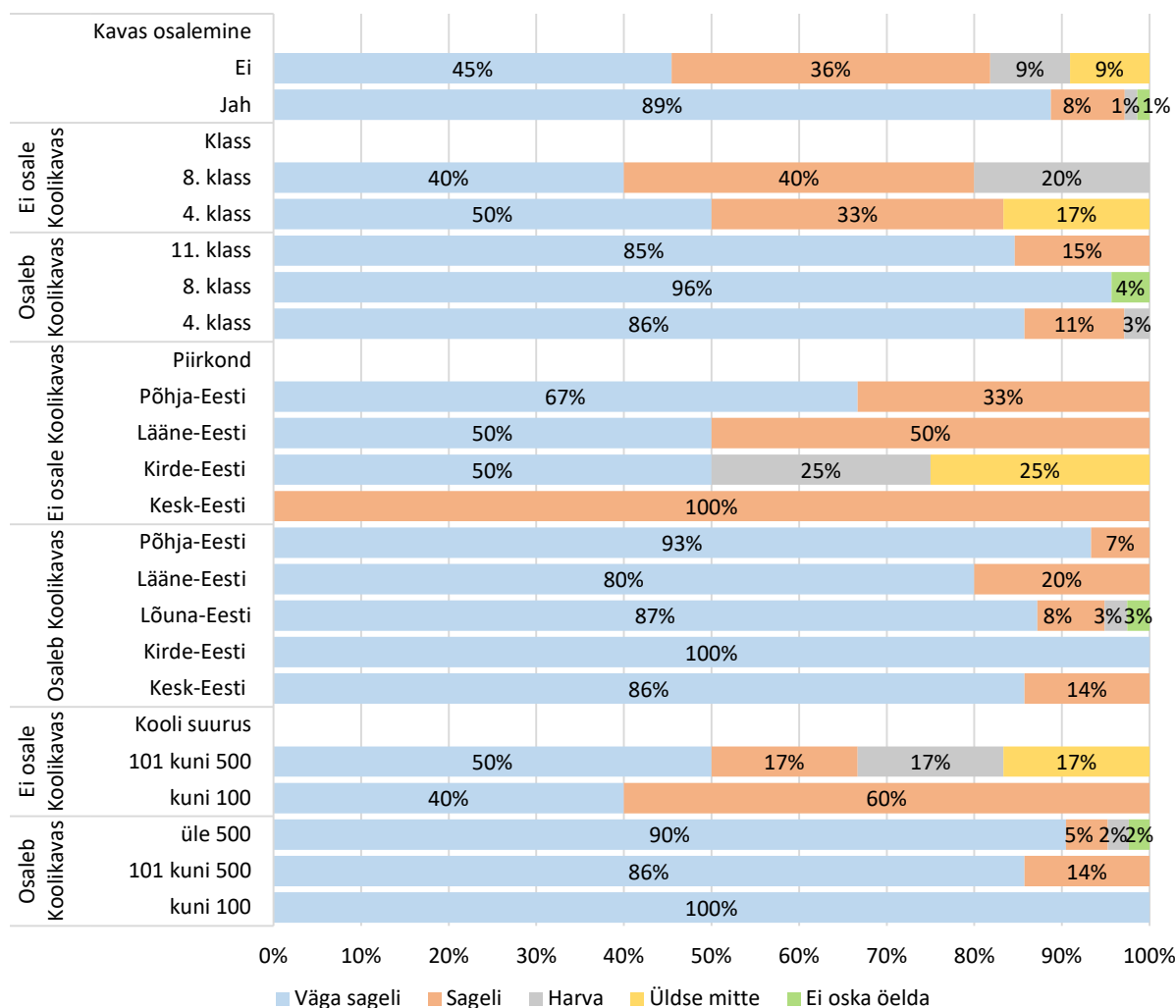
Hapupiima jõid Koolikavaga liitunud koolide õpilased igapäevaselt veel vähem kui keefiri (1 klaasi päevas jõi 6%), 74% ei joonud üldse ning 17% ei osanud öelda, kui palju nad jõid (tabel 7 lisas 4). Kõige enam jõid hapupiima 100 kuni 500 õpilasega koolides (13%). Koolikavaga mitteliitunud

koolide õpilastest ei joonud hapupiima 65% õpilastest (tabel 7 lisas 4). Kõige sagedamini jõid **petti** igapäevaselt 1 klaasi 5% õpilastest, üldse ei joonud 67% ning ei osanud öelda 24% õpilastest, Koolikavas mitteosalevates koolides olid osakaalud vastavalt 4%, 60% ja 31% (tabel 8 lisas 4).

Jogurtit jõid Koolikavaga liitunud koolide õpilased igapäevaselt kõige sagedamini 1 klaasi (29%). Üldse ei joonud jogurtit pea neljandik õpilastest (23%) ning 28% ei osanud öelda, kui palju nad päevas jogurtit jõid (tabel 9 lisas 4). Jogurtit ei joonud üldse kõige suurem osakaal 11. klassi õpilastest (36%) ning pea samapalju õpilasi ei osanud öelda, palju nad jõid (37%).

Õpetajate teadlikkus koolipiima kavast ja tarbimisharjumused

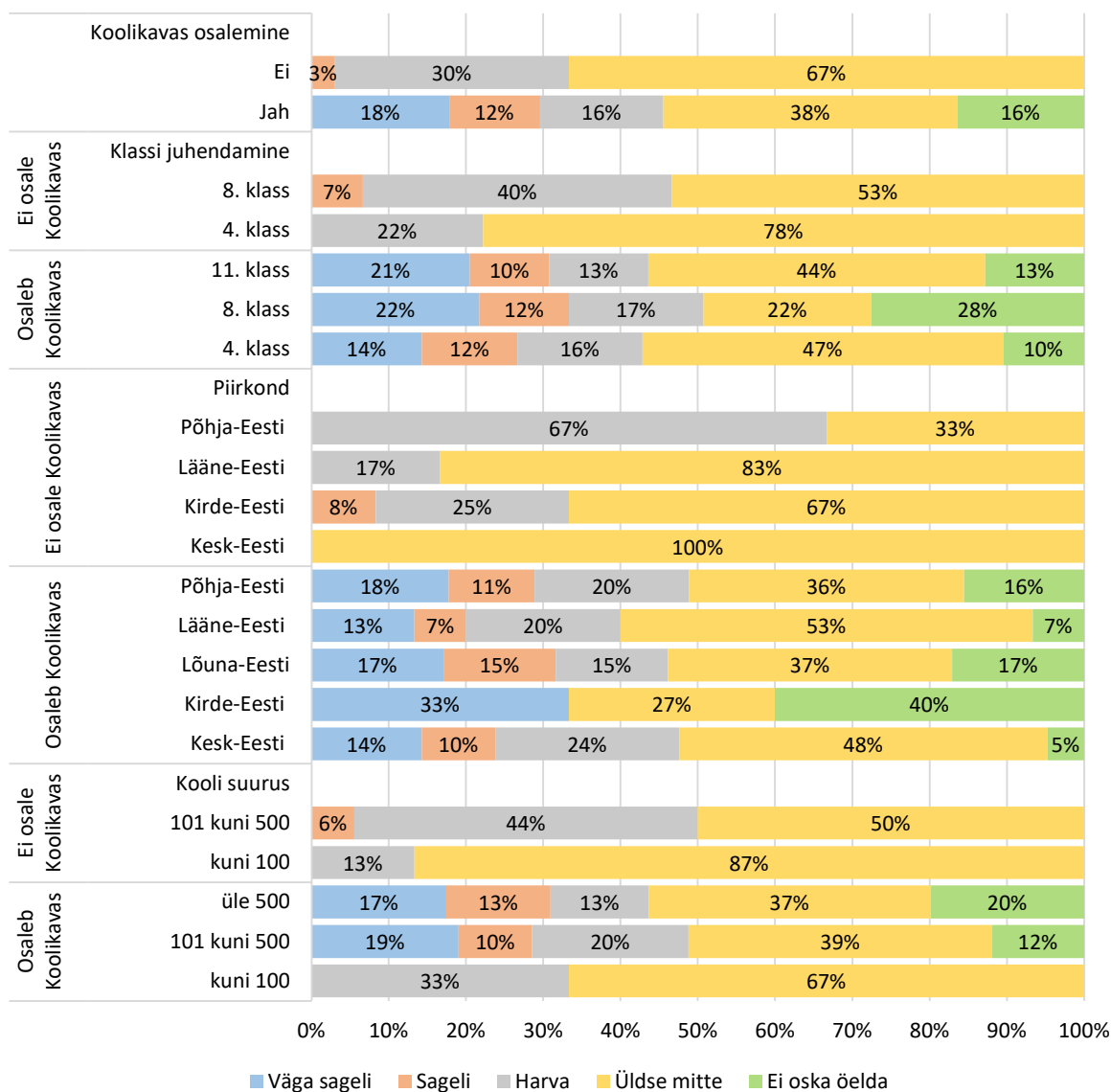
Piimatoodete **pakkumise sageduse** hindamisel arvas enamus küsitlusele vastanud Koolikavaga liitunud koolide õpetajaid (89%), et koolis pakuti joogipiima väga sageli. Sama arvas 45% Koolikavaga mitteliitunud koolide õpetajatest.

Joonis 17. Koolis joogipiima pakkumise sagedus õpetajate hinnangul

Kõige suurem osakaal oli õpetajaid, kelle hinnangul **koolis hapendatud piimatooteid** ei pakuta üldse (Koolikavas osalevates koolides -38%, Koolikavas mitteosalevates koolides -67%). Üle 500 õpilasega koolide ja 100 kuni 500 õpilasega koolide õpetajate arvamus oli suhteliselt sarnane.

Erines Koolikavaga mitteliitunud ning 100 kuni 500 õpilasega koolide õpetajate hinnang, kelle arvates pakuti hapendatud piimatooteid harva või üldse mitte (joonis 18).

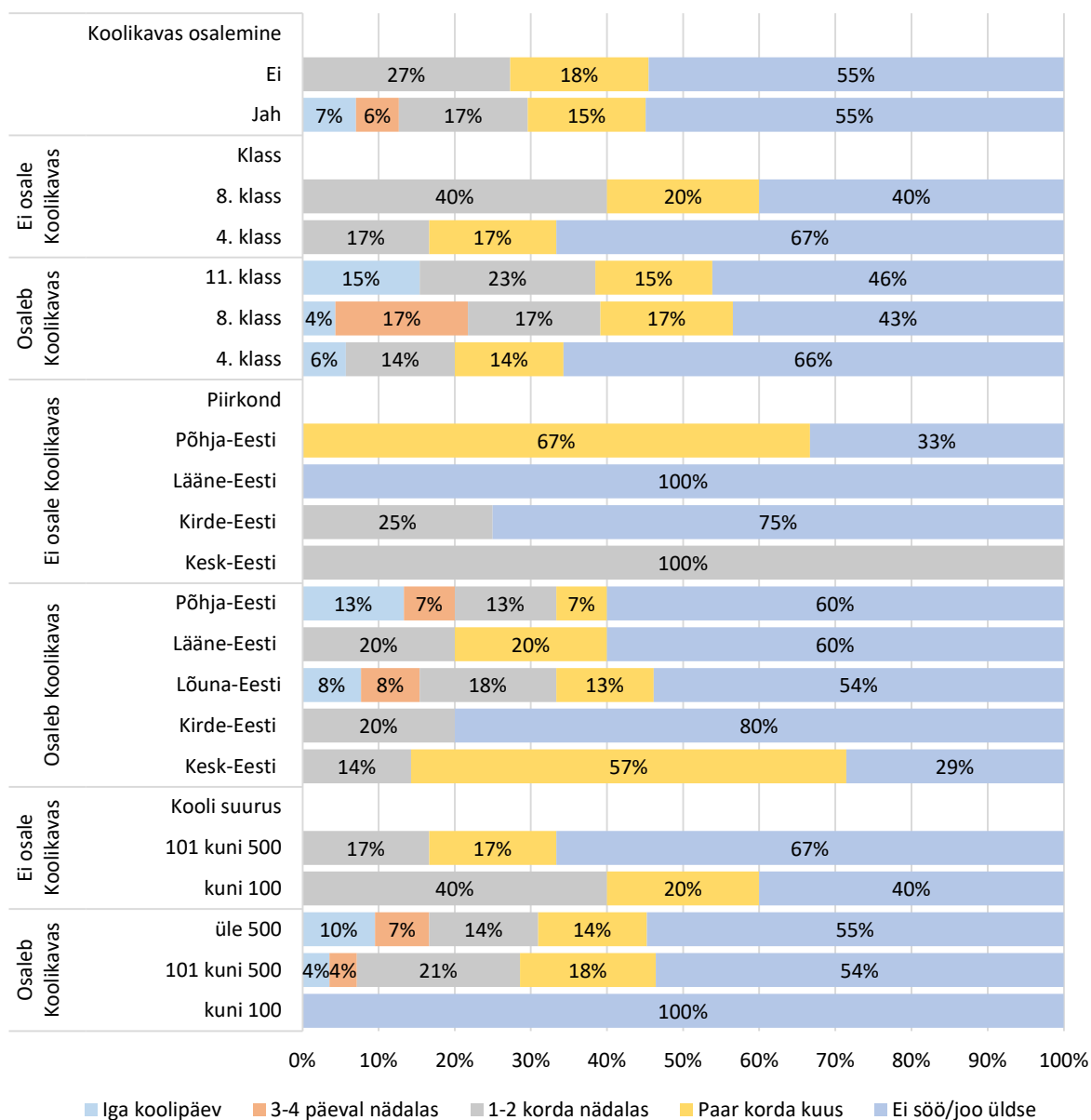

Joonis 18. Koolis hapendatud piimatoodete (keefir, hapupiim, pett) pakkumise sagedus õpetajate hinnangul

Suurema osakaalu vastanud õpetajate hinnangul pakuti koolis jogurtit harva (45%), samas 30% hindas jogurti pakkumist nende koolis sagedaseks (joonis 8 lisa 4). Võrdne osakaal Koolikavas mitteosalevatest koolide õpetajatest (45%) hindas, et jogurtit pakutakse harva.

Järgnevalt analüüsime, **kui sageli jõid õpetajad koolis piima ja piimatooteid**. Koolikavaga liitunud koolides tarbis piima igal koolipäeval 7% õpetajatest, 55% ei joonud üldse. Kõige suurem osakaal õpetajates jõi piima 1–2 päeval nädalas (17%). Koolikavaga mitteliitunud koolide õpetajad (eriti Kesk-Eestis) jõid piima harvemini kui Koolikavaga liitunud koolide õpetajad (joonis 19).

Küsitlusele vastanud Koolikavaga liitunud koolide õpetajatest 15% jõi koolis piima paar korda kuus. Kõige enam oli õpetajaid, kes koolis piima ei joonud Kirde-Eestis (80%) ning 4. klasside klassijuhatajate hulgas (66%).

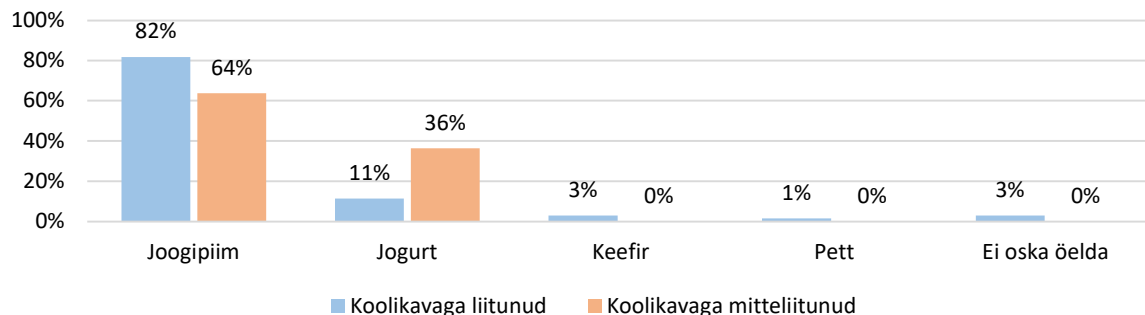
Joonis 19. Koolis õpetajate piima joomise sagedus

Hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett) ei joonud üldse koolis 64% Koolikavaga liitunud koolide küsitletud õpetajatest (joonis 9 lisa 4). Hapendatud piimatoodete tarbimine oli suhteliselt sarnane erinevates segmentides. Koolikavaga mitteliitunud koolide õpetajate hulgas oli rohkem neid, kes ei joonud üldse hapendatud piimatooted kui Koolikavaga liitunud koolide õpetajate hulgas (76% vs 64%).

Jogurtit ei joonud koolis üldse 48% küsitlusele vastanud õpetajatest ning 27% jõi seda paar korda kuus (joonis 10 lisa 4). Piirkondade lõikes oli kõige suurem nende õpetajate osakaal, kes jogurtit üldse ei joonud Kirde-Eestis (80%) ning kõige väiksem osakaal Lõuna-Eesti õpetajate hulgas (46%).

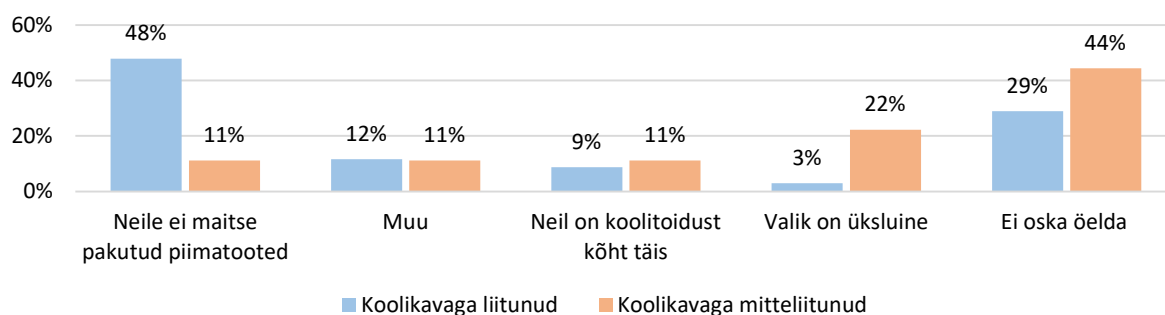
Kõige sagedamini jõid 3–4 päeval koolis jogurtit Põhja-Eesti piirkonna õpetajad (7%), mis kogu valimi suhtes on marginaalne (1%).

Enamuse küsitlusele vastanud nii Koolikavas osalevate kui mitteosalevate koolide **õpetajate hinnangul jõid õpilased kõige meelsamini joogipiima** (vastavalt 82% ja 64%) ning jogurtit.

Joonis 20. Piimatooted, mida õpilased meelsasti koolis joovad õpetajate hinnangul

Peamiseks põhjuseks, **miks õpilased jätaavad koolikava raames pakutud erinevad piimatooted söömata**, oli 48% Koolikavaga liitunud koolide õpetajate hinnangul valiku üksluisus (joonis 21). Veidi rohkem kui kolmandik Koolikavaga liitunud koolide õpetajatest ning pea pooled Koolikavaga mitteliitunud koolide õpetajatest ei osanud piimatoodete järele jätmise põhjust välja tuua. Muu põhjusena töid õpetajad välja õpilaste laktoositalumatuse/allergia ning õpilaste eelistuse juua vett või mahla.

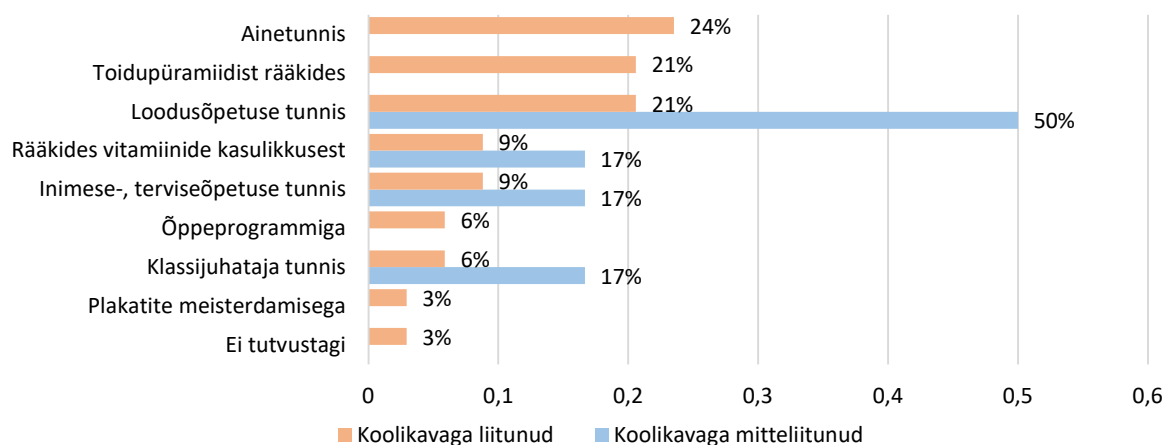
Joonis 21. Põhjused, miks õpilased piimatooted järele jätaavad õpetajate hinnangul

Küsimusele „**Millised piimatooted võiksid veel koolis pakutavate toodete valikus olla?**“ toodi peamiselt välja juust ja kohupiim (tabel 12). Samuti võiks õpetajate hinnangul pakkuda õpilastele jäätist ja taimset päritolu jooki, nt kaerajooki. Tootevaliku laiendamist ei pea vajalikuks 11% Koolikavaga liitunud koolide õpetajatest ja rohkem kui veerand Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilastest.

Tabel 12. Tooted, mis võiks olla koolis pakutavate piimatoodete valikus õpetajate hinnangul

	Juust	Kohupiim	Jäätis	Taimset päritolu jook	Või	Ei pea olema rohkem	Koor	Muu	Ei oska öelda
Koolikavaga liitunud	59%	58%	37%	34%	18%	11%	6%	4%	7%
Koolikavaga mitteliitunud	55%	64%	18%	27%	0%	27%	0%	18%	0%

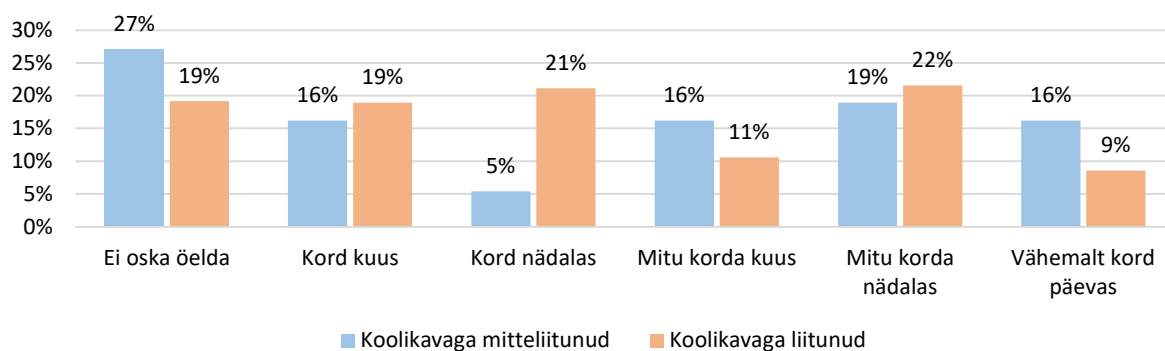
Küsimusele, **läbi milliste tegevuste ja õppematerjalide tutvustate õpilastele piimatoodete olulisust tervislikus toitumises**, vastasid õpetajad, et tervislikust toitumisest räägivad nad ainetunnis, loodusõpetuse ning inimese- või terviseõpetuse tunnis. Koolikavaga liitunud koolide õpetajad märkisid ära ka toidupüramiidide uurimist. Lisaks toodi välja, et piimatoodete kasulikkus on õppekavas sees ning söögivahetunnil mainib õpetaja kehvematele sööjatele, et nad jooksid kas või klaasi piima.

Joonis 22. Tegevused ja õppematerjalid, läbi mille tutvustatakse piimatoodete olulisust tervislikus toitumises õpetajate hinnangul

Lapsevanemate teadlikkus koolipiima kavast ja tarbimisharjumused

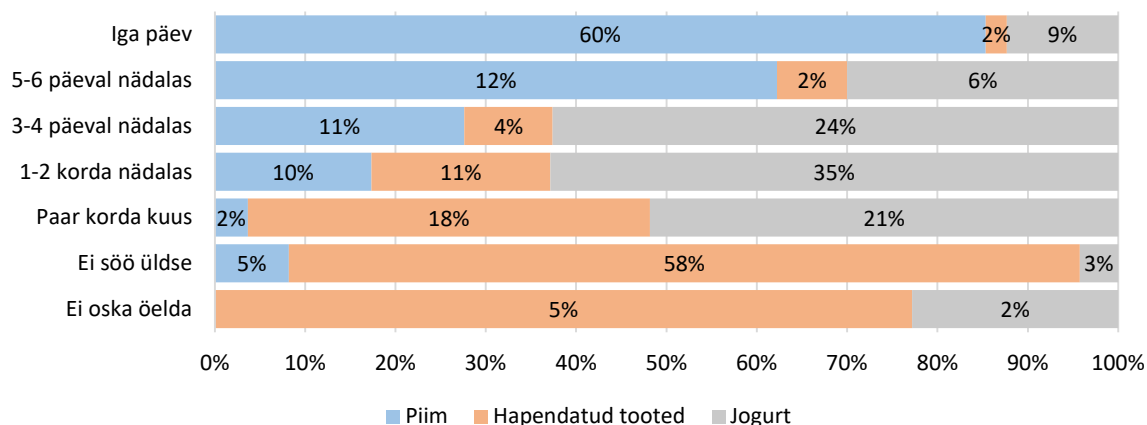
Küsitlusele vastanud lapsevanemate hinnangul rääkis kõige enam lapsevanemaid lapsega tervislikust toitumisest mitu korda nädalas (22%). Mõnevõrra enam rääkisid lapsega Koolikavaga liitunud koolide lapsevanemad.

Joonis 23. Lapsega tervislikust toitumisest rääkimise sagedus Koolikavaga liitunud ja mitteliitunud koolide lapsevanemate hinnangul

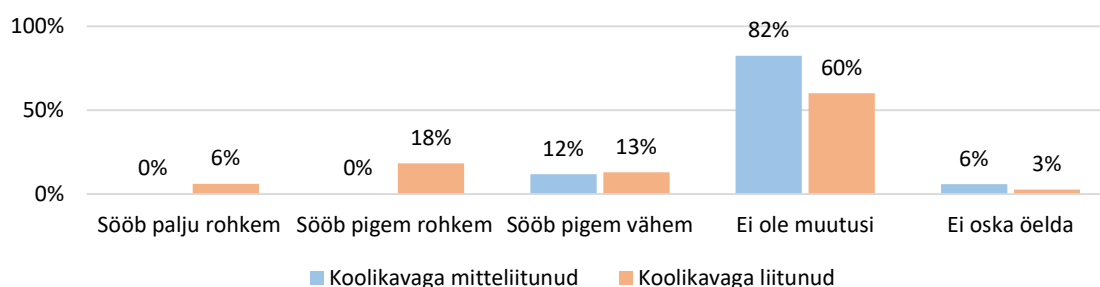
Küsitlusele vastanud lapsevanemate hinnangul **jõi üle poole lastest igapäevaselt piima** (60%). Piima joomise sagedus on suhteliselt ühtlane (joonis 24, tabel 10 lisas 4), kõige rohkem jõid igapäevaselt piima Kesk-Eesti lapsed (66%) ning kõige vähem Kirde-Eesti lapsed (57%).

Hapendatud tooteid (keefir, hapupiim, pett) joodi lapsevanemate hinnangul kas üldse mitte (58%) või pigem paar korda kuus (18%). Jogurtit joodi kõige sagedamini 1–2 korda nädalas (36%).

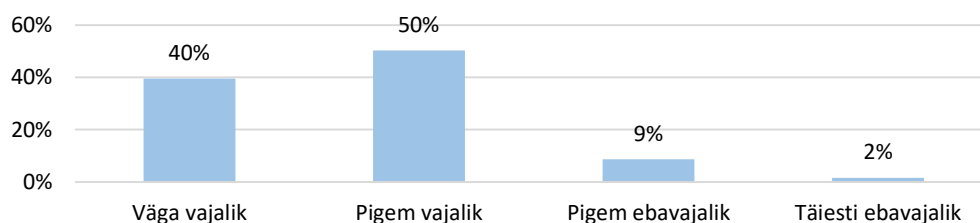
Joonis 24. Koolikavaga liitunud koolide lapsevanemate hinnangul laste piimatoodete joomise sagedus kodus

Rohkem kui poolte küsitlusele vastanud lapsevanemate hinnangul (61%) **ei ole nad märganud viimase aasta jooksul muutusi piimatoodete tarbimise osas** (joonis 25). Samas pea viiendik lapsevanemaid (18%) märkis, et laps sööb piimatooted pigem rohkem. Vaadates eraldi Koolikavaga liitunud ja mitteliitunud koolide lapsevanemate hinnanguid, selgub, et piimatoodete toitumisharjumused on muutunud rohkem Koolikavaga liitunud kooli lapsevanemate hinnangul.

Joonis 25. Lapsevanemate hinnangul toitumisharjumuste muutus piimatoodete osas

Pea kõikide küsitlusele vastanud **lapsevanemate hinnangul on koolipiima kava vajalik** (90%), pigem ebavajalikuks hindab koolipiima kava 9% lapsevanematest.

Joonis 26. Koolipiima kava vajalikkus lapsevanemate hinnangul

Koolikavaga mitteliitunud koolide 73% lapsevanemate hinnangul võiks nende koolis rakendada Koolikava, 24% ei oska öelda ning Koolikava rakendamist ei pea vajalikuks 3% lapsevanematest.

Koolipiima kava intervjuude kokkuvõte

Lasteaia õpetajate hinnangul üldiselt **lapsed teavad, mis on tervislik** ja mis ei ole, nt üks õun päevas annab hea tervise. Väga oluliseks peetakse õpetajate poolset lahtiseletamist ja rääkimist, millised toiduained on kasulikud ja miks nad on kasulikud. Välja toodi, et lasteaedades on üleval erinevad toitumisalased plakatid, kuid nendele peavad õpetajad ise tähelepanu juhtima. Märgiti, et kui tervisliku toitumise plakat on pikalt üleval olnud, siis ei pööra sellele keegi tähelepanu. Samuti mõjub plakat siis, kui see on tehtud koos lastega.

Lasteaia õpetajate hinnangul **joovad lasteaialapsed kõige paremini tavalist piima**, keefir lastele eriti ei maitse. Mõnes lasteaias joovad lapsed hea meelega ka jogurtit, kuid siiski vähe. Samas tõi ühe lasteaia õpetaja välja, et nende rühmas juuakse kõiki piimatooteid. Lasteaia õpetajad tõid välja, et mõned lapsed ei joo piima allergia tõttu.

Lasteaia õpetajate hinnangul mõjutavad laste piimatoodete tarbimist **kodusel harjumused**, kui kodus juuakse keefiri või petti, siis joob laps seda ka lasteaias. Samas märkisid õpetajad, et see oleneb ka lapse maitse-eelistusest. Ühe õpetaja sõnul joovad lapsed siiski lasteaias kohapeal keefiri baasil valmistatud smuutisid. Välja toodi ka, et lapsed ei soovi suurte tükkidega jogurtit, nt kirsijogurtit, kus on terved kirsitükid sees. Mitme lasteaia õpetajad tõid ka välja, et lapsel võiks olla võimalus valida, kas tahab toidu kõrvale juua piima või vett, kuna piim on liiga rammus.

Lasteaia lapsevanemad tõid välja, et on teadlikud rohkem piimatoodete toetamisest ja see on väga vajalik. Küsitletute hinnangul on **pakutavatest toodetest ülekaalus piim**. Toitumisharjumuste muutused on mõnede lapsevanemate hinnangul toimunud, mõnede hinnangul mitte. Näiteks on lasteaia harjumuse järgi laps kodus piima ja keefirit hakanud küsima ning ei soovi vett juua. Ühe küsitletud lapsevanema hinnangul talle meeldib, et toetus ei hõlma näiteks magustatud jogurteid. Lapsevanemate hinnangul on lapsed tervislikust toitumisest teadlikud.

Kooli tugitöötajate hinnangul koolilaste piima tarbimise harjumuste kohta jagunevad kaheks – on koole, kus koolilapsed tarbivad piima ja teisi piimatooteid, nt keefiri väga hea meelega. Piima ja piimatoodete tarbimise osas toodi välja **vanuselisi eripärasid**, joogipiima tarbivad rohkem väiksemad lapsed ning suuremad lapsed eelistavad keefirit ja vett. Mõningates koolides on piima tarbimine aastatega vähenenud, kuna lastel on erinevad talumatused/allergiad. Kooli tugitöötajate hinnangul on **piima tarbimine vähenenud piimatoodete liigsest esinemisest kooli menüüdes**. Kooli tugitöötajate hinnangul ei tohiks piima välja valada, vaid lapsed peaksid seda ise tegema. See aitab vähendada toiduraiskamist. Välja toodi ka, et laual seisnud piim ei ole enam kvaliteetne ning seda lapsed ka tajuvad. Eelnevalt kirjeldatud tegurite koosmõjul ei kasutata tugitöötajate hinnangul koolides alati ettenähtud toetusraha koolipiima osas ära, mistõttu võiks Koolikava raames olla **võimalus vahendeid ümber tõsta puu- ja köögivilja kavale**. Välja toodi ka, et Koolikava raames saab taotleda laktoosivabasisid tooteid, mida ka tehakse.

Kooli tugitöötajate hinnangul jälgitakse koolides laste toitumisharjumusi jooksvalt ja sellele tuginedes arvestatakse tellitavate toodete koguseid, et vältida ülejääkide teket.

Kooli tugitöötajate hinnangul **algklasside lapsed ei teadvusta või ei oska teadvustada tervislikku toitumist**. Samas mõõndi, et algklasside õpilaste toitumine on tervislikum kui vanemate klasside õpilastel, kuna siis mängivad suuremat rolli muud tegurid nagu sõpruskond, (liidri)suhted ja sotsiaalmeediakanalid. Tugitöötajad märkisid, et **kui õpilased ongi teadlikud tervislikust toitumisest, siis nad ei käitu vastavalt sellele**. Vanemad klasside õpilased on iseteadlikumad, kuid väiksemate klasside õpilaste puhul nähtub väga selgelt, milline on kodune kasvatus.

Põhikoolitaseme õpilastest teavad tervislikust toitumisest need, kelle kodus toitutakse tervislikult. Samas on ka selliseid lapsi, kes kodus söövad tervislikult, kuid koolis mitte. Tugitöötajad tõid välja, et koolides tehakse kokkadele tervisliku toitumise koolitusi – kuidas puu- ja köögiviljad toitudesse ära peita nii, et õpilased sööksid ja võimalikult vähe läheks kaotsi.

Välja toodi, et kohati on õpilaste **teadlikkus tervislikust toitumisest madal ja moonutatud** (nt köögiviljahautis ei sobi dieedil olevatele õpilastele, kuid leib sobib). Tugitöötajate hinnangul võiks abi olla sotsiaalmeedia „suunamudijatest“. Samuti võiksid teadlikkust tõsta plakatid, mida peaks tegema kindlasti koos juhendajaga. Märgiti, et plakatite mõju võib suurendada nende asukoha muutmise teatud aja tagant, aga ka plakati kujunduse muutmise tekitamaks uudset efekti. Mõne tugitöötajate hinnangul lastele tervisliku toitumise loengud ei mõju, kuigi mitmetes koolides on väiksemate klasside õpilastel toitumisel tunnid.

Koolide tugitöötajate hinnangul peaks tervisliku toitumise suunamisel toetuma riiklikele soovitusetele (nt portsjoni suurus, toitainete sisaldus jm), sest **toitumisest arusaamine on info rohkuse tõttu koolides erinev**. Ühtlasi võiks vaadata üle kooliköökidest toidumäärad, kuna laste toitainevajadused on arvatud varasemate näitajate põhjal. Välja toodi, et tänapäeva laste eluviis on muutunud oluliselt paiksemaks ja laps peaks saama ise oma toiduvajaduse üle otsustada. Tugitöötajate hinnangul **peaks koolitoidu puhul arvestama piirkondlikke eripäradega**, see võimaldaks edendada ja arendada kohalikku toitu ja kultuuri ning koolides võiks rohkem rääkida toidust ja selle päritolust.

Kooli tugitöötajate hinnangul võiks teadlikkus toitumisest alata varakult, nt kodust ja/või lasteaiast. Märgiti, et toitumisharjumuste põhi laotakse kodus. Välja toodi, et lapsevanemad on sageli arvamusel, et lasteaias ja koolis õpetatakse lapsi sööma ning kujundatakse söömisharjumusi. Tegelikult on siiski suurem roll kodul ning koolis ja lasteaias saab harjumusi veidi mõjutada. Tugitöötajate hinnangul kodu peegeldab, mida süüakse, eriti maapiirkonnas ning silma on jäänud kodus toidu valmistamine poolfabrikaatidest. Selle mõjutusel ei taheta koolitoitu süüa, kuna see ei näe nii ahvatlev välja. Välja toodi, et populaarsed on kana- ja sealih, loomaliha mitte ning kõige ebapopulaarsem on kala ja kalast tehtud toidud.

Mõne kooli tugitöötaja hinnangul oli Koolikavaga seotud paberimajandus keeruline, kuid mõne hinnangul mitte. Märgiti, et alguses vajab see harjumist, kuid üldjuhul pole probleeme olnud.

Tehtud koolipiima kava muutmise ettepanekud:

- Koolipiima kavas võiks pakutavate toodete kuuluda ka **kodujuust, hapukoor, kreeka jogurt**.
- **Koolipiima kava** toetusrahasid võiks **vähendada** ja suunata puu- ja köögiviljale, mille järele on suurem vajadus ja mida võiks laiendada alates 6. klassist kuni gümnaasiumini.
- **Vaadata üle toetusmäärad**. Puu- ja köögivilja toetus on olnud 5 senti päevas õpilase kohta alates 2017. aastast, kuid toorainete hinnad on selle aja jooksul märkimisväärselt muutunud. Toetussumma võiks muutuda lähtudes oludest, olla indekseeritud ja selle võiks iga-aastaselt üle vaadata.
- Koolipiima kavas üle jäävad vahenditele võiks olla **võimalus tõsta need ümber puu- ja köögivilja kavale**.
- Võimaldada **maitsestatamata jogurtit marjadega segada** ja teha näiteks smuutisid.
- Koolide esitatavas **aruandluses** võiks panna **kirja**, milline on **kasutatud toodete päritolu**. See võimaldaks kaardistada, kui suur on kooliköökidest kohalikku päritolu toiduainete osakaal. Eesmärk võiks olla võimalikult suure osakaaluga kohaliku tooraine kasutamine kooliköökidest.

2.2.2. Koolipuuviili ja -köögivilja

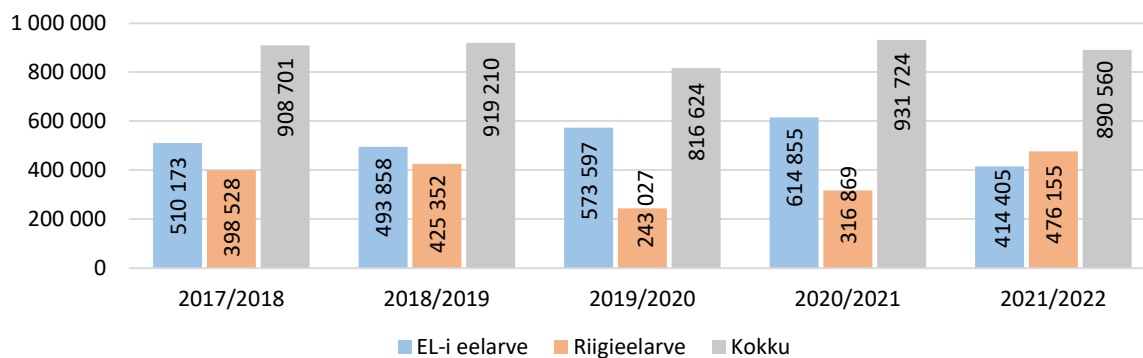
Koolipuuviili kava raames jagatud värsked puu- ja köögiviljad peavad laste tavapärasele toidule looma **lisandväärtuse**, st koolipuuviili- ja köögivilja toetuse raames jagatav toode ei saa olla sama, mida pakutakse samal päeval koolitoidu põhimenüüs. Näiteks kui põhimenüüs pakutakse porgandisalatit, siis ei tohi samal ajal pakkuda koolipuuviili ja -köögivilja kava raames värsket porgandit, küll aga võib pakkuda õuna. See annab toidule lisandväärtuse ja tagab pakutavate toodete mitmekesisuse. Toetuskeemi raames ei toetata lõunamaiste puuviljade, nt banaanide, kiivide, apelsinide, mandariinide, tarbimist.

Koolipuuviili ja -köögivilja toetust saanud haridusasutuste arv ei ole vaadeldaval perioodil oluliselt muutunud. Kõige enam haridusasutusi (762) sai toetust 2020/2021. õppeaastal ja kõige vähem (753) 2017/2018. õppeaastal. Sarnaselt toetust saanud haridusasutuste arvuga, ei ole vaadeldaval perioodil keskmine toetust saanud laste arv muutunud. Keskmiselt ühe Eesti haridusasutuse kohta on koolipuuviili ja -köögivilja kava raames jaotatud vaadeldaval perioodil 1244 kilogrammi puu- ja köögivilju ning keskmine toetussumma ühe haridusasutuse kohta on 1181 eurot.

Tabel 13. Koolipuuviili ja -köögivilja toetust saanud haridusasutuste ja keskmine toetust saanud laste arv ning makstud toetussummad

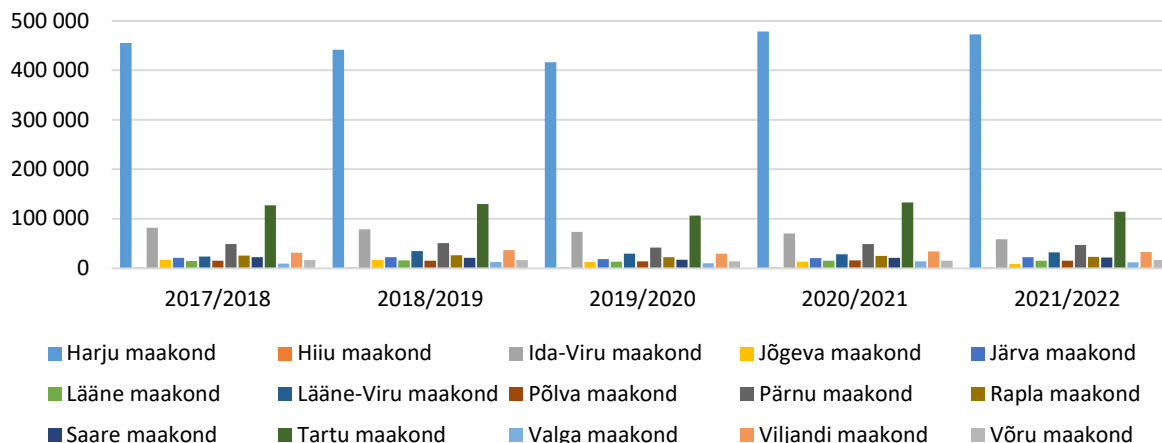
Õppeaasta	Toetust saanud haridusasutuste arv	Toetust saanud keskmine laste arv haridusasutuste lõikes	Makstud toetussumma (EUR)
2017/2018	753	167	908 701
2018/2019	754	166	919 210
2019/2020	757	166	816 624
2020/2021	762	166	931 724
2021/2022	755	169	890 560
Kokku	NP	NP	4 466 820

Kokku on alates 2017. õppeaastast kuni 2022. õppeaastani makstud koolipuuviili ja -köögivilja toetust ligikaudu 4,5 miljoni eurot (joonis 27). Sellest Euroopa Liidu osa on 2,6 miljonit eurot ning Eesti osa veidi üle 1,8 miljoni euro.

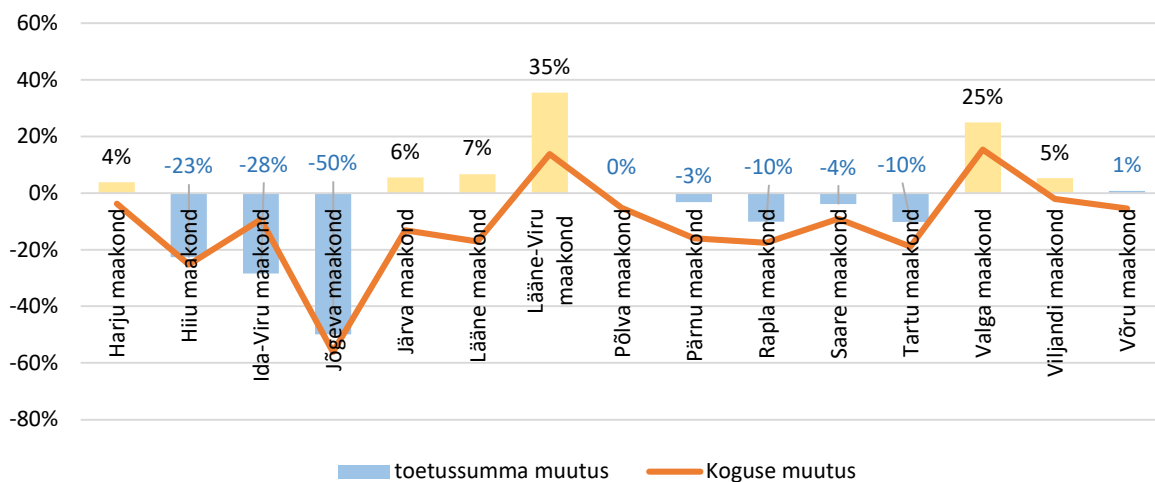
Joonis 27. Makstud koolipuu- ja köögivilja toetuse summad aastate lõikes, eurodes

Sarnaselt koolipiima toetusega on ligikaudu poole koolipuuvilja ja -köögivilja toetusest saanud Harjumaa haridusametid (joonis 28), millele järgnevad Tartumaa (makstud toetuse osakaal 14%) ja Ida-Virumaa (makstud toetuse osakaal 9%) haridusametid. Kui Tartumaale määratud toetuse osakaal on jäänud vaadeldaval perioodil samaks, siis Ida-Virumaale määratud toetuse osakaal on vaadeldaval perioodil paari protsendipunkti võrra langenud.

Joonis 28. Koolipuuvilja ja -köögivilja toetussummad maakondade lõikes

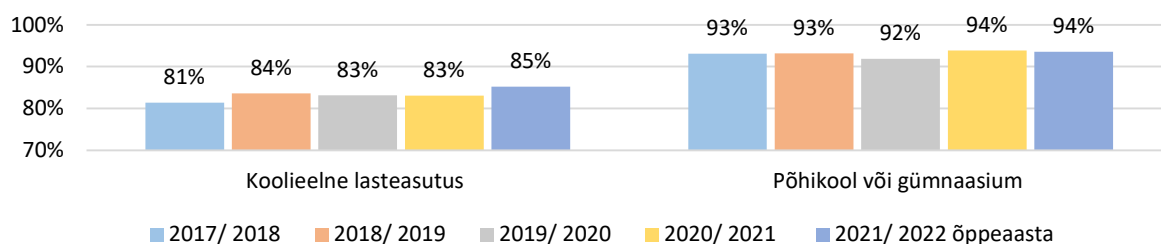
Koolipuu ja -köögivilja toetussummad maakondade lõikes on vaadeldaval perioodil (2017/2018. õppeaasta vs 2021/2022. õppeaasta) natuke kasvanud Võrumaal, Viljandimaal, Järvamaal ja Läänemaal (joonis 29). Suurem kasv on toimunud Valgamaal ja Lääne-Virumaal. Väike langus (3–4%) koolipuuvilja ja -köögivilja toetussumma osas on toimunud Pärnumaal, Harjumaal ja Saaremaal. Kõige rohkem on langenud koolipiima toetussummad Hiiumaal, Ida-Virumaal ja Jõgevamaal (langused vastavalt 23%, 28% ja 50%).

Joonis 29. Koolipuuvilja ja -köögivilja toetussummade ja koguste muutus maakondade lõikes (2017/2018. õppeaasta vs 2021/2022 õppeaasta)

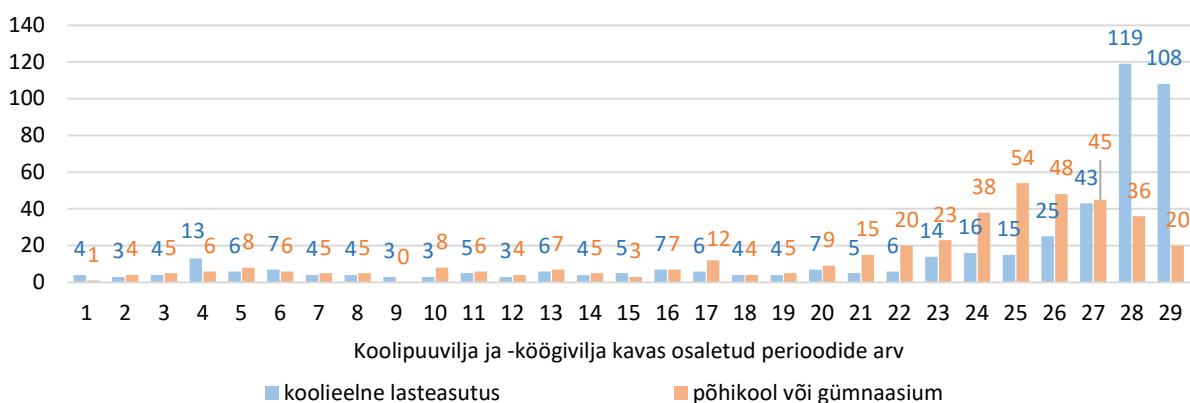
Koolipuuvilja ja köögivilja kavas osalenud keskmine laste arv on kasvanud 0,8% (tabel 6). Samal ajal on sihtrühmas olevate laste arv vähenenud 1,5% võrra. Perioodil 2017/2018–2021/2022 on laste kaasatus kasvanud keskmiselt 2,3% ning haridusametite kaasatus 4,5%.

Haridusasutuste liikide lõikes on kõige enam kaasatud koolipuuvilja ja -köögivilja kavasse 83% koolieelsete lasteasutuse lastest ning keskmiselt 93% 1.–5. klassi õpilastest.

Joonis 30. Laste kaasatus koolipuuvilja- ja köögivilja kavasse haridusasutuste liikide ja õppeaastade lõikes

Kõigil 29 perioodil osales koolipuuvilja ja -köögivilja kavasse 128 haridusasutust. Enim osalejaid (155 haridusasutust – 119 lasteaeda ja 36 kooli) oli 28. perioodil ning ainult ühel perioodil osales viis haridusasutust (üks kool ja neli lasteaeda). Enamik haridusasutusi on osalenud Koolikavas 24.–29. perioodil.

Joonis 31. Haridusasutuste koolipuuvilja ja -köögivilja kavasse osaletud perioodide arv

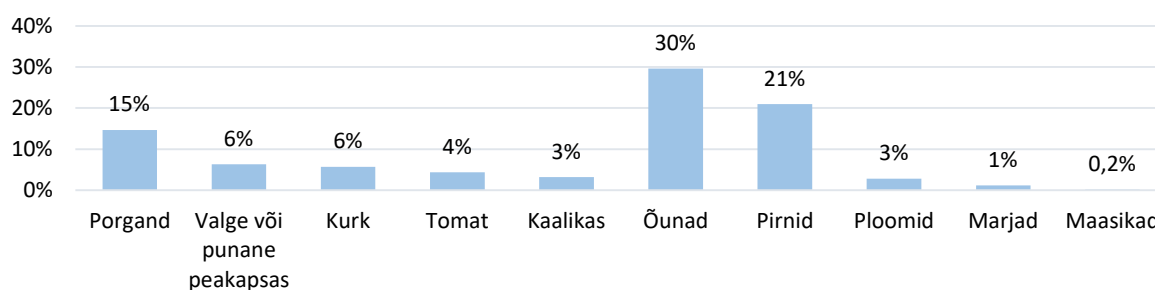
Koolipuu ja -köögivilja kava raames jaotati vaadeldaval ajavahemikul (2017/2018–2021/2022) haridusasutustes 44 erinevat puu- ja köögivilja, mida koguseliselt oli kokku 4,7 miljonit kilogrammi (tabel 14). Võrreldes eelneva Koolikava hindamisega (Lauri, 2017) on koolides pakutavate erinevate viljade hulk kasvanud – 32-lt 44-ni. Samuti on suurenenud pakutavate viljade kogused – 119%.

Tabel 14. Koolipuuvilja ja -köögivilja jaotatud kogused ja koguste muutused õppeaastade lõikes

Õppeaasta	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	Kokku, kg	Keskmine muutus aastas, %
Puuviljad ja marjad, kg	546 015	577 584	450 086	528 001	478 165	2 579 851	-2,11%
Köögiviljad, kg	427 717	440 873	379 761	456 294	419 560	2 124 206	0,33%
Koolipuuvilja ja -köögivilja kokku, kg	973 732	1 018 458	829 847	984 295	897 725	4 704 057	-1,03%
Tarbitud koguste muutus kokku, %	NP	5%	-19%	19%	-9%		
sh tarbitud puuvilja koguse muutus, %	NP	6%	-22%	17%	-9%		
sh tarbitud köögiviljade koguse muutus, %	NP	3%	-14%	20%	-8%		

Kõige rohkem jaotati koolipuuvilja ja -köögivilja 2018/2019. õppeaastal – ligikaudu 1,02 miljonit kilogrammi ja kõige vähem 2019/2020. õppeaastal – ligikaudu 830 tuhat kilogrammi. Keskmiselt jagati õppeaastas 941 tonni abikõlblikke tooteid. Kõige suurem langus (-19%) koolipuuvilja ja -köögivilja tarbimises toimus 2019/2020. õppeaastal, mis on sarnaselt koolipiimaga seletatav 2020. a kevadel riigis välja kuulutatud COVID-19 eriolukorraga. 2020/2021. õppeaastal toimus 19%-line koolipuuvilja ja -köögivilja tarbimise kasv (tabel 14).

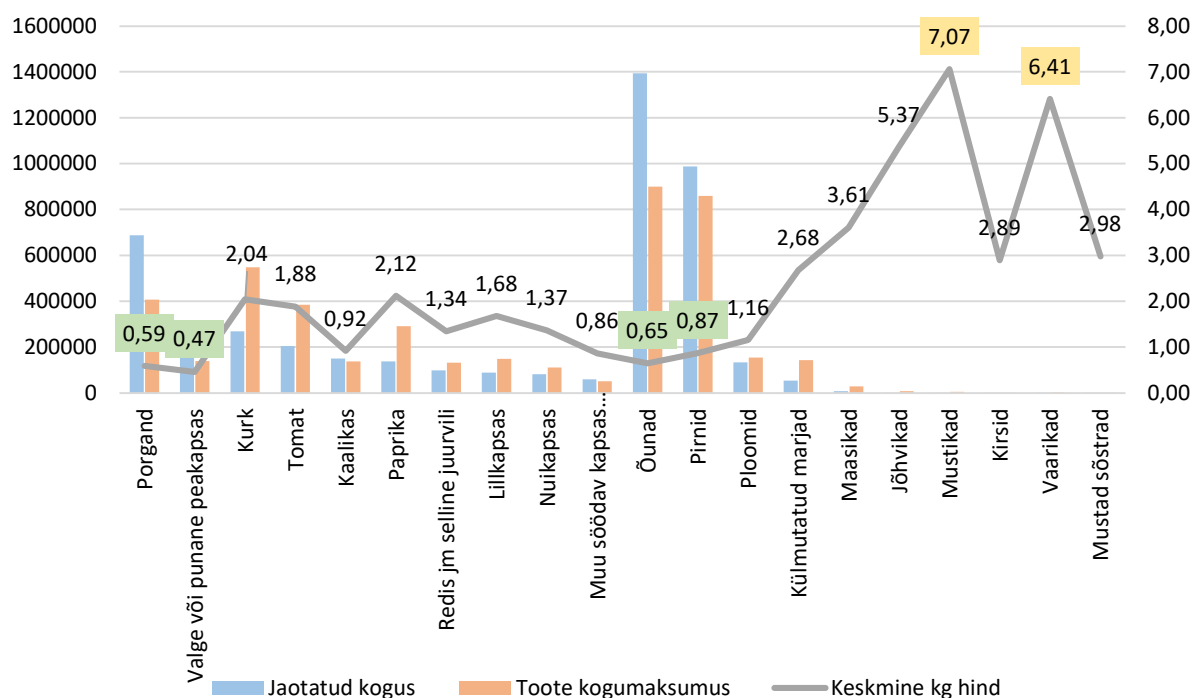
Eelmise koolipuuvilja ja -köögivilja kava hindamisel selgus, et õunade, pirnide ja ploomide osakaalud kogu pakutud puu- ja köögiviljadest olid vastavalt 33%, 21% ja 3% (Lauri, 2017). Nimetatud puuviljade osakaalud kõikidest pakutavatest puu- ja köögiviljadest ei ole käesoleval vaadeldaval perioodil muutunud, aga üksnes kogused on ligikaudu 2 korda suurenenud. Puuviljadest jaotati seega nii koolides kui ka lasteaedades kõige enam koguseliselt õunu, pirne ja ploome (joonis 32).

Joonis 32. Enim jaotatud puu- ja köögiviljade osakaal, 2017/2018.–2021/2022. õppeaasta

Köögiviljadest jaotati nii koolides kui lasteaedades kõige enam porgandit, kurki ja kapsast (joonis 33). Sarnaselt enim koolides pakutud puuviljadele, ei ole ka eelneva koolipuuvilja ja -köögivilja kava hindamisel (Lauri, 2017) enim pakutud köögiviljade osakaalud aja jooksul muutunud – kõikidest koolides pakutavatest puu- ja köögiviljadest moodustab porgand 15%, kurk ja kapsas 6%. Kui enim pakutud köögiviljade osakaalud ei ole muutunud, siis **on** sarnaselt enim pakutud puuviljadega **suurenenud 2–2,5 korda enim pakutud köögiviljade kogused**. Kogu vaadeldava perioodi jooksul pakuti koolides kokku ligikaudu 688 tuhat kilogrammi porgandit, ligikaudu 298 tuhat kilogrammi kapsast ja ligikaudu 268 tuhat kilogrammi kurki. Koguseliselt kõige vähem pakuti koolides köögiviljadest patissoni ehk taldrikkõrvitsat (1,1 kg), aed-piimjuurt (2,1 kg), sparglit (9,05 kg) ning marjadest karusmarju (8 kg) ja astelpaju marju (9,9 kg).

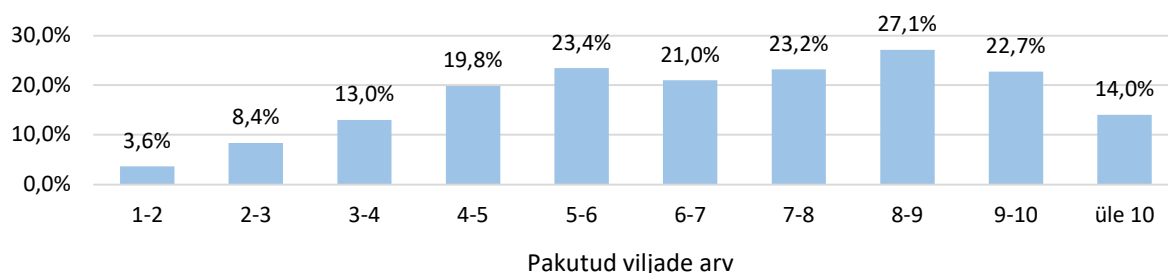
Joonisel 33 on toodud 10 kõige rohkem jaotatud puuvilja ja köögivilja keskmine kilogrammi hind. Kõige kallim keskmine kilohind on sparglil (8,72€), mustikatel (7,07€), vaarikatel (6,41€), jõhvikel (5,37€) ja maasikatel (3,61€). Kõige odavam keskmine kilohind on söögipeedil (0,42€), valgel või punasel peakapsal (0,47€), porgandil (0,59€), õunal (0,65€) ja laukaploomidel (0,79€). Võrreldes eelneva koolipuuvilja ja -köögivilja kava hindamisega (Lauri, 2017) on langenud pirnide, lehtkapsa, redise ja kirsside hind. Väga vähesel määral on tõusnud külmutatud marjade, õunte ja porgandite hind. Oluliselt on kasvanud peasalati (1,94 korda), kõrvitsa (1,78 korda), vaarikate (1,68 korda) ja jõhvikate (1,55 korda) keskmine kilohind.

Joonis 33. Puuvilja ja köögivilja jaotatud kogused, toodete kogumaksumused ja keskmine kilogrammi hind, 2017/2018.–2021/2022. õppeaasta

Eri viljade pakkumine ühel perioodil

Õppeaastatel 2017/2018–2021/2022 pakuti **kõikide pakkumisperioodide keskmiselt** kõige sagedamini 8–9 erinevat vilja (27,1%). Sellele järgnesid koolid, kus pakuti 5–6 erinevat vilja (23,4% ja 7–8 erinevat vilja (23,2%). Kõige rohkem erinevaid vilju (16 erinevat) pakuti kahes haridusasutuses ning kümnes haridusasutuses on pakutud perioodi jooksul ainult ühte vilja. Võrreldes eelmise perioodiga on kasvanud koolide arv, kus pakutakse rohkem erinevaid vilju, siis pakkus 4–5 erinevat vilja 19% ning 3–4 erinevat vilja 16% koolidest. Erinevate viljade keskmine on arvatud ainult nende perioodide järgi, mil konkreetne haridusasutus kavas osales ja esitas viljade arvu.

Joonis 34. Haridusasutuste jaotus erinevate viljade pakkumise järgi ühe pakkumisperioodi keskmiselt

Igal õppeaastal oli 6 pakkumisperioodi, v.a. viimasel 2021/2022, kui oli 5 pakkumisperioodi. Tabelis 15 on toodud õppeaastate ja pakkumisperioodide lõikes pakutud keskmine viljade arv. Kõigi osalenud haridusasutuste koguarvestuses pakuti keskmiselt 7–8 erinevat vilja perioodi jooksul ning kõige rohkem vilju (9 erinevat) pakuti 2021/2022. õppeaasta esimesel perioodil. Võrreldes eelmise

perioodiga, kui keskmiselt pakuti 4 erinevat vilja ning ühe perioodi jooksul pakuti enamasti 2–7 vilja (Lauri, 2017), on pakutavate viljade valik suurenenud.

Tabel 15. Viljade pakkumise arv ühe pakkumisperioodi keskmiselt

Õppeaasta/ Periood	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
1	7,6	7,6	7,8	7,6	8,7
2	8,0	8,1	8,2	8,1	8,0
3	7,1	7,3	7,4	7,3	7,7
4	7,2	7,4	7,2	7,4	7,6
5	7,3	7,5	6,0	7,5	7,2
6	6,0	6,3	6,2	6,4	-
Kokku	7,2	7,3	7,1	7,3	7,9

Ühe õppeaasta lõikes pakuti kõige rohkem erinevaid puu- ja köögivilju (8–9 erinevat vilja) Tartumaal ja Harjumaal ning kõige vähem (5–6) Valga ja Ida-Virumaal. Kõige rohkem erinevaid vilju pakuti 2021/2022. õppeaastal ning kõige vähem 2019/2020. õppeaastal.

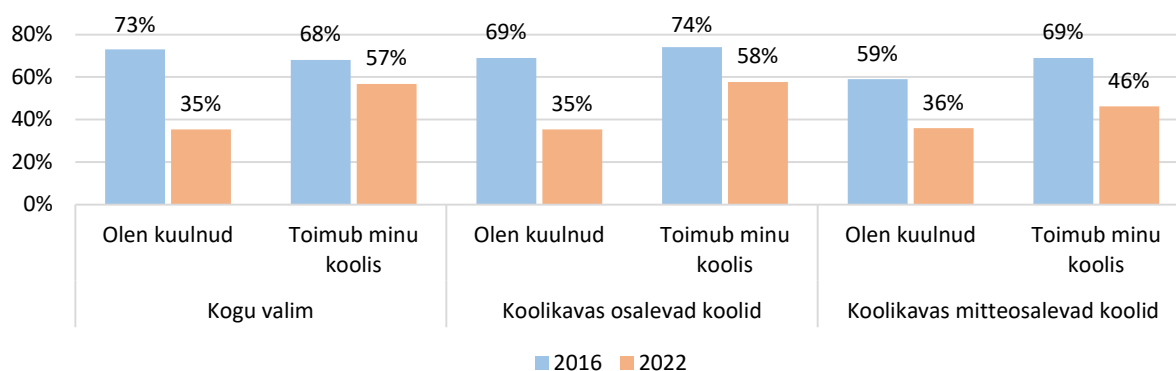
Tabel 16. Pakutavate erinevate viljade keskmine arv maakondade lõikes

Pakutavate viljade keskmine arv maakondade lõikes	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
Harju maakond	8,4	8,4	7,9	8,4	8,9
Hiiu maakond	7,6	7,3	6,7	6,2	6,1
Ida-Viru maakond	4,6	4,8	4,6	4,5	5,4
Jõgeva maakond	6,4	6,8	6,3	6,7	7,1
Järva maakond	5,9	6,9	6,4	6,5	7,2
Lääne maakond	6,1	6,2	6,0	7,0	7,5
Lääne-Viru maakond	6,3	6,9	7,0	7,2	7,8
Põlva maakond	5,6	6,0	5,8	6,0	6,7
Pärnu maakond	6,2	6,7	6,7	6,5	7,2
Rapla maakond	7,4	7,6	7,8	7,5	7,8
Saare maakond	5,2	6,1	6,0	5,7	6,0
Tartu maakond	8,4	8,6	8,4	8,2	9,2
Valga maakond	4,9	5,4	5,7	6,0	6,0
Viljandi maakond	6,4	6,8	6,1	6,6	7,0
Võru maakond	5,9	6,1	5,6	6,0	6,7
Keskmine	7,2	7,3	7,1	7,3	7,9

2.2.2.1. Koolipuuvilja ja -köögivilja kava ankeetküsitluse tulemused

Õpilaste teadlikkus koolipuuvilja- ja köögivilja kavast ja tarbimisharjumused

Koolipuu- ja köögivilja küsitlusele vastas Koolikavaga liitunud koolidest 884 õpilast ning mitte-liitunud koolidest 78 neljanda klassi õpilast, kokku 962 õpilast. Õpilaste teadlikkus koolipuuvilja- ja köögivilja kavast on võrreldes eelmise hindamisperioodiga järjest langenud (joonis 35). Eelmise koolipuuvilja ja -köögivilja kava hindamisel oli Koolikavast kuulnud 73% kogu valimi õpilastest (Lauri, 2017). Käesoleval hindamisel oli Koolikavast kuulnud 35% õpilastest, 42% ei osanud öelda ning 23% ei olnud Koolikavast kuulnud. Kavaga mitteliitunud koolide õpilastest 46% arvas, et see toimub tema koolis.

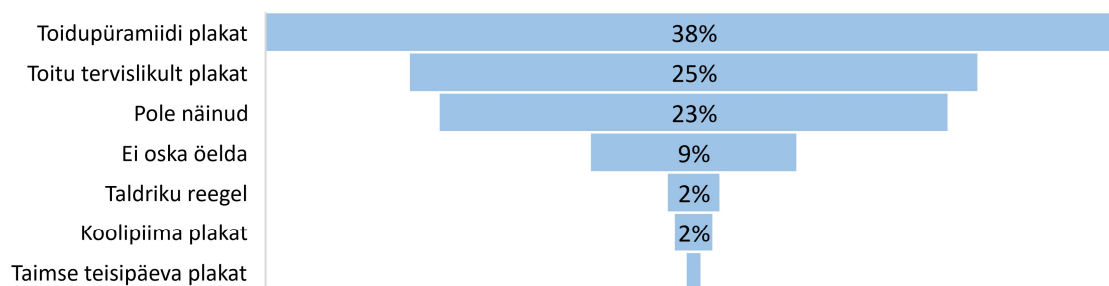
Joonis 35. Õpilaste teadlikkus koolipuuvilja- ja köögivilja kavast

Muutused on toimunud kogu valimi raames kõikides piirkondades, kõige suurem langus on toimunud info levimise osas ehk koolipuu- ja köögivilja kavast on õpilaste arvates vähem räägitud. Samas jääb hindamise perioodi ka COVID-19 pandeemia, mil õpilased olid koduõppel ning Koolikavale tõenäoliselt nii suurt tähelepanu ei pööratud.

Tabel 17. Õpilaste teadlikkus koolipuuvilja- ja köögivilja kavast piirkondade lõikes

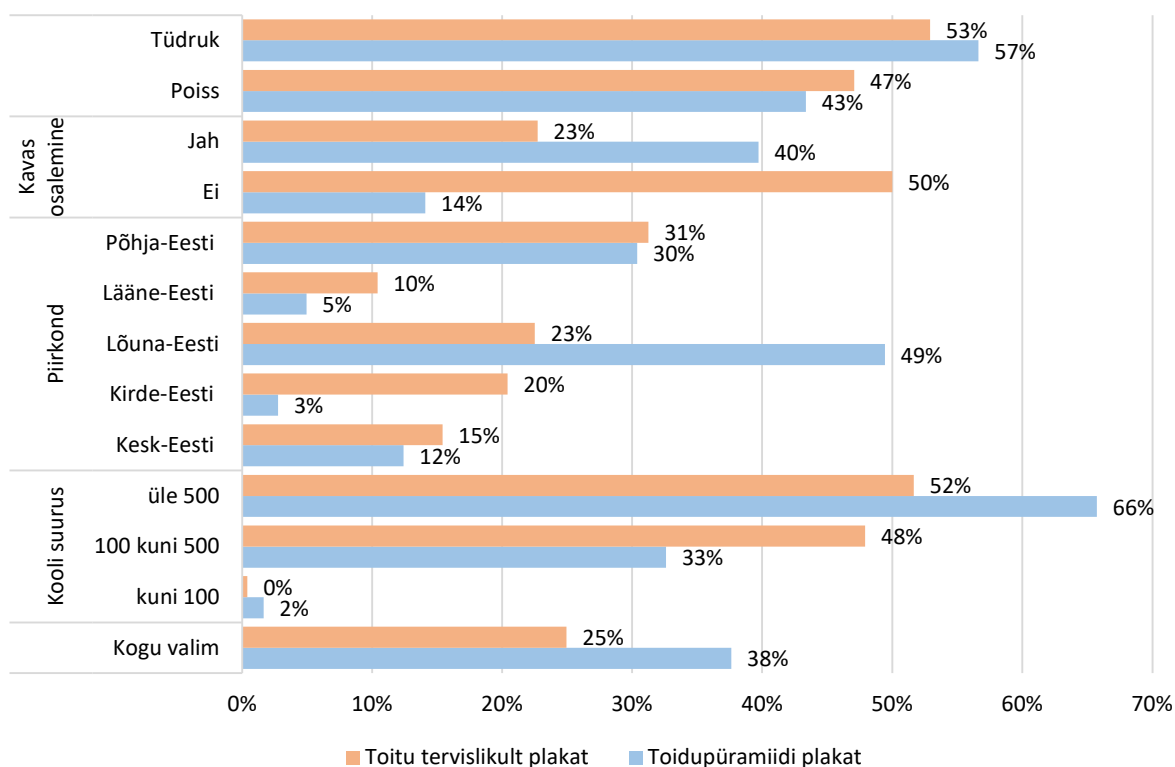
Piirkond	2016		2022	
	Olen kuulnud	Toimub minu koolis	Olen kuulnud	Toimub minu koolis
Põhja-Eesti	83%	82%	30%	49%
Lääne-Eesti	31%	54%	39%	75%
Kesk-Eesti	99%	64%	38%	61%
Kirde-Eesti	72%	78%	34%	68%
Lõuna-Eesti	64%	71%	37%	60%

Kõige enam on märgatud toidupüramiidi plakatit (38%), mis ka eelmisel hindamisperioodil püüdis kõige rohkem tähelepanu (35%). Tervisliku toitumise plakatit on märganud 25% õpilastest, mille osakaal on eelmise perioodi 9%-lt kasvanud (Lauri, 2017). Õpilastest 9% ei osanud öelda, kas nad on märganud plakateid, mis võrreldes eelmise perioodi 24%-ga võrrelduna on langenud. Antud perioodil ei ole plakateid üldse märganud 23% õpilastest, mis võrreldes eelmise perioodiga on oluliselt kasvanud (6%). Selle põhjuseks võib olla see, et õpilased on ära harjunud seintel olevate plakatitega ning ei pane neid enam tähele aga ka asjaolu, et COVID-19 perioodil oldi koduõppel.

Joonis 36. Tervisliku toitumise plakatite märkamine õpilaste seas

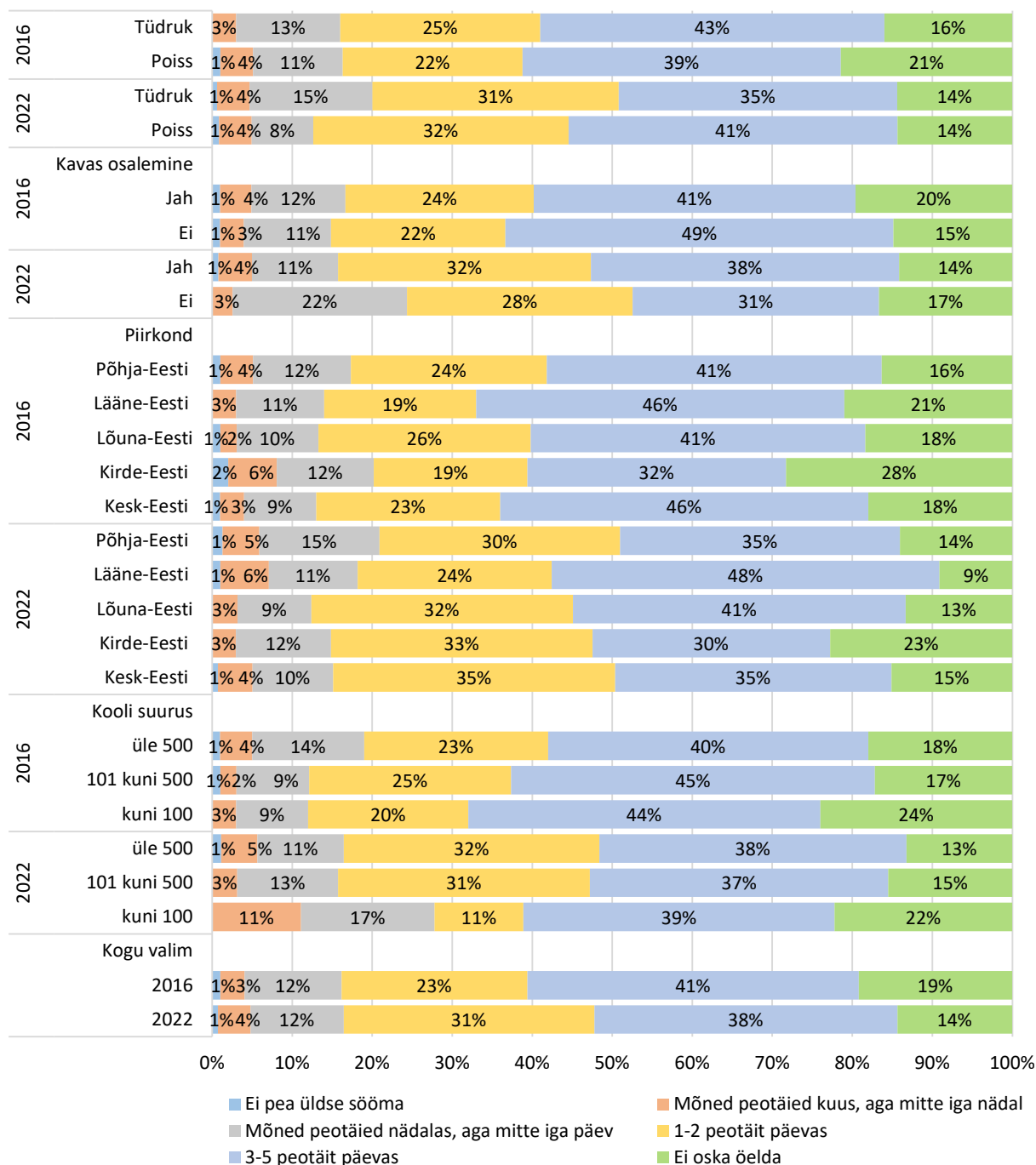
Nii eelmisel kui antud hindamisperiodil on toidupüramiidi plakatit märganud kõige enam tüdrukud (joonis 37), vastavalt 38% ja 57% ning kõige rohkem on märganud plakatit üle 500 õpilasega koolides (2016. – 43%, 2022. – 66%). Oluliselt on kasvanud toidupüramiidi plakati märgatavus Lõuna-Eesti piirkonnas (49%) võrreldes eelmise perioodiga (27%). Lisaks töid õpilased välja, et on näinud plakateid „Ära raiska toitu“, „Jõud tuleb ubadest!“ jne. Samuti märkisid õpilased, et on täitnud ise nõ terviselehte.

Joonis 37. Tervisliku toitumise plakatite märkamine õpilaste seas kavas osalemise, piirkonna ja õpilaste soo lõikes

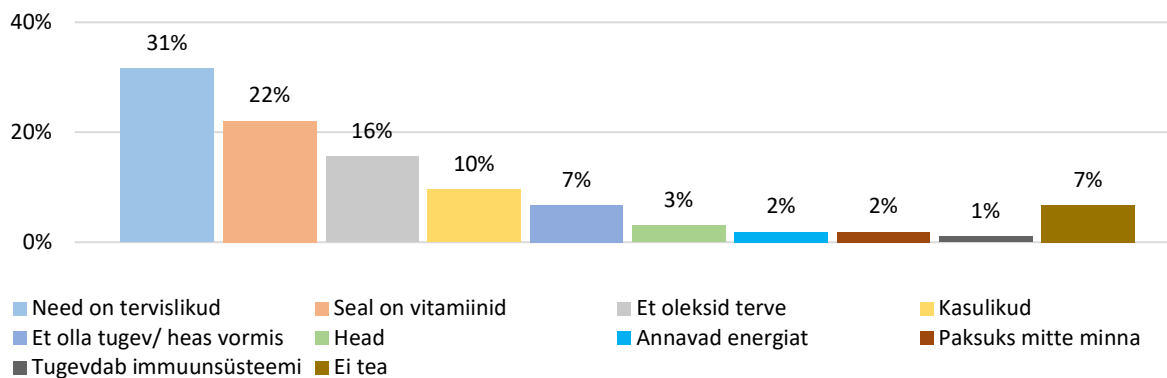
Joonisel 38 on analüüsitud õpilaste **teadlikkust puu- ja köögiviljade ning marjade tarbimise koguse osas**. Soovitusliku 5 portsjoni puu- ja köögiviljade söömise vajalikkusest teadis 38% õpilastest, mis on peaaegu samal tasemel eelmise hindamisperiodiga (41%). Üldiselt on õpilaste teadlikkus jäänud samale tasemele. Vähenenud on nende õpilaste osakaal, kes ei oska öelda, mitu portsjonit puu- ja köögivilju peaks sööma (2016.a – 19%-lt 2022.a – 14%-le). Mõnevõrra on suurenenud õpilaste osakaal, kelle arvates piisab 1–2 peotäiest puu- ja köögiviljadest päevas (2016.a – 23%-lt 2022.a – 31%-le). See muutus on toimunud eeskätt tüdrukute osas, kelle arvates

peaks sööma 3–5 peotäit päevas (2016.a – 43%-lt 2022.a – 35%-le). Samuti arvavad seda rohkem Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilased. Kõige rohkem on Koolikavaga liitunud koolides õpilasi, kelle arvates peaks sööma 3–5 portsjonit päevas (38%). Eelmise perioodi vastused 3–4 peotäit päevas ja 5 või enam peotäit päevas on parema võrdluse saamiseks joonisel 38 summeeritud.

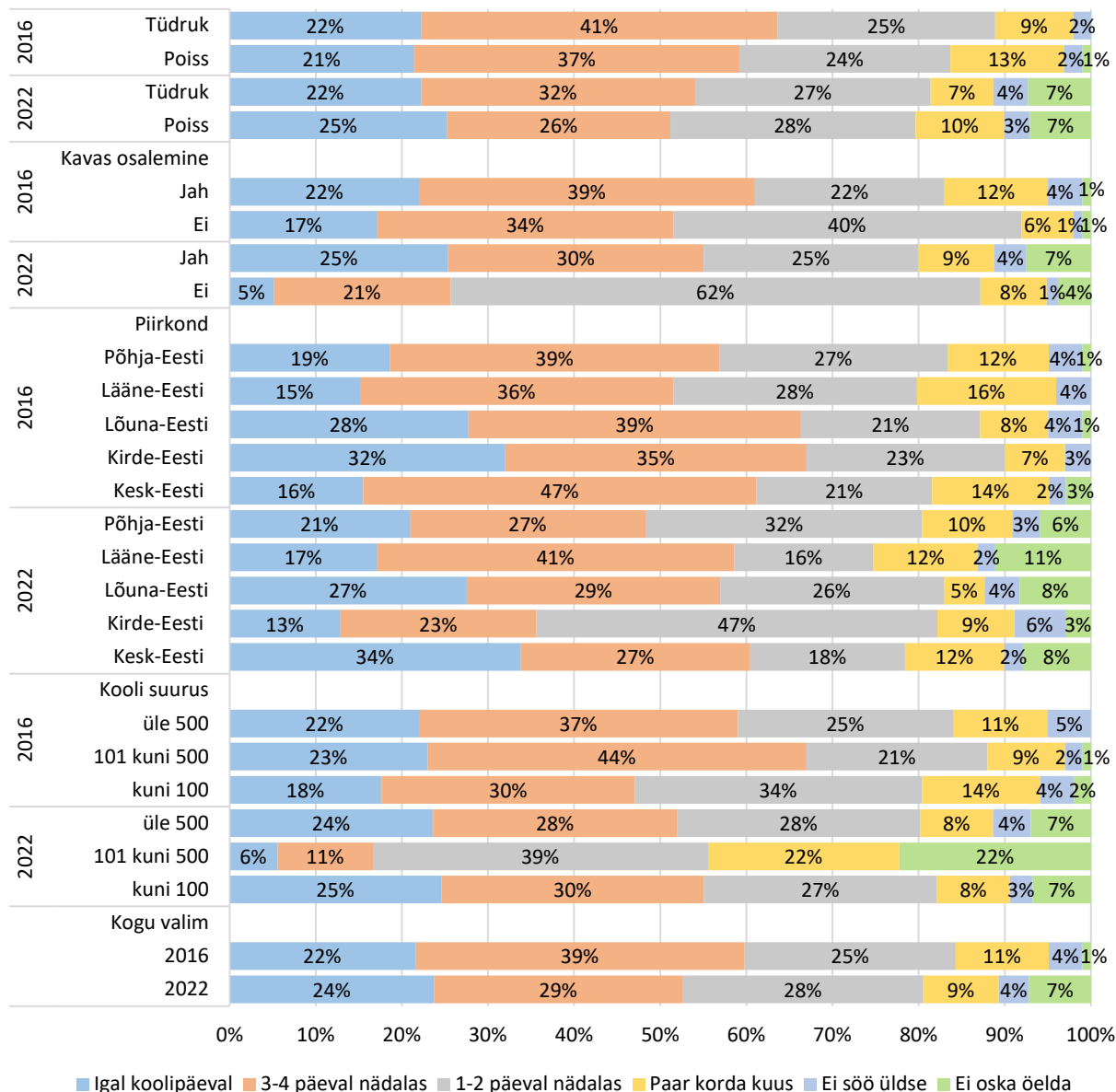
Joonis 38. Õpilaste teadlikkus puu- ja köögiviljade ning marjade söömise kogusest ja sagedusest

Õpilased said vaba tekstina anda vastuseid küsimusele „Miks peaks sööma puu- ja köögivilju?“ Peamiste põhjustena toodi välja „need on tervislikud“, „seal on vitamiinid“, „et oleksid terve“ ja „nad on kasulikud“. Võrreldes eelmise hindamisperioodiga on kolm peamist põhjendust jäänud samaks. Üksikud lapsed tõid põhjendustena välja ka, et „on magusad“ ning „siis ei saa vähki“.

Joonis 39. Õpilaste teadlikkus, miks peaks sööma puu- ja köögivilju. Õpilaste tekstvastused

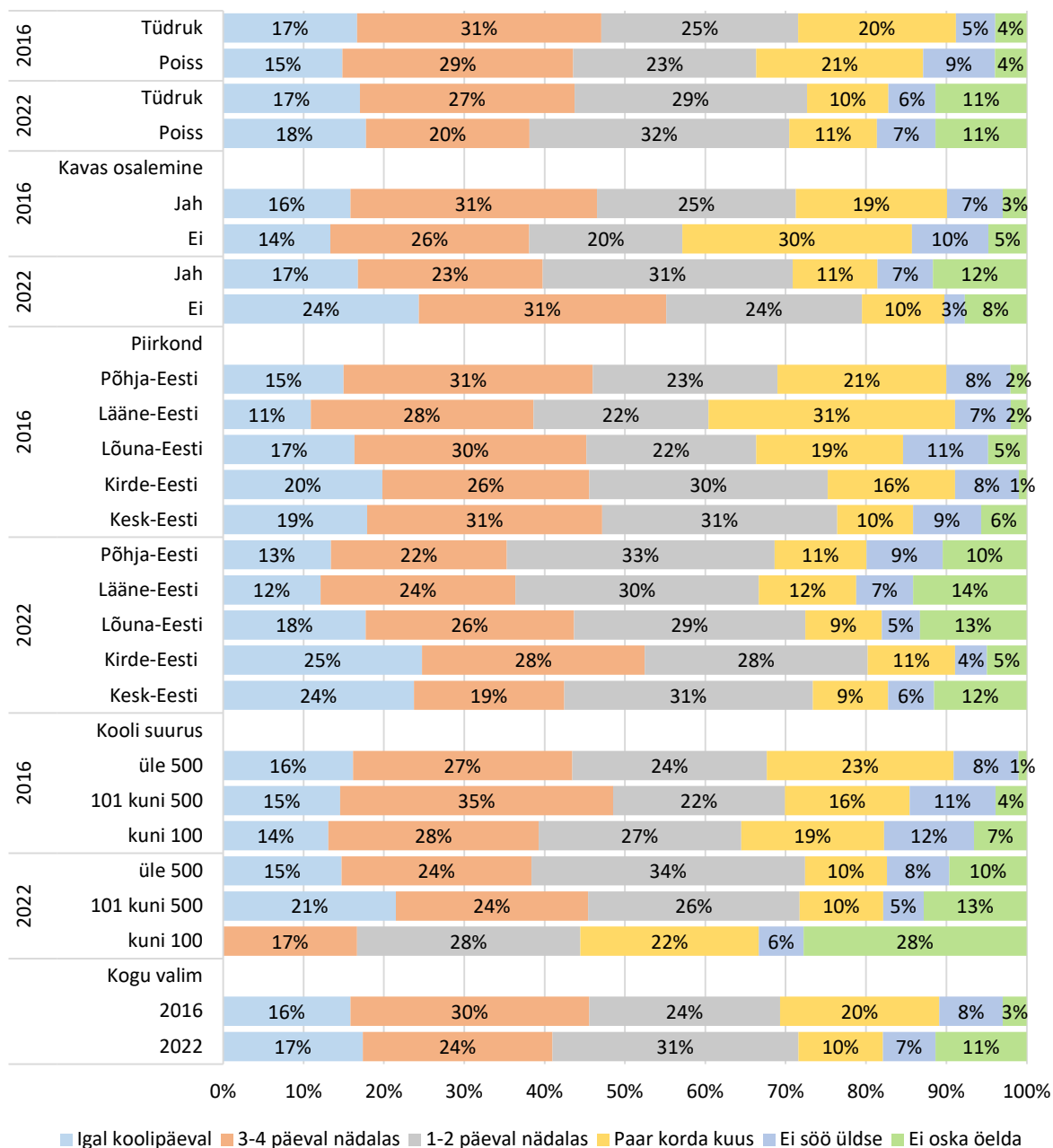
Puuviljade igapäevane söömine koolis on võrreldes eelmise perioodiga kasvanud (22%-lt 24%-le) ning 3–4 päeval nädalas vilju söövate õpilaste osas kahanenud 39%-lt 29%-le. Tugevalt on puuviljade igapäevane söömine vähenenud 101-500 õpilasega koolides (23%-lt 6%-le).

Joonis 40. Puuviljade söömise sagedus koolis õpilaste hinnangul

Samuti on kasvanud õpilaste arv, kes ei osanud öelda kui palju puuvilju ta sööb (2016.a – 1%-lt 2022.a – 22%-le). Lisaks on Koolikavas mitteosalevates koolides puuviljade söömine vähenenud 17%-lt 5%-le. Kasvanud on igapäevane puuviljade söömine Kesk-Eestis (2016.a – 16%-lt 2022. a – 34%-le).

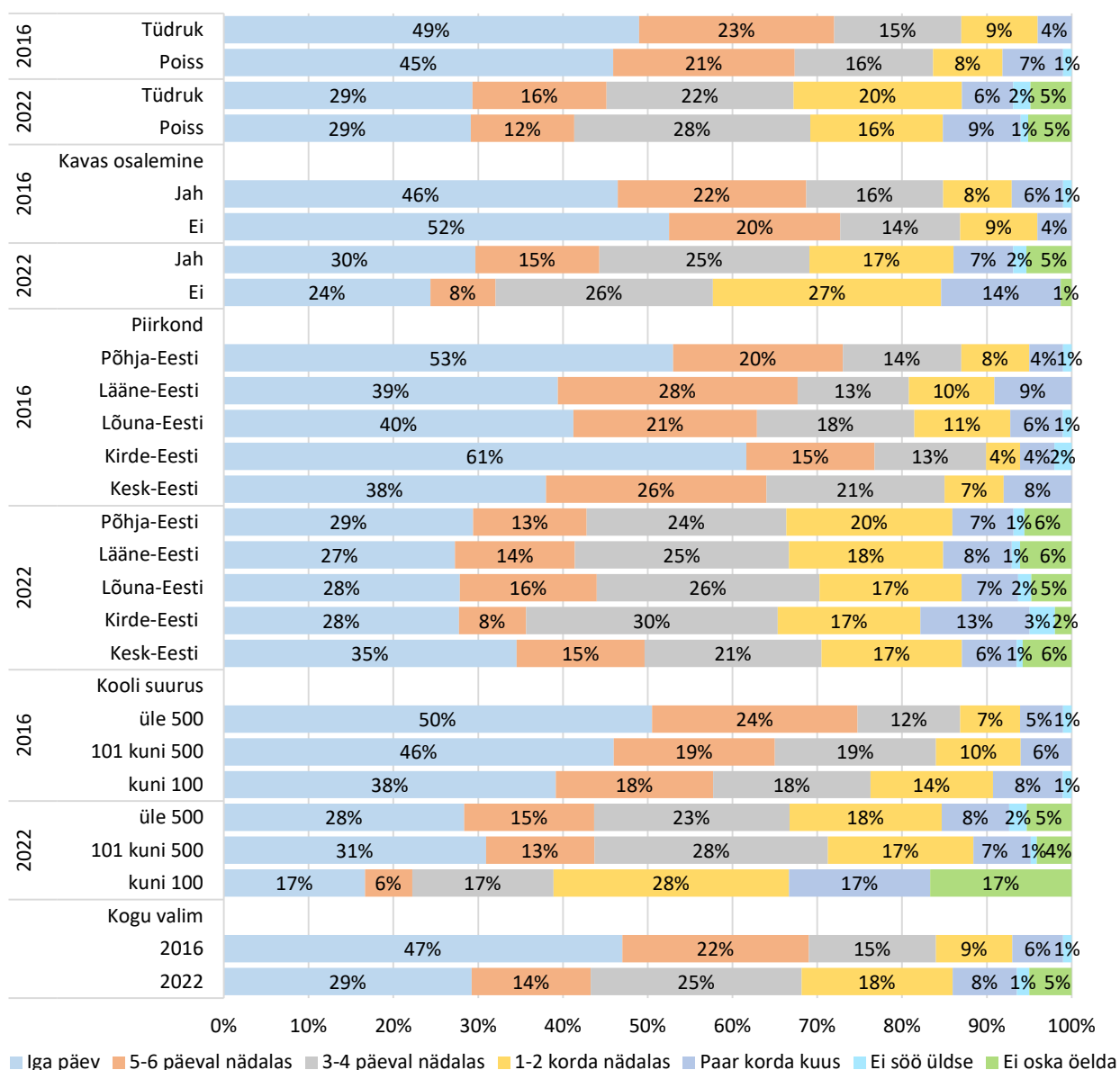
Köögiviljade söömise sagedus koolis on kahe uuringu võrdluses peaaegu sama. Erisusena saab välja tuua kuni 100 õpilasega koolide õpilaste hinnangu, kus igapäevaselt köögivilju üldse ei sööda, kuid 2016. aastal tegi seda 14% õpilasi (joonis 41). Lisaks on kuni 100 õpilasega koolides langenud 3–4 päeval nädalas köögivilju söövate õpilaste osakaal 28%-lt 17%-le ning kasvanud oli õpilaste osakaal, kes ei osanud tarbimise sagedust öelda 7%-lt 28%-le). Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilaste hulgas tarbiti köögivilju paar korda kuus (30%), kuid samas osakaalus Koolikavaga liitunud koolide õpilasi tarbis köögivilju 3–4 päeval nädalas.

Joonis 41. Köögiviljade söömise sagedus koolis õpilaste hinnangul

Koolis marjade söömise sageduse osas on oluliselt kasvanud õpilaste osakaal, kes ei osanud öelda kui sageli nad värskeid või külmutatud marju koolis söid (5%-lt 31%-le, joonis 12 lisas 4). Piirkondade lõikes tuleb esile Kirde-Eesti, kus varasemalt ei osanud öelda 1% õpilasi, kui sageli nad marju söövad, kuid nüüdseks on nende osakaal 40%. Kirde-Eestis on langenud ka igal koolipäeval marju söönud õpilaste osakaal 10 protsendipunkti võrra. Samas kasvas koolis igapäevane marjade söömine Põhja-Eestis (0%-lt 7%-le). Pea poole võrra on vähenenud nii Koolikavas osalevates kui mitteosalevates koolides nende õpilaste osakaal, kes üldse marju ei söö.

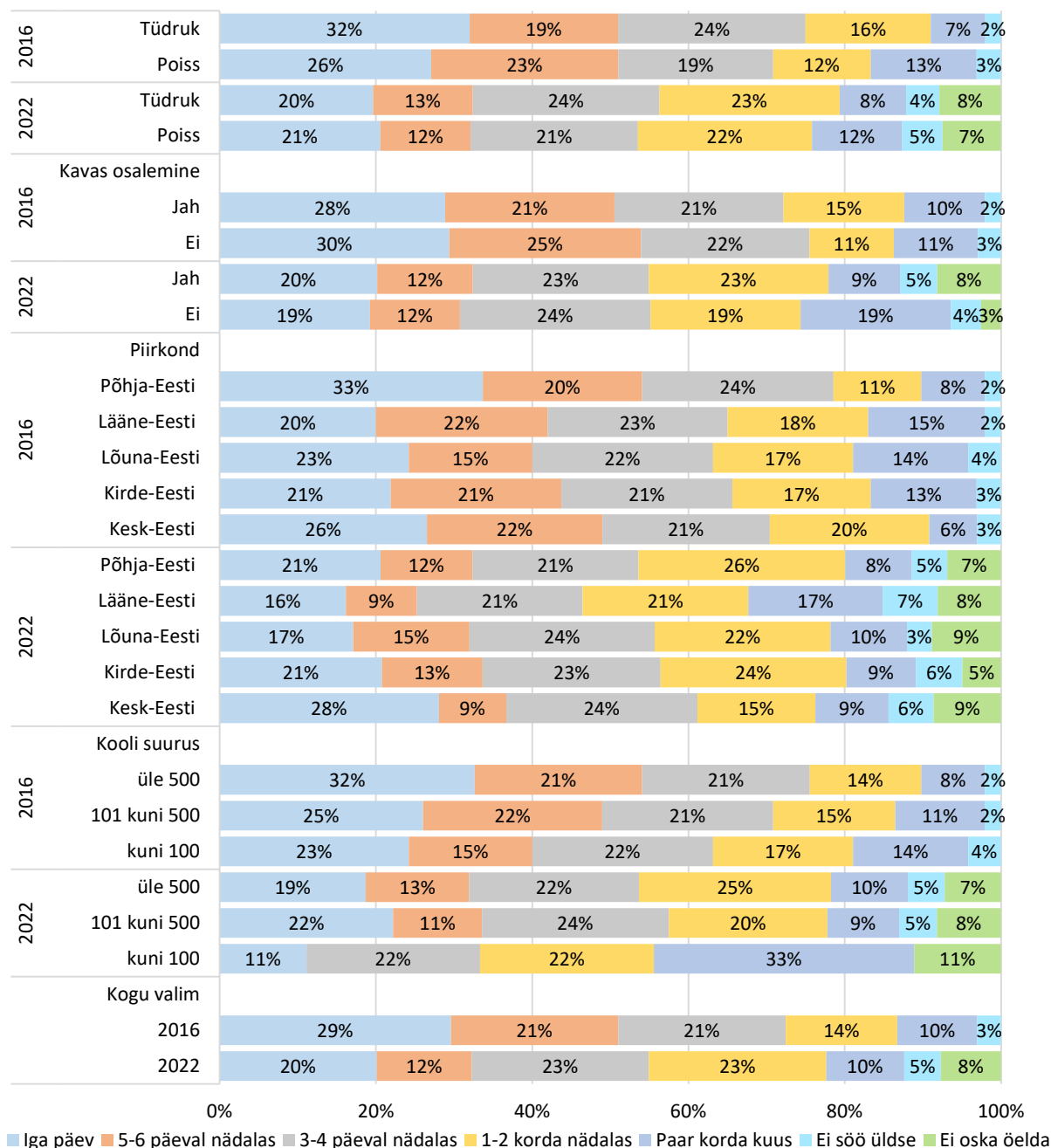
Joonisel 42 on toodud **puuviljade kodus söömise sageduse ülevaade** näitab, et kodus süüakse puuvilju järjest harvemini. Igapäevane puuviljade söömine on vähenenud 47%-lt 29%-le. Sagedamini süüakse puuvilju kodus 3–4 päeval või 1–2 päeval nädalas (tõus vastavalt 15%-lt 25%-le ja 9%-lt 18%-le). Kõige suurem langus on toimunud väikekoolides ehk kuni 100 õpilasega koolides, kus 28% õpilaste hinnangul tarbitakse puuvilju kodus 1–2 korda nädalas ning 17% õpilaste hinnangul paar korda kuus.

Joonis 42. Õpilaste puuviljade söömise sagedus kodus

Samuti on vähenenud õpilaste hulgas **köögiviljade söömine kodus** ning võrreldes eelmise perioodiga langes igapäevane tarbimine 29%-lt 20%-le. Vähenenud on ka õpilaste arv, kes söövad köögivilju 5–6 päeval nädalas, langes 21%-lt 12%-le ning pigem süüakse kodus köögivilju 1–2 korda nädalas.

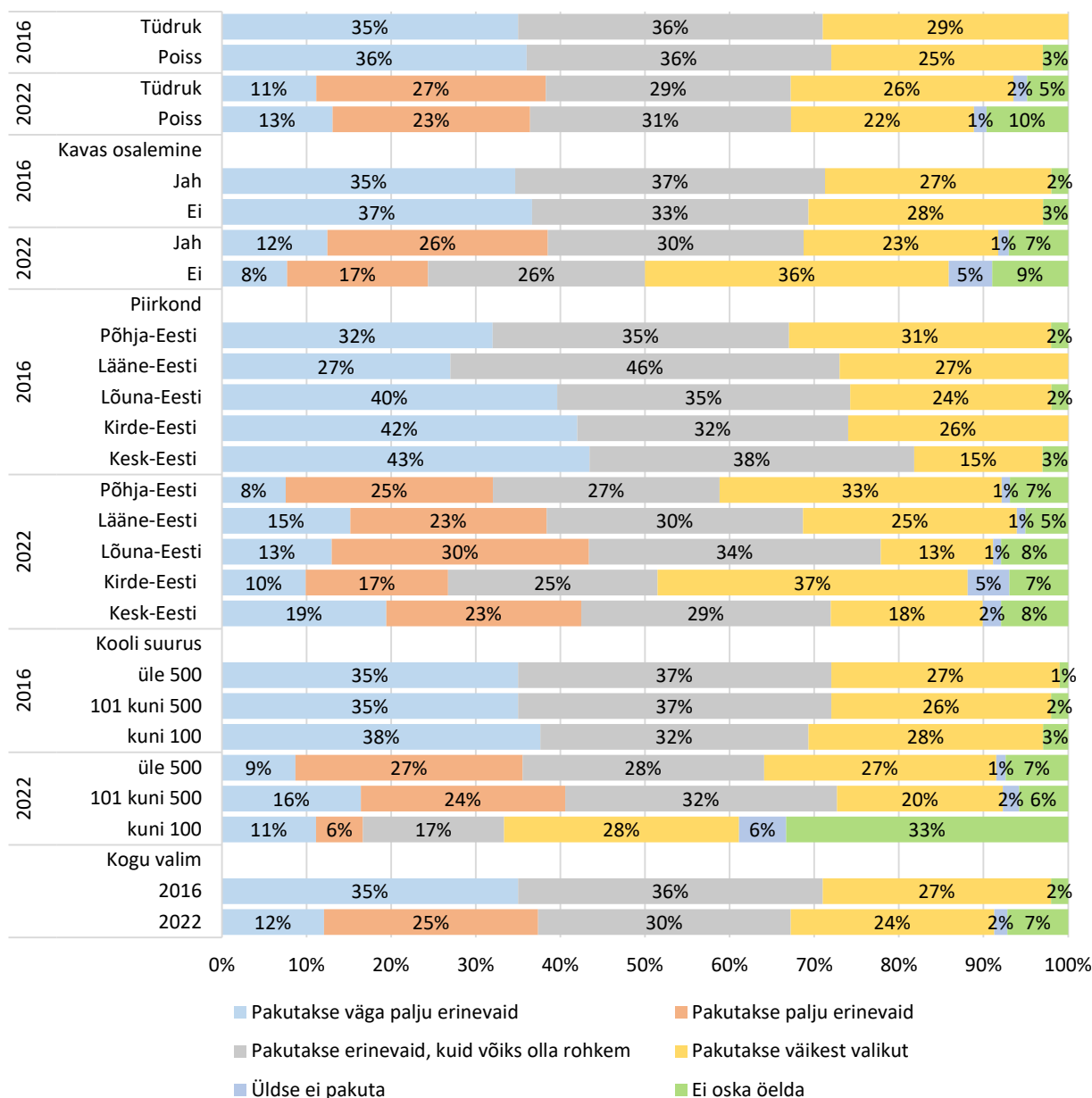
Kui eelmisel perioodil sõid tüdrukud rohkem kodus igapäevaselt köögivilju, siis antud hindamis-perioodil on tarbimine nii poiste kui tüdrukute hulgas võrdne. Igapäevaselt sööb köögivilju kodus 20% tüdrukutest ja 21% poistest. Samaselt teiste viljade tarbimisele on ka siin kasvanud nende õpilaste osakaal, kes ei osanud öelda, kui sagedasti nad vilju tarbisid.

Joonis 43. Õpilaste köögiviljade söömise sagedus kodus

Kodus värskete või külmutatud marjade söömise osakaal on õpilaste hulgas samuti langenud (joonis 12 lisas 4). Igapäevaselt söö marju kodus võrreldes eelmise perioodiga 8% vähem õpilasi (langus 15%-lt 7%-le). Pea 20% õpilastest on vastanud, et ei oska öelda, kui sageli nad kodus marju söövad. Piirkonniti on kõige suurem erinevus Kirde-Eestis, kus marjade söömine on eelnevalt 30%-lt langenud 7%-le ning õpilaste hinnangul süüakse marju pigem mõned korrad kuus (32%). Võrrelduna Koolikavaga liitunud koolidega on marjade söömine jäänud harvemaks Koolikavas mitteosalevates koolides.

Eelmise perioodil paluti **erinevate viljade pakkumist koolis** hinnata nelja valikuga hindamiskaalal: a) Pakutakse palju või väga palju erinevaid, b) Pakutakse erinevaid aga võiks olla rohkem, c) Pakutakse väikest valikut või üldse mitte ja e) Ei oska vastata. Perioodil 2017/2018–2021/2022 paluti õpilastel hinnata erinevate viljade pakkumist kuue näitaja järgi (joonis 44).

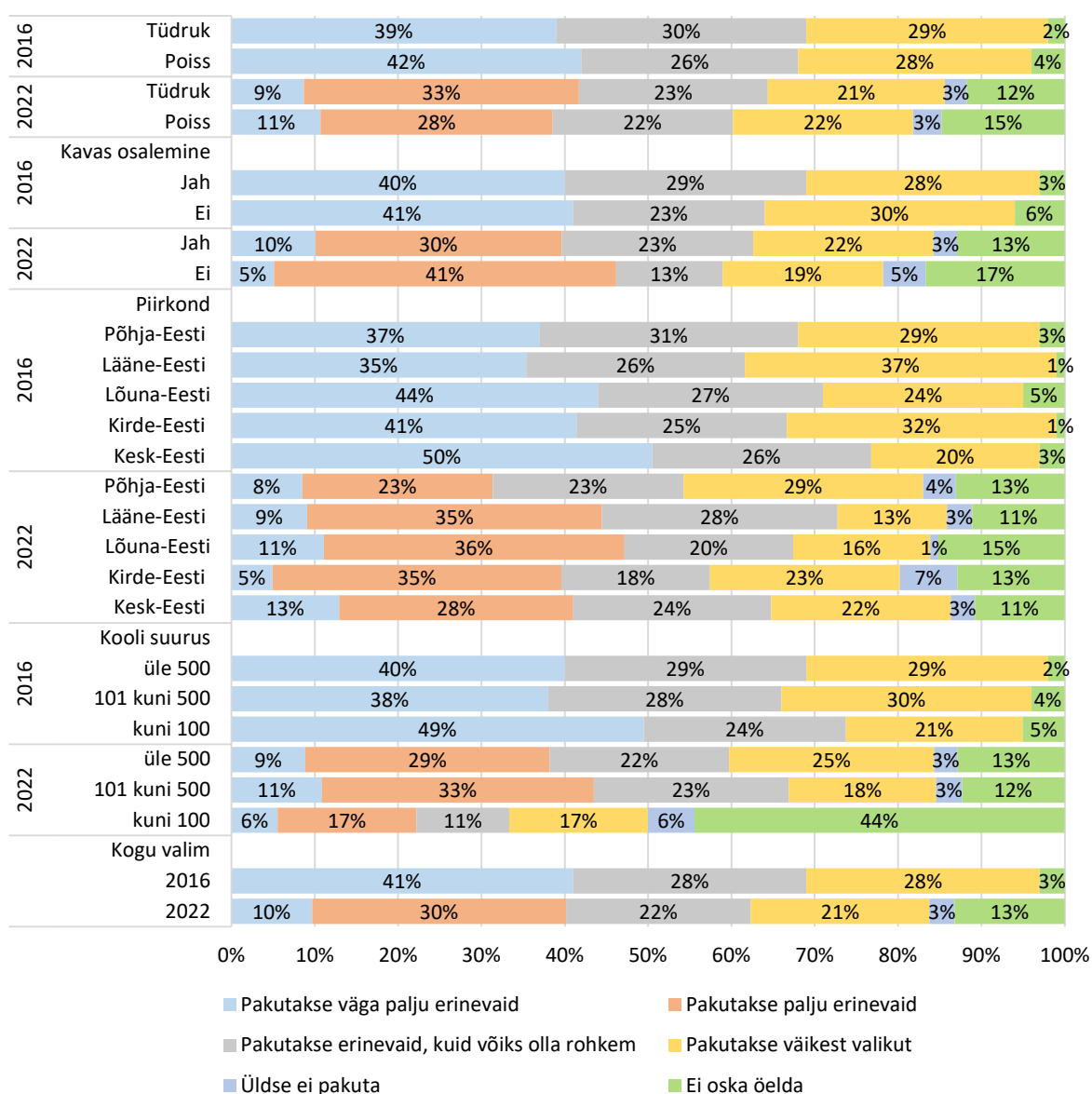

Joonis 44. Erinevate puuviljade pakkumine koolis õpilaste hinnangul

Eelmisel hindamisperioodil oli pakutav valik väike või üldse puudus puuviljade osas 27%, köögiviljade osas 28% ning marjade osas 74% õpilaste hinnangul (Lauri, 2017). Perioodil 2017/2018–2021/2022 oli puuviljade valik väike või puudus 26%, köögiviljade osas 24% ning marjade osas 53% õpilaste arvates (joonis 44, 45, joonis 13 lisas 4). Koolis pakuti palju või väga palju erinevaid puuvilju 37% õpilaste hinnangul, mis on samal tasemel võrreldes eelmise perioodiga (35%). Puuviljade valik on kõige enam vähenenud Koolikavaga mitteliitunud koolide õpilaste hinnangul – 37%-lt 25%-le. Suures osas on ka neid väikekoolide õpilasi (33%), kes ei osanud öelda, kas valik on piisav.

Samuti on sama tase säilinud köögiviljade osas, kus pakuti väga palju või palju erinevaid vilju 40% õpilaste hinnangul (eelmisel perioodil 41%).

Võrreldes eelmise perioodiga on jällegi kasvanud nende õpilaste osakaal, kes ei osanud öelda, kas pakutakse küllaldaselt erinevaid köögivilju (3%-lt 13%-le). Kõige rohkem erinevaid köögivilju (väga palju või palju) pakuti Lõuna-Eesti koolides (47%) ning koolides, kus on 101 kuni 500 õpilast (43%).

Joonis 45. Erinevate köögiviljade pakkumine koolis õpilaste hinnangul

Õpilaste hinnangul pakuti viljadest kõige väiksemat valikut marjade osas (joonis 13 lisas 4). Samas oli marjade pakkumine võrreldes eelmise perioodiga õpilaste hinnangul märgatavalt mitmekesisemaks muutunud. Eelmisel perioodil arvas 74% õpilastest, et pakutakse väikest valikut või üldse mitte, kuid praeguseks arvas seda 53% õpilasi.

Koolis pakutud puuviljadest ja marjadest maitseid õpilastele väga maasikad ja vaarikad (95% ja 87% vastas, et väga maitseb või maitseb), mis on sarnane eelmise hindamisperioodi eelistustega, kus maasikas maitseb väga 99%-le ja vaarikas 98%-le õpilastest. Sarnaselt eelmisele perioodile meeldisid kõige vähem astelpaju marjad, mida sel perioodil 60% õpilastest pole proovinud. Perioodil 2017/2018–2021/2022 ei ole 35% õpilastest proovinud ebaküdooniaid ja 16% jõhvikaid.

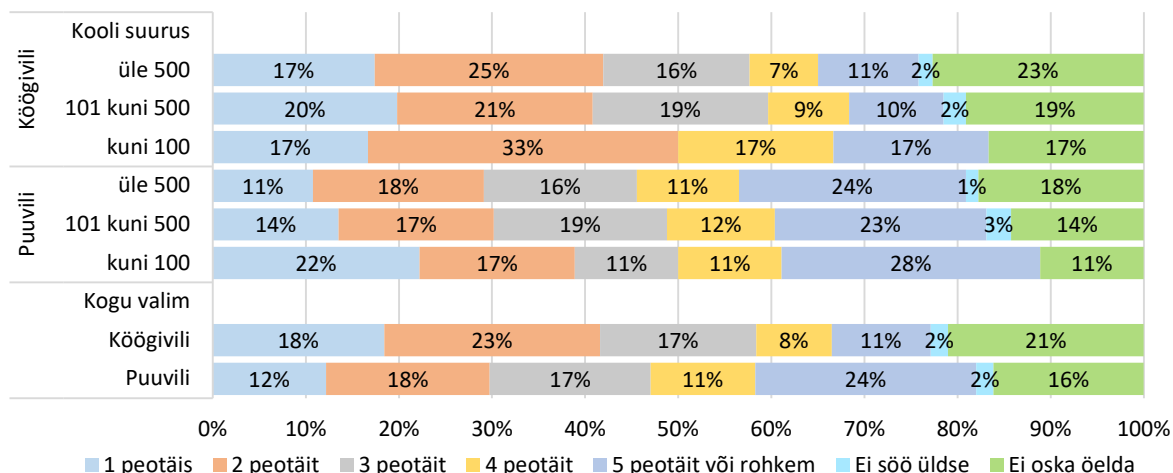
Tabel 18. Õpilaste koolis pakutud puuviljade ja marjade eelistused

Puuviljad ja marjad	Väga maitseb	Maitseb	Eriti ei maitse, aga söön ära	Ei maitse, ei söö	Söön ainult siis, kui see on keedetud, aurutatud või küpsetatud	Ma ei tea seda, pole proovinud
Murakad	79%	10%	1%	2%	0%	8%
Maasikad	77%	18%	3%	1%	0%	1%
Vaarikad	77%	10%	1%	2%	0%	9%
Kirsid	75%	9%	2%	2%	0%	10%
Karusmarjad e tikrid	66%	25%	5%	3%	0%	1%
Ploomid	66%	20%	4%	6%	0%	5%
Pohlad	55%	17%	6%	6%	0%	15%
Valged sõstrad	54%	21%	7%	7%	0%	11%
Mustikad	51%	20%	7%	7%	1%	14%
Punased sõstrad	49%	21%	9%	7%	0%	13%
Mustad sõstrad	49%	17%	8%	5%	0%	21%
Õunad	42%	16%	6%	7%	0%	29%
Pirnid	23%	23%	18%	13%	1%	21%
Jõhvikad	22%	26%	22%	13%	0%	16%
Ebaküdooniad	17%	19%	13%	15%	1%	35%
Astelpaju marjad	12%	12%	6%	9%	0%	60%

Köögiviljade osas maitseid õpilastele kõige enam kurk ja porgand, mille kohta 93% õpilastest ütles, et väga maitseb või maitseb. Eelmisel hindamisperioodil meeldisid need vastavalt 96%-le ja 89%-le õpilastest. Õpilastele maitseb ka tomat (2022. – 78%, 2016.a – 82%) ja herned (2022. – 71%, 2016.a – 86%), mille eelistused on mõnevõrra langenud. Kasvanud on nuikapsa maitse-eelistus – 29% õpilastest märkis, et see maitseb või väga maitseb, eelmisel hindamisperioodil märkis seda 11% õpilasi. Mõnevõrra on langenud kõrvitsa maitse-eelistus –33%-lt 23%-le.

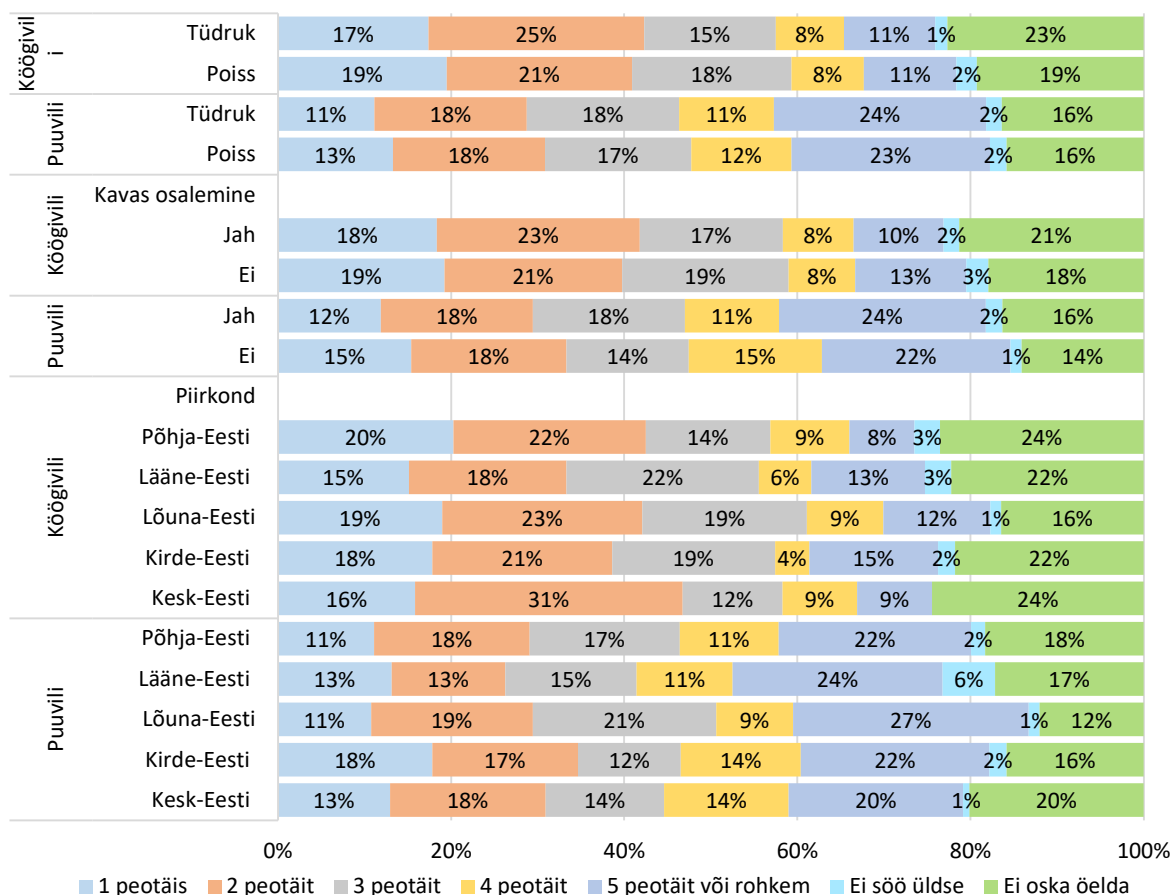
Kõige vähem proovisid õpilased salatsigurit (64%) ning sparglit (51%). Neile üldse ei maitsenud ja ei söönud baklažaani 37%, suvikõrvitsat e kabatsokki 34% ja ube 33% õpilastest (tabel 11 lisas 4).

Küsimusele, **mitu peotäit puu- ja köögivilju ning marju nii värskelt kui toidus sööd Sina iga päev**, vastas 24% õpilastest, et söi igapäevaselt 5 või enam peotäit puuvilju ja samapalju köögivilju 11% (joonis 46). Köögiviljadest söi 2 peotäit päevas 23% vastanutest.

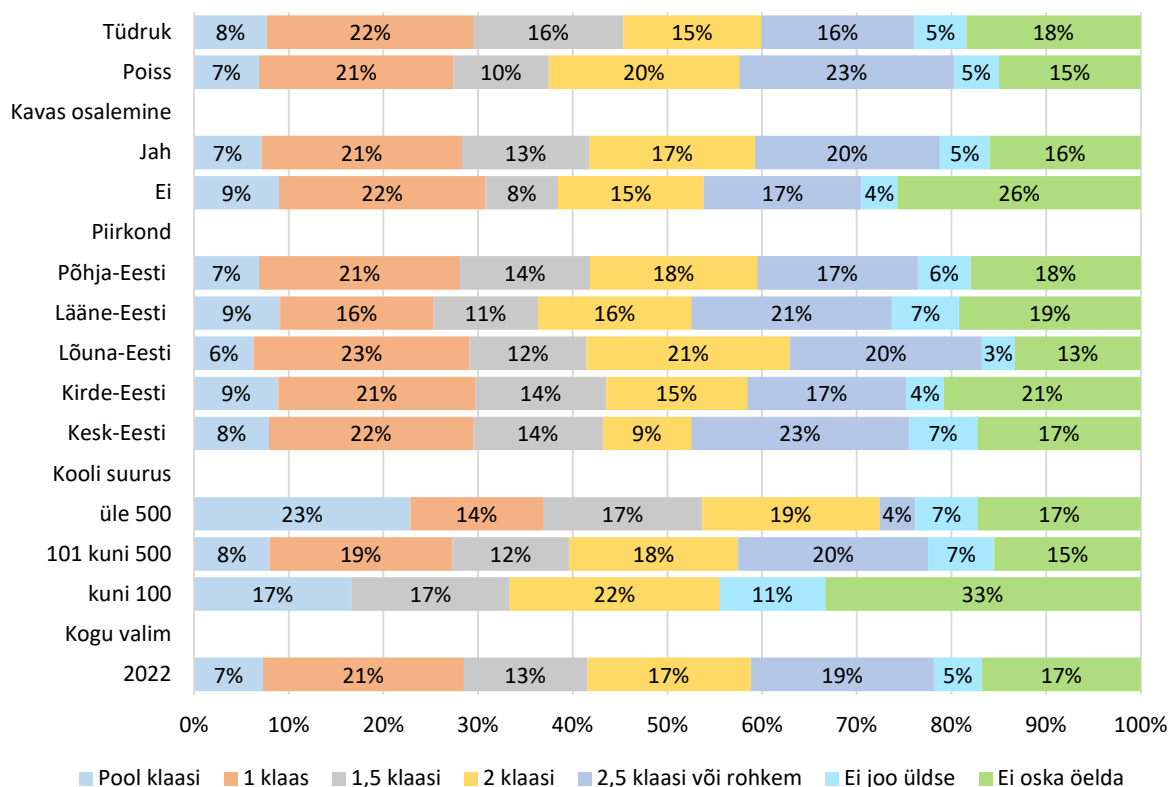
Joonis 46. Õpilaste puu- ja köögiviljade tarbimise sagedus igapäevaselt (1)

Vähemalt 5 portsjonit puuvilja ja köögivilja päevas söid kõige rohkem kuni 100 õpilasega koolide lapsed (vastavalt 28% ja 17%). Kõige vähem söödi 5 portsjonit päevas üle 500 õpilasega koolides. Piirkonniti vaadates söödi kõige rohkem 2 peotäit köögivilju Kesk-Eesti koolides (31%). Puuvilju söödi vähemalt 5 peotäit kõige rohkem Lõuna-Eesti koolides (27%).

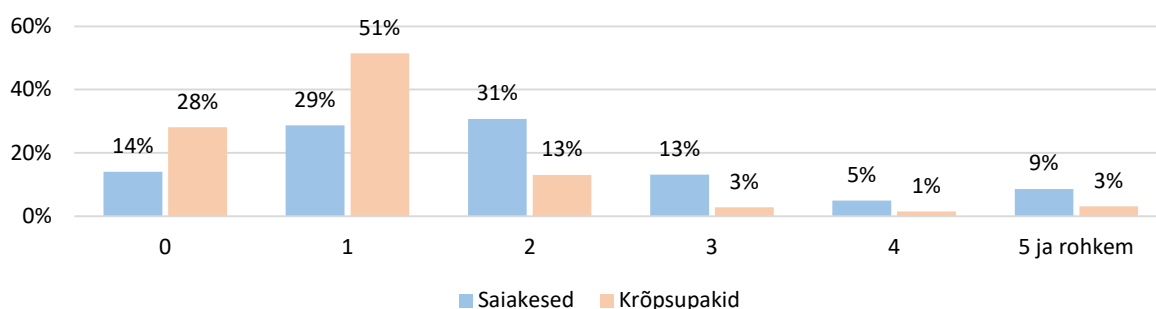
Joonis 47. Õpilaste puu- ja köögiviljade tarbimise sagedus igapäevaselt (2)

Igapäevaselt jõi mahla või mahla jooki vähemalt 1 klaasi 21%, 2,5 klaasi või rohkem jõi 19% ning üldse ei joonud 5% õpilastest. Mahla tarbimine on suhteliselt ühtlane nii poiste kui tüdrukute hulgas. Kõige enam jõid 2,5 klaasi mahla 100 kuni 500 õpilasega koolide (20%) õpilased.

Joonis 48. Õpilaste mahla või mahla joogi tarbimine igapäevaselt

Palusime õpilastel välja tuua, mitu pakki krõpsu nad nädalas söid. Veidi üle poole õpilastest söi nädalas ühe paki krõpse ning pea kolmandik ei söönud nädalas ühtegi pakki. Saiakesi ei söönud nädalas pea viiendik õpilastest ning ligi 30% söi 1 või 2 saiakest nädalas.

Joonis 49. Krõpsupakkide ja saiakeste söömise arv nädalas õpilaste hinnangul

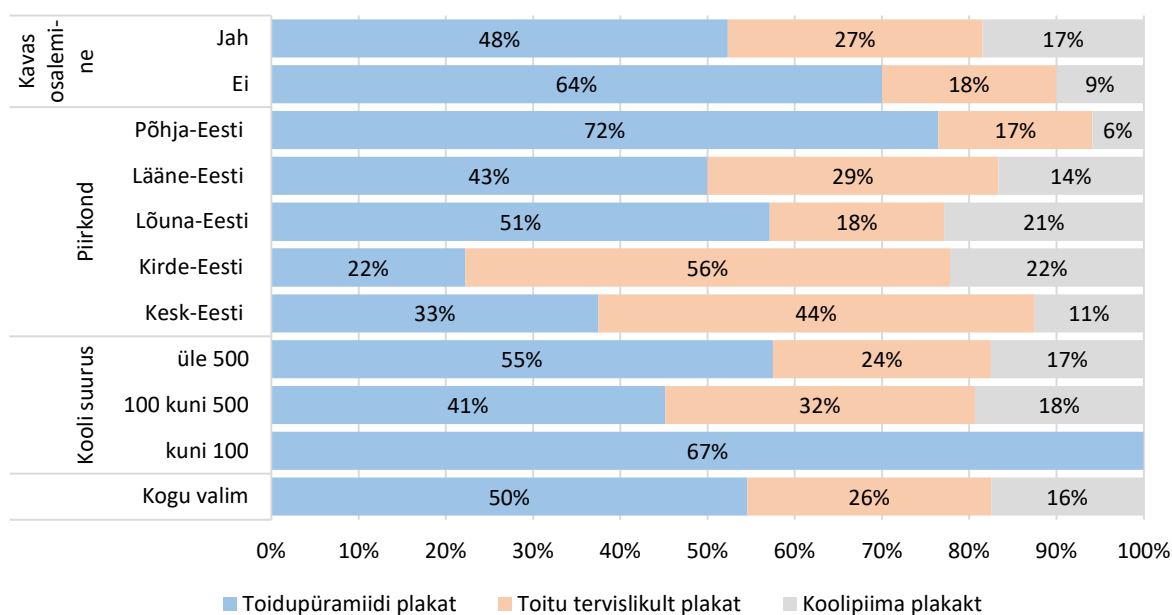
Õpetajate teadlikkus koolipuuvilja- ja köögivilja kavast ja tarbimisharjumused

Õpetajate teadlikkus koolipuuvilja- ja köögivilja kavast on võrreldes eelmise hindamisperioodiga suurenenud. Kui 2016. aastal olid kavast teadlikud 71% õpetajatest, siis 2022. aastal 83% õpetajatest (tabel 19). Lisaks Koolikava toimumisele tõi 7% õpetajatest välja, et nende koolis toimus veel mingi muu koolitoidu programm, nt taimne teisipäev. Kõige teadlikumad olid sarnaselt eelmisele perioodile suurte, üle 500 õpilasega koolide õpetajad.

Tabel 19. Õpetajate teadlikkus koolipuu- ja köögivilja kavast

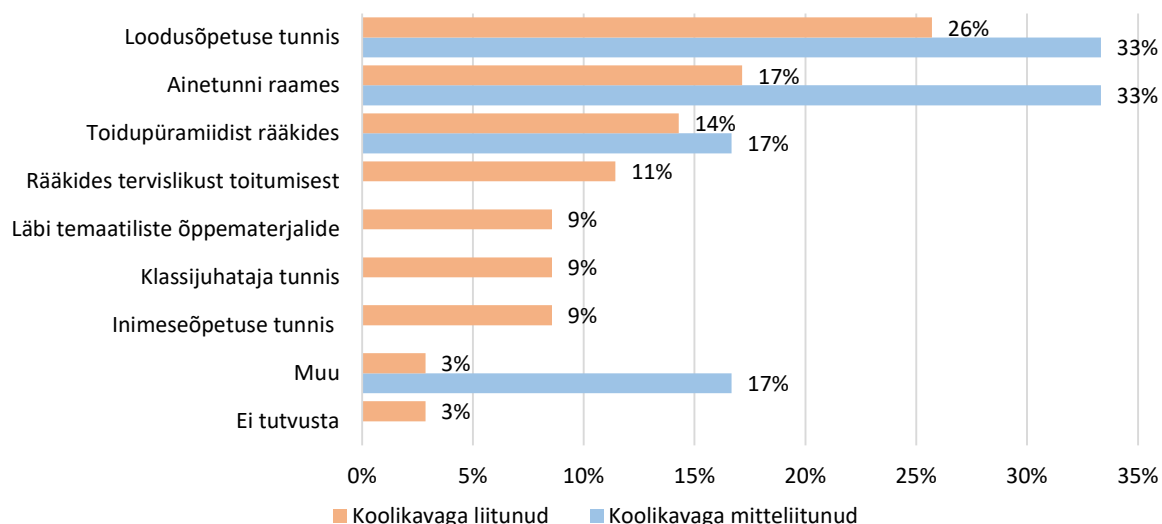
Hindamisperiood	Kogu valim	Kooli suurus			Kavas osalemine	
		kuni 100	101 kuni 500	üle 500	Ei	Jah
2022	83%	33%	79%	93%	17%	83%
2016	71%	66%	71%	73%	61%	73%

Kõige enam märkasid õpetajad toidupüramiidi (50%), toitu tervislikult plakatit (26%) ja koolipiima plakatit (16%, joonis 50). Tervisliku toidu plakatite märkamine on õpetajate hulgas mõnevõrra vähenenud. Eelmisel hindamisperioodil märkas toidupüramiidi plakatit 56% õpetajatest, puu- ja juurvilja plakatit 37% ning koolipiima plakatit 26% õpetajatest (antud hindamisperioodil vastavalt 50%, 26% ja 16%).

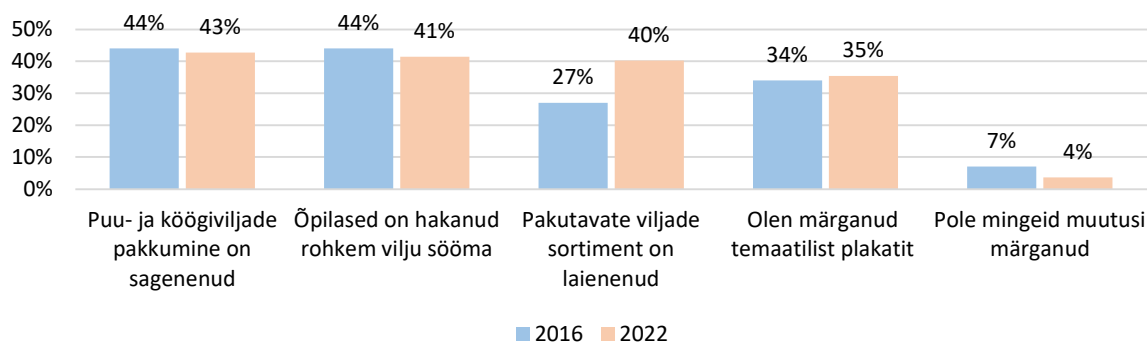
Joonis 50. Enim märgatud tervisliku toidu plakatid õpetajate seas

Küsimusele, **läbi milliste tegevuste ja õppematerjalide tutvustate õpilastele puu- ja köögiviljade ning marjade olulisust tervislikus toitumises**, tõid õpetajad välja, et rääkisid sellest loodusõpetuse ja sobivas ainetundides. Samuti räägiti toidupüramiidist, käidi õppekäikudel ning probleemi tekkimisel arutati seda klassijuhataja tunnis.

Joonis 51. Tegevused ja õppematerjalid läbi mille tutvustati õpilastele puu- ja köögiviljade ning marjade olulisust tervislikust toitumisest

Puu- ja köögiviljade pakkumine koolis on 44% õpetajate hinnangul sagenenud, samapalju õpetajaid oli sellel arvamusel ka eelmisel hindamisperioodil. Samuti oli samapalju õpetajaid arvamusel, et õpilased on hakanud rohkem vilju sööma ning samale tasemel on jäänud erinevate tervisliku toitumisega seotud plakatite märkamise. Oluliselt on kasvanud nende õpetajate osakaal, kes arvavad, et pakutavate viljade sortiment on laienenud (27%-lt 40%-le).

Joonis 52. Puu- ja köögivilja kavas toimunud muutused õpetajate hinnangul

Üle poolte õpetajatest (59%) on märganud **koolipuuvilja- ja köögivilja pakkumist tavapärase toidu kõrvale**. Rohkem on seda märganud Koolikavaga liitunud koolide õpetajad (59%). Piirkonniti on kõige enam märganud Lääne-Eesti ja Kesk-Eesti õpetajad ning kõige vähem Kirde-Eesti õpetajad (40%). Kooli suuruse järgi vaadatuna on pakkumist märganud kõige enam keskmise, 101 kuni 500 õpilasega koolide õpetajad.

Tabel 20. Koolitoidule lisanduvate puu- ja köögiviljade pakkumise märkamise õpetajate hinnangul

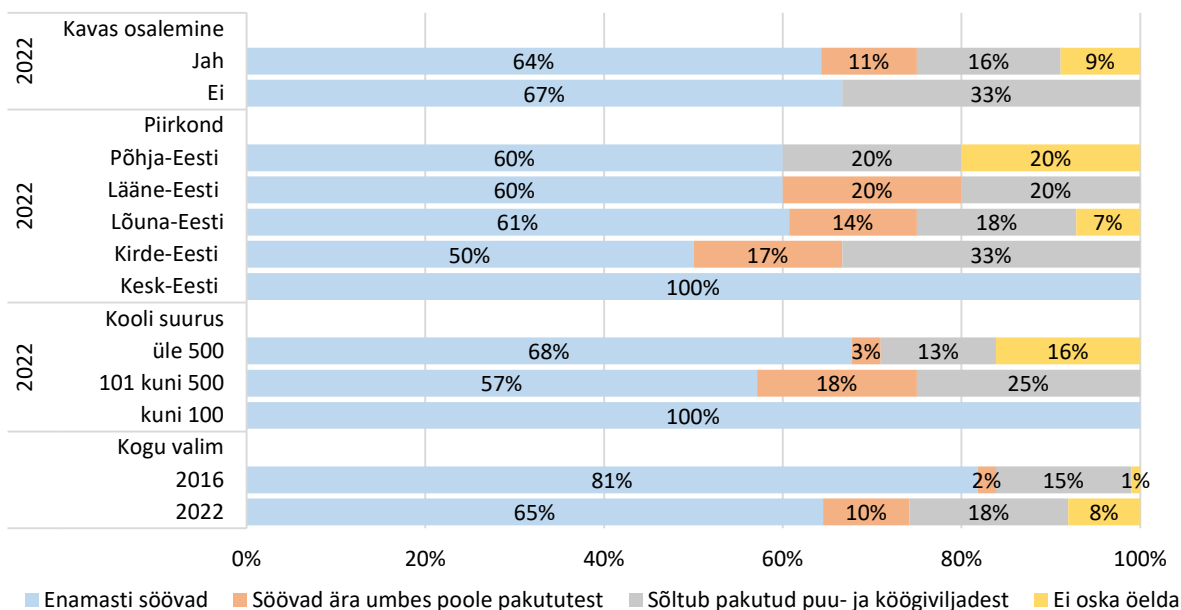
Hinnang	Kooli suurus			Piirkond					Kavas osalemine	
	kuni 100	101 kuni 500	üle 500	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Ei	Jah
Olen märganud	100%	71%	50%	71%	40%	56%	80%	60%	36%	59%
Pigem olen märganud	0%	14%	24%	29%	40%	15%	20%	20%	18%	20%
Pigem ei ole märganud	0%	11%	12%	0%	20%	15%	0%	7%	9%	7%
Ei ole märganud	0%	4%	7%	0%	0%	8%	0%	7%	36%	7%
Ei oska öelda	0%	0%	7%	0%	0%	5%	0%	7%	0%	7%

Küsimusele, kas **koolis pakutakse õpilastele piisavalt sageli erinevaid värskeid puu- ja köögivilju ning marju**, vastas 66% õpetajatest, et pakutakse piisavalt sageli erinevaid (tabel 21). Rohkem arvasid seda Koolikavaga liitunud koolide (69%) ning keskmise suurusega koolide (79%) õpetajad. Puu- ja köögiviljade ning marjade pakkumise kogust pidas piisavaks 62% Koolikavaga liitunud koolide õpetajatest. Sarnaselt on veendunud, et pakutakse piisavas koguses erinevaid vilju Koolikavas osalenud keskmise suurusega koolide õpetajad. Kõige enam pakuti piisavalt sageli ja piisavas koguses erinevaid vilju Kesk-Eesti õpetajate hinnangul.

Tabel 21. Õpetajate hinnang piisavalt sageli ja piisavas koguses erinevaid puu- ja köögiviljade pakkumise kohta

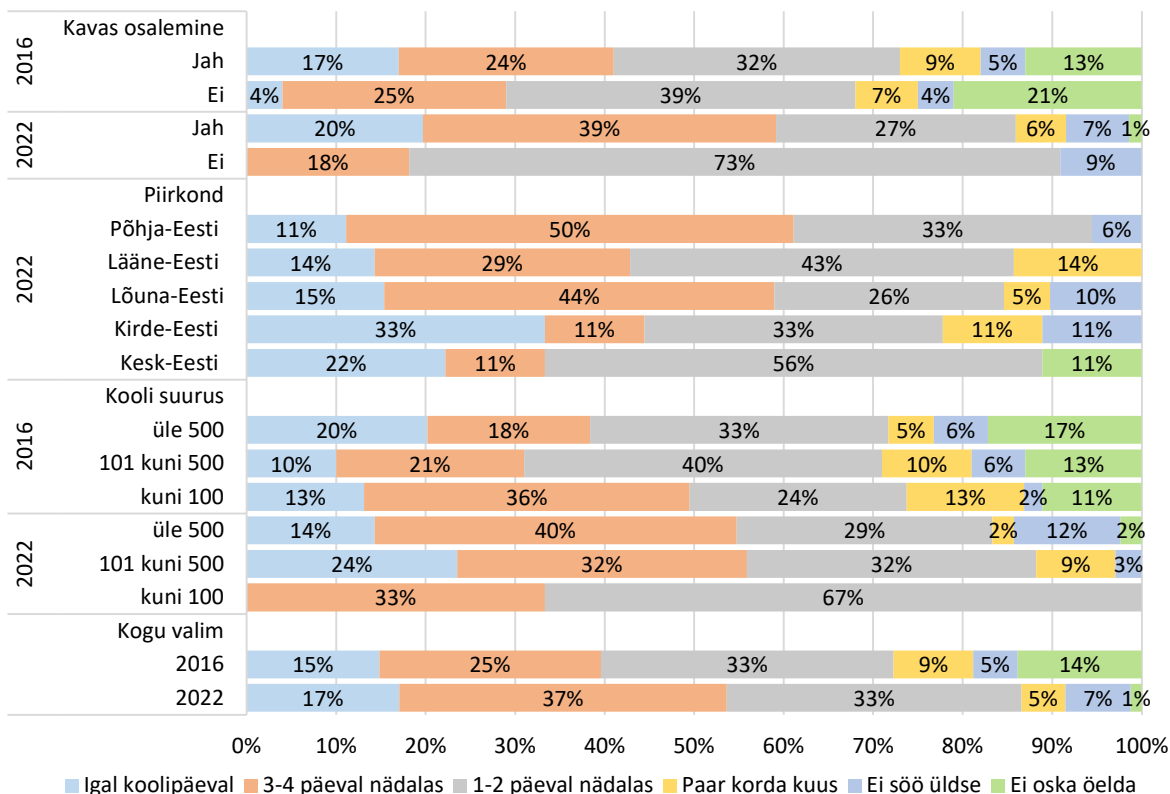
Pakkumine	Kooli suurus			Piirkond					Kavas osalemine	
	kuni 100	100 kuni 500	üle 500	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Ei	Jah
Pakutakse piisavalt sageli	0%	79%	64%	100%	80%	64%	80%	60%	45%	69%
Pakutakse piisavas koguses	100%	71%	55%	86%	80%	59%	80%	47%	45%	62%

Õpilaste osakaal, kes **sõid ära kõik Koolikava raames pakutud viljad**, on võrreldes eelmise hindamisperioodiga kahanenud 81%-lt 65%-le (joonis 53). Eelmise hindamisperioodi pakutavate viljade järele jätmise põhjuste osas on vastus „pole märganud, et õpilased jätaksid puu- ja köögiviljad järele“ on märgitud antud hindamisperioodil „muu“ alla (joonis 14 lisa 4). Mõnevõrra on kasvanud nende õpetajate osakaal, kelle arvates on õpilastel koolitoidust kõht täis (19%-lt 21%-le) ning vähenenud õpetajate osakaal, kelle hinnangul õpilastele ei maitse pakutud viljad (39%-lt 37%-le). Mõned õpetajad tõid välja, et järele jätmise põhjuseks võib olla ka õpilase allergia teatud viljade vastu. Antud hindamisperioodil kasutas 26% õpetajatest võimalust märkida vastuseks „Ei oska öelda“, seda võimalust eelmisel perioodil ei olnud.

Joonis 53. Õpetajate hinnangul pakutud viljade sömine õpilaste poolt

Õpetajate puuviljade sömine koolis on kasvanud (joonis 54). Oluliselt on kasvanud õpetajate osakaal, kes söövad koolis puuvilju 3–4 päeval nädalas (37%). Samale tasemel on jäänud 1–2 päeval nädalas puuvilju söövate õpetajate osakaal (33%). Märgatavalt rohkem on igapäevaselt koolis puuvilju söönud Koolikavaga liitunud koolide õpetajad (25%). Koolikavaga mitteliitunud koolides on suurenenud õpetajate osakaal, kes söövad puuvilju 1–2 päeval nädalas ning oluliselt on vähenenud õpetajate osakaal, kes ei osanud puuviljade söömise sagedust öelda (2016 – 21%, 2022 – 4%).

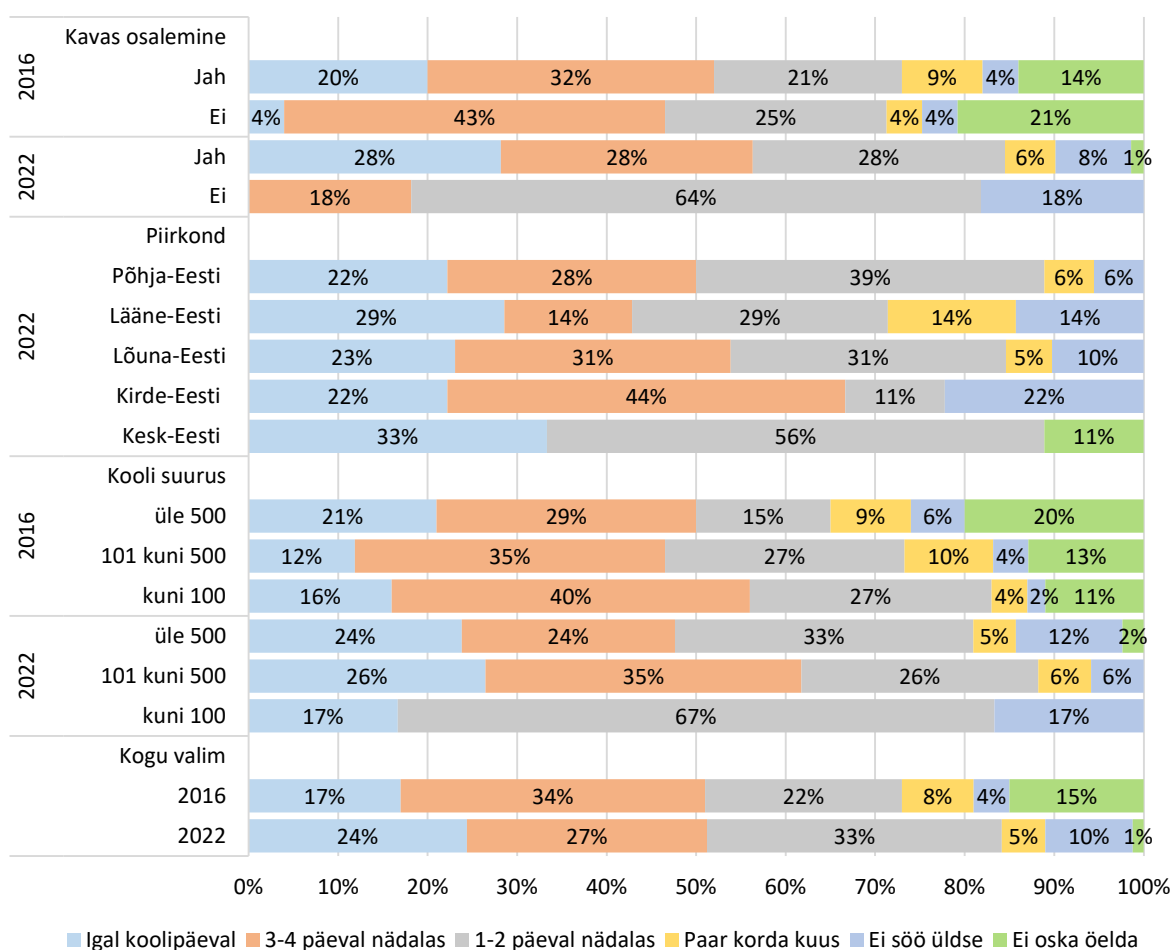

Joonis 54. Õpetajate puuviljade sömise sagedus koolis

Köögiviljade söömise osas koolis on võrreldes eelmise hindamisperioodiga mõnevõrra kasvanud igal koolipäeval köögivilju söövate õpetajate osakaal (17%-lt 24%-le) ning langenud 3–4 päevas söövate õpetajate osakaal (34%-lt 27%-le). Samuti on kasvanud 1–2 päeval nädalas köögivilju söövate õpetajate osakaal ja seda õpetajate arvelt, kes eelmisel perioodil ei osanud öelda kui sageli nad köögivilju tarbisid.

Kuni 100 õpilasega koolide õpetajate osas on sama osakaal õpetajaid, kes söövad igal koolipäeval köögivilju, kuid langenud on 3–4 päeval köögivilju söövate õpetajate osakaal (24%-lt 0%-le). Oluliselt on köögiviljade söömine langenud Koolikavaga mitteliitunud koolide õpetajate seas.

Õpetajate marjade söömine koolis on (joonis 15 lisas 4) võrreldes eelmise hindamisperioodiga jäänud samaks iga koolipäeval ja 3-4 päeval nädalas (mõlemad 6%). Mõnevõrra on kasvanud 1–2 päeval nädalas köögiviljade söömine (18%-lt 24%-le), kuid langenud on nii paar korda kuus söövate õpetajate (44%-lt 30%-le) kui ka köögivilju mittedöövate õpetajate osakaal (15%-lt 21%-le).

Joonis 55. Õpetajate köögiviljade söömise sagedus koolis

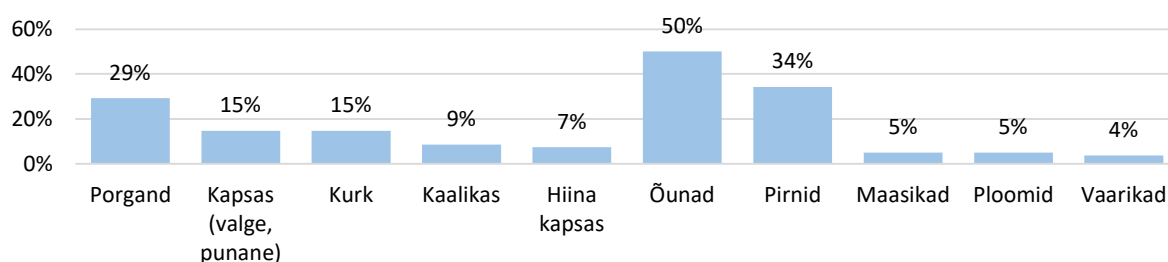
Erinevate puuviljade pakkumise võrdlemiseks toome välja, et eelmisel hindamisperioodil on summeeritud „pakutakse väga palju erinevaid“ ja „pakutakse palju erinevaid“. Samuti on kogu-osakaaluna märgitud „pakutakse erinevaid, kuid võiks rohkem olla“ ja „pakutakse vähe erinevaid“ ning „pakutakse väikest valikut“ ja „üldse ei pakuta“.

Õpetajate hinnangul on puuviljade pakkumise varieeruvus suurenenud, 39% hinnangul pakuti väga palju ja palju erinevaid (eelmisel perioodil 23%). Piirkonniti kerkis esile Põhja-Eesti, kus 44% õpetajate hinnangul pakuti väga palju erinevaid puuvilju (joonis 16 lisas 4). Koolikavaga mitteliitunud õpetajate hinnangul pakuti vähem erinevaid puuvilju.

Samuti on suurenenud erinevate köögiviljade pakkumine (joonis 17 lisas 4). Eelmisel perioodil arvas 32%, et pakutakse palju erinevaid ning nüüdseks pakutakse 51% õpetajate hinnangul koolis väga palju või palju erinevaid köögivilju. Rohkem erinevaid köögivilju pakuti Koolikavaga liitunud koolides ning suuremates koolides.

Mõnevõrra on kasvanud ka erinevate marjade pakkumine (joonis 18 lisas 4). Eelmisel perioodil arvas 72% õpetajatest, et pakutakse väikest valikut või üldse mitte, nüüdseks on see kahanenud 22%-le. Mõnevõrra üllatav on, et 27% Koolikavaga mitteliitunud koolide õpetajate hinnangul pakutakse palju erinevaid marju, samas kui Koolikavaga liitunud koolide õpetajatest arvab seda 7%.

Palusime õpetajatel hinnata, **milliseid puu- ja juurvilju pakutakse koolis nädala jooksul kõige enam**. Välja toodud 3 kõige enam pakutatavat juurvilja olid õpetajate hinnangul porgand, kapsas ja kurk ning puuviljadest õun, pirn ja ploom. Porgandi märkis esimese valikuna 29%, teise valikuna 28% ja kolmanda valikuna 15% õpetajatest. Ka eelmisel hindamisperioodil pakuti õpetajate hinnangul kõige sagedamini juurviljadest porgandit, kapsast ja kurki ning puuviljadest õuna ja piri (Lauri, 2017).

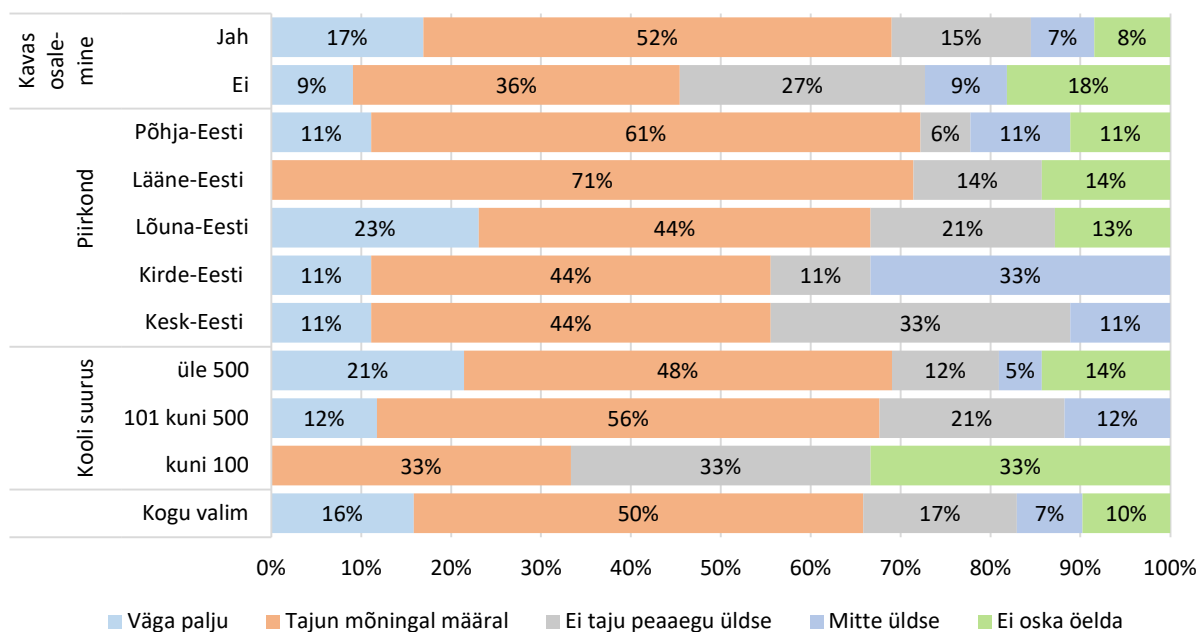

Joonis 56. Kõige sagedamini pakutud viljad koolis õpetajate hinnangul

Küsimusele, **mitu peotäit puuvilju ja köögivilju sööte iga päev**, vastas 29% õpetajatest, et söi iga päev puuvilju ja 24% söi iga päev köögivilju (joonis 19 lisas 4). Piirkondade lõikes söid kõige enam igapäevaselt köögivilju Kesk-Eesti õpetajad (56%) ning puuvilju Põhja-Eesti ja Kirde-Eesti õpetajad (mõlemad 44%). Nii puu- kui köögivilju söid igapäevaselt rohkem Koolikavaga mitteliitunud koolide õpetajad.

Mahla või mahlajooki ei joonud igapäevaselt pooled küsitlusele vastanud õpetajatest, 1 klaasi mahla jõi 18% õpetajatest (joonis 20 lisas 4). Igapäevaselt ei joonud mahla Koolikavaga mitteliitunud koolide õpetajatest (64%) ning Koolikavas osalevatest õpetajatest 46%. Samas 2,5 klaasi mahla või mahlajooki jõid pea pooled õpetajad kuni 100 õpilasega koolidest või üle 500 õpilasega koolidest (vastavalt 50% ja 48%).

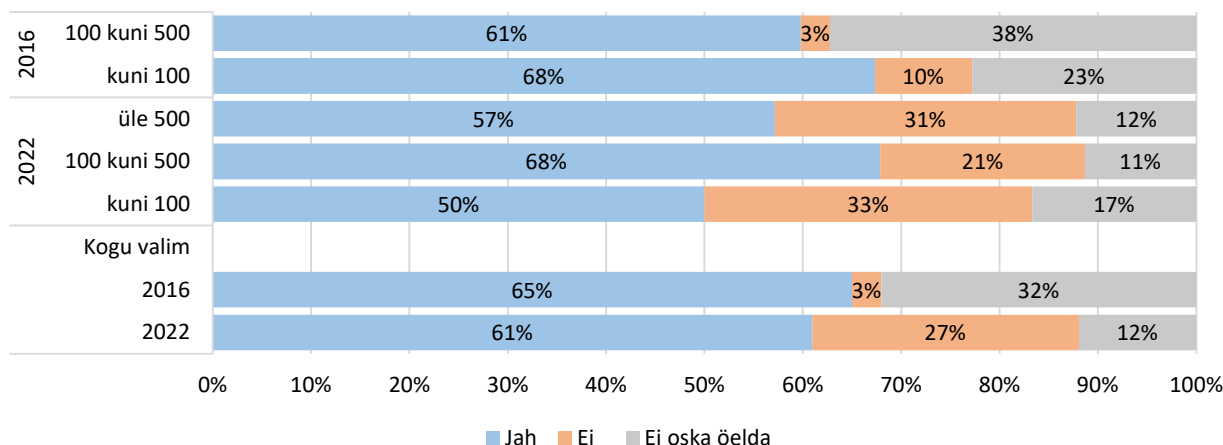
Küsimusele, kui palju tajute, et **näitate õpilastele koolis eeskju puu- ja köögiviljade ning piimatoodete tarbimisel**, vastasid pooled õpetajad, et tajuvad mõningal määral ning 16% tajusid väga palju. Rohkem tajusid end eeskujuna Koolikavas olevate koolide õpetajad (ca 70%) ning suuremate koolide õpetajad.

Joonis 57. Õpetajate tajumine õpilastele eeskju näitamisel puu- ja köögivilja tarbimisel

Lapsevanemate teadlikkus koolipuuvilja- ja köögivilja kavast ning kodused söömisharjumused

Küsimusele, kas olete teadlik, et Teie lapse koolis rakendatakse Koolikava (koolipiima ning koolipuuvilja- ja köögivilja kava) arvas 61% lapsevanematest, et nende lapse koolis rakendatakse Koolikava. See on võrreldes eelmise hindamisperioodiga mõnevõrra langenud (2016.a – 65% vs 2022.a – 61%). Toome välja, et lapsevanemad andsid hinnangu kogu kava kohta, kuid 2016. aastal on hinnang antud ainult koolipuuvilja- ja köögivilja kava kohta.

Joonis 58. Koolikavaga liitunud koolide lapsevanemate teadlikkus koolikava rakendamisest koolis

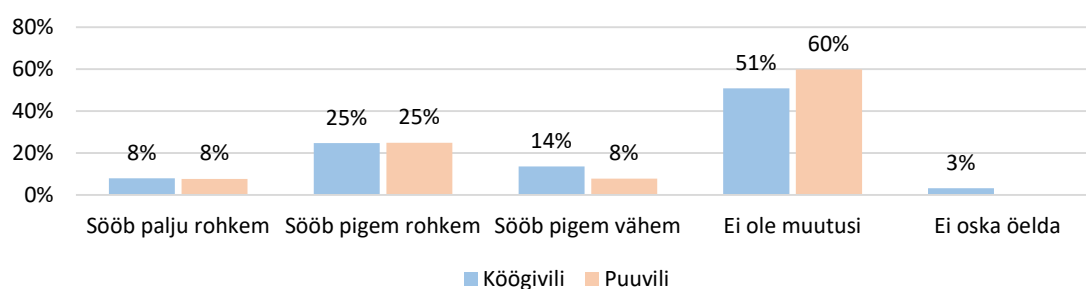
Lapsevanemate hinnangud lapse **odus puuviljade ja marjade söömise** osas on võrreldes eelmise perioodiga mõnevõrra erinevad. Igapäevane köögiviljade söömine on lapsevanemate hinnangul langenud 2016.a – 36%-lt 2022.a 3%-le (tabel 22). Vähenenud on köögiviljade söömine ning 5–6

päeval nädalas sööb köögivilju pea neljandik lastest (19%). Veerand lastest ei söö lapsevanema hinnangul kodus üldse köögivilju.

Tabel 22. Lapsevanemate hinnangul puu- ja köögiviljade ning marjade söömine kodus

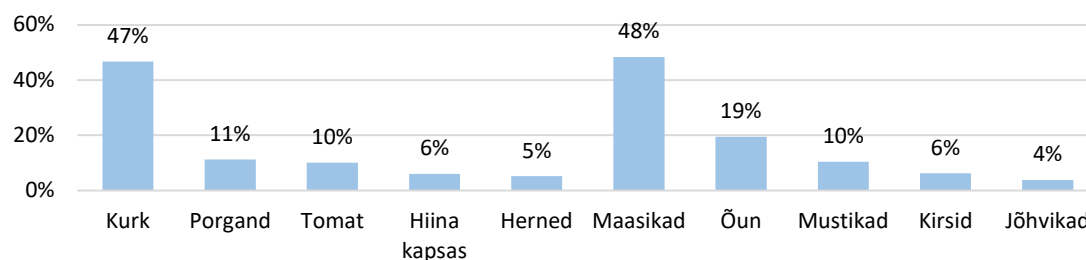
	Marjad		Köögiviljad		Puuviljad	
	2022	2016	2022	2016	2022	2016
Iga päev	4%	7%	3%	36%	37%	49%
5–6 päeval nädalas	4%	6%	19%	23%	17%	19%
3–4 päeval nädalas	22%	18%	29%	24%	23%	20%
1–2 korda nädalas	35%	34%	22%	12%	19%	9%
Paar korda kuus	27%	32%	0%	4%	2%	2%
Ei söö üldse	3%	4%	25%	0%	0%	1%
Ei oska öelda	5%	0%	1%	0%	1%	0%

Enamik lapsevanemaid tõi välja, et ei ole viimase aasta jooksul märganud lapse toitumisharjumustes muutusi. Samas veerand lapsevanematest märkis, et laps sööb puu- ja köögivilju pigem rohkem.

Joonis 59. Lapsevanemate hinnangul laste toitumisharjumuste muutus

Vanemate hinnangul söövad lapsed kõige meelsamini esimese valikuna köögiviljadest kurki (47%), porgandit ja tomatit ning puuviljadest ja marjades maasikaid (48%), õunu ja mustikaid.

Joonis 60. Lapsevanemate hinnangul kodus kõige meelsamini söödud 5 puu- ja köögivilja

Koolipuuvilja- ja köögivilja kava on vajalik pea kõikide küsitlusele vastanud lapsevanemate hinnangul (97%) – 66 % hinnangul väga vajalik ning 31% hinnangul pigem vajalik. Koolikavaga mitteliitunud koolide 73% lapsevanemate hinnangul võiks nende koolis rakendada Koolikava, 24% ei oska öelda ning Koolikava rakendamist ei pea vajalikuks 3% lapsevanematest.

Koolipuuvilja ja -köögivilja kava intervjuude kokkuvõte

Enamiku **lasteaia õpetajate hinnangul süüakse kõike** ning ära süüakse kõik, mis pakutakse. Ühe lasteaia õpetaja sõnul peaks pakutav kogus isegi suurem olema. Välja toodi, et puu- ja juurviljade söömist mõjutab lasteaialastel ka hammaste vahetusperiood. Ühe lasteaia õpetaja tõi välja, et puu- ja juurvilja söömine on kasvanud. Samas teise lasteaia õpetaja märkis, et puuvilju süüakse hästi, kuid juurvilju vähem.

Enamiku lasteaia õpetajate hinnangul **eelistavad lasteaialapsed puuvilju**, kuid ära süüakse ka pakutud juurviljad. Puuviljadest meeldib lastele õun, pirn ja ploom; juurviljadest porgand, kurk ja tomat. Välja toodi, et pakutakse piisavalt erinevaid vilju proovimiseks. Mitme lasteaia õpetaja hinnangul on pakutav puu- ja juurvilja valik väga rikkalik. Samuti märgiti, et mõnda vilja näeb laps lausa esimest korda.

Lasteaia õpetajate hinnangul **lapsed eelistavad süüa vilju toorelt**, mitte keedetult või hautatult. Näiteks toorest porgandit või kaalikat süüakse hea meelega, kuid ühepajatoitu lapsed ei taha. Samamoodi on ka kapsa ja hernega. Lisaks märgiti, et **kui pakkuda vilju tükkidena, siis süüakse kõik ära** ning kui needsamad viljad panna salatisse, siis ei taheta. Samuti tõi enamus lasteaia õpetajaid välja, et kõikidele lastele ei sobi segatud asjad ning lapsed eelistavad puu- või juurvilju tükeldatuna.

Õpetajate hinnangul lapsed väga ootavad värsket puu- ja juurvilja vahepala. Samas toodi välja, et „see on väga väike pisku, mis selle raha eest juurde saab“. Mitme lasteaia õpetaja hinnangul peaks erinevate viljade pakkumisel olema eesmärgiks, et lapsed söövad kõik ära, mitte, et on tervisele kasulik, aga visatakse osa ära, kuna see lastele ei maitse. Samas oli ka õpetajaid, kelle hinnangul on kasulikkus olulisem.

Mitme lasteaia õpetaja tõi välja, et **võimalusel eelistatakse nende lasteaias kodumaiseid tooteid** ning sügisel püütakse kohalike talunike käest kodumaist toodangut saada nii palju kui võimalik. Koolikava raames pakutavate toodete hankimise peamiste kriteeriumitena toodi välja hind ja toote kasulikkus. Samuti on määravaks, millist valikut pakub ladu (hankija).

Lasteaialaste lapsevanemate hinnangul on puu- ja juurviljade pakkumisel positiivne mõju ning toodi välja, et mida väiksem laps, seda paremini sööb. Mõned lapsevanemad tõi välja, et laps on proovinud ja talle on maitsenud viljad, mille puhul lapsevanem on mõelnud, et laps kindlasti ei taha, nt kaalikas, naeris, nuikapsas. Märgiti, et tõusnud on lapse teadlikkus tervislikust toitumisest.

Ühe lapsevanema hinnangul peaks tervislikust toitumisest rääkima just puu- ja köögivilja ampsu kõrval.

Välja toodi, et **võiks olla eksootilisemaid vilju** ning menüüsse võiks kirja panna, mis puu- või köögivilja pakutakse. Lapsevanemate hinnangul võiks Koolikava raames lubatud olla **smuutide tegemine maitsestatamata jogurtist ja marjadest**, mida lapsed heameelega tarbiksid.

Kooli tugitöötajate hinnangul tarbivad koolilapsed puu- ja köögivilju üldjuhul hästi, kuigi mõnikord sõltub see pakutavast toidust, nt kalasupi asemel eelistatakse tooreid puu- ja köögivilju. Välja toodi, et **viljade tarbimine sõltub nende serveerimisest** – tükeldatud ja puhastatud vilju tarbitakse rohkem. Samuti mängivad olulist rolli **toitude värvid**, näiteks rohelist värvi toidud tekitavad kahtlusi ning eelistatakse punast värvi magustoite. Välja toodi ka, et õpilastele ei meeldi segatud viljad ja salatid, kus on rohkem kui kaks komponenti. Mida rohkem vilju on kokku segatud, seda vähem õpilased neid söövad.

Tugitöötajate hinnangul on koolide toitlustajad sageli eelarvelise valiku ees ning näiteks ühel päeval nädalas ei pakuta õpilastele vilju.

Kooli tugitöötajate hinnangul **puu- ja köögivilju enamasti järgi ei jää**. Märgitakse, et kuna lapsed söövad n-õ silmadega, siis hinnatakse visuaalselt välimuse põhjal, ilma proovimata, et mõni vilj ei maitse. Samuti ei pruugi õpilane hinnata õigesti, kas ta jõuab suure puuvilja ära süüa. Sageli võetakse valitud viljast mõni amp ja visatakse siis prügikasti või mööda koolimaja laiali. Mõnede tugitöötajate hinnangul **ei oska õpilased kohati toitu hinnata**, eriti väiksemate klasside lapsed. Kooli tugitöötajad märkisid, et lastele on oluline õpetada, et toitu tuleb võtta nii palju kui jaksad ära süüa. Välja toodi, et algklasside õpetajad ja koolisööklate töötajad teevad selgitustööd, et suunata õpilasi täisväärtuslikumalt toituma ja vähendada toidu ülejääke.

Mõned kooli tugitöötajad tõid välja, et kui puu- ja köögivilja jääbki järgi, siis kasutatakse see muudes toitudes. Samas märgitakse, et üldjuhul vilju üle jää, pigem lõpeb enne toetusraha. Tugitöötajate hinnangul on kohati **keeruline kombineerida koolisöökla menüüd ning Koolikava puu- ja köögivilja**, sest toitudes kasutusel olevaid puu- ja köögivilju ei tohi eraldi juurde pakkuda.

Mõnede kooli- tugitöötajate hinnangul on Koolikava **valikud puu- ja köögivilja osas üsna üksluised**. Välja toodi, et toodete varieeruvust piiravad ka hanketingimused, näiteks kui hanke partner ei suuda tagada piisavalt laia tootevalikut. Märgitakse, et valikus võiks olla ka lõunamaiseid puuvilju, nt banaan, tsitruselised, jne. Samas toodi välja, et suuremates koolides ja suuremate linnade lähedal olevates koolides ei ole toodete varieerumist keeruline tagada. Koolide tugitöötajad tõid pakutavate viljade osas välja pini, õuna, porgandi, ploomi, aga ka kapsa (sh nui- ja lillkapsas) ning kaalika. Samas oli ka koole, kus õpilased ei olnud kapsast ja kaalikast huvitatud.

Mitmed kooli tugitöötajad tõid välja, et keeruline on jagada koolipuu- ja juurvilja ainult kuni 5. klassi õpilastele, kuna nad söövad samal vahetunnil koos vanemate klasside õpilastega. Seetõttu **pakuvad koolid ise kõikidele kuni 12. klassi õpilastele puu- ja juurvilja**.

Kooli tugitöötajate hinnangul on mahetoitu maapiirkonna koolides selle kallima hinna tõttu keerulisem pakkuda ning kui seda üldse pakutakse, siis väikestes kogustes. Välja toodi, et suurlinna koolide, näiteks Tartu koolide hankelepingutes on sätestatud mahetoidu nõue 51%-le toorainele, mida maapiirkonna koolides ei olnud. Tugitöötajate hinnangul on **mahetoidu hankimine keeruline ka tarneprobleemide tõttu**. Lisaks toodi välja kvaliteediga esinenud probleeme, kuna **mahetoodang rikneb kiiremini** ning mahetooraine kallim hind. Tugitöötajate hinnangul vajab mahetoit õpilaste hulgas selgitustööd, kuna mahetoidu kvaliteet ja välimus erineb oluliselt välismaisest viljast (nt poola õun). Kooli tugitöötajad tõid välja, et Koolikava raames kasutatakse Euroopa päritolu puu- ja köögivilju, kuna need on oluliselt soodsamad.

Tehtud Koolikava muutmise ettepanekud:

- Puu- ja köögivilja sortimendi **valik võiks olla laiem**. Lisada juurde tsitruselised, kiivi, viinamari, banaan.
- Puu- ja köögivilja **kava rakendamine laiendada alates kuni gümnaasiumini**, võrdselt koolipiima kavaga.

2.2.3. Kaasnevad haridusmeetmed

Kaasnevate haridusmeetmete toetust saab kasutada tegevuste elluviimiseks, mis on seotud, kas puu- ja kõõgililja või piima ja piimatoodete pakkumisega või mõlemaga. Tegevusi rahastatakse proportsionaalselt puu- ja kõõgililja pakkumise toetuse eelarvest ning piima ja piimatoodete pakkumise toetuse eelarvest. Kaasnevate haridusmeetmete eelarve on kuni 8% Koolikava kogueelarvest, mis koosneb Euroopa Liidu ning Eesti riigi eraldistest.

Sarnaselt eelmisele õppeaastale kasutati kaasnevate haridusmeetmete rakendamisel Euroopa Komisjoni 2020/2021. õppeaastaks kinnitatud erandit, mis võimaldas kaasnevaid haridusmeetmeid tavapärasest erinevalt, pikema perioodi jooksul ellu viia. (Maaeluministerium, 2021b)

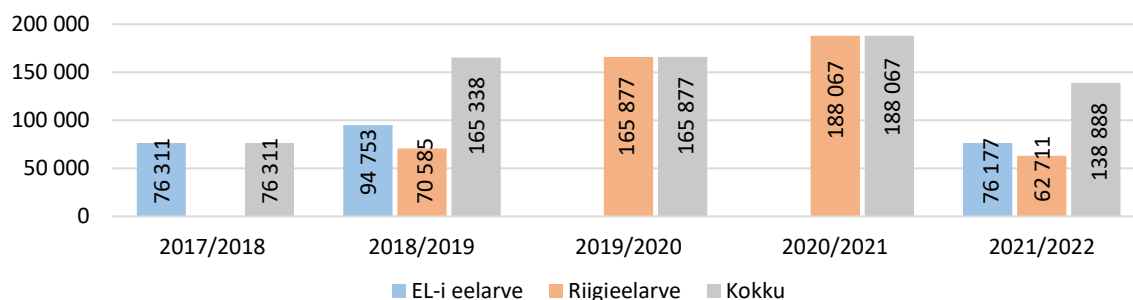
Peamised läbiviidud tegevused on:

- Põllumajandus- või toidusektori ettevõtte külastamine
- Kooliaedades muu teemakohane tegevus
- Kooliaedade rajamine, hooldamine
- Üritused, nt degusteerimine või toiduvalmistamine
- Haridustegevuseks inventari ostmine (nt aiatööriistad, turvas, seemned, taimed)

Tabel 23. Kaasnevate haridusmeetmete toetust saanud asutuste ja keskmine toetust saanud laste arv ning makstud toetussummad

Õppeaasta	Toetust saanud asutuste arv	Toetust saanud keskmine laste arv	Toetust saanud keskm. laste arv asutuse kohta	Makstud toetussumma (EUR)
2017/2018	39	6 762	273	76 311
2018/2019	56	13 581	376	165 338
2019/2020	78	16 743	384	165 877
2020/2021	95	18 797	376	188 067
2021/2022	80	15 393	523	138 888
Kokku	159	NP	397	734 482

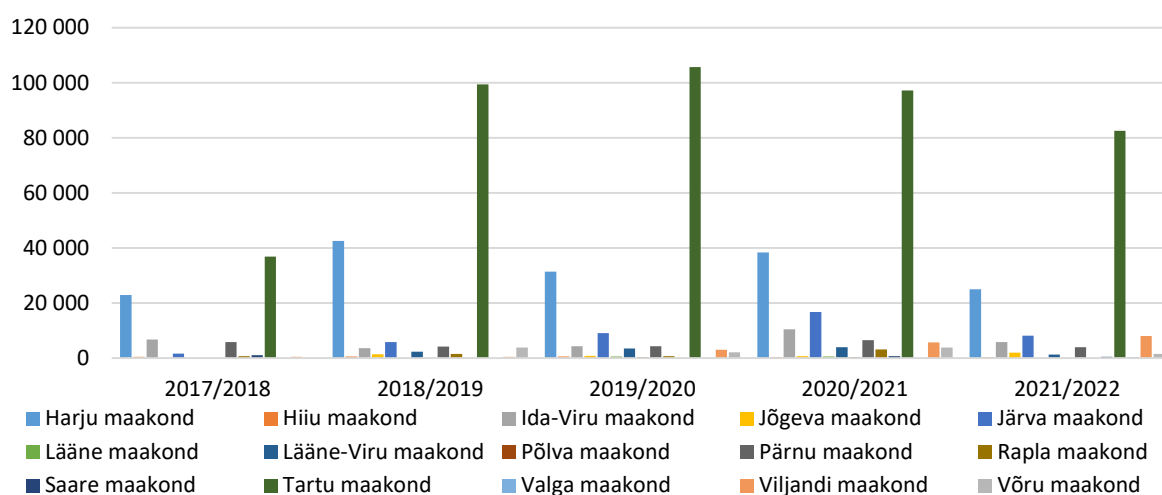
Kõige rohkem asutusi (95) said kaasnevate haridusmeetmete toetust 2020/2021. õppeaastal ja kõige vähem (39) 2017/2018. õppeaastal. Seega on toetust saanud asutuste hulk vaadeldaval perioodil oluliselt kasvanud. Sarnaselt toetatud asutuste hulgaga on kasvanud ka makstud toetussummad, ulatudes 2020/2021. õppeaastal vaadeldava perioodi jooksul kõige suurema summani - 188 000 euroni ja 2021/2022. õppeaastal 139 000 euroni. Võrreldes 2017/2018. õppeaastaga kasvas makstud toetussumma 2021/2022. õppeaastal peaaegu kaks korda.

Joonis 61. Makstud kaasnevate haridusmeetmete summad aastate lõikes, eurodes

Kui 2017/2018. ja 2018/2019. õppeaastal kattis toetussumma peaaegu kogu objekti netomaksumuse, siis viimasel kolmel õppeaastal on toetussumma osakaal objekti netomaksumusest veidi vähenenud, moodustades 2021/2022 õppeaastal 84%. Kui 2017/2018. õppeaastal maksti kogu toetussumma Euroopa Liidu vahenditest, siis 2019/2020 ja 2020/2021 maksti kogu toetussumma vastupidiselt riigieelarve vahenditest.

Kui koolipiima ning koolipuuvilja ja -kõogivilja toetuste puhul said ligikaudu poole kogu toetussummast Harjumaa haridusasutused (joonis 62), siis kaasnevate haridusmeetmete puhul moodustas makstud toetussummast suurima osakaalu Tartumaa asutustele tehtud maksed (makstud toetussumma osakaal aastate lõikes 48%–64%), millele järgnesid Harjumaa asutused (makstud toetussumma osakaal aastate lõikes 18%–30%) ning Ida-Virumaa ja Järvamaa asutused (mõlema maakonna puhul makstud toetussumma osakaal aastate lõikes 2%–9%). Kaasnevate haridusmeetmete toetuse puhul said kogu vaadeldava perioodi jooksul toetust seitsme maakonna asutused: Harjumaa, Hiiumaa, Ida-Virumaa, Järvamaa, Pärnumaa, Tartumaa ja Viljandimaa. Teiste maakondade puhul saadi toetust vaadeldavate aastate lõikes vähem.

Joonis 62. Kaasnevate haridusmeetmete toetuse makstud summad maakonna lõikes

Kaasnevate haridusmeetmetes osalenud laste arv on perioodil 2017/2018–2021/2022 kasvanud 39 asutuselt 80-le.

Tabel 24. Laste ja haridusasutuse kaasatus kaasnevate haridusmeetmete raames

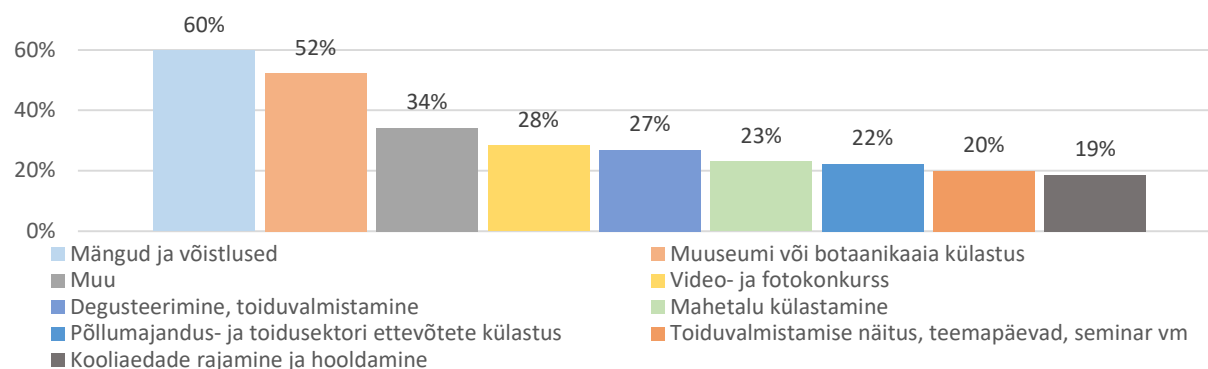
	2017/ 2018 (1)	2018/ 2019 (2)	2019/ 2020 (3)	2020/ 2021 (4)	2021/ 2022 (5)	Muutus perioodil (5/1)
Kaasnevates haridusmeetmetes osalenud laste arv	6 762	13 581	16 743	18 797	15 393	127,6%
Kaasnevates haridusmeetmetes osalenud haridusasutuste arv	39	56	78	95	80	105,1%
Sihtrühma laste arv	141 543	141 456	141 311	139 856	139 392	-1,5%
Sihtrühma haridusasutuste arv	1 110	1 097	1 092	1 081	1 065	-4,1%
Laste kaasatus	5%	10%	12%	13%	11%	131,2%
Haridusasutuste kaasatus	4%	5%	7%	9%	8%	113,8%

2.2.3.1. Kaasnevate haridusmeetmete ankeetküsitluse tulemused

Õpilaste teadlikkus ja osalemine

Kaasnevate haridusmeetmete küsitlusele vastas Koolikavaga liitunud koolidest 884 õpilast ning mitteliitunud koolidest 78 neljanda klassi õpilast, kokku 962 õpilast.

Erinevatest põllumajanduse ja toidutootmisega seotud tegevustest võttis osa kõige enam küsitlusele vastanud õpilasi erinevatest mängudest ja võistlustest (60%).

Joonis 63. Õpilaste osalemine erinevates kaasnevate haridusmeetmete tegevuses

Muude tegevuste all toodi välja osalemist salatikonkursil, loomaaia külastust, kalendri joonistamise konkursil ning tegevusi inimese- ja loodusõpetuse tunnis. Rohkem kui poolte õpilaste hinnangul (62%) on nad saanud erinevatest tegevustest uusi teadmisi. Samas kolmandik (28%) ei oska öelda, kas said mingeid uusi teadmisi (joonis 21 lisas 4). Kõige rohkem osalesid erinevates tegevustes Lääne-Eesti õpilased. Poiste ja tüdrukute osakaal oli kogu valimi lõikes osalemistel sarnane (vastavalt 35% ja 33%).

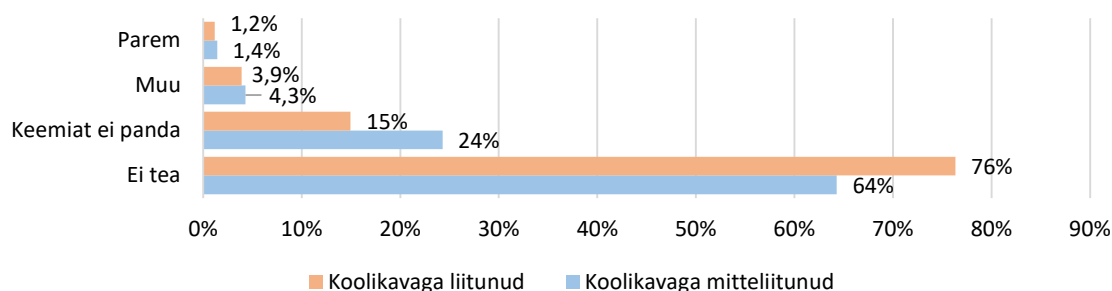
Tabel 25. Kaasnevate haridusmeetmete raames osaletud tegevuste esikolmik

Tegevused	Kooli suurus			Piirkond					Kavas osalemine		Sugu	
	kuni 100	100 kuni 500	üle 500	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna - Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Ei	Jah	Poiss	Tüdruk
Mängud ja võistlused	63%	58%	58%	52%	63%	57%	68%	58%	79%	60%	55%	64%
Muuseumi või botaanikaai külastus	63%	58%	58%	42%	45%	55%	55%	54%	54%	52%	51%	53%
Muu	25%	31%	35%	28%	25%	33%	33%	39%	41%	34%	35%	33%

Erinevate põllumajanduse tegevusaladena, kus õpilased on osalenud toodi välja taimekasvatust (juurviljade kasvatamine), loomakasvatust (lehma-, lambakasvatust) ning linnukasvatust, samuti marjakasvatust. Samas pea pooled õpilastest vastasid küsimusele ei tea.

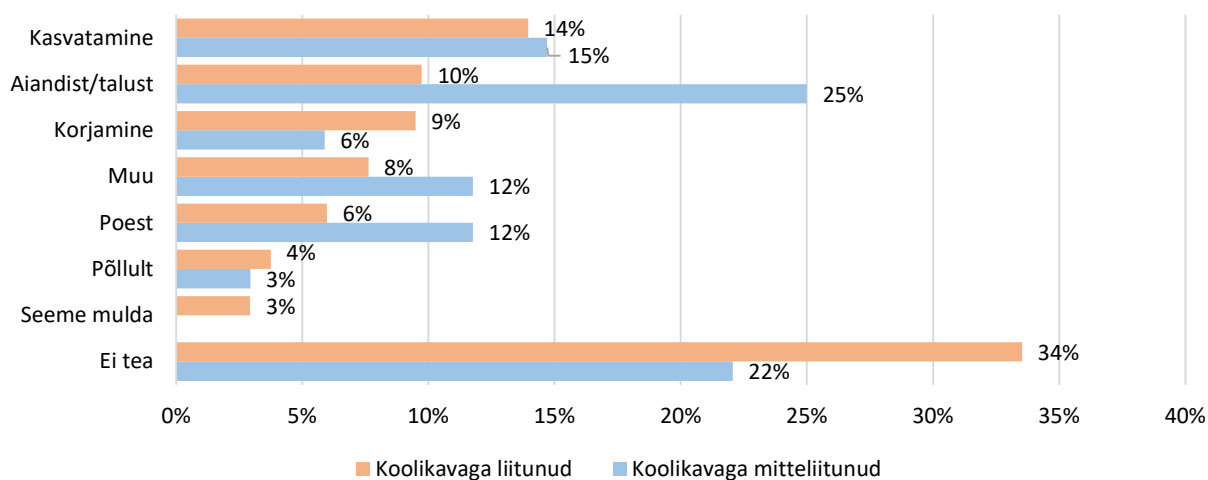
Küsimusele, **mida tehakse mahetootmises teistmoodi võrreldes tavatootmisega**, märkis 15% küsitlusele vastanud õpilastest „Ei panda keemiat“. Samas 76% õpilastest märkis vastuseks „Ei tea“. Muu alla koondati 4% vastajate vastused, mis sisaldasid erinevaid märksõnu, näiteks külmutatakse,

seada on lahjendatud asjad, magedam, seda tehakse ausalt jne. Ülejäänud vastused – „parem“, „kasvatatakse“, „asjad on mahedad“, „värsked“, „loomade vabakasvatus“, „masinaid ei kasutata“ jäid igäüks alla 1,2%.

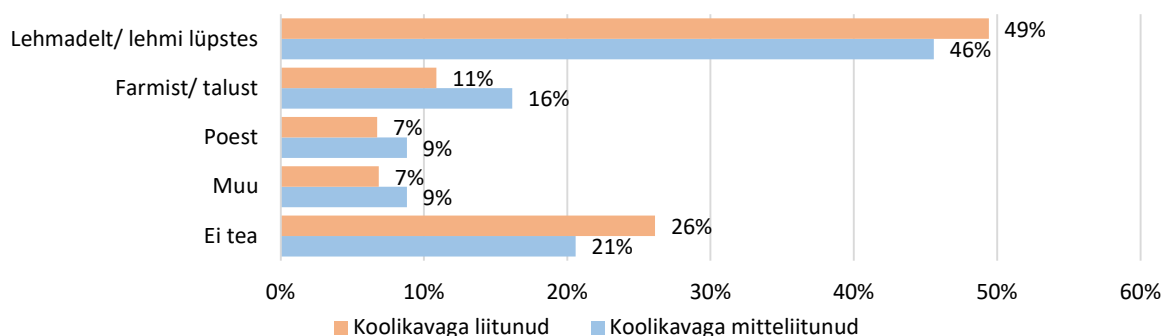
Joonis 64. Õpilaste teadlikkus, mida tehakse mahetootmises teistmoodi võrreldes tavatootmisega. Õpilaste tekstvastused

Küsimusele, **kuidas jõuab puu- ja köögivili meie lauale** vastas viiendik nii Koolikavaga liitunud kui mitteliitunud koolide õpilastest, et kasvatades. Järgnesid aiandist või talust ning korjatakse puult või maast/ põllult ning 6% õpilaste hinnangul jõuavad viljad meie toidulauale poest. Muu alla koondati erinevad vastused nagu „lehma abil“, „õuest“, „loomad“, „ema või isa“. Üksikud õpilased tõid põhjendusena välja ka „läbi raske töö“ ning „maja tagant“.

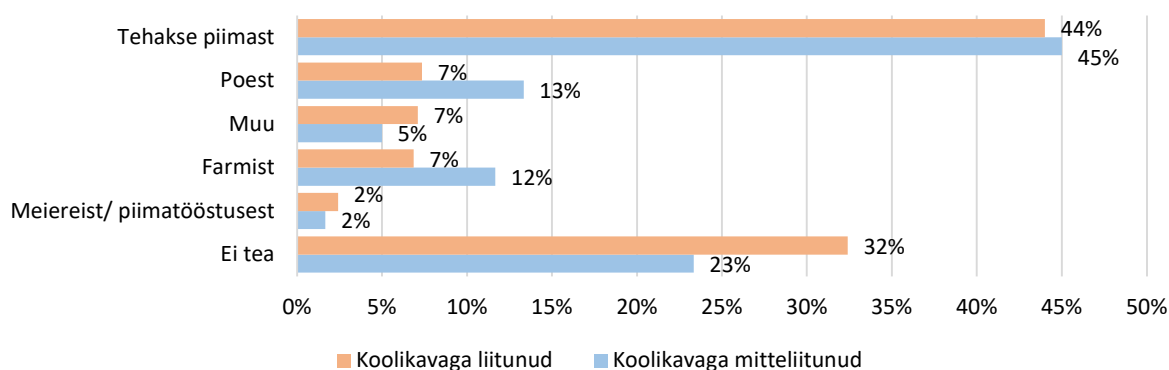
Joonis 65. Õpilaste teadlikkus, puu- ja köögiviljade tootmiseks vajalikud tegevused. Õpilaste tekstvastused

Küsimusele, **kuidas jõuab piim meie toidulauale**, vastasid pooled õpilastest, et lehmadel või „lehmi lüpstes“. Mõned õpilased lisasid juurde, et lehmi ja kitsi lüpstest. Seejärel vastati, et farmis või talust ning poest. Veerand õpilastest ei teadnud, kuidas piim jõuab meie toidulauale. Muu alla koondati erinevad vastused, näiteks „külmkapist“, „kruusi ja kröbinatega“, „kokatädid toovad“.

Joonis 66. Õpilaste teadlikkus, kuidas jõuab piim toidulauale. Õpilaste tekstvastused

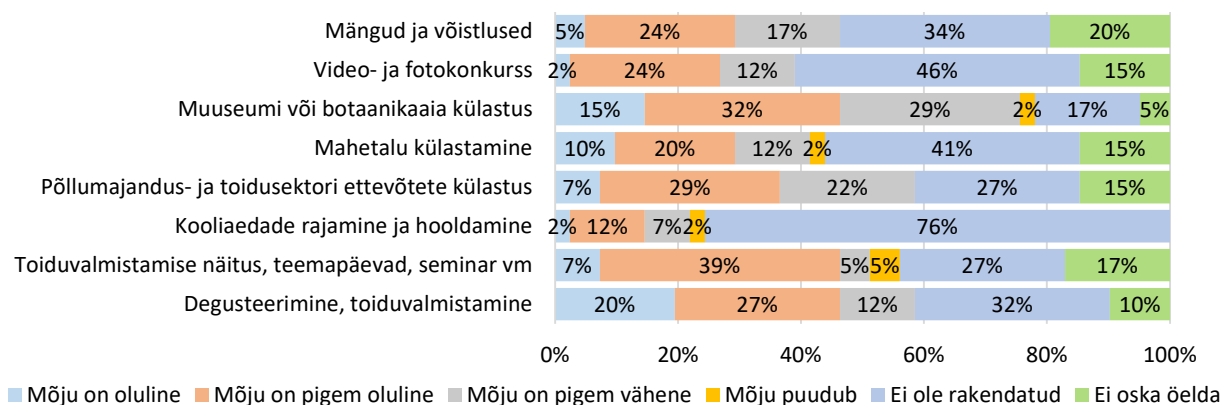
Küsimusele, **kuidas jõuab juust meie toidulauale**, vastas 44% Koolikavaga liitunud koolide õpilastest, et tehakse piimast ning 7%, et tuuakse poest. Kolmandik õpilastest ei osanud öelda, kuidas juust jõuab meie toidulauale. Muu alla koondati ülejäänud vastused, näiteks „samamoodi nagu piim“, „tuleb kusagilt Eestisse“. Mõned õpilased töid välja, et talle ei maitse juust.

Joonis 67. Õpilaste teadlikkus, kuidas jõuab juust toidulauale. Õpilaste tekstvastused

Õpetajate hinnang

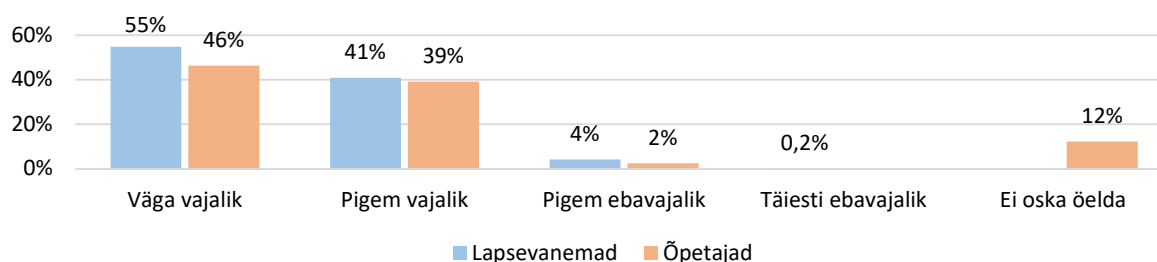
Küsitlusele vastanud õpetajate hinnangul omas õpilastele olulist mõju kaasnevate haridusmeetmete raames toimunud toiduvalmistamise teemapäevad ja seminarid ning muuseumi või botaanikaia külastused. Koolides ei ole rakendatud kooliaedade rajamist. Mõnel üksikul korral antud tegevuse mõju õpetajate hinnangul puudub (toiduvalmistamise näitus, teemapäev 5%, kooliaedade rajamine, mahetalu või muuseumi külastus 2%).

Joonis 68. Kaasnevate haridusmeetmete mõju õpetajate hinnangul

Kaasnevad haridusmeetmed on vajalikud 86% õpetajate hinnangul, 12% ei oska öelda ning 2% õpetajate hinnangul pigem ebavajalikud.

Ka küsitlusele vastanud lapsevanemate hinnangul (96%) on kaasnevad haridusmeetmed vajalikud.

Joonis 69. Kaasnevate haridusmeetmete vajalikkus õpetajate ja lapsevanemate hinnangul

Kaasnevate haridusmeetmete intervjuude kokkuvõte

Lasteaia õpetajate hinnangul on varasemalt rohkem käidud erinevatel õppereisidel, kuid praegu jääb see sageli raha taha ning õppekäikudel osalemine on jäänud harvemaks. Õpetajad märkisid, et neid võiks olla rohkem, kuna **õppekäigud on väga motiveerivad ja harivad**. Ühe lasteaia õpetaja poolt toodi välja, et neil on tervist edendav lasteaed, kus üks osa on toitumisel ja teine oluline osa erinevatel õueskäikudel ning muul, mis tervisega kaasneb. Näiteks on lapsed käinud sügisel kartuleid ja porgandeid maast üles võtmas.

Enamikus lasteaedades pannakse koos lastega aknalauale kasvama nt sibulat või maitsetaimi. Mitmes lasteaias on oma tarbeaed, kus köögiviljakastides kasvatatakse kurki, tomatit, salatit, ravimtaimi. Välja toodi, et isekasvatamine on lastele oluline, nt kartuli mahapanemine ja pärast ülesvõtmine – nad on agaralt asja juures ja saadud kogemus annab teadmisi toidu tarbimisele lisaks.

Lasteaia lapsevanemate hinnangul oli neile termin "kaasnevad haridusmeetmed" võõras ning vajas selgitamist, mis tegevused siia alla kuuluvad. Lapsevanemad tõid välja, et õppereisidel osalemine oleneb lasteaia, mõnes käiakse rohkem, mõnes vähem. Mõned lapsevanemad märkisid, et nende lasteaias on väljakujunenud traditsioon külastada igal sügisel kohalikku talu. Lisaks toodi välja, et väga **keeruline on vanemal eristada, kas õppekäik on Koolikava raames või mitte**.

Vanemate hinnangul oleneb lasteaia asukohast ja võimalustest, kas lasteaias on aianurk. Välja toodi, et enamikul seda ei ole, kuna suvine puhkuste aeg teeb keeruliseks selle hooldamise. Märgiti, et sageli panid lapsed rühma aknalauale pottidesse kasvama maitsetaimi jm. **Lapsevanemad hinnangul on kaasnevad haridusmeetmed olulised**, kuna aitavad viia lapsed välja ja näidata, kust toit tuleb.

2.4. Teavitamis- ja teabemeetmed

Koolikava raames jagatavate toodete lisandväärtuse ning silmapaistvuse tagamiseks ning osalejatele **Euroopa Liidu rolli teadvustamiseks** peavad haridusasutused paigaldama nähtavale kohale **Koolikava plakati**, kus on soovitatav tuua välja puu- ja köögiviljade ning piima ja

piimatoodete toiteväärtuselisi eeliseid ja anda lastele toitumisolulisi suuniseid. Kaasnevate haridusmeetmete raames kasutatavatel õppematerjalidel ja vahenditel peab olema Euroopa Liidu lipp ja sõna „koolikava“ ning juhul, kui materjalide ja vahendite suurus seda võimaldab, siis liidu antav rahaline toetus⁵.

2.5. Peamised rakenduseeskirjad ja -sätted

Alates 2017/2018. õppeaastast rakendatakse koolipuuvilja ja -kõogivilja kava ning koolipiima kava asemel ühist Koolikava, millega on ette nähtud ühine raamistik, mis hõlmab Euroopa Liidu toetust haridusasutustes lastele puu- ja kõogivilja ning piima ja piimatoodete pakkumiseks.

Koolikava rakendamise riikliku strateegia koostamise kohustus tuleneb Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrusest (EL) nr 1308/2013 (art 23 lg 8), millega kehtestatakse põllumajandustoodete ühine turukorraldus. Strateegiaga määratakse kindlaks kõigi Koolikava alusel korrapärase jagamise või kaasnevate haridusmeetmete raames pakutavate toodete loetelu, vähemalt täidetavad vajadused, nende tähtsujärjestus, sihtrühmad, eeldatavalt saavutatavad tulemused ja, kui need on kättesaadavad, mõõdetavad eesmärgid, mis tuleb saavutada võrreldes algse olukorraga. Samuti sätestatakse strateegias kõige asjakohasemad vahendid ja meetmed eesmärkide saavutamiseks. Strateegiat rakendatakse 2017/2018.–2022/2023. õppeaastatel.

Strateegia väljatöötamisele aitasid kaasa Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA), Tervise Arengu Instituut (TAI), Toiduainetööstuse Liit, Eesti Lastevanemate Liit, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda ja Eesti Aiandusliit.

Koolikava õiguslik alus on kehtestatud järgmistes õigusaktides:

- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1308/2013, millega kehtestatakse põllumajandustoodete ühine turukorraldus ning millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrused (EMÜ) nr 922/72, (EMÜ) nr 234/79, (EÜ) nr 1037/2001 ja (EÜ) nr 1234/2007 (ELT L 347, 20.12.2013, lk 671–854)¹²;
- nõukogu määrus (EL) nr 1370/2013, millega määratakse kindlaks põllumajandustoodete ühise turukorraldusega seotud teatavate toetuste kehtestamise meetmed¹³;
- komisjoni rakendusmäärus (EL) 2017/39, milles sätestatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1308/2013 kohaldamise eeskirjad seoses liidu toetusega, mida antakse haridusasutustes puu- ja kõogivilja, banaanide ja piima tarnimiseks¹⁴;
- komisjoni delegeeritud määrus (EL) 2017/40, millega täiendatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrust (EL) nr 1308/2013 seoses liidu toetusega, mida antakse haridusasutustes puu- ja kõogivilja, banaanide ja piima pakkumiseks, ning muudetakse komisjoni delegeeritud määrust (EL) nr 907/2014¹⁵;
- Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika rakendamise seadus¹⁶ (ELÜPS);
- Koolikava rakendamise riiklik strateegia¹⁷;

¹² ELT L 347, 20.12.2013, lk 671–854

¹³ ELT L 346, 20.12.2013, lk 12–19

¹⁴ ELT L 5, 10.01.2017, lk 1–10

¹⁵ ELT L 5, 10.01.2017, lk 11–19

¹⁶ RT I, 25.11.2016, 3 <https://www.riigiteataja.ee/akt/125112016003>

¹⁷ <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/strateegia-koolikava-kk-2017-nr-84.pdf>

- maaeluministri 30. juuni 2017. a määrus nr 51 „Koolikava toetus”¹⁸.

Koolikava rakendamise riiklik strateegia panustab Vabariigi Valitsuse 17. juuli 2008. a korraldusega nr 325 „Rahvastiku tervise arengukava 2009–2020”¹⁹ heaks kiidetud eesmärkide saavutamisse, edendades laste tervislikku ja tasakaalustatud toitumist. Peamiseks sihtrühmaks on lapsed ja noored, kuna laste ja noorte tervisesse panustamine on üks tulemuslikumaid meetodeid tagamaks tulevaste täiskasvanute hea tervis.

PRIA kontrollib haridusasutuses puu- ja köögivilja pakkumise toetuse ning piima ja piimatootete pakkumise toetuse ning kaasnevate haridusmeetmete toetuse taotluse esitamisel nõutavate dokumentide olemasolu, esitatud andmete õigsust ja taotleja vastavust toetuse saamise nõuetele. Igal õppeaastal teeb PRIA läbiviidud kohapealsete kontrollide ja nendega seotud tulemuste kokkuvõtte ja esitab kontrolliaruande Euroopa Komisjonile õppeaastale järgneva kalendriaasta 31. oktoobriks. (PRIA, 2017)

2.6. Kava kavandamise, rakendamise, järelevalve ja hindamisega seotud tervishoiu- /toitumisasutuste, muude avaliku sektori asutuste ja erasektori sidusrühmade kaasamine

Koolikava eesmärkide täitmisele aitavad kaasa Koolikava teavitustegevused ning erinevate huvirühmade poolt elluviidavad tegevused, mis on seotud puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete populariseerimisega laste hulgas. Sidusrühmade tegevused ei ole Koolikavaga otseselt seotud, kuid kaudsed eesmärgid on sarnased, mistõttu on nende tegevuste panus oluliseks täienduseks Koolikavale.

Koolikava **strateegia väljatöötamisele** aitasid kaasa Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, PRIA, TAI, Toiduainetööstuse Liit, Eesti Lastevanemate Liit, Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda ning Eesti Aiandusliit.

Koolikava **rakendavaks üksuseks** on PRIA.

Koolikava hindamist koolipuu- ja köögivilja osas on varasemalt läbi viinud TAI.

Koolipuuvilja ja köögivilja kava raames on puu- ja köögiviljade kasulikkuse tutvustamiseks kaasatud erinevaid osapooli.

¹⁸ RT I, 11.07.2017, 2 <https://www.riigiteataja.ee/akt/111072017002>

¹⁹ RTL 2008, 63, 904 <https://www.sm.ee/rahvastiku-tervise-arengukava-2020-2030>

3. VASTUSED ÜHISTELE HINDAMISKÜSIMUSTELE

3.1. Laste üldise puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete tarbimise suurendamine kooskõlas riiklike soovitustega tervisliku toitumise kohta asjaomases vanuserühmas.

HK1. Millisel määral on Koolikava suurendanud laste üldist puu- ja köögivilja ning piima ja piimatoodete tarbimist asjaomases vanuserühmas?

Läbiviidud õpilaste küsitlusest selgus, et **Koolikavaga liitunud koolides tarbib 17% õpilastest igal koolipäeval joogipiima**, sh 4. klassi õpilastest tarbib 22% igal koolipäeval ja õpilaste osakaal langeb vanusega. Näiteks 11. klassi õpilastest tarbis koolipiima üksnes 9% õpilastest. Vastustest selgus, et 3–4 päeval nädalas tarbib keskmiselt 13% õpilastest joogipiima, mis suurendab piima tarbivate õpilaste osakaalu 29%-ni. Joogipiima ei tarbi keskmiselt 36% õpilastest, siinjuures on oluline, et näiteks 4. klassi õpilastest ei tarbi 20% ja 11. klassi õpilastest 48% üldse joogipiima.

Kaudsel tarbimisel õpilaste osatähtsus ehk kodus tarbib piima keskmiselt 28% õpilastest ja üldse ei tarbi 13% õpilastest. Tulemused klasside, soo ja kontrollgrupi võrdluses ei erine oluliselt.

Kuigi Koolikava programmi mõju peaks olema suurem vanemaealiste õpilaste hulgas (nt 8. ja 11. klassis), siis küsitlustulemused seda ei peegelda.

Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise 2013/2014. õppeaasta uuringu raporti kohaselt tarbis iga päev piima 48% 11–15 aastastest õpilastest. **Võrreldes baastaseme tulemusi käesoleva uuringuga, siis on joogipiima tarbivate õpilaste osatähtsus vähenenud.**

Võrreldes eelmärgitud joogipiima tarbimist mõjutatud ja kontrollgrupi koolide õpilaste vahel, siis kontrollgrupis tarbis igal koolipäeval piima üksnes 10% ja 3–4 päeval nädalas 13% õpilastest. Lisaks ilmnes kontrollgruppi kuuluvate õpetajate hinnangutest, et piima pakutakse sageli, mis viitab olukorrale, kus piima ei pakuta igal koolipäeval. Erinevus võib tulla mitmest teguritest, kuid üheks teguriks on ka Koolikava programmi puudumine.

Märgime ära, et hapendatud piimatooted ei tarbi koolis üldse 61% ja jogurtit 34% õpilastest. Samal ajal 26% õpilastest oli teadlik, et hapendatud piimatooted võiks tarbida 1–2 klaasi päevas.

Lisaks märgime ära, et Eestis üldiselt on piimatoodete tarbimine vähenenud perioodil 2015–2021 ligikaudu 25%, mis on oluline kontekstindikaator.

Piimatoodete pakkumise tulemuslikkuse hindamise mõõdikud on esitatud alljärgnevas tabelis.

Tabel 26. Mõõdikud Koolikava tulemuslikkuse hindamiseks

Eesmärk	Mõõdikud koolikava tulemuslikkuse hindamiseks			Koolikava rakendamise riiklik strateegia
	Mõõdik	Algtase	Sihttase	Perioodi 2017/2018-2021/2022 tulemused
Suurendada ja/või säilitada laste piima ja piimatoodete tarbimist ning edendada piima ja piimatoodete üldist tarbimist	Piima ja piimatoodete pakkumise toetuse kasutamine (PRIA)	2015/2016. õppeaastal oli koolipiimakavaga kaasatud 95% sihtrühmast.	2022/2023. õppeaastal on vastav näitaja suurem või võrdne võrreldes algtasemega	2021/2022. õppeaastal on koolipiimakavasse kaasatud 86% lastest, põhikooli või gümnaasiumi sihtrühmast oli kaasatud 96%.
		2015/2016. õppeaastal jagati koolipiimakava raames lastele kokku 4004 t abikõlblikke tooteid	2022/2023. õppeaastal on vastavad näitajad suurenenud võrreldes algtasemega.	2017/2018-2021/2022. õppeaastal jagati 17481 tonni abikõlblikke tooteid koolipiima kava raames. 2021/2022. õppeaastal jagati 3113 tonni piima ja piimatoodeteid, perioodi keskmiselt 3496 tonni aastas.
	Iga päev piima tarbivate laste osakaal (TAI)	2013/2014. õppeaastal tarbis iga päev piima 48% 11–15 aastastest õpilastest.		Piima ja piimatoodeteid jõi igapäevaselt koolis 4., 8. ja 11. klassi õpilastest 17%, kodus 28% õpilastest. Lapsevanemate hinnangul jõi igapäevaselt piima 60% lastest.
	Piimatoodete tarbimise tase Eestis (SA, kontekst-indikaator)	2015. a tarbiti Eestis piimatoodeteid 217,3 tuh t tootekaalus ehk inimese kohta 164,8 kg		2021. a tarbiti Eestis piimatoodeteid 162,6 tuh t tootekaalus ehk inimese kohta 122,2 tuh t
Kaasnevate haridusmeetmete rakendamise kaudu tõsta laste teadlikkust põllumajandus- ja toidusektorist	Kaasnevate haridusmeetmete toetuse kasutamine (PRIA)	2015/2016. õppeaastal oli koolipuuvilja ja –kõogivilja kava raames kaasnevate haridusmeetmetega kaasatud 6,5% sihtrühmast	2022/2023. õppeaastal on kaasnevate haridusmeetmete toetusega kaasatud $\geq 15\%$ sihtrühmast	2021/2022. õppeaastal oli kaasnevate haridusmeetmete toetusega kaasatud 11% sihtrühmast, 2020/2021. õppeaastal 13%.
		2015/2016. õppeaastal oli kaasnevate haridusmeetmete raames toetatavate tegevuste elluviimisse kaasatud 8892 last ning tegevuste elluviimise eest maksti toetust 67 397 eurot.	2022/2023. õppeaastal on vastavad näitajad suurenenud võrreldes algtasemega.	2021/2022. õppeaastal oli kaasnevate haridusmeetmete raames toetatavate tegevuste elluviimisse kaasatud 15 393 last ning tegevuste elluviimise eest maksti toetust 138 888 eurot.

Hindamise käigus selgus, et **puuvilju igapäevaselt koolis söövate õpilaste osatähtsus** on võrreldes eelmise perioodiga kasvanud (22%-lt 25%-le). Siinjuures Koolikava programmis osalevates koolides on igapäevaselt puuvilju söövate õpilaste osatähtsus 25% ja kontrollgrupis 5%.

Suuremates koolides (101–500 õpilast) on puuviljade igapäevaselt tarbivate õpilaste osatähtsus siiski oluliselt vähenenud. Siinjuures on oluline, et koolides pakutud puuviljadest moodustavad õunad 33%, pirnid 21% ja ploomid 3%.

Sealhulgas on oluline, et 24% õpilastest vastas, et sööb igapäevaselt 5 või enam peotäit puuvilju ja samapalju köögivilju sööb 10% õpilastest. 3–4 peotäit puuvilju sööb igapäevaselt 28% õpilastest, kes kuuluvad igapäevaselt puuvilju tarbivate õpilaste jaotusse.

Köögiviljade söömise sagedus ja õpilaste osatähtsus koolis on kahe uuringu võrdluses peaaegu sama, kuid siiski langustrendis. Langustrend tekib muutusest, kus 2016. aastal märkis 30% õpilastest, et tarbib 3–4 korda nädalas köögivilju, kuid 2022. aastal oli vastava näitaja 24% ning suurenes õpilaste osatähtsus (seitse protsendipunkti), kes tarbivad 1–2 korda päevas köögivilju. Siinjuures on oluline, et koolides pakutud köögiviljadest moodustab porgand 15%, kurk ja kapsas 6%.

Eesti toitumis- ja liikumissoovituste⁶ kohaselt tuleks päevas tarbida vähemalt 5 portsjonit puu- ja köögivilju päevas: kaks portsjonit puuvilju ning kolm portsjonit köögivilju. Antud uuringu tulemusena selgus, et soovitusliku kaks portsjonit puuvilju sööb 18% 4., 8. ja 11. klassi õpilastest ja 3 portsjonit köögivilju sööb 17% küsitlusele vastanud 4., 8. ja 11. klassi õpilastest.

Õpilaste hinnangud Koolikava programmiga liitunud koolides puuviljade ja köögiviljade valiku osas olid samal tasemel. Õpilastest ligikaudu 40% hindas, et pakutakse väga palju erinevaid puuvilju ja köögivilju. Vastused kontrollgruppi kuulunud koolide õpilastelt näitavad, et valik on pigem vähenenud ja üksnes 5% arvas, et pakutakse väga palju erinevaid puuvilju ja köögivilju.

Eesmärgiks seatud sihtrühma suurus puu- ja köögivilja pakkumisel on täidetud. Kuigi koolide arv Eestis väheneb, siis programmi kaasatud õpilaste arv on saavutatud. Lisaks oli vaadeldaval perioodil COVID-19 epideemia, mis avaldas koolikava rakendamisele otsesest mõju. Vähenes Koolikava toodete pakkumine haridusasutustes, samuti ei olnud võimalik kaasnevate haridusmeetmete tavapärase rakendamise. 2020/2021. õppeaastal oli COVID-19 mõju võrreldes eelmise õppeaastaga väiksem, mil vähenes haridusasutuste distantsõppel oleku aeg ning taotletud tootekogused suurenesid võrreldes eelmise perioodiga.

Lasteaia õpetajate intervjuude põhjal selgus, et laste piimatoodete tarbimist mõjutavad kodused toitumisharjumused. Kõige parema meelega jõid lapsed tavalist joogipiima. Muutunud on laste tarbimisharjumused, näiteks jõid lapsed hea meelega hapendatud piimatoodete baasil tehtud smuutisid, kuid mitte tavalist keefiri. Märjiti, et lapsel võiks ka lasteaias olla võimalus valida, kas ta soovib toidu kõrvale piima või vett. Mõnede kooli tugitöötajate hinnangul juuakse koolis kõiki piimatooteid, enamuse hinnangul ainult joogipiima. Nii lasteaedade kui koolide esindajate poolt **toodi välja laste talumatuse/allergiatega kasvu, mis on mõjutanud piima tarbimist**. Koolide tugitöötajad tõid ka välja, et ei kasutata ära kogu koolipiima toetusraha, mistõttu võiks olla **võimalus tõsta vahendeid üle puu- ja köögivilja kavale**.

Puu- ja köögiviljade tarbimise osas nii lasteaialapsed kui kooliõpilased **eelistavad tükeldatud vilju**. Kuigi ära süüakse kõik, siis **eelistatakse puuvilju köögiviljadele**. Lapsevanemad tõid välja, et puu- ja juurviljade pakkumisel on positiivne mõju ning mida väiksem laps, seda paremini sööb. Mõningatel juhtudel toodi välja puu- ja köögiviljade üksluisust ning sõltuvust toodete hankimisel hankepartnerist, nt kui hanke partner ei suuda tagada piisavalt laia tootevalikut.

Välja toodi mahetoidu hankimise keerukust nii tarne- kui ka kvaliteediprobleemide tõttu. Samuti on mahetooraine hind oluliselt kallim ning tema välimus jääb alla mittemaheda vilja omale.

Tabel 27. Mõõdikud Koolikava tulemuslikkuse hindamiseks

Eesmärk	Mõõdik	Mõõdikud koolikava tulemuslikkuse hindamiseks		Koolikava rakendamise riiklik strateegia
		Algtase	Sihttase	Perioodi 2017/2018–2021/2022 tulemused
Suurendada laste puu- ja köögivilja tarbimist ning edendada puu- ja köögivilja üldist tarbimist	Puu- ja köögivilja pakkumise toetuse kasutamine (PRIA)	2015/2016. õppeaastal oli koolipuuvilja ja – köögivilja kavaga kaasatud 87% sihtrühmast.	2022/2023. õppeaastal on puu- ja köögivilja pakkumise toetusega kaasatud ≥90% sihtrühmast	2021/2022. õppeaasta lõpuks oli kaasatud 90% sihtrühmast
		2015/2016. õppeaastal jagati koolipuuvilja ja – köögivilja kava raames lastele kokku 996 t abikõlblikke tooteid.	2022/2023. õppeaastal on vastavad näitajad suurenenud võrreldes algtasemega	2017/2018–2021/2022. õppeaastal jagati 4 704 tonni abikõlblikke tooteid koolipuuvilja- ja köögivilja kava raames. 2021/2022. õppeaastal jagati 899 tonni vilju, perioodi keskmiselt 941 tonni aastas
	Iga päev puu- ja köögivilja tarbivate laste osakaal (TAI)	2013/2014. õppeaastal tarbis iga päev puuvilju 32% ja köögivilju 24% 11-15 aastastest õpilastest.		Puuviljade igapäevane söömine koolis on võrreldes eelmise perioodiga kasvanud (2016-22%-lt 2022 - 24%-le). Kodus söi igapäevaselt puuvilju 29% õpilastest (2016-47%) Köögivilju söi koolis igapäevaselt 4., 8. ja 11. klassi õpilastest 17% (2016 – 16%). Kodus söi köögivilju igapäevaselt 20% õpilastest (2016.a-29%)
	Puu- ja köögivilja tarbimise tase Eestis (SA)	2016. a tarbiti Eestis värsket köögivilja 106 202 t ning värsked puuvilju ja marju 96 534 t		2022. a tarbiti Eestis värsket köögivilja 116 009 t ning värsked puuvilju ja marju 80 244 t ²⁰

²⁰ www.andmed.stat.ee Tarbimine (t) on leitud liites saak (t) ja import (t) ning lahutades eksport (t)

3.2. Mil määral on koolikava õpetanud lastele tervislikke toitumisharjumusi?

HK2. Millisel määral on Koolikava programm suurendanud laste teadlikkust põllumajandustoodete mitmekesisuse osas ja nende kasulikkusest tervisele?

HK3. Millisel määral on Koolikava õpetanud lastele tervislikke toitumisharjumusi?

Järgnevalt vaadeldakse kaht hindamisküsimust koos, kuna need on omavahel oluliselt seotud. Toitumisel on oluline inimese suhtumine erinevatesse toiduainetesse ja teadlikkus nende kasust tervisele. Õpilaste puhul on oluline hinnata nii piimatoodete, aga ka puu- ja juurviljade omaduste tundmist, aga ka seda, milliseks hinnatakse maitseomadusi.

Piimatoodete tarbivatest õpilastest ligikaudu **kolmandik vastas, et nad joovad igapäevaselt ühe klaasi piima**, millele lisandub 14–25% (tulenevalt vanusegrupist, 4. klassis on osatähtsus suurem), kes joovad 2 klaasi päevas. Järeldame, et need õpilased, kes joovad igapäevaselt piima, tarbivad toodet olulisel ja tervislikul määral. Samal ajal piima tarbimise sobivast kogusest ja sagedusest on teadlikud 48% õpilastest. Ühtlasi teadlikkuse hindamiseks esitatud vastuse variandidest 1–2 klaasi piima tarbimine hõlmas Eesti riikliku toitumissoovituses märgitud kogust, mistõttu saab teadlikkust hinnata heaks, kuid tegelik piimatoodete tarbimine on mõnevõrra madalamal tasemel.

Piimatoodete tarbimise olulisust teati õpilaste hulgas samuti väga hästi. Peamiselt toodi välja, et piimatoodete tarbimine tugevdab luid ja sisaldavad vajalikke toitaineid. Vastanud õpilastest 1% hinnangul ei pea piimatoodete üldse jooma. Vähem kui 1% oli ka neid õpilasi, kes tõid välja, et nad ei tea, kuna neil on laktoositalumatus.

Soovitusliku 5 portsjoni puu- ja köögiviljade söömise vajalikkusest teadis 38% õpilastest, mis on peaaegu samal tasemel eelmise hindamisperioodiga (41%). Üldiselt on õpilaste teadlikkus jäänud samale tasemele. Õpilased said vaba tekstina anda vastuseid küsimusele „Miks peaks sööma puu- ja köögivilju?“ Peamiste põhjustena toodi välja „need on tervislikud“, „seal on vitamiinid“, „et oleksid terve“ ja „nad on kasulikud“.

Intervjuude põhjal selgus, et lasteaialapsed on teadlikud, millised toiduained on kasulikud ja millised mitte. Oluliseks peetakse erinevate toitumisaspektide lahti seletamist õpetaja poolt ja laste kaasamist tervislike toitumisalaste plakatite koostamisse. Kooli tugitöötajad tõid välja, et ka õpilased on teadlikud, kuid ei käitu vastavalt sellele. Alklasside õpilaste toitumine on tervislikum kui vanemate klasside õpilastel, kuna siis muutuvad olulisemas sõpruskonna, (liidri)suhte ja sotsiaalmeediakanalite mõjutused.

Maitse-eelistustes köögiviljade osas domineerivad kurk, porgand, paprika, tomat, herned ja lillkapsas. **Õpetajate hinnangul on puuviljade pakkumise varieeruvus** suurenenud, 6% hinnangul pakutakse väga palju erinevaid ning 33% hinnangul palju erinevaid (eelmisel perioodil 23%).

Tervislike toitumisharjumuste kujundamisel on kõige enam märganud õpilaste poolt toidupüramiidi plakati (38%), mis ka eelmisel hindamisperioodil püüdis kõige rohkem tähelepanu (35%). Tervisliku toitumise plakati on märganud 25% õpilastest, mille osakaal on eelmise perioodi 9%-lt kasvanud. Käesoleval perioodil ei ole plakateid üldse märganud 23% õpilastest, mis võrreldes eelmise

perioodiga on oluliselt kasvanud. Põhjuseks võib olla õpilaste ära harjumine seintel olevate plakatitega.

Õpilaste teadlikkuse tõusule nii põllumajanduse ja loomulikult tervist mõjutavate saaduste osas aitavad kaasa erinevad teadlikkust suurendavad tegevused. Meetme administreerimisel on teada, et peamised läbiviidud tegevused on: põllumajandus- või toidusektori ettevõtte külastamine; kooliaedades muu teemakohane tegevus; kooliaedade rajamine, hooldamine; üritused, nt degusteerimine või toiduvalmistamine; haridustegevuseks inventari ostmine (nt aiatööriistad, turvas, seemned, taimed).

Nii lasteaia õpetajate kui lapsevanemate poolt toodi välja kaasnevate haridusmeetmete raames toimunud õppekäikude olulisus, kuna see aitab paremini näidata, kust toit tuleb, on motiveeriv ning hariv.

Küsitlustulemustest selgus, et kõige enam õpilasi võttis osa mängudest ja võistlustest, mis olid seotud erinevate põllumajanduse ja toidutootmise tegevustega. Sellel järgnes muuseumi või botaanikaia külastus, video- ja fotokonkurss ning põllumajandus- ja toidusektori ettevõtte külastus. Õpetajate hinnangul on teadmistele kõige enam kaasa aidanud toiduvalmistamine ja teemapäevad.

Järeldub, et õpilased on omandanud võrdlemisi palju mängulisi teadmisi, kuid mõningate põllumajandusega seotud spetsiifiliste teadmistega õpilaste osatähtsus on siiski madal (alla 20%). Valdav osa õpilastest ei teadnud, mida tehakse mahetootmises teisiti. Pooled õpilased teadsid, kuidas jõuab piim meie toidulauale ning peaaegu pooled (44%) teadsid, kuidas jõuab juust meie toidulauale. Lisaks tuleb välja tuua, et kontrollgruppi kuulunud koolide õpilastest (62%) märkis, et on saanud erinevatest haridusmeetmetest palju uusi teadmisi, mis isegi edestas mõjutatud koolidest kogutud vastuseid.

HK4. Millised muudatused on koolikavas hinnatava perioodi vältel aset leidnud ja kuidas need on mõjutanud koolikava strateegiliste eesmärkide saavutamist?

Tuginedes eelnevate hindamisküsimuste vastustele ja koolikava rakendamisel aset leidnud osalusele, mida käesoleval perioodil mõjutas COVID-19 epideemia, siis strateegiliste eesmärkide täitmine eeldatud tarbimismahtude muutuses ei ole täiel määral realiseerunud. Programmi eesmärkide täitmisel on oluline kaasatuse määr, mis on saavutatud. Puu- ja köögiviljade pakkumise toetamine, arvestades Eesti isevarustatuse taset ja toodete kulukuse määra, on kindlasti oluline muutus programmis, mis aitab strateegilistele eesmärkidele kaasa. Sealjuures esmatähtis on tervisliku toidu tagamine haridusasutustes.

4 JÄRELDUSED JA SOOVITUSED

4.1. Kava tulemuslikkus

Analüüsi tulemusel järeldub, et Koolikava eesmärk suurendada laste piima ja piimatoodete tarbimist, edendades seeläbi piima ja piimatoodete üldist tarbimist on täietud osaliselt, kuna tarbimise muutust peegeldavad küsitluse tulemused seda otseselt ei tõenda. Oluline on siiski erinev tase mõjutatud ja kontrollgrupi tulemuste vahel, mis on valdavalt kasutatud kriteeriumite puhul mõjutatud grupi kasuks. Samal ajal on oluline ka nooremate õpilaste suurem osatähtsus ja vanemate õpilaste väiksema osatähtsus, kes tarbivad piimatooteid. Antud juhul ei leia kinnitust, et nooremas eas omandatud tarbimisharjumused oleksid kinnistunud, mida võiks eeldada viis aastat kestnud programmi tulemusel.

Samuti järeldub, et programmi eesmärk, milleks on suurendada tervislikku toitumist ja kujundada laste tervislikke toitumisharjumusi, ei ole täiel määral realiseerunud. Kuigi eesmärkide täitmine on osaline, ei tohi alahinnata programmi mahtu ja sellesse kaasatud koole ning õpilaste osatähtsust.

Lisaks järeldub, et koolikava eesmärk suurendada laste puu- ja köögivilja tarbimist, edendades seeläbi puu- ja köögivilja üldist tarbimist on täietud osaliselt, kuna tarbimise muutust peegeldavad küsitluse tulemused seda otseselt ei näita. Õpilaste hinnangud Koolikavaga liitunud koolides on siiski märkimisväärselt positiivsema tarbimise ja koolis pakutava puu- ja köögivilja valiku näitajatega võrreldes kontrollgrupi koolidega.

Programmi eelarvest ja koolide suurest kaasatusest tingituna on tekkinud olukord, kus praktikas kujuneb toetuse summa päevas ühe õpilase kohta väga väikseks, puu- ja köögiviljade pakkumisel ligikaudu viis senti. Selline toetus aitab kindlasti kaasa toodete pakkumisele, kuid ei võimalda Eestis pakkuda kõiki imporditavaid puuvilju vajalikul määral. Saab öelda, et kuluefektiivsuse vaates on programm oma eesmärgi täitnud. Tuleb aga rõhutada, et lastega seotud keskkonna ja toitumise tagamisel ei tohiks kuluefektiivsus olla hindamise kriteerium.

Koolikava programmi eesmärgi, laste teadlikkuse tõstmine põllumajandus- ja toidusektorist täitmine on kulgenud edukalt. Läbiviidud tegevuste hulk on suur, lisaks koolide tavapärasele programmile on pakutud lastele palju mängulisi ning toiduga seotud tegevusi. Siinjuures on oluline ka erinevate toidutootjate ja muuseumite külastamine, mis tagavad nõrgema majandusliku seisuga peredest õpilastele võimaluse osa saada silmaringi oluliselt laiendavatest tegevustest.

4.2. Saadud kogemused

Koolikava rakendanud haridusasutuste kogemused on erinevad, sõltudes nii õppeasutuse suuruselt kui personali kogemusest. Koolikava programmiga liitudes võib alguses olla paberimajandus keeruline ning vajada harjumist. Koolikava raames pakutud toodete varieeruvuse osas on hinnangud erinevad. Pakutud toodete varieeruvusele võib piiravaks saada hanke võitnud pakkuja suutlikkus, nt hanke partner ei suuda tagada piisavalt laia tootevalikut. Samas ei ole suuremates koolides ja suuremate linnade lähedal olevates koolides toodete varieerumist keeruline tagada.

Mahetoidu pakkumiseks on mõnede koolide hankelepingutes sätestatud mahetoidu pakkumise piirnoe, mida on hankimisel tekkivate tarneprobleemide tõttu keeruline täita. Lisaks on

maapiirkonna koolides keeruline mahetoitu pakkuda selle kallima hinna tõttu. Üldse vajab mahetoitu pakkumine rohkem selgitustööd õpilaste hulgas, kuna mahepuu- või juurvili ei näe sageli välja atraktiivne ja isuäratav.

Koolide hinnangul on keeruline jagada koolipuu- ja juurvilja ainult 1.–5. klassini, kuna need õpilased söövad samal vahetunnil koos vanemate klasside õpilastega. Seetõttu pakuvad koolid ise kõikidele õpilastele puu- ja juurvilja. Viljade tarbimisel oleneb väga palju serveerimisest, puhastatud ja tükeldatud viljad süüakse kiiremini ära ning eelistatakse puuvilju köögiviljadele.

Laste tervisliku toitumise teadlikkuse osas tehakse järjepidevat tööd alates lasteaiast, kuid toitumisharjumused ja väärtused toidu mitteraiskamise osas saavad alguse kodust.

4.3. Parandussoovitused

Sihtgrupi tehtud ettepanekud:

- Koolipiima kavas võiks pakutavate toodete kuuluda ka **kodujuust, hapukoor, kreeka jogurt**.
- **Koolipiima kava** toetusrahasid võiks **vähendada** ja suunata puu- ja köögiviljale, mille järele on suurem vajadus ja mida võiks laiendada alates 6. klassist kuni gümnaasiumini, võrdselt koolipiima kavaga.
- **Vaadata üle toetusmäärad**. Puu- ja köögivilja toetus on olnud 5 senti päevas õpilase kohta alates 2017. aastast, kuid toorainete hinnad on selle aja jooksul märkimisväärselt muutunud. Toetussumma võiks muutuda lähtudes oludest, olla indekseeritud ja selle võiks iga-aastaselt üle vaadata.
- Võimaldada **maitsestatamata jogurtit marjadega segada** ja teha näiteks smuutisid.
- Koolide esitatavas **aruandluses** võiks panna **kirja**, milline on **kasutatud toodete päritolu**. See võimaldaks kaardistada, kui suur on kooliköörides kohaliku päritolu toiduainete osakaal. Eesmärk võiks olla võimalikult suure osakaaluga kohaliku tooraine kasutamine kooliköörides.
- Puu- ja köögivilja sortimendi valik võiks olla laiem. Lisada juurde tsitruselised, kiivi, viinamari, banaan.

KIRJANDUS

1. Aasvee, K., Liiv, K., Eha, M., Oja, L., Härm, T., Streimann, K. (2016) Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine 2013/2014. Õppeaasta uuringu raport. Tervise Arengu Instituut. https://intra.tai.ee/images/prints/documents/146702487819_Eesti_kooliõpilaste_tervisekaitumine_2103-14_raport.pdf
2. Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) avaandmed 02.09.2022 seisuga https://www.hm.ee/ehis/statistilised_tabelid/koolide_kontaktid.xls
3. Infosüsteemi avaandmed portaalist Haridussilm, www.haridussilm.ee 15.08.2022 seisuga
4. Komisjoni rakendusmäärus (EL) 2017/39, 3. november 2016, milles sätestatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr 1308/2013 kohaldamise eeskirjad seoses liidu toetusega, mida antakse haridusasutustes puu- ja köögivilja, banaanide ja piima tarnimiseks <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A02017R0039-20200904&qid=1649754902785>
5. Lauri, M. (2017). Koolipuuvilja ja -köögivilja kava rakendamise hindamine 2011/2012.–2015/2016. Õppeaastatel. Tallinn: Tervise Arengu Instituut
6. Maaeluministerium (2018). Põllumajandussektori 2017. aasta ülevaade. <https://veebiarhiiv.digar.ee/a/20201102174042/https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/pollumajandus-ja-toiduturg/ulevaated>
7. Maaeluministerium (2021a). "Põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse ülevaade 2020". <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/ylevaated/ulevaade-pokat-2020-02.pdf>
8. Maaeluministerium (2021b). "Põllumajanduse, kalanduse, maaelu ja toiduainetööstuse ülevaade 2021". <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/valjaanded/valjaanne-2022-pokat-2021-02.pdf>
9. Maaeluministri 21.07.2017 käskkiri nr 84 „Koolikava rakendamise riiklik strateegia“. <https://www.agri.ee/koolikava-toetus>
10. Maaeluministri 30.06.2017 käskkiri nr 51 „Koolikava toetus“ <https://www.riigiteataja.ee/akt/120072021002?leiaKehtiv>
11. Oja L, Piksööt J, Rahno J. (2019a). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring. 2017/2018. õppeaasta. Tabelid. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. <https://www.tai.ee/et/valjaanded/eesti-kooliõpilaste-tervisekaitumine-rahvusvahelises-vaates>
12. Oja L, Piksööt J, Aasvee K, jt. (2019b). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. <https://www.tai.ee/et/valjaanded/eesti-kooliõpilaste-tervisekaitumine-20172018-oppeaasta-uuringu-raport>

13. Pitsi, T., Oja, L. (2012). Ülevaade koolipuuviljakava rakendamisest Eestis. Tervise Arengu Instituut https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/134485968672_Ulevaade%20koolipuuviljakava%20rakendamisest%20Eestis.pdf
14. Pitsi, et al. (2017). Eesti toitumis- ja liikumissoovitused 2015. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. https://intra.tai.ee/images/prints/documents/149019033869_eesti%20toitumis-%20ja%20liikumissoovitused.pdf
15. Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet (PRIA). (2017). *Strategy for the implementation of the school scheme in Estonia from 2017/2018 to 2022/2023 school year*. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/market-measures/school-fruit-vegetables-and-milk-scheme/country/estonia_en
16. Reile R. ja Veideman T. (2021). Eesti täiskasvanud rahvastiku tervisekäitumise uuring 2020. Tallinn: Tervise Arengu Instituut https://www.tai.ee/sites/default/files/2021-04/TKU2020_kogumik.pdf
17. Tervise Arengu Instituut. Eesti rahvastiku toitumise uuring 2014. https://statistika.tai.ee/Resources/PX/Databases/Andmebaas/05Uuringud/09RTU/g_KMI/RTUinfo.htm
18. Tervise Arengu Instituut. (2008). Puu- ja köögiviljad on maitsvad! https://tai.ee/sites/default/files/2021-03/130311315624_Puu_ja_koogiviljad_on_maitsvad_est.pdf
19. The EU school fruit, vegetables and milk scheme. Annual monitoring report 2017/2018 school year. Estonia. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/market-measures/school-fruit-vegetables-and-milk-scheme/country/estonia_en
20. The EU school fruit, vegetables and milk scheme. Annual monitoring report 2018/2019 school year. Estonia. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/market-measures/school-fruit-vegetables-and-milk-scheme/country/estonia_en
21. The EU school fruit, vegetables and milk scheme. Annual monitoring report 2019/2020 school year. Estonia. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/market-measures/school-fruit-vegetables-and-milk-scheme/country/estonia_en
22. The EU school fruit, vegetables and milk scheme. Annual monitoring report 2020/2021 school year. Estonia. https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/market-measures/school-fruit-vegetables-and-milk-scheme/country/estonia_en
23. World Health Organization (WHO) (2003). Diet, nutrition and the prevention of chronic diseases. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42665/WHO_TRS_916.pdf
24. World Health Organization (WHO) (2020). Healthy diet. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/healthy-diet>

Lisa 1. Koolikava toodete nimekiri²¹

Abikõlblikud puu- ja köögiviljad ning nende arvestuslikud ühekordsed kogused

KN-kood	Puu- ja köögiviljad	Ühekordne kogus, tk/g
0702 00 00	Tomatid, värsked või jahutatud	1 tükk
0704 10 00 0704 20 00 0704 90 10 0704 90 90	Lillkapsas, spargelkapsas, rooskapsas, valge või punane peakapsas, nuikapsas, lehtkapsas ja muu söödav kapsas perekonnast Brassica, värsked või jahutatud	80–100 grammi
0705 11 00 0705 19 00 0705 21 00 0705 29 00	Peasalat, aedsalat, salatsigur ja sigur, värsked või jahutatud	80–100 grammi
0706 10 00 0706 90 10 0706 90 90	Porgand, naeris, juurseller, söögipeet, aed-piimjuur ja redis, värsked või jahutatud	1 tükk või 80–100 grammi
0707 00 05	Kurgid, värsked või jahutatud	1 tükk või 80–100 grammi
0708 10 00 0708 20 00	Kaunviljad (herned ja aedoad), poetatud või poetamata, värsked või jahutatud	80–100 grammi
0709 20 00 0709 40 00 0709 60 10 0709 93 10 0709 93 90	Muu köögivili (spargel, seller, paprika, kabatšokk, kõrvits, patisson ja kõrvitsalised), värsked või jahutatud	80–100 grammi
0808 10 80 0808 30 90 0808 40 00	Värsked õunad, pirnid ja küdooniad	1 tükk
0809 10 00 0809 21 00 0809 29 00 0809 40 05 0809 40 90	Värsked hapukirsid, kirsid, ploomid ja laukaploomid	80–100 grammi
0810 10 00 0810 20 10 0810 20 90 0810 30 10 0810 30 30 0810 30 90 0810 40 10 0810 40 30 0810 40 50 0810 90 75	Muud värsked marjad (maasikad, vaarikad, murakad, mustad sõstrad, punased sõstrad, valged sõstrad, karusmarjad, pohlad, mustikad, jõhvikad ja astelpaju marjad)	80–100 grammi

²¹ Maaeluministri 30. juuni 2017. a määrus nr 51 „Koolikava toetus“ lisa 1, 2.
<https://www.riigiteataja.ee/akt/111072017002?leiaKehtiv>

0811 10 90	Külmutatud puuviljad ja marjad (hapukirsid, kirsid, maasikad, vaarikad,	80–100 grammi
0811 20 31	murakad, mustad sõstrad, punased sõstrad, valged sõstrad,	
0811 20 39	karusmarjad, pohlad, mustikad, jõhvikad ja astelpaju marjad)	
0811 20 51		
0811 20 59		
0811 20 90		
0811 90 50		
0811 90 70		
0811 90 75		
0811 90 80		
0811 90 95		

Abikõlblik piim ja abikõlblikud piimatooted ning nende toetatavad maksimumkogused õpilase kohta õppepäevas

0401	Kuumtöödeldud maitsestatamata täispiim, rasvasisaldusega vähemalt 3,5%	0,25 liitrit
0401	Kuumtöödeldud maitsestatamata piim, rasvasisaldusega 2,5%	0,25 liitrit
0401	Kuumtöödeldud maitsestatamata piim, rasvasisaldusega 1,5% - 1,8%	0,25 liitrit
0403	Maitsestatamata täispiimajogurt, vähemalt 3,5% rasvasisaldusega	0,25 liitrit
0403	Maitsestatamata piimajogurt, rasvasisaldusega 1,5% - 3%	0,25 liitrit
0403	Keefir, rasvasisaldusega 2,5%	0,25 liitrit
0403	Maitsestatamata hapupiim, rasvasisaldusega vähemalt 1,5%	0,25 liitrit
0403	Hapendatud pett, rasvasisaldusega kuni 0,5%	0,25 liitrit

Lisa 2. Küsimustikud

2.1. ÕPILASED

1. Palun märgi oma kooli nimi
2. Kas sa oled?
 - a. Poiss
 - b. Tüdruk
3. Mitmendas klassis Sa käid?
 - a. 4
 - b. 8
 - c. 11
4. Kus Sa elad?
 - a. linnas
 - b. linna lähikonnas
 - c. maal
5. Kas Sulle on koolis räägitud koolipiima ning koolipuuvilja ja -köögivilja programmist?
 - a. Jah
 - b. Ei
 - c. Ei oska öelda
6. Millised koolitoidu programmid toimuvad Sinu koolis?
 - a. Koolipiim
 - b. Koolipuuvili ja -köögivilj
 - c. Ei oska öelda
 - d. Muu
 Muu korral palun täpsustada (kohustuslik).....
7. Milliseid tervisliku toitumisega seotud plakateid oled oma koolis näinud? Palun kirjuta oma sõnadega.

Puu- ja köögivilj (1.-5. klass)

8. Kui sageli Sa sööd koolis ja kodus värsked puu- ja köögivilju, marju?

Ära arvesta siia hulka puu- ja köögivilju või marju, mida on keedetud, aurutatud või küpsetatud.

Puuviljad: õunad, pirnid, ploomid, banaanid, arbuus, kiivi, apelsin, pomel, melon jne. **Köögiviljad:** porgand, kapsas, kaalikas, redis, tomat, paprika jne. NB! Köögiviljade alla ära arvesta kartulit! **Marjad:** maasikad, mustsõstrad, kirsid, viinamarjad jne.

Koolis

- Paar korda kuus, 1-2 korda nädalas, 3-4 päeval nädalas, Iga koolipäev, Ei söö üldse, Ei oska öelda
 - a. Värsked puuviljad
 - b. Värsked köögiviljad (v.a. kartul)
 - c. Värsked või eelnevalt külmutatud marjad

Kodus

- Paar korda kuus, 1-2 korda nädalas, 3-4 päeval nädalas, 5-6 päeval nädalas, lga päev, Ei söö üldse, Ei oska öelda
 - a. Värsked puuviljad
 - b. Värsked köögiviljad (v.a. kartul)
 - c. Värsked või eelnevalt külmutatud marjad

9. Kas Sinu arvates pakutakse koolis nädala jooksul erinevaid värskeid puu- ja köögivilju, marju? *Ära arvesta siia hulka puu- ja köögivilju või marju, mida on keedetud, aurutatud või küpsetatud.*
Puuviljad: õunad, pirnid, ploomid, banaanid, arbuus, kiivi, apelsin, pomel, melon jne. **Köögiviljad:** porgand, kapsas, kaalikas, redis, tomat, paprika jne. NB! Köögiviljade alla ärge arvestage kartulit!
Marjad: maasikad, mustsõstrad, kirsid, viinamarjad jne.

- Pakutakse väga palju erinevaid; Pakutakse palju erinevaid; Pakutakse erinevaid, kuid võiks olla rohkem; Pakutakse väikest valikut; Üldse ei pakuta; Ei oska öelda
 - a. Värsked puuviljad
 - b. Värsked köögiviljad
 - c. Värsked või eelnevalt külmutatud marjad

Hinnangud viljade ja marjade maitsele

10. Hinda palun, kuidas Sulle maitsevad **koolis** pakutavad erinevad viljad?

- Väga maitseb; Maitseb; Eriti ei maitse aga sünn ära; Ei maitse, ei söö; Sünn ainult siis, kui see on keedetud, aurutatud või küpsetatud; Ma ei tea seda, pole proovinud

Köögiviljad:

- a. Baklažaan
- b. Herned
- c. Hiina kapsas
- d. Juurseller
- e. Kaalikas
- f. Kapsas (valge, punane)
- g. Kurk
- h. Kõrvits
- i. Leht- ja peasalat
- j. Lehtkapsas
- k. Lillkapsas
- l. Naeris
- m. Nuikapsas
- n. Oad
- o. Paprika
- p. Peet
- q. Porgand
- r. Redis
- s. Rooskapsas
- t. Salatsigur
- u. Seller
- v. Sibul
- w. Spargel

- x. Spargelkapsas ehk brokoli
- y. Suvikõrvits, kabatšokk
- z. Tomat

Puuviljad ja marjad:

- a. Astelpaju marjad
- b. Ebaküdoonia
- c. Jõhvikad
- d. Karusmarjad (tikrid)
- e. Kirsid
- f. Maasikad
- g. Murakad
- h. Mustad sõstrad
- i. Mustikad
- j. Pirn
- k. Ploomid
- l. Pohlad
- m. Punased sõstrad
- n. Vaarikad
- o. Valged sõstrad
- p. Õun

11. Mitu peotäit puu- ja köögivilju ning marju (nii värskelt kui ka küpsetatud toidus) peaks inimene iga päev sööma?

- a. Ei pea üldse sööma
- b. 1-2 peotäit päevas
- c. 3-5 peotäit päevas
- d. Mõned peotäied kuus aga mitte iga nädal
- e. Mõned peotäied nädalas aga mitte iga päev
- f. Ei oska öelda

12. Mitu peotäit puu- ja köögivilju ning marju nii värskelt kui toidus (nt salatis, vormiroas, supis) sööd Sina iga päev?

- 1 peotäis, 2 peotäit, 3 peotäit, 4 peotäit, 5 peotäit või rohkem, Ei söö üldse, Ei oska öelda
- a. Köögivilju (v.a. kartul)
- b. Puuvilju ja marju

13. Kui palju mahla või mahlajooki jood Sina iga päev?

- Pool klaasi; 1 klaas; 1,5 klaasi; 2 klaasi; 2,5 klaasi või rohkem; Ei joo üldse, Ei oska öelda
- c. Mahla või mahlajooki

14. Mitu pakki krõpsu ja/või mitu saiakest sööd Sa nädalas?

- 0, 1, 2, 3, 4, 5 ja rohkem
- a. Krõpsud
- b. Saiakesed

15. Miks peaks Sinu arvates puu- ja köögivilju sööma? Vabavastus

Piim ja piimatooted

16. Kui sageli Sa sööd/jood koolis ja kodus piima või piimatooteid?

Koolis

- Paar korda kuus, 1-2 korda nädalas, 3-4 päeval nädalas, Iga koolipäev, Ei söö/joo üldse, Ei oska öelda

- a. Piim
- b. Hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett)
- c. Jogurt

Kodus

- Paar korda kuus, 1-2 korda nädalas, 3-4 päeval nädalas, 5-6 päeval nädalas, Iga päev, Ei söö/joo üldse, Ei oska öelda

- a. Piim
- b. Hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett)
- c. Jogurt

17. Hinda palun, kuidas Sulle maitsevad koolis pakutavad erinevad piimatooted?

- Väga maitseb; Maitseb; Eriti ei maitse aga joon ära; Ei maitse, ei joo; Ma ei tea seda, pole proovinud
 - a. Joogipiim
 - b. Hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett)
 - c. Jogurt

18. Mitu klaasi piima peaks inimene iga päev jooma?

- a. Ei pea üldse jooma
- b. 1-2 klaasi päevas
- c. 3-5 klaasi päevas
- d. Mõned klaasid kuus aga mitte iga nädal
- e. Mõned klaasid nädalas aga mitte iga päev
- f. Ei oska öelda

19. Mitu klaasi hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett) peaks inimene iga päev jooma/sööma.?

- a. Ei pea üldse jooma
- b. 1-2 klaasi päevas
- c. 3-5 klaasi päevas
- d. Mõned klaasid kuus aga mitte iga nädal
- e. Mõned klaasid nädalas aga mitte iga päev
- f. Ei oska öelda

20. Mitu klaasi piima või hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett) jood Sina iga päev?

- a. 1 klaas, 2 klaasi, 3 klaasi, 4 klaasi, 5 klaasi või rohkem, Ei joo üldse, Ei oska öelda
 - a. Joogipiim
 - b. Jogurt
 - c. Keefir
 - d. Hapupiim
 - e. Pett

21. Miks peaks piimatooted jooma/sööma? Vabavastus

22. Mis põhjusel tuleks süüa/juua ilma kakao ja muude magustavate lisaaineteta piimatooted? Vabavastus

Kaasnevad haridusmeetmed (1.-5. klass)

23. Millistest põllumajanduse ja toidutootmisega seotud tegevustest täpsemalt oled Sa osa võtnud?

- Olen osa võtnud, Ei ole osa võtnud, Ei ole toimunud
 - a. Degusteerimine (*erinevate toodete maitsmine*), toiduvalmistamine
 - b. Toiduvalmistamise näitus, teemapäevad, seminar vm
 - c. Kooliaedade rajamine ja hooldamine (*sh pöösaste ja taimede istutamine*)
 - d. Põllumajandus- ja toidusektori ettevõtete külastus
 - e. Mahetalu külastamine
 - f. Muusemi või botaanikaia külastus (*nt põllumajandus-, tervishoiu-, piimandus-, vabaõhumuuseum*)
 - g. Video-ja fotokonkurss
 - h. Mängud ja võistlused
 - i. Muu

Muu korral palun täpsusta (kohustuslik).....

24. Palun hinda, kui palju uusi teadmisi said Sa koolis läbiviidud toidutootmisega seotud eelmärgitud tegevustest?

- Jah, olen saanud palju uusi teadmisi; Olen saanud mõned uued teadmised; Ei ole saanud uusi teadmisi, Ei oska öelda.

Kirjelda palun, milliseid uusi teadmisi oled juurde saanud

25. Milliseid põllumajanduse tegevusalasid Sa tead?

Vabavastus

26. Mida tehakse mahetootmises teistmoodi võrreldes tavatootmisega?

Vabavastus

27. Kuidas jõuab puu- ja köögivili meie toidulauale? Mis on puu- ja köögivili tootmiseks vajalikud tegevused?

Vabavastus

28. Kuidas jõuab piim meie toidulauale? Mis on joogipiima tootmiseks vajalikud tegevused?

Vabavastus

29. Kuidas jõuab juust meie toidulauale? Milline on juustutootmine?

Vabavastus

2.2. ÕPETAJAD

1. Mis koolis olete õpetaja?

2. Mitmenda klassi klassijuhataja Te olete?

- a. 4
- b. 8
- c. 11

3. Milliseid koolitoidu programme toimuvad Teie koolis? (mitu valikut)

- d. Koolipiim
- e. Koolipuuvili ja -köögivilid
- a. Muu
- b. Ei oska öelda

4. Kuidas levitatakse Teie koolis Koolikava või mõne muu toiduprogrammiga seotud tegevuste kohta infot? (mitu valikut)
- Tervisliku toitumise kampaania
 - Tervisliku toitumise plakatid
 - Tervisliku toitumise teemapäevad
 - Koolipiima plakatid
 - Koolipuu- ja juurvilja plakatid
 - Muu

5. Milliseid tervisliku toitumisega seotud plakateid olete oma koolis näinud?.....

Puuvili ja -köögivilj, marjad

6. Kui sageli Te sööte koolis värsked puu- ja köögivilju (v.a kartul) ning marju?
Ärge arvestage siia hulka puu- ja köögivilju või marju, mida on keedetud, aurutatud või küpsetatud.
Puuviljad: õunad, pirnid, ploomid, banaanid, arbuus, kiivi, apelsin, pomel, melon jne. **Köögiviljad:** porgand, kapsas, kaalikas, redis, tomat, paprika jne. NB! Köögiviljade alla ärge arvestage kartulit!
Marjad: maasikad, mustsõstrad, kirsid, viinamarjad jne.
- Paar korda kuus, 1-2 korda nädalas, 3-4 päeval nädalas, Iga koolipäev, Ei söö üldse, Ei oska öelda
 - Värsked puuviljad
 - Värsked köögiviljad
 - Värsked või eelnevalt külmutatud marjad
7. Kas Teie arvates pakutakse koolis nädala lõikes piisavalt erinevaid värsked (sh eelnevalt külmutatud) puu- ja köögivilju, marju?
- Pakutakse väga palju erinevaid; Pakutakse palju erinevaid; Pakutakse erinevaid, kuid võiks olla rohkem; Pakutakse väikest valikut; Üldse ei pakuta; Ei oska öelda
 - Värsked puuviljad
 - Värsked köögiviljad
 - Värsked või eelnevalt külmutatud marjad
8. Mitu peotäit puu- ja köögivilju ning marju nii värskest kui valmistoidus (nt salatis, vormiroas, supis) sööte Te iga päev?
- 1 peotäit, 2 peotäit, 3 peotäit, 4 peotäit, 5 peotäit või rohkem, Ei söö üldse, Ei oska öelda
 - Köögivilju (v.a kartul)
 - Puuvilju ja marju
9. Kui palju mahla või mahlajooki joote Te iga päev?
- Pool klaasi; 1 klaas; 1,5 klaasi; 2 klaasi; 2,5 klaasi või rohkem; Ei oska öelda
 - Mahla või mahlajooki
10. Kui palju te tajute, et näitate õpilastele koolis eeskujul puu- ja köögiviljade ning piimatoodete tarbimises?
- Väga palju, Tajun mõningal määral, Ei taju peaaegu üldse, Mitte üldse, Ei oska öelda
11. Palun hinnake, milliseid värsked (sh eelnevalt külmutatud) puu- ja köögivilju ning marju pakutakse koolis nädala jooksul kõige sagedamini. *Ärge arvestage siia hulka puu- ja köögivilju/marju, mida on keedetud, aurutatud või küpsetatud.*
- Palun märkige kuni 5 kõige sagedamini pakutavat vilja.

Köögiviljad:

- a. Baklažaan
- b. Herned
- c. Hiina kapsas
- d. Juurseller
- e. Kaalikas
- f. Kapsas (valge, punane)
- g. Kurk
- h. Kõrvits
- i. Leht- ja peasalat
- j. Lehtkapsas
- k. Lillkapsas
- l. Naeris
- m. Nuikapsas
- n. Oad
- o. Paprika
- p. Peet
- q. Porgand
- r. Redis
- s. Rooskapsas
- t. Salatsigur
- u. Seller
- v. Sibul
- w. Spargel
- x. Spargelkapsas e brokoli
- y. Suvikõrvits, kabatšokk
- z. Tomat

Puuviljad ja marjad:

- a. Astelpaju marjad
- b. Ebaküdoonia
- c. Jõhvikad
- d. Karusmarjad (tikrid)
- e. Kirsid
- f. Maasikad
- g. Murakad
- h. Mustad sõstrad
- i. Mustikad
- j. Pirn
- k. Ploomid
- l. Pohlalad
- m. Punased sõstrad
- n. Vaarikad
- o. Valged sõstrad
- p. Õun

12. Palun hinnake, milliseid värseid (sh eelnevalt külmutatud) puu- ja köögivilju ning marju söövad õpilased meelsasti. *Ärge arvestage siia hulka puu- ja köögivilju/marju, mida on keedetud, aurutatud või küpsetatud.* - Palun märkige kuni 5 vilja, mida õpilased söövad meelsasti.

Köögiviljad:

- a. Baklažaan
- b. Herned
- c. Hiina kapsas
- d. Juurseller
- e. Kaalikas
- f. Kapsas (valge, punane)
- g. Kurk
- h. Kõrvits
- i. Leht- ja peasalat
- j. Lehtkapsas
- k. Lillkapsas
- l. Naeris
- m. Nuikapsas
- n. Oad
- o. Paprika
- p. Peet
- q. Porgand
- r. Redis
- s. Rooskapsas
- t. Salatsigur
- u. Seller
- v. Sibul
- w. Spargel
- x. Spargelkapsas e brokoli
- y. Suvikõrvits, kabatšokk
- z. Tomat

Puuviljad ja marjad:

- a. Õun
- b. Pirn
- c. Ebaküdoonia
- d. Kirsid
- e. Ploomid
- f. Maasikad
- g. Vaarikad
- h. Murakad
- i. Mustad sõstrad
- j. Punased sõstrad
- k. Valged sõstrad
- l. Karusmarjad (tikrid)
- m. Pohlad
- n. Mustikad
- o. Jõhvikad
- p. Astelpaju marjad

13. Mil määral olete eristanud õpilaste tavapärasele koolitoidule lisanduva koolipuuvilja- ja köögiviljade ning marjade pakkumist?
- Jah, valdavalt olen eristanud
 - Pigem olen eristanud
 - Pigem ei ole eristanud
 - Ei ole eristanud
 - Ei oska öelda
14. Mida olete seoses koolipuuvilja ja -köögivilja programmiga märganud? (mitu valikut)
- Puu- ja köögiviljade pakkumine on saenenud
 - Pakutavate puu- ja köögiviljade sortiment on laienenud
 - Olen märganud temaatilist plakatit
 - Õpilased on hakanud rohkem puu- ja köögivilju sööma
 - Pole mingeid muutusi märganud
 - Muu, palun täpsustage
15. Kas Teie arvates pakutakse koolis piisavalt sageli õpilastele erinevaid värskeid puu- ja köögivilju, marju?
- Pakutakse piisavalt sageli
 - Pakutakse pigem harva
 - Pakutakse väga harva
 - Ei oska öelda
16. Kas Teie arvates pakutakse koolis piisavas koguses õpilastele erinevaid värskeid puu- ja köögivilju, marju?
- Kogused on piisavalt suured
 - Kogused on pigem väiksed
 - Kogused on väga väiksed
 - Ei oska öelda
17. Kas õpilased söövad koolikava raames pakutavad puu- ja köögiviljad ning marjad ära?
- Enamasti söövad
 - Söövad ära umbes poole pakututest
 - Enamasti ei söö
 - Sõltub pakutud puu- ja köögiviljadest
 - Ei oska öelda
18. Palun hinnake, mis põhjusel jätavad õpilased koolikava raames pakutavad viljad ja marjad söömata?
- Neil on koolitoidust kõht täis
 - Neile ei maitse pakutud viljad
 - Valik on üksluine
 - Muu
 - Ei oska öelda

Muu korral palun täpsustage (kohustuslik).....

Piim ja piimatooted

19. Palun hinnake, kui sageli pakutakse Teie koolis piimatooteid?
- Väga sageli, Sageli, Harva, Üldse mitte, Ei oska öelda

- a. Joogipiim
- b. Keefir
- c. Hapupiim
- d. Pett
- e. Jogurt

20. Kui sageli Teie tarbite koolis piimatooteid?

- a. Paar korda kuus, 1-2 korda nädalas, 3-4 päeval nädalas, lga koolipäev, Ei joo/söö üldse, Ei oska öelda
 - a. Joogipiim
 - b. Keefir
 - c. Hapupiim
 - d. Pett
 - e. Jogurt

21. Milliseid piimatooteid õpilased kõige meelsamini tarbivad koolis? Palun märkige kuni 3 toodet.

- a. Joogipiim
- b. Keefir
- c. Hapupiim
- d. Pett
- e. Jogurt
- f. Ei oska öelda

22. Mis põhjusel jätavad õpilased koolikava raames pakutavad piima ja piimatooted söömata/joomata?

- a. Neil on koolitoidust kõht täis
- b. Neile ei maitse pakutud piimatooted
- c. Valik on üksluine
- d. Muu
- e. Ei oska öelda

23. Milliseid piimatooteid võiks veel koolis pakutavate toodete valikus olla? (Mitu valikut)

- a. Taimset päritolu jook (nt kaerajook)
- b. Koor
- c. Või
- d. Juust
- e. Kohupiim
- f. Jäätis
- g. Muu
- h. Ei pea rohkem tooteid olema
- i. Ei oska öelda

Kaasnevad haridusmeetmed

24. Läbi milliste tegevuste ja õppematerjalide tutvustate õpilastele

- puu- ja köögiviljade ning marjade olulisust tervislikus toitumises
- piimatoodete olulisust tervislikus toitumises

25. Millist mõju omavad Teie koolis koolikava raames toimunud kaasnevad haridusmeetmed?

- Omab olulist mõju, Pigem oluline mõju, Pigem vähene mõju, Ei oma mõju, Ei ole toimunud, Ei oska öelda

- a. Degusteerimine (erinevate toodete maitsmine), toiduvalmistamine
- b. Toiduvalmistamise näitus, teemapäevad, seminar vm
- c. Kooliaedade rajamine ja hooldamine (*sh põõsaste ja taimede istutamine*)
- d. Põllumajandus- ja toidusektori ettevõtete külastus
- e. Mahetalu külastamine
- f. Muusemi või botaanikaia külastus (nt põllumajandus-, tervishoiu-, piimandus-, vabaõhumuuseum)
- g. Video- ja fotokonkurss
- h. Mängud ja võistlused
- i. Muu

Muu korral palun täpsustage (kohustuslik).....

26. Palun hinnake, kui vajalik on koolikava läbiviimine Teie koolis?
- Väga vajalik, Pigem vajalik, Pigem ebavajalik, Täiesti ebavajalik, Ei oska öelda
 - a. Koolipiimakava
 - b. Koolipuuvilja ja -köögiviljakava
 - c. Kaasnevad haridusmeetmed

Põhjendus

27. Mis võiks õpilasi motiveerida sööma rohkem koolikava raames
- Puu- ja köögivilju
 - Piimatooted

28. Mis võiks koolis pakutavate puu- ja köögiviljade ning piimatoodete pakkumises olla teistmoodi?

.....

Kommentaariid (soovi korral)

2.3. LAPSEVANEMAD (koolikavaga liitunud kool)

1. Mis koolis käib teie laps?
2. Mitmendas klassis õpib teie laps?
 - 4, 8, 11. klassis
3. Kas olete teadlik, et Teie lapse koolis rakendatakse koolikava?
 - Jah, olen; Ei ole; Ei oska öelda
4. Kus Te elate?
 - a. Linnas
 - b. linna lähikonnas
 - c. maal
5. Palun hinnake, milliseid **värskeid** puu- ja köögivilju, marju (v.a kartul) ja piimatooted süüakse teie kodus kõige meelsamini.
 - Palun märkige kuni 5 vilja, mida süüakse meelsasti.

Köögiviljad:

 - a. Baklažaan
 - b. Herned
 - c. Hiina kapsas

- d. Juurseller
- e. Kaalikas
- f. Kapsas (valge, punane)
- g. Kurk
- h. Kõrvits
- i. Leht- ja peasalat
- j. Lehtkapsas
- k. Lillkapsas
- l. Naeris
- m. Nuikapsas
- n. Oad
- o. Paprika
- p. Peet
- q. Porgand
- r. Redis
- s. Rooskapsas
- t. Salatsigur
- u. Seller
- v. Sibul
- w. Spargel
- x. Spargelkapsas e brokoli
- y. Suvikõrvits, kabatšokk
- z. Tomat

Puuviljad ja marjad:

- a. Astelpaju marjad
 - b. Ebaküdoonia
 - c. Jõhvikad
 - d. Karusmarjad (tikrid)
 - e. Kirsid
 - f. Maasikad
 - g. Murakad
 - h. Mustad sõstrad
 - i. Mustikad
 - j. Pirn
 - k. Ploomid
 - l. Pohlad
 - m. Punased sõstrad
 - n. Vaarikad
 - o. Valged sõstrad
 - p. Õun
- Palun märkige kuni 3 toodet, mida juuakse/süüakse meelsasti.

4.3. Piimatooted

- a. Joogipiim
 - b. Keefir
 - c. Hapupiim
 - d. Pett
 - e. Jogurt
6. Kui sageli sööte kodus värsked puu- ja köögivilju, marju (v.a kartul) ning piimatooteid?

- Paar korda kuus, 1-2 korda nädalas, 3-4 päeval nädalas, 5-6 päeval nädalas, Iga päev, Ei söö/joo üldse, Ei oska öelda
 - a. Värsked puuviljad
 - b. Värsked köögiviljad
 - c. Värsked või eelnevalt külmutatud marjad
 - d. Piim
 - e. Hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett)
 - f. Jogurt
- 7. Milliseid muutusi olete märganud oma lapse toitumisharjumustes viimase aasta jooksul?
 - Palju rohkem, pigem rohkem, Pigem vähem, ei ole muutusi, ei oska öelda
 - a. Köögivilja osas
 - b. puuvilja osas
 - c. piimatoodete osas
- 8. Kui sagedasti räägite oma lapsega tervislikust toitumisest?
 - Vähemalt kord päevas, kord nädalas, mitu korda nädalas, kord kuus, mitu korda kuus, ei oska öelda
- 9. Mis võiks koolis pakutavate puu- ja köögiviljade ning piimatoodete pakkumises olla teistmoodi?.....
- 10. Palun hinnake, kui vajalikuks peate koolikava läbiviimist Teie lapse koolis?
 - Väga vajalik, Pigem vajalik, Pigem ebavajalik, Täiesti ebavajalik
 - a. Koolipiimakava
 - b. Koolipuuvilja ja -köögiviljakava
 - c. Kaasnevad haridusmeetmed

Põhjendage palun

Kommentaariid

2.4. LAPSEVANEMAD (koolikavaga mitteliitunud kool)

1. Millises koolis käib teie laps?
2. Mitmendas klassis õpib teie laps?
 - 4, 8, 11. klassis
3. Palun hinnake, milliseid **värskeid** puu- ja köögivilju, marju (v.a kartul) ja piimatooteid süüakse teie kodus kõige meelsamini.
 - Palun märkige kuni 5 vilja, mida süüakse meelsasti.

Köögiviljad:

 - a. Baklažaan
 - b. Herned
 - c. Hiina kapsas
 - d. Juurseller
 - e. Kaalikas
 - f. Kapsas (valge, punane)
 - g. Kurk
 - h. Kõrvits
 - i. Leht- ja peasalat

- j. Lehtkapsas
- k. Lillkapsas
- l. Naeris
- m. Nuikapsas
- n. Oad
- o. Paprika
- p. Peet
- q. Porgand
- r. Redis
- s. Rooskapsas
- t. Salatsigur
- u. Seller
- v. Sibul
- w. Spargel
- x. Spargelkapsas e brokoli
- y. Suvikõrvits, kabatšokk
- z. Tomat

- Palun märkige kuni 5 vilja, mida süüakse meelsasti.

Puuviljad ja marjad:

- a. Astelpaju marjad
- b. Ebaküdoonia
- c. Jõhvikad
- d. Karusmarjad (tikrid)
- e. Kirsid
- f. Maasikad
- g. Murakad
- h. Mustad sõstrad
- i. Mustikad
- j. Pirn
- k. Ploomid
- l. Pohlad
- m. Punased sõstrad
- n. Vaarikad
- o. Valged sõstrad
- p. Õun

- Palun märkige kuni 3 toodet, mida juuakse/süüakse meelsasti.

Piimatooted

- a. Joogipiim
- b. Jogurt
- c. Keefir
- d. Hapupiim
- e. Pett

4. Kui sageli sööte kodus värsked puu- ja köögivilju, marju (v.a kartul) ning piimatooteid?
- Paar korda kuus, 1-2 korda nädalas, 3-4 päeval nädalas, 5-6 päeval nädalas, Iga päev, Ei söö/joo üldse, Ei oska öelda
 - a. Värsked puuviljad
 - b. Värsked köögiviljad
 - c. Värsked või eelnevalt külmutatud marjad

- d. Piim
- e. Hapendatud piimatooted (keefir, hapupiim, pett)
- f. Jogurt

5. Milliseid muutusi olete märganud oma lapse toitumisharjumustes

- Köögivilja osas
- puuvilja osas
- piimatoodete osas

Selgitage palun, millises suunas on muutused toimunud.

6. Kui sagedasti räägite oma lapsega tervislikust toitumisest?

- Vähemalt kord päevas, kord nädalas, mitu korda nädalas, kord kuus, mitu korda kuus, ei oska öelda

7. Kas teie koolis võiks rakendada koolikava (koolipiima ning koolipuuvilja ja -köögiviljakava)?

- Jah, Ei, Ei oska öelda

Kommentaariid

Lisa 3. Intervjuu küsimustikud

3.1. LASTEAIA ÕPETAJA

1. Milliseid muutusi olete märganud laste toitumisharjumustes?
2. Mis te arvate, kui teadlikud on lapsed tervislikust toitumisest?
3. Hinnake palun, kas lasteaias olevad tervislikku toitumist kajastavad plakatid mõjutavad/ on mõjutanud laste toitumisharjumusi.
4. Palun hinnake, kui palju jätavad lapsed söömata Koolikava raames pakutud piimatooteid ja värskaid puu- ja juurvilju.
5. Mis on Teie hinnangul selle põhjuseks, et lapsed jätavad osa pakutud puu- köögiviljadest ning piimatoodetest järele?
6. Kui olulised on kaasnevad haridusmeetmed ja kui palju aitavad nad kaasa õpetamisele?
7. Kui palju pööratakse tähelepanu mahetoidu hankimisele?
8. Millised tegurid mõjutavad Koolikava raames pakutavate toodete hankimist?
9. Palun hinnake, milline on Koolikava mõju Teie lasteaias. Mis on Koolikava tulemusena muutunud?
10. Kuidas Te hindate Koolikavaga liitumise ja selles osalemisega seotud korraldust?
11. Mis võiks Koolikava puu- ja köögiviljade ning piimatoodete pakkumises olla teistmoodi?

3.2. LASTEAIA LAPSEVANEMAD

1. Kas olete teadlik, et teie lapse lasteaias rakendatakse Koolikava? Millist?
2. Millised muutused on toimunud lapse toitumisharjumustes puu- ja köögivilja ning piimatoodete osas?
3. Kuidas on muutunud lapse suhtumine
 - a. puu- ja köögiviljade tarbimisse
 - b. piimatoodete tarbimisse
4. Kuidas on muutunud lapse teadlikkus tervislikust toitumisest?
5. Palun hinnake, kui vajalik on Koolikava läbiviimine Teie lasteaias.
6. Mis võiks Teie arvates puu- ja köögiviljade ning piimatoodete pakkumises olla teistmoodi?

Lisa 4. Andmetabelid ja joonised

Tabel 1. Piimatoodete jaotatud kogused tooteliikide lõikes

Toode	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022
Joogipiim, l					
Kuumtöödeldud maitsestatamata piim (rasvasisaldus 1,5–1,8%)	6	120	82	158	753
Kuumtöödeldud maitsestatamata piim (rasvasisaldus 2,5%)	3 036 194	3 055 111	2 549 244	2 747 719	2 369 479
Kuumtöödeldud maitsestatamata täispiim (rasvasisaldus vähemalt 3,5%)	218 689	254 122	206 192	254 878	269 765
Joogipiima jaotatud kogus kokku	3 254 889	3 309 353	2 755 519	3 002 755	2 639 996
Hapendatud piimatooted, kg					
Hapendatud pelt (rasvasisaldus kuni 0,5%)	299	609	776	1 165	1 621
Keefir (rasvasisaldus 2,5%)	356 080	373 954	308 587	384 339	314 895
Maitsestatamata hapupiim (rasvasisaldus vähemalt 1,5%)	16 832	13 476	10 864	7 140	2 817
Maitsestatamata piimajogurt (rasvasisaldus 1,5–3%)	130 947	146 020	115 833	161 990	146 634
Maitsestatamata täispiimajogurt (rasvasisaldus vähemalt 3,5%)	4 497	4 518	2 769	4 604	7 732
Hapendatud piimatoodete jaotatud kogus kokku	508 654	538 577	438 828	559 238	473 700
Kokku	3 763 544	3 847 930	3 194 347	3 561 993	3 113 696

Tabel 2. Piimatoodete jaotatud koguste muutused

Toode	2017/2018 vs 2018/2019	2018/2019 vs 2019/2020	2018/2019 vs 2019/2020	2019/2020 vs 2020/2021	2017/2018 vs 2020/2021
Joogipiim, l					
Kuumtöödeldud maitsestatamata piim (rasvasisaldus 1,5–1,8%)	1900%	-32%	93%	377%	12450%
Kuumtöödeldud maitsestatamata piim (rasvasisaldus 2,5%)	1%	-17%	8%	-14%	-22%
Kuumtöödeldud maitsestatamata täispiim (rasvasisaldus vähemalt 3,5%)	16%	-19%	24%	6%	23%
Joogipiima jaotatud koguste muutus	2%	-17%	9%	-12%	-19%
Hapendatud piimatooted, kg					
Hapendatud pelt (rasvasisaldus kuni 0,5%)	104%	27%	50%	39%	443%
Keefir (rasvasisaldus 2,5%)	5%	-17%	25%	-18%	-12%

Maitsestatamata hapupiim (rasvasisaldus vähemalt 1,5%)	-20%	-19%	-34%	-61%	-83%
Maitsestatamata piimajogurt (rasvasisaldus 1,5–3%)	12%	-21%	40%	-9%	12%
Maitsestatamata täispiimajogurt (rasvasisaldus vähemalt 3,5%)	0%	-39%	66%	68%	72%
Hapendatud piimatoodete jaotatud koguste muutus kokku	6%	-19%	27%	-15%	-7%
Toodete jaotatud koguste muutus kokku	2%	-17%	12%	-13%	-17%

**Tabel 3. Piimatoodete jaotatud kogused ja keskmine toetust
saanud laste arv haridusasutuste lõikes**

		Koolieelne lasteasutus	Kutseõppeasutus	Põhikool või gümnaasium	Kokku
2017/2018 õppeaasta	asutused kokku	432	13	417	862
	jaotatud kogus	1645494	73669	2044380	3763544
	keskmine laste arv	57 504	6 133	139 708	203 345
	keskmine laste arv asutuse kohta	133	472	335	236
2018/2019 õppeaasta	asutused kokku	429	11	419	859
	jaotatud kogus	1660991	65070	2121869	3847930
	keskmine laste arv	57 549	5 544	145 062	208 155
	keskmine laste arv asutuse kohta	134	504	346	242
2019/2020 õppeaasta	asutused kokku	422	11	421	854
	jaotatud kogus	1399531	59311	1735504	3194347
	keskmine laste arv	56 820	5 613	146 391	208 823
	keskmine laste arv asutuse kohta	135	510	349	245
2020/2021 õppeaasta	asutused kokku	417	12	429	858
	jaotatud kogus	1534730	52662	1974601	3561993
	keskmine laste arv	57 165	5 685	149 372	212 222
	keskmine laste arv asutuse kohta	137	474	348	247
2021/2022 õppeaasta	asutused kokku	409	12	426	847
	jaotatud kogus	1371432	62488	1679776	3113696
	keskmine laste arv	58 555	6 039	150 930	215 524
	keskmine laste arv asutuse kohta	143	474	354	254
Asutused kokku		476	14	478	962
Jaotatud kogus kokku		7612179	313201	9556130	17481510
Muutus perioodil	asutused kokku	-5%	-8%	2%	-2%
	jaotatud kogus, kg	-17%	-15%	-18%	-17%

keskmine laste arv	2%	-2%	8%	6%
keskmine laste arv asutuse kohta	8%	0,4%	6%	8%

Tabel 4. Koolipuu- ja juurvilja jaotatud kogused ja keskmine toetust saanud laste arv haridusasutuste lõikes

	Koolieelne lasteasutus	Põhikool või gümnaasium	Kokku
2017/2018 õppeaasta	asutused kokku	400	353
	jaotatud kogus	452 667	521 065
	keskmine laste arv asutuse kohta	136	197
2018/2019 õppeaasta	asutused kokku	400	354
	jaotatud kogus	482 024	536 434
	keskmine laste arv asutuse kohta	138	199
2019/2020 õppeaasta	asutused kokku	400	357
	jaotatud kogus	413 371	416 475
	keskmine laste arv asutuse kohta	138	193
2020/2021 õppeaasta	asutused kokku	396	366
	jaotatud kogus	466 571	517 724
	keskmine laste arv asutuse kohta	139	188
2021/2022 õppeaasta	asutused kokku	392	363
	jaotatud kogus	423 253	474 472
	keskmine laste arv asutuse kohta	146	187
Asutused kokku	476	478	954
Keskmine laste arv asutuse kohta	132	260	196
Jaotatud kogus kokku	2 237 886	2 466 171	4 704 057

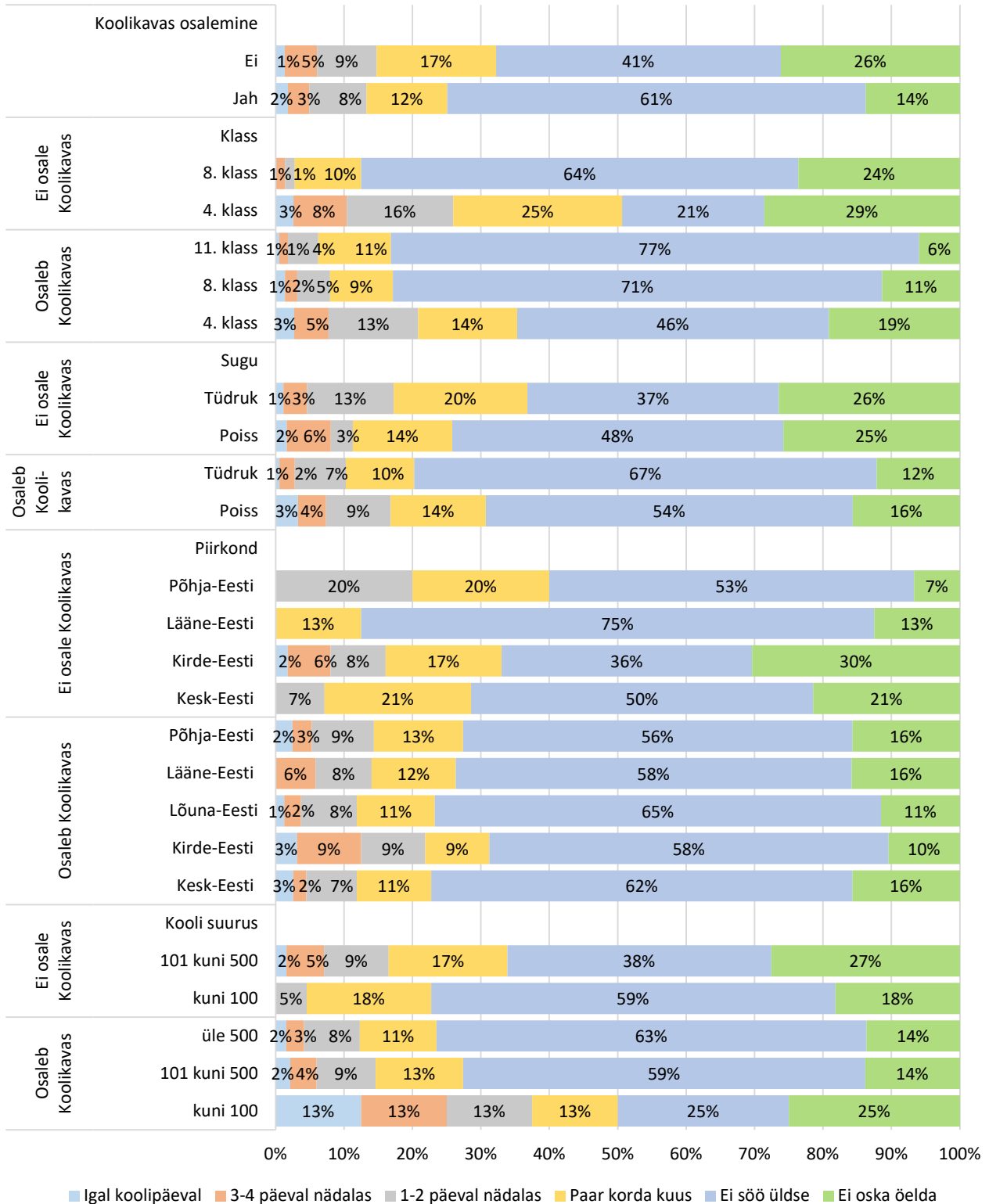
Tabel 5. Kooliköögivilja ja- puuvilja jaotatud kogused tooteliikide lõikes, kilogramm

Õppeaastad	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	Kokku, kg	Osakaal pakutud viljadest	Ühiku maksumus (EUR)
Köögiviljad								
Aedoad		29	7			36	0,0%	2,63
Aed-piimjuur				2		2	0,0%	1,00
Aedsalat	322	964	869	895	977	4 026	0,1%	3,37
Herned	27	24	6	13	8	78	0,0%	3,28
Juurseller	251	184	164	41	128	768	0,0%	0,90
Kaalikas	30 625	33 375	28 609	29 141	28 004	149 754	3,2%	0,92
Kabatšokk	120	67	439	56	151	832	0,0%	1,45

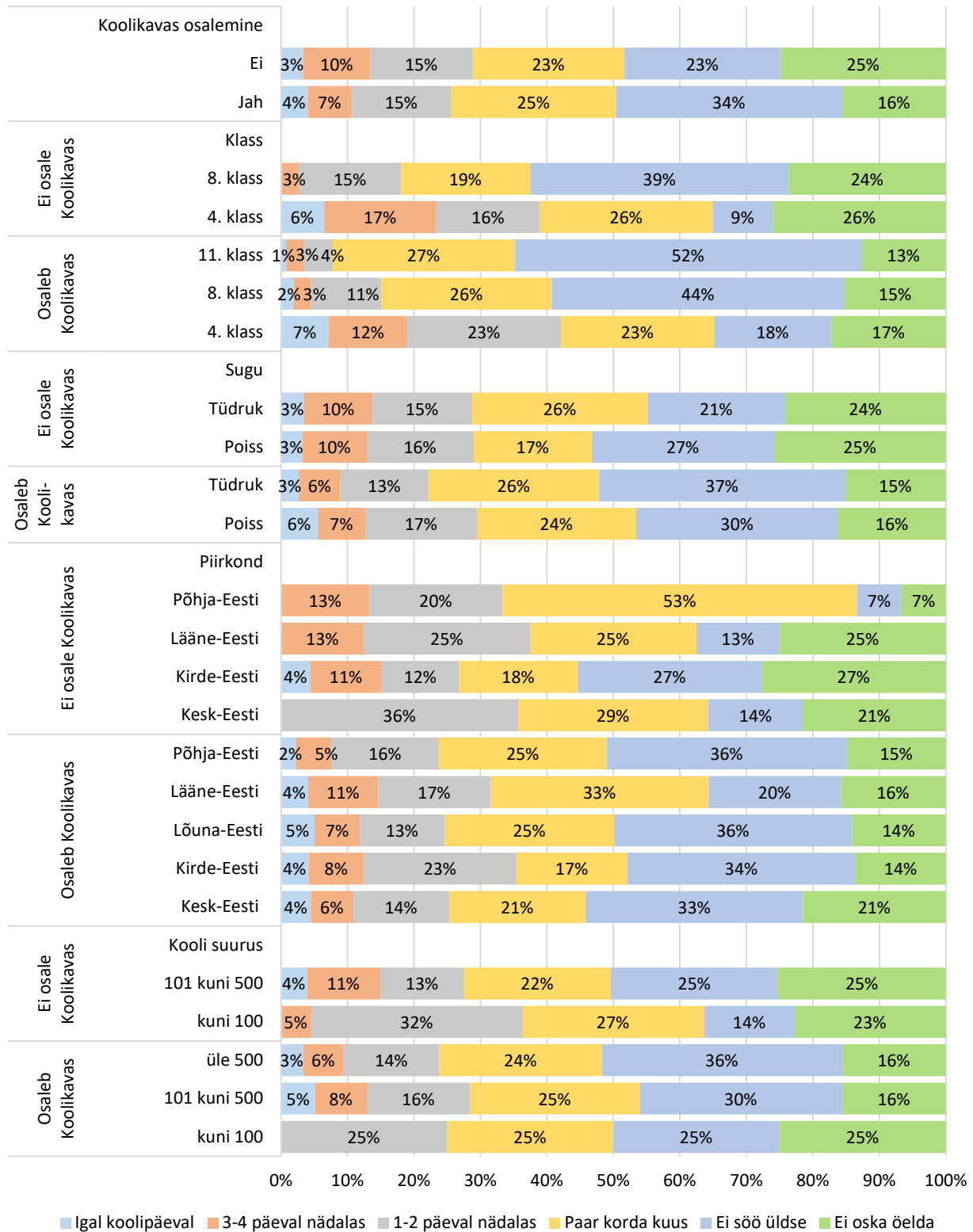
Koolikava programmi rakendamise hindamine

Kurgid	49 529	53 426	52 887	61 847	50 607	268 297	5,7%	2,04
Kõrvits	896	1 259	1 715	2 231	2 518	8 619	0,2%	1,16
Lehtkapsas	899	601	319	350	238	2 407	0,1%	0,87
Lillkapsas	17 382	20 754	16 371	16 697	17 311	88 515	1,9%	1,68
Muu söödav kapsas perekonnast Brassica	12 223	12 062	10 573	11 253	12 906	59 018	1,3%	0,86
Muud kõrvitsalised	916	1 924	855	2 367	1 811	7 872	0,2%	1,43
Naeris	227	100	51	66	25	468	0,0%	1,19
Nuikapsas	13 766	17 835	15 810	16 507	17 860	81 778	1,7%	1,37
Paprika	28 018	30 144	24 555	26 934	28 182	137 834	2,9%	2,12
Patisson	1					1	0,0%	0,80
Peasalat	705	747	573	283	166	2 473	0,1%	1,93
Porgand	143 398	135 974	119 320	156 327	133 139	688 157	14,6%	0,59
Redis ja muu selline söödav juurvili	20 437	21 672	18 227	21 214	17 194	98 744	2,1%	1,34
Rooskapsas	2		15		1	17	0,0%	1,55
Salatisigur	2	19	1			22	0,0%	1,92
Seller	593	1 751	782	514	564	4 204	0,1%	1,32
Spargel	1	1	7		1	9	0,0%	8,72
Spargelkapsas	79	91	19	38	24	251	0,0%	2,22
Söögipeet	3 773	3 324	3 061	2 847	4 227	17 233	0,4%	0,42
Tomatid	40 131	44 800	37 148	47 021	35 515	204 615	4,3%	1,88
Valge või punane peakapsas	63 396	59 748	47 380	59 649	68 003	298 176	6,3%	0,47
Kokku köögiviljad	427 717	440 873	379 761	456 294	419 560	2 124 206	45,2%	
Marjad								
Astelpaju marjad	9				1	10	0,0%	3,55
Hapukirsid	4		2	17		23	0,0%	3,51
Jõhvikad	200	96	573	313	418	1 600	0,03%	5,37
Karusmarjad		3	3	3		8	0,0%	2,70
Kirsid	191	208	58	69	10	536	0,01%	2,89
Laukaploomid	9	25			3	37	0,0%	0,79
Maasikad	2 220	2 066	1 161	1 603	814	7 865	0,2%	3,61
Marjad, külmutatud	14 353	11 609	9 032	9 391	9 257	53 642	1,1%	2,68
Mustad sõstrad	39	35	23	39	55	190	0,0%	2,98
Mustikad	110	107	163	165	240	784	0,02%	7,07
Pirnid	212 197	224 231	171 243	194 127	185 860	987 658	21,0%	0,87
Ploomid	28 252	27 123	31 429	25 275	20 902	132 980	2,8%	1,16
Pohlad			3		54	57	0,0%	1,47
Punased sõstrad	49	24	19	6	1	99	0,0%	2,37
Vaarikad	75	86	54	42	77	333	0,01%	6,41
Õunad	288 308	311 972	236 324	296 951	260 473	1 394 028	29,6%	0,65
Kokku marjad	546 015	577 584	450 086	528 001	478 165	2 579 851	54,8%	
Köögiviljad ja marjad kokku	973 732	1 018 458	829 847	984 295	897 725	4 704 057	100%	

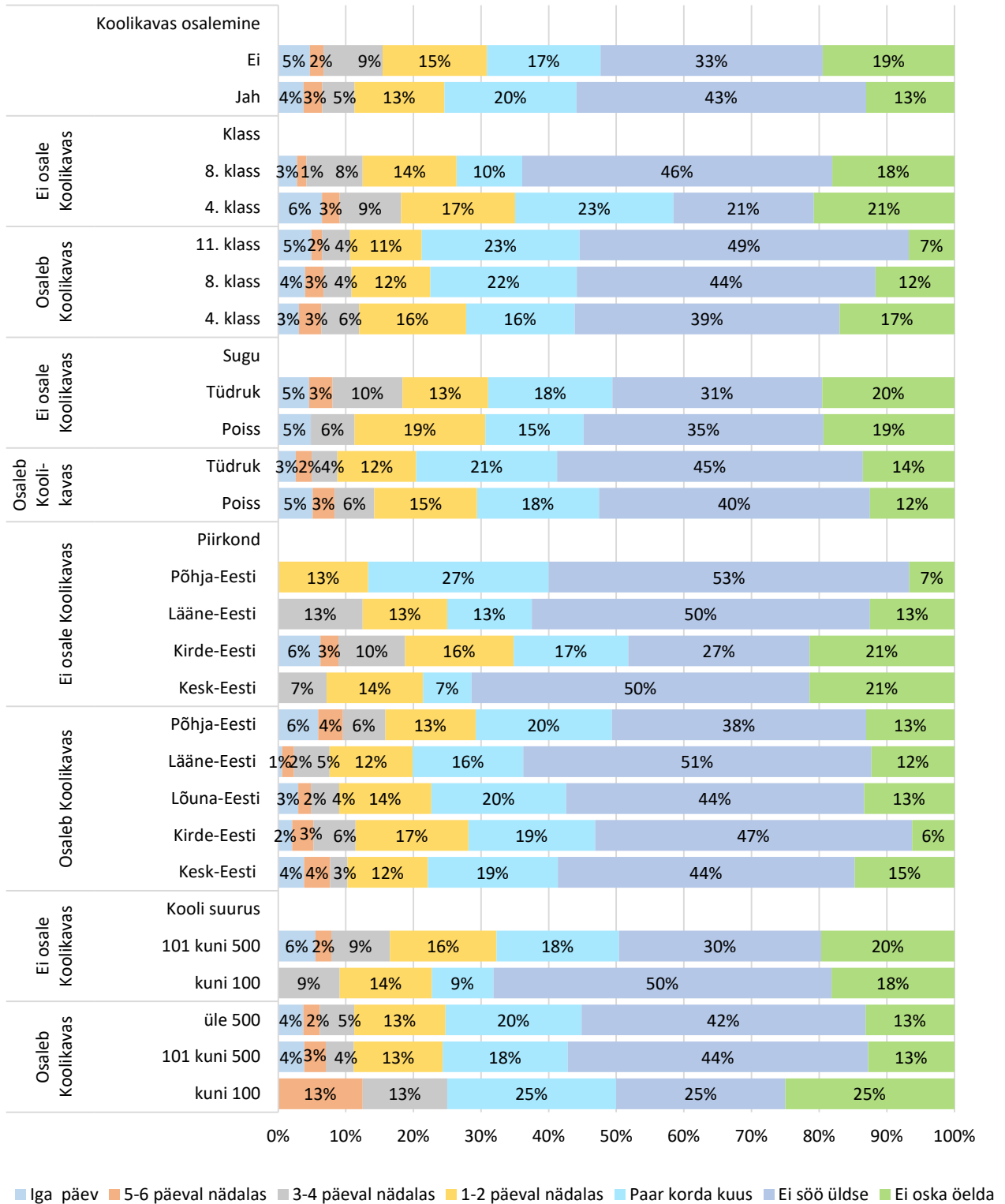
Joonis 1. Koolis hapendatud piimatoodete (keefir, hapupiim, pett) joomise sagedus õpilaste hinnangul

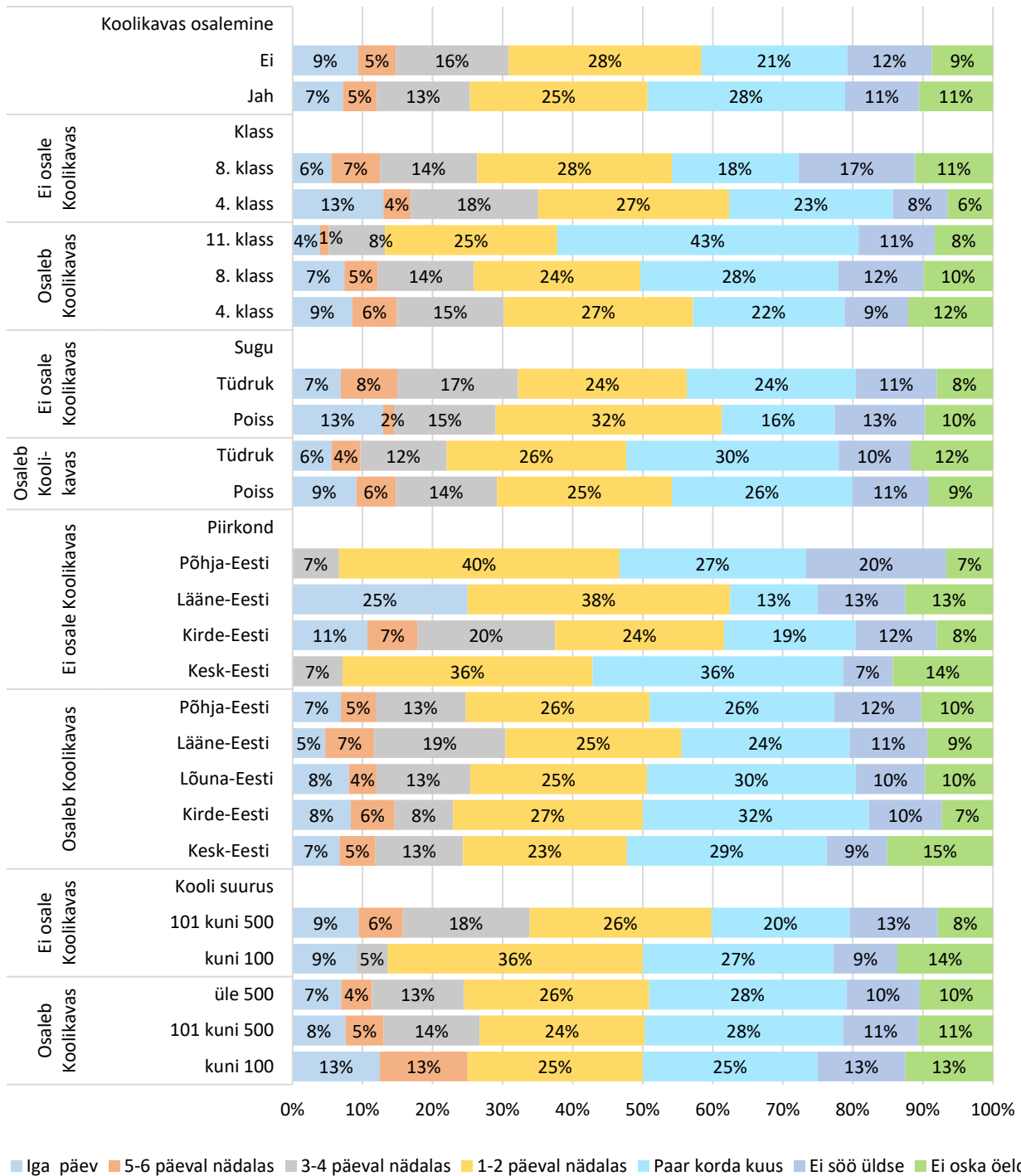
Joonis 2. Koolis jogurti joomise sagedus õpilaste hinnangul

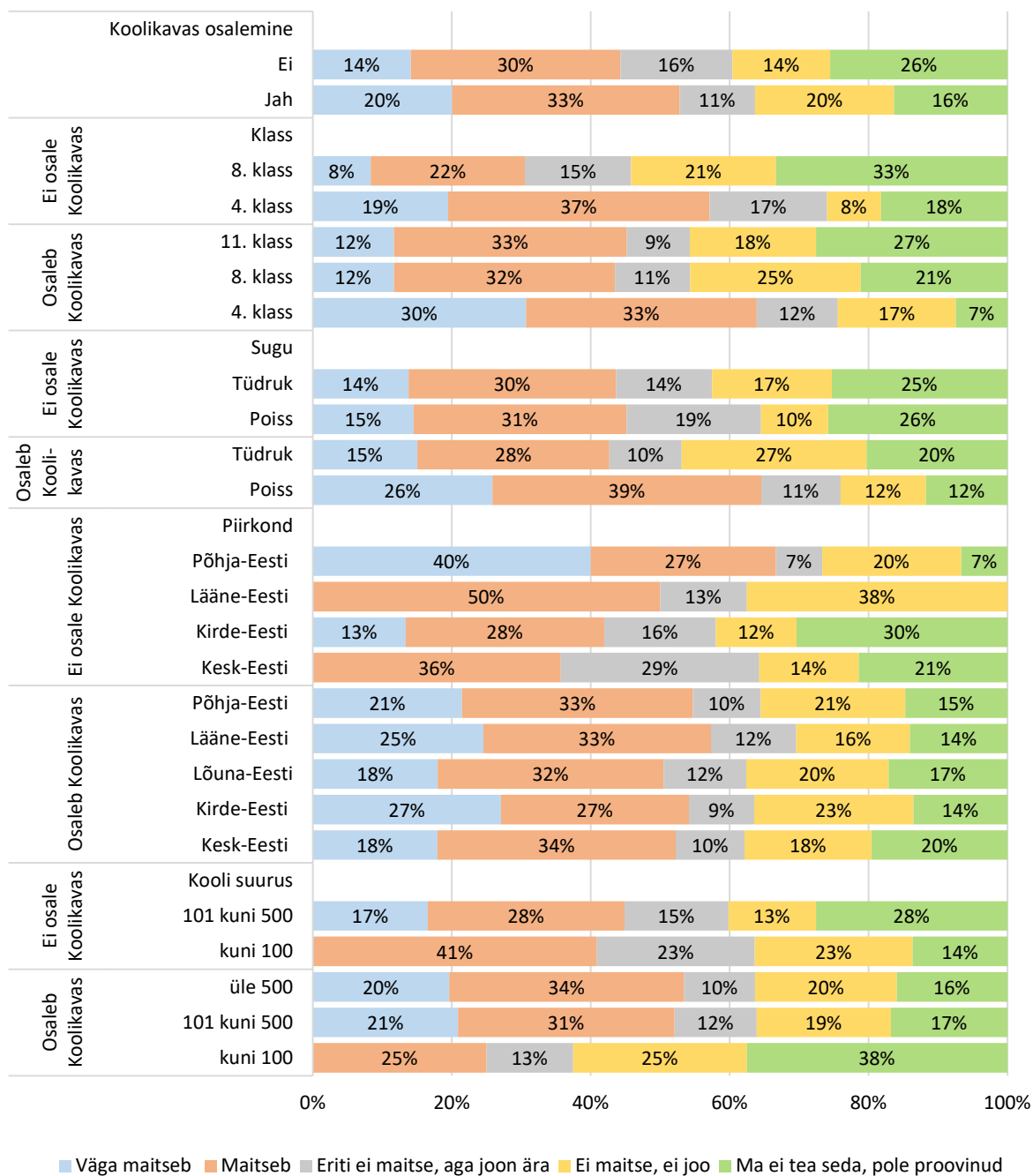
Joonis 3. Kodus hapendatud piimatoodete (keefir, hapupiim, pett) joomise sagedus õpilaste hinnangul

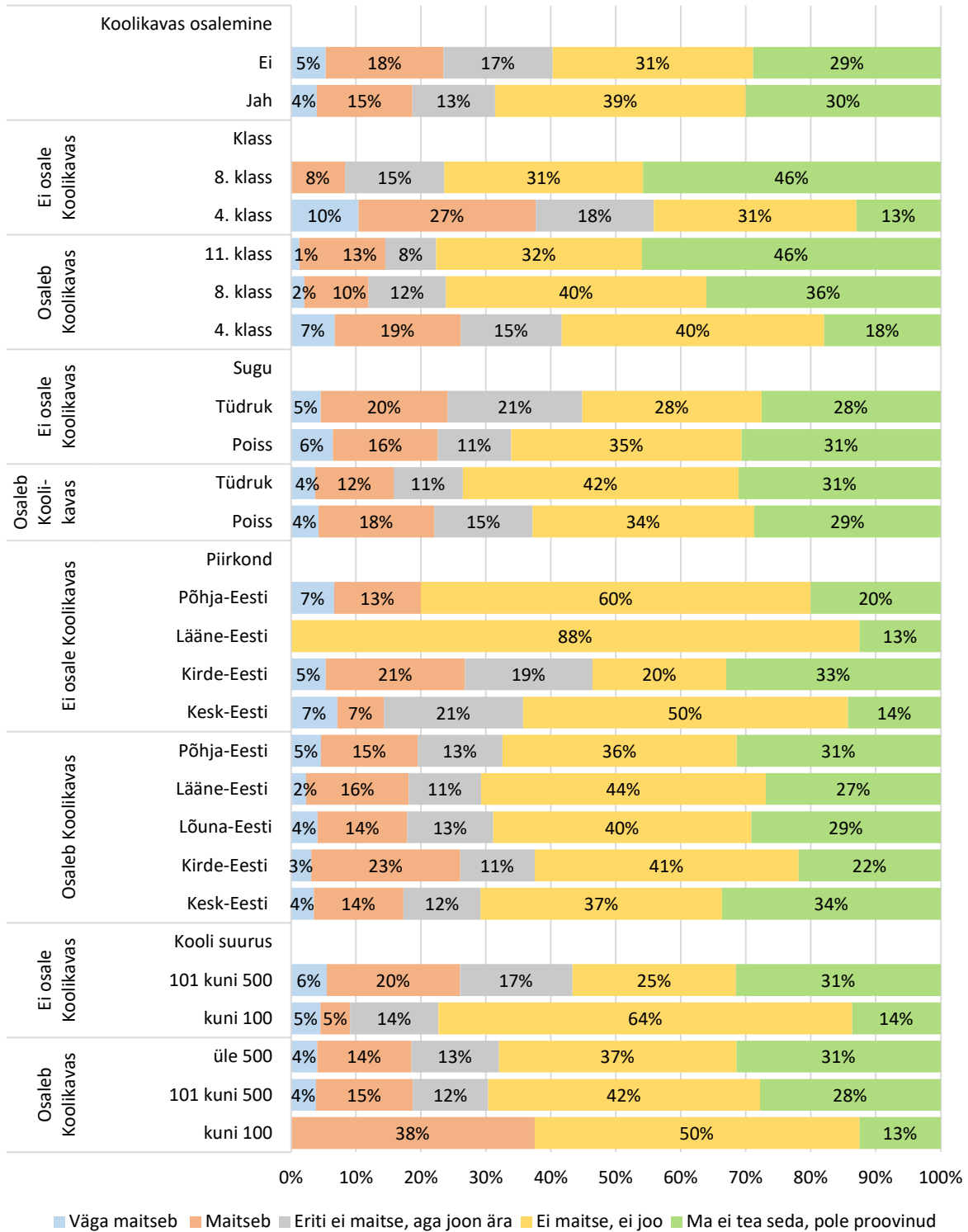
Joonis 4. Kodu jogurti joomise sagedus õpilaste hinnangul

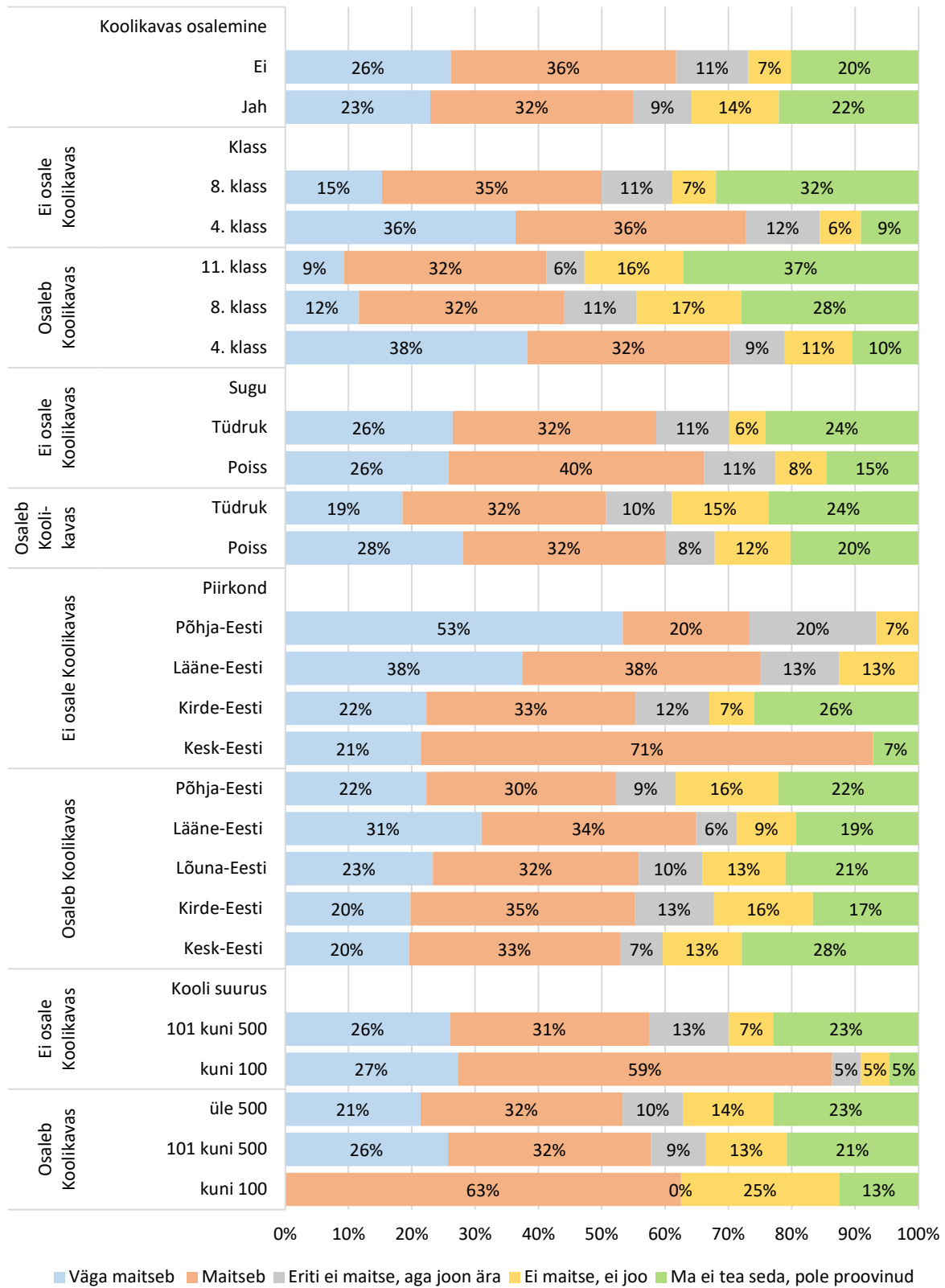
Joonis 5. Koolis pakutava piima maitse-eelistused õpilaste hinnangul

Joonis 6. Koolis pakutavate hapendatud piimatoodete (keefir, hapupiim, pett) maitse-eelistused õpilaste hinnangul

Joonis 7. Koolis pakutava jogurti maitse-eelistused õpilaste hinnangul

Tabel 6. Igapäevane keefiri joomise kogus õpilaste hinnangul

Kogus	Kooli suurus			Piirkond											Sugu				Klass					Koolikavas osalemine	
	Osaleb Koolikavas			Ei osale Koolikavas		Osaleb Koolikavas					Ei osale Koolikavas				Osaleb Koolikavas		Ei osale Koolikavas		Osaleb Koolikavas		Ei osale Koolikavas		Jah	Ei	
	kuni 100	100 kuni 500	üle 500	kuni 100	100 kuni 500	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Pois	Tüdruk	Poiss	Tüdruk	4.	8.	11.	4.			8.
1 klaas	25%	13%	15%	9%	18%	14%	11%	14%	9%	18%	7%	18%	13%	13%	16%	13%	15%	17%	20%	11%	9%	27%	6%	15%	16%
2 klaasi	0%	5%	5%	5%	3%	6%	4%	5%	5%	5%	7%	4%	0%	0%	7%	4%	2%	5%	8%	4%	2%	5%	1%	5%	3%
3 klaasi	0%	1%	1%	0%	3%	2%	6%	1%	1%	1%	0%	4%	0%	0%	2%	1%	3%	2%	2%	1%	2%	3%	3%	1%	3%
4 klaasi	0%	1%	1%	0%	2%	1%	1%	0%	1%	1%	0%	2%	0%	0%	1%	0%	2%	1%	1%	0%	0%	3%	0%	1%	1%
5 klaasi või rohkem	0%	0%	1%	0%	1%	0%	0%	1%	0%	1%	0%	1%	0%	0%	1%	1%	0%	1%	1%	1%	0%	1%	0%	1%	1%
Ei joo üldse	63%	60%	58%	59%	56%	55%	56%	61%	66%	54%	50%	54%	75%	73%	52%	64%	55%	58%	50%	63%	68%	46%	68%	58%	57%
Ei oska öelda	13%	19%	19%	27%	17%	21%	21%	18%	18%	20%	36%	17%	13%	13%	21%	17%	23%	15%	17%	21%	19%	15%	22%	19%	18%

Tabel 7. Igapäevane hapupiima joomise kogus õpilaste hinnangul

Kogus	Kooli suurus					Piirkond										Sugu				Klass					Koolikavas osalemine	
	Osaleb Koolikavas			Ei osale Koolikavas		Osaleb Koolikavas					Ei osale Koolikavas					Osaleb Koolikavas		Ei osale Koolikavas		Osaleb Koolikavas			Ei osale Koolikavas		Jah	Ei
	kuni 100	101 kuni 500	üle 500	kuni 100	101 kuni 500	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Poiss	Tüdruk	Poiss	Tüdruk	4.	8.	11.	4.	8.			
1 klaas	13%	6%	6%	0%	8%	6%	3%	6%	5%	6%	0%	9%	0%	0%	7%	5%	2%	10%	10%	4%	2%	11%	3%	6%	7%	
2 klaasi	0%	2%	2%	0%	4%	2%	2%	1%	1%	3%	0%	5%	0%	0%	3%	1%	5%	2%	3%	1%	1%	7%	0%	2%	3%	
3 klaasi	0%	1%	1%	0%	0%	1%	3%	1%	1%	1%	0%	0%	0%	0%	1%	1%	0%	0%	1%	0%	1%	0%	0%	1%	0%	
4 klaasi	0%	1%	0%	0%	1%	1%	2%	0%	1%	0%	0%	1%	0%	0%	1%	0%	0%	1%	1%	0%	0%	1%	0%	0%	1%	
5 klaasi või rohkem	0%	0%	1%	5%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	7%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	1%	1%	0%	0%	0%	1%	1%	1%	
Ei joo üldse	75%	73%	74%	59%	66%	73%	71%	77%	76%	69%	50%	64%	75%	80%	67%	80%	63%	66%	67%	77%	83%	58%	72%	74%	65%	
Ei oska öelda	13%	17%	17%	36%	21%	17%	19%	15%	16%	19%	43%	21%	25%	20%	21%	14%	30%	19%	19%	17%	13%	23%	24%	17%	23%	

Tabel 8. Peti joomise kogus õpilaste hinnangul

Kogus	Kooli suurus					Piirkond										Sugu				Klass					Koolikavas osalemine	
	Osaleb Koolikavas			Ei osale Koolikavas		Osaleb Koolikavas					Ei osale Koolikavas					Osaleb Koolikavas		Ei osale Koolikavas		4.	8.	11.	4.	8.	Jah	Ei
	kuni 100	101 kuni 500	üle 500	kuni 100	101 kuni 500	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Poiss	Tüdruk	Poiss	Tüdruk								
1 klaas	13%	5%	5%	0%	5%	7%	1%	4%	5%	5%	0%	6%	0%	0%	7%	3%	3%	5%	8%	3%	2%	5%	3%	5%	4%	
2 klaasi	0%	2%	3%	0%	1%	2%	1%	2%	2%	2%	0%	1%	0%	0%	3%	2%	2%	0%	4%	1%	1%	1%	0%	2%	1%	
3 klaasi	0%	1%	1%	0%	3%	1%	4%	1%	1%	1%	0%	4%	0%	0%	1%	0%	3%	2%	1%	0%	1%	4%	1%	1%	3%	
4 klaasi	0%	1%	0%	0%	0%	1%	2%	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%	1%	0%	1%	0%	0%	1%	0%	
5 klaasi või rohkem	0%	1%	1%	5%	1%	0%	0%	1%	1%	1%	7%	1%	0%	0%	1%	0%	0%	2%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	1%	
Ei joo üldse	38%	66%	68%	64%	60%	68%	66%	73%	63%	60%	50%	58%	88%	73%	60%	73%	60%	60%	53%	75%	82%	51%	69%	67%	60%	
Ei oska öelda	50%	25%	23%	32%	31%	22%	26%	19%	27%	30%	43%	31%	13%	27%	27%	21%	32%	30%	32%	20%	14%	36%	25%	24%	31%	

Tabel 9. Jogurti joomise kogus õpilaste hinnangul

Kogus	Kooli suurus					Piirkond										Sugu				Klass					Koolikavas osalemine	
	Osaleb Koolikavas			Ei osale Koolikavas		Osaleb Koolikavas					Ei osale Koolikavas					Osaleb Koolikavas		Ei osale Koolikavas		Jah	Ei					
	kuni 100	101 kuni 500	üle 500	kuni 100	101 kuni 500	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Poiss	Tüdruk	Poiss	Tüdruk	4.			8.	11.	4.	8.	
1 klaas	38%	28%	29%	27%	35%	25%	19%	30%	33%	29%	7%	37%	63%	20%	27%	31%	33%	34%	32%	30%	20%	39%	28%	29%	34%	
2 klaasi	13%	13%	11%	14%	10%	12%	10%	12%	15%	11%	14%	10%	13%	13%	13%	11%	10%	12%	18%	9%	4%	14%	8%	12%	11%	
3 klaasi	0%	4%	4%	0%	8%	5%	6%	4%	6%	4%	0%	9%	0%	0%	6%	3%	8%	6%	6%	3%	2%	9%	4%	4%	7%	
4 klaasi	0%	2%	2%	5%	2%	3%	3%	1%	1%	2%	7%	3%	0%	0%	3%	1%	3%	2%	4%	1%	0%	1%	4%	2%	3%	
5 klaasi või rohkem	13%	3%	2%	0%	2%	1%	3%	3%	4%	2%	0%	2%	0%	0%	4%	2%	3%	0%	4%	2%	1%	1%	1%	3%	1%	
Ei joo üldse	13%	21%	24%	14%	24%	20%	27%	23%	16%	25%	14%	21%	13%	47%	21%	24%	20%	24%	14%	27%	36%	16%	29%	23%	23%	
Ei oska öelda	25%	28%	27%	41%	19%	35%	31%	26%	24%	27%	57%	18%	13%	20%	26%	29%	22%	22%	22%	29%	37%	19%	25%	28%	22%	

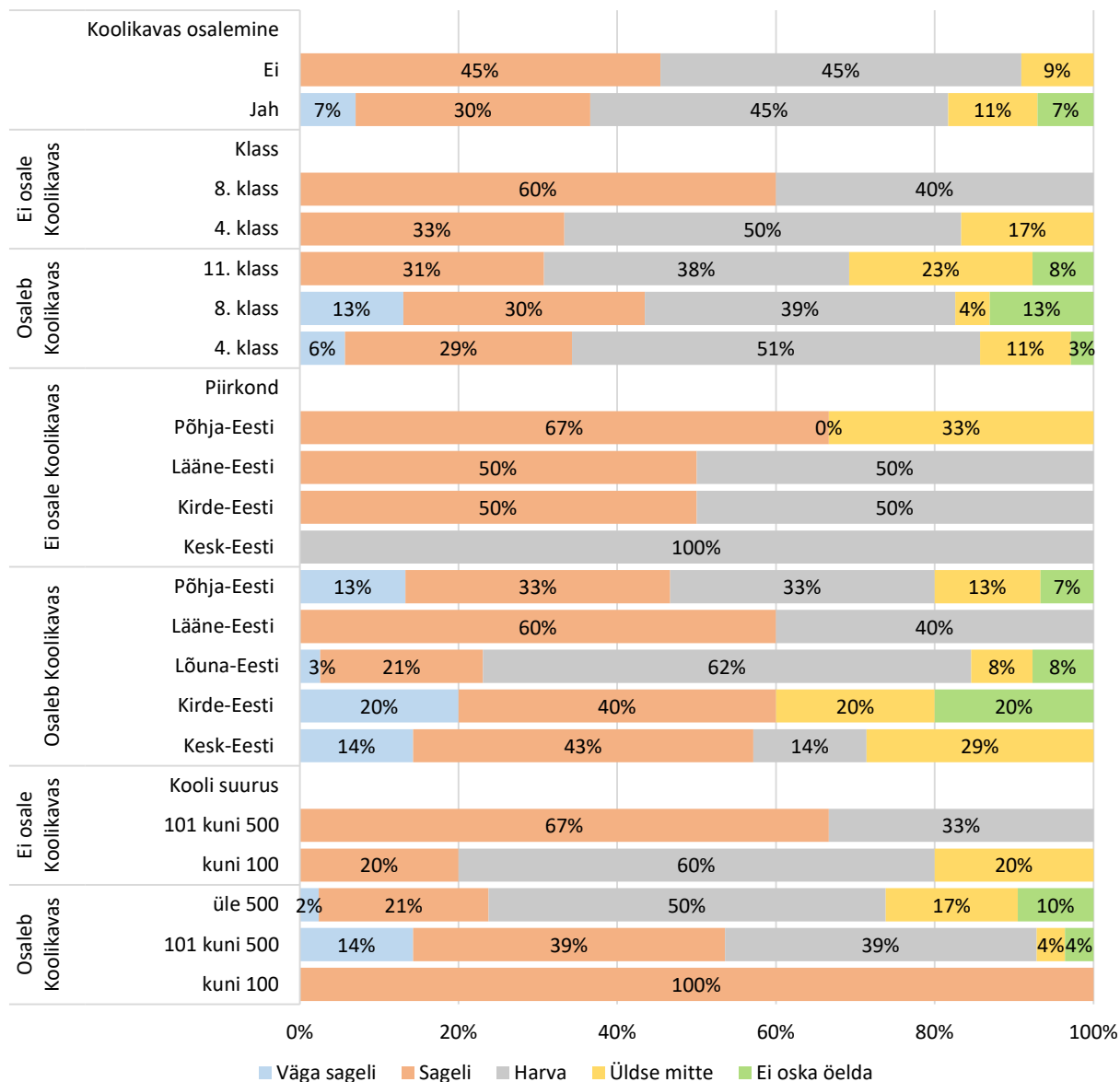
Tabel 10. Õpilaste piima joomise sagedus kodus lapsevanemate hinnangul

Sagedus	Kooli suurus					Piirkond										Klass					Koolikavas osalemine	
	Osaleb Koolikavas			Ei osale Koolikavas		Osaleb Koolikavas					Ei osale Koolikavas					Osaleb Koolikavas			Ei osale Koolikavas		Jah	Ei
	kuni 100	101 kuni 500	üle 500	kuni 100	101 kuni 500	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	Kesk-Eesti	Kirde-Eesti	Lõuna-Eesti	Lääne-Eesti	Põhja-Eesti	4. klass	8. klass	11. klass	4. klass	8. klass		
Iga päev	83%	60%	60%	67%	66%	66%	57%	62%	61%	58%	0%	72%	50%	100%	64%	62%	61%	53%	71%	62%	60%	66%
5-6 päeval nädalas	0%	14%	11%	0%	14%	13%	16%	10%	11%	14%	0%	11%	25%	0%	14%	12%	11%	19%	18%	10%	12%	13%
3-4 päeval nädalas	17%	11%	10%	0%	9%	8%	7%	6%	11%	12%	0%	11%	0%	0%	7%	12%	9%	10%	12%	5%	11%	8%
1-2 korda nädalas	0%	9%	10%	0%	0%	0%	12%	13%	10%	8%	0%	0%	0%	0%	0%	10%	8%	15%	0%	0%	10%	0%
Paar korda kuus	0%	1%	2%	33%	6%	8%	1%	2%	2%	2%	100%	0%	25%	0%	7%	1%	2%	0%	0%	14%	2%	8%
Ei söö/joo üldse	0%	4%	6%	0%	6%	5%	5%	6%	6%	7%	0%	6%	0%	0%	7%	4%	8%	2%	0%	10%	5%	5%
Ei oska öelda	0%	1%	0%	0%	0%	0%	0%	2%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	2%	0%	0%	0%	0%

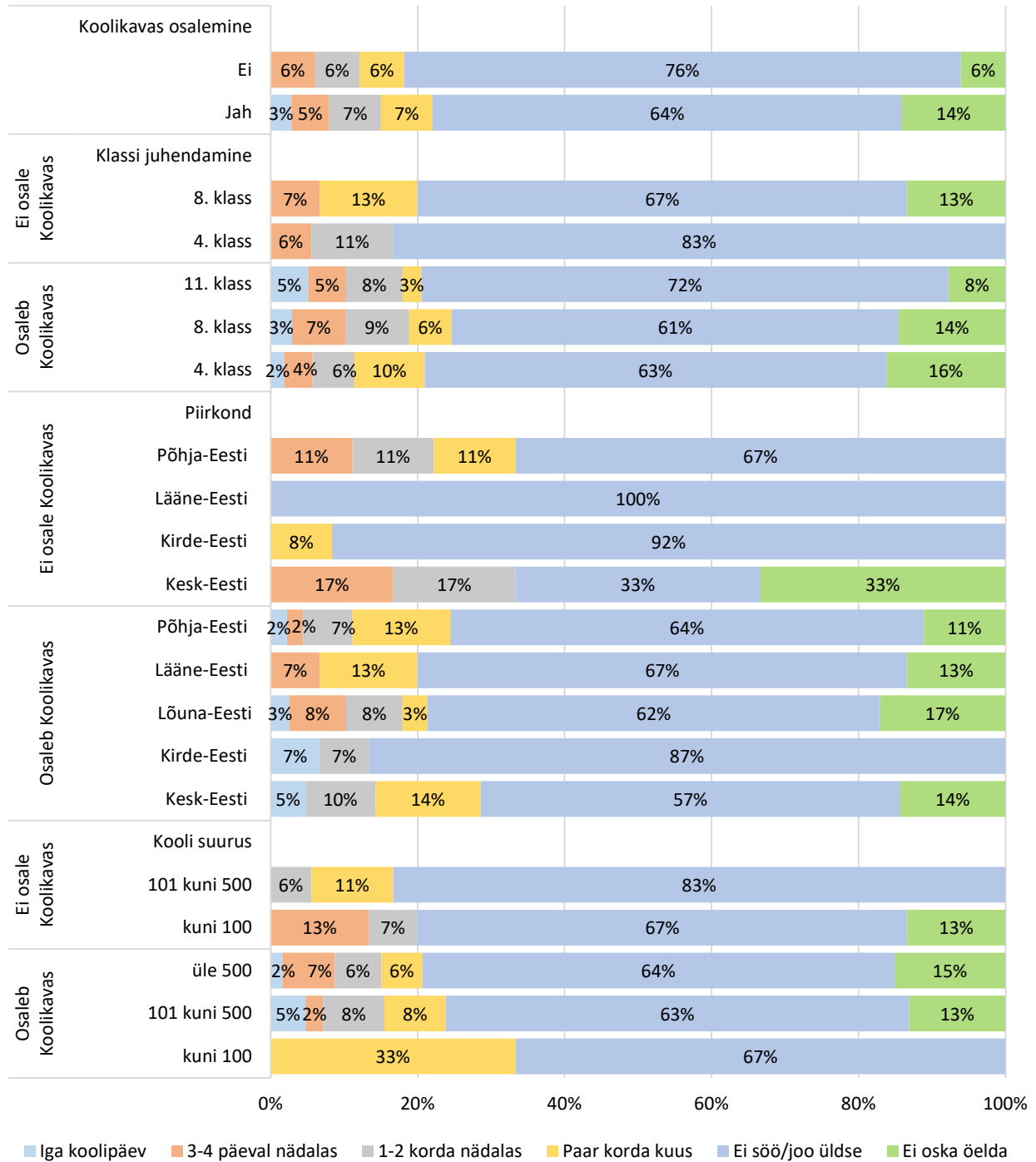
Tabel 11. Õpilaste koolis pakutud köögiviljade eelistused

Köögiviljad	Väga maitseb	Maitseb	Eriti ei maitse, aga söön ära	Ei maitse, ei söö	Söön ainult siis, kui see on keedetud, aurutatud või küpsetatud	Ma ei tea seda, pole proovinud
Kurk	70%	23%	2%	2%	0%	2%
Porgand	68%	25%	4%	2%	0%	1%
Paprika	56%	20%	8%	11%	1%	5%
Tomat	54%	24%	7%	9%	1%	4%
Herned	42%	28%	10%	10%	3%	6%
Lillkapsas	36%	28%	12%	14%	2%	7%
Kapsas (valge, punane)	30%	37%	15%	10%	1%	7%
Redis	27%	26%	19%	18%	1%	10%
Hiina kapsas	22%	33%	18%	8%	1%	17%
Spargelkapsas ehk brokoli	22%	20%	17%	25%	3%	13%
Leht- ja peasalat	20%	35%	18%	10%	1%	15%
Peet	16%	23%	22%	26%	4%	10%
Kaalikas	16%	24%	19%	22%	2%	17%
Lehtkapsas	16%	28%	20%	12%	1%	23%
Sibul	15%	22%	22%	25%	8%	8%
Nuikapsas	13%	16%	10%	16%	2%	43%
Oad	12%	15%	14%	33%	6%	19%
Rooskapsas	9%	12%	11%	22%	2%	45%
Kõrvits	8%	16%	18%	32%	4%	22%
Suvikõrvits, kabatšokk	7%	11%	14%	34%	4%	30%
Seller	7%	13%	17%	25%	4%	35%
Spargel	6%	6%	10%	25%	2%	51%
Naeris	5%	11%	14%	22%	2%	45%
Salatsigur	3%	4%	9%	18%	1%	64%
Juurseller	3%	6%	13%	25%	2%	51%
Baklažaan	1%	3%	8%	37%	2%	50%

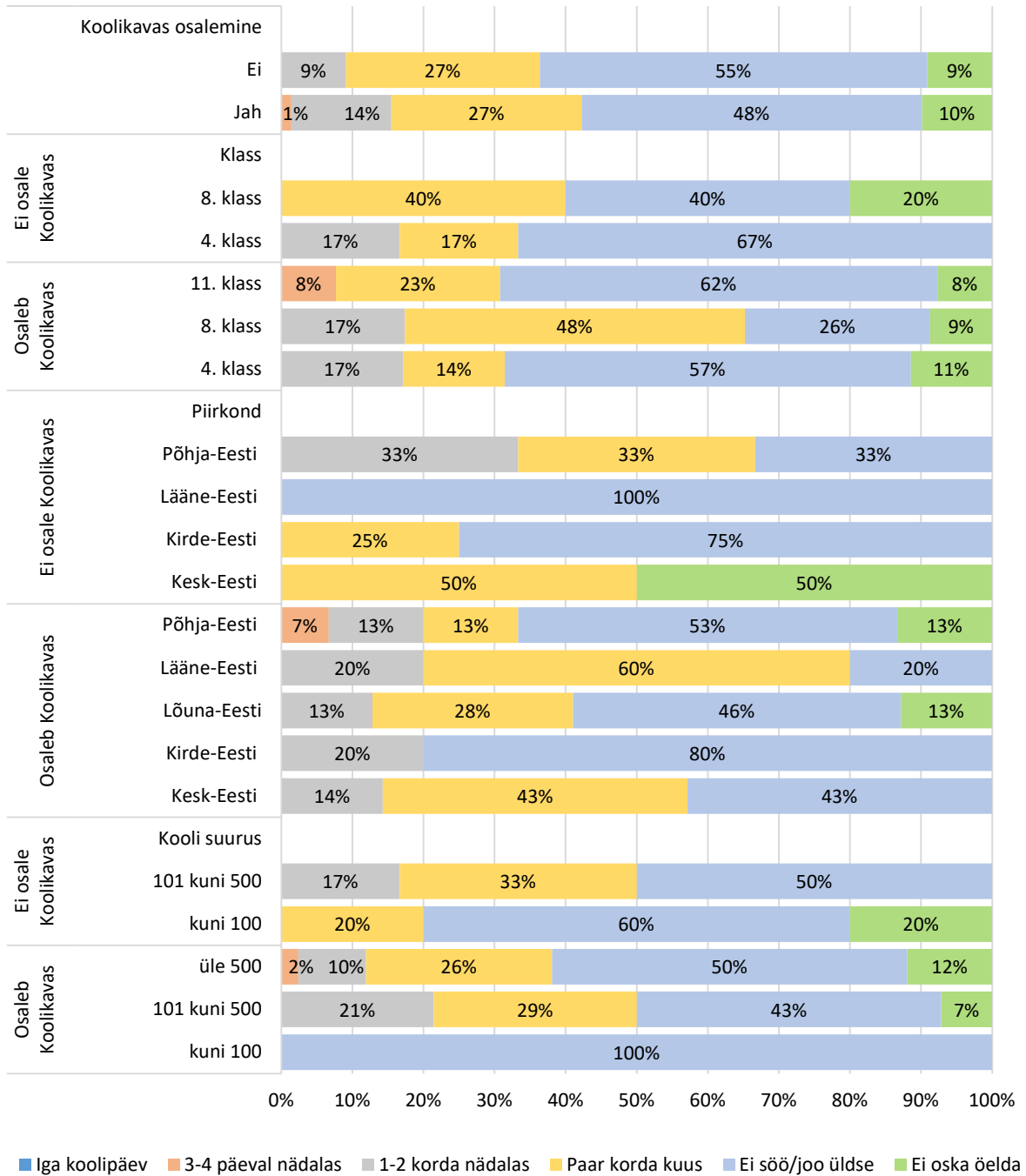
Joonis 8. Koolis jogurti pakkumise sagedus õpetajate hinnangul

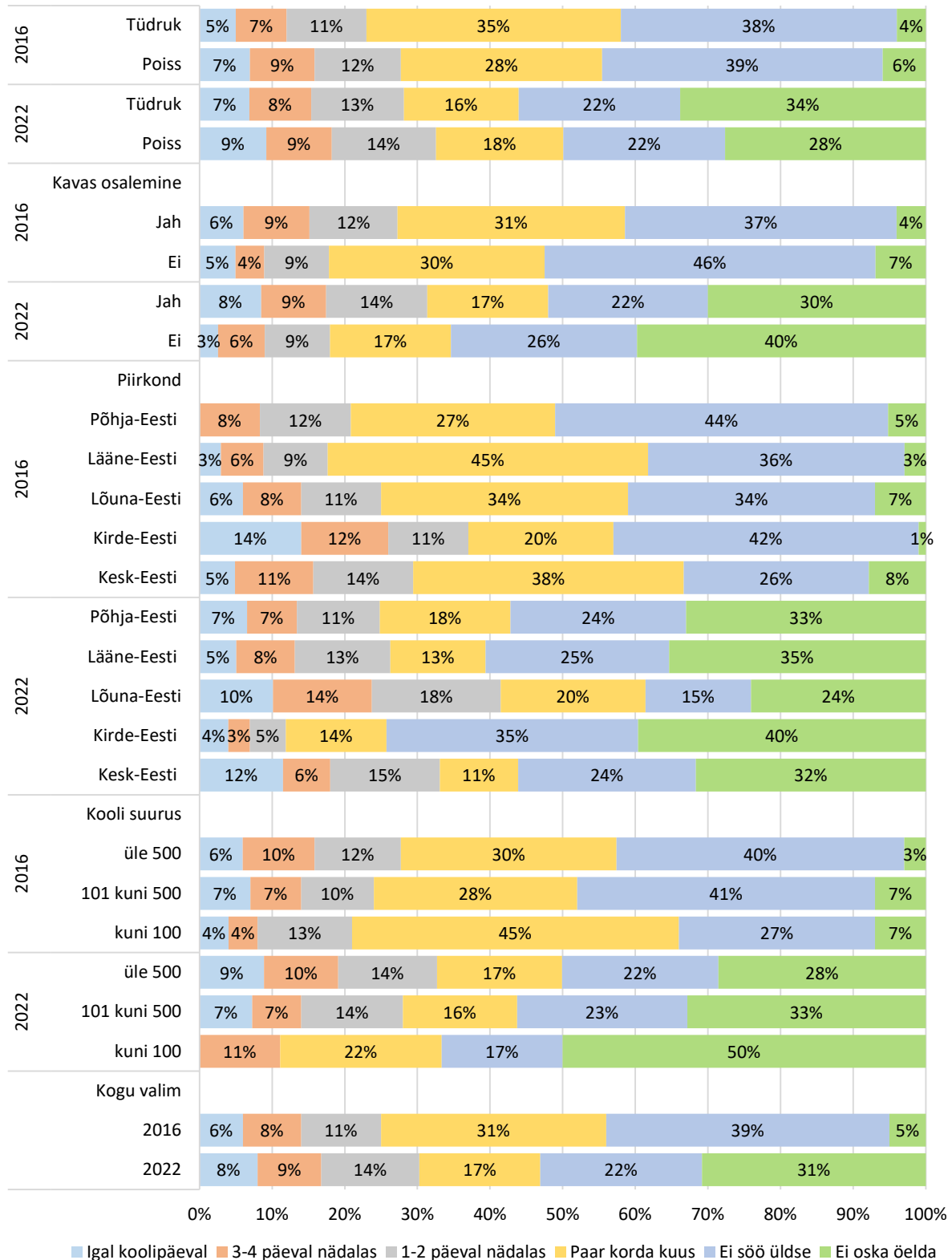
Joonis 9. Õpetajate hapendatud piimatoodete (keefir, hapupiim, pett) tarbimise sagedus koolis

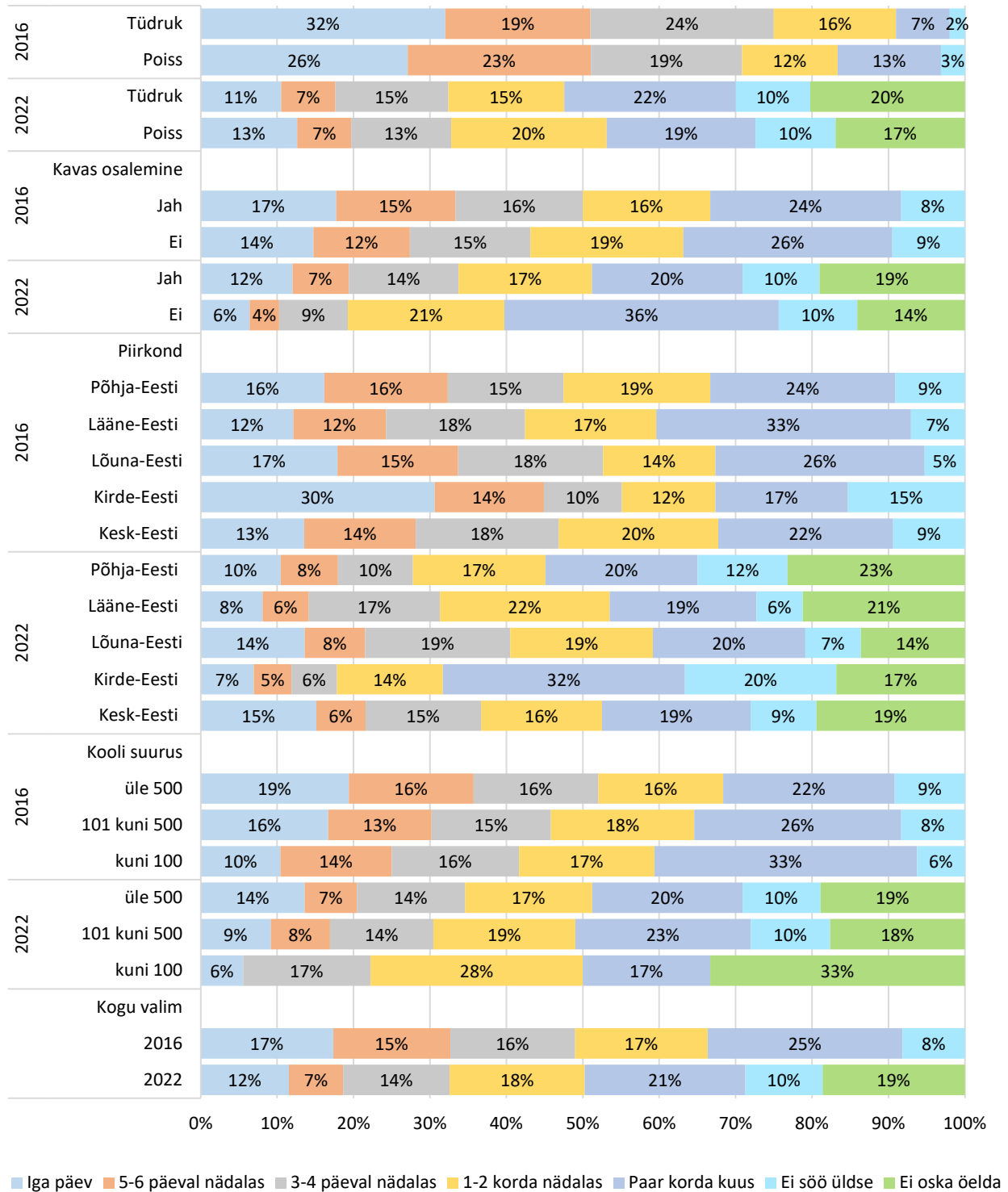
Joonis 10. Õpetajate jogurti tarbimise sagedus koolis

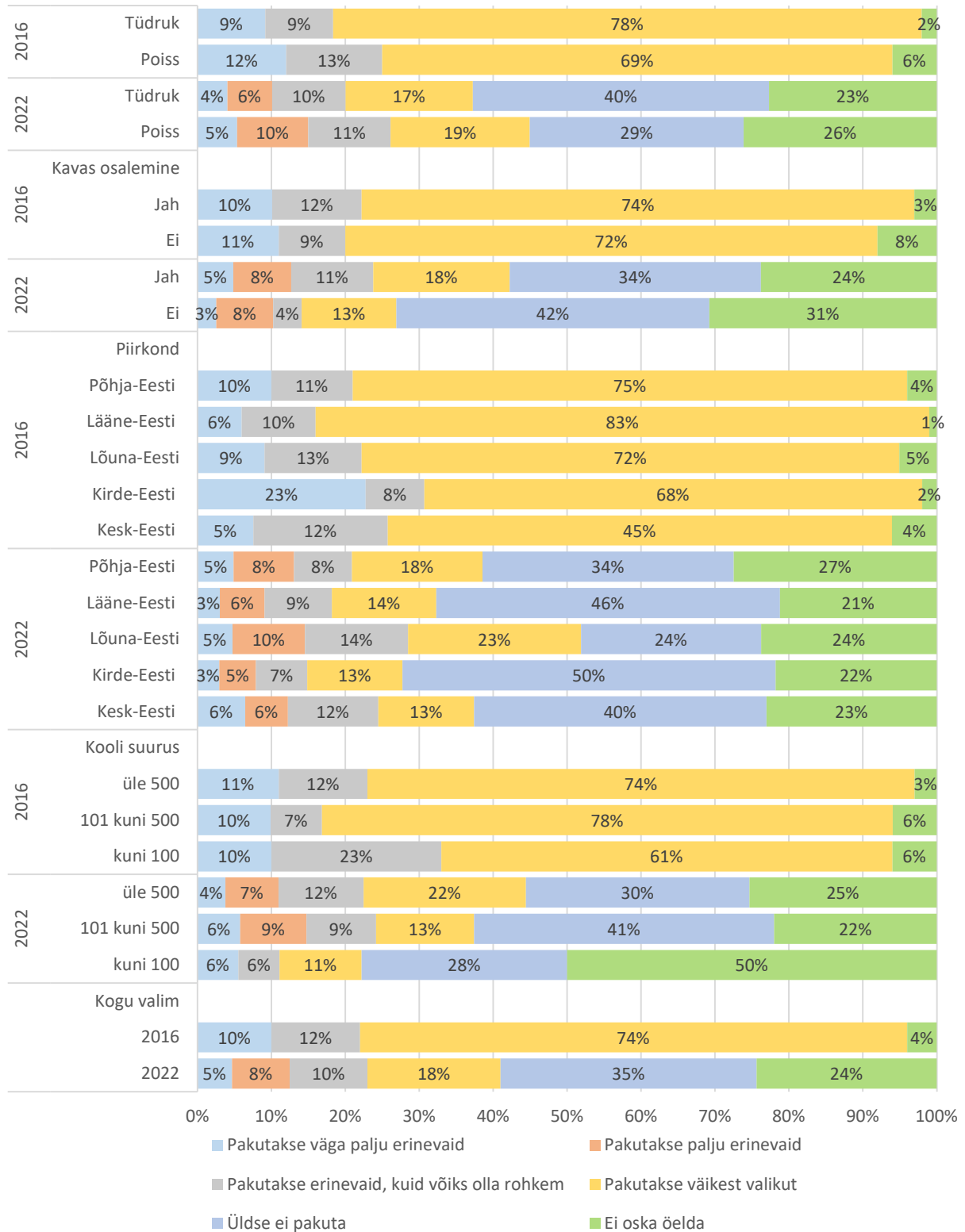
Joonis 11. Õpilaste marjade söömise sagedus koolis

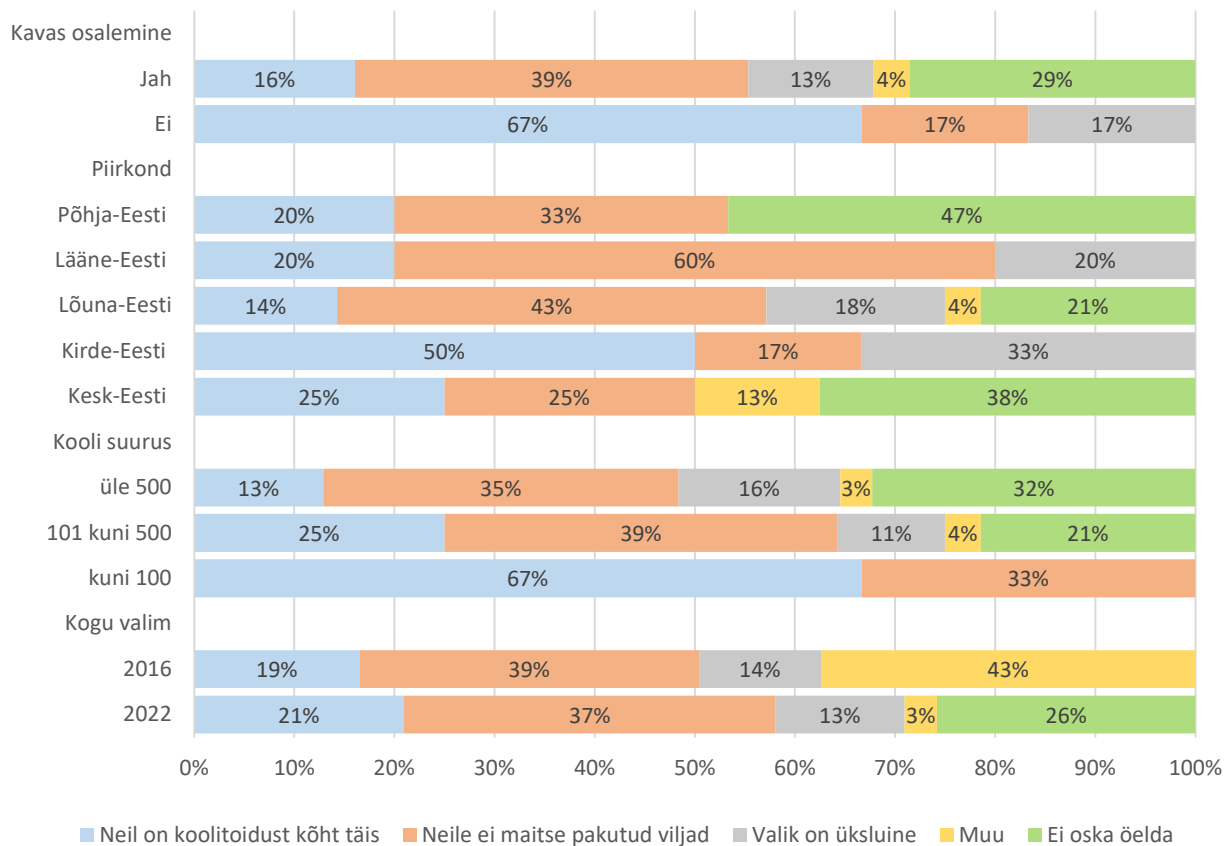
Joonis 12. Õpilaste marjade söömise sagedus kodus

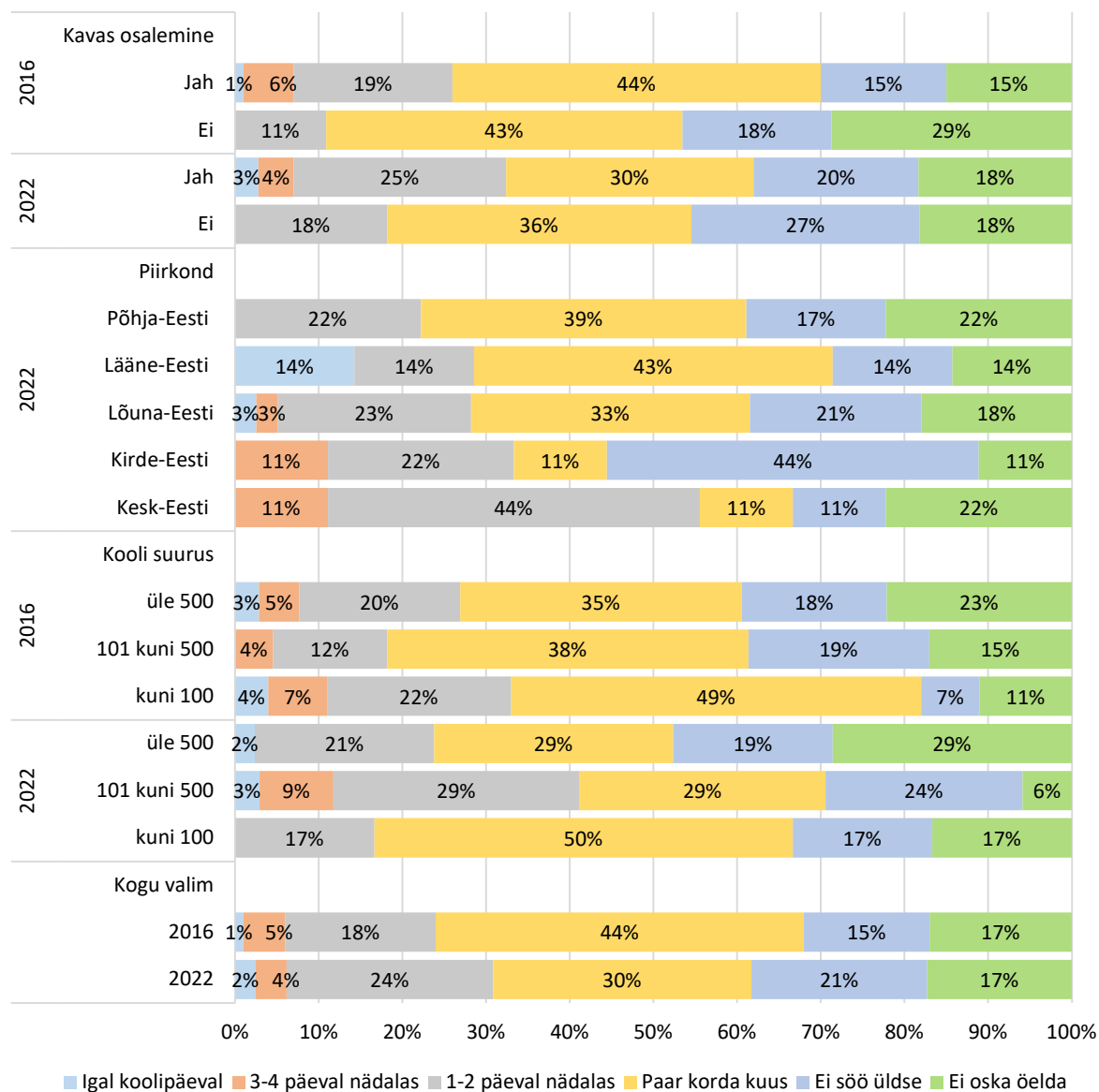
Joonis 13. Erinevate marjade pakkumine koolis õpilaste hinnangul

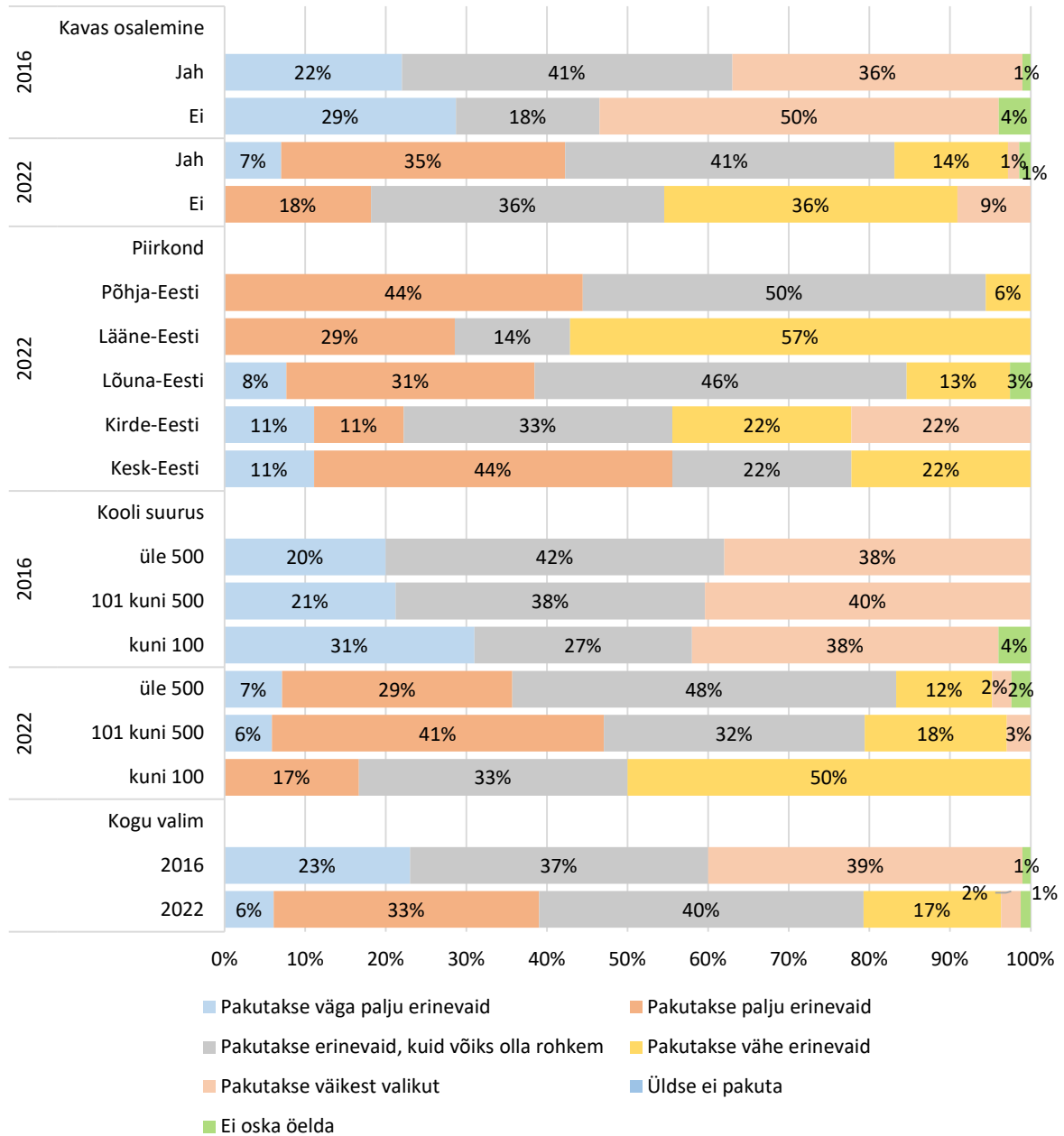
Joonis 14. Õpetajate hinnangul pakutud viljade järel jätmise põhjused õpilaste poolt

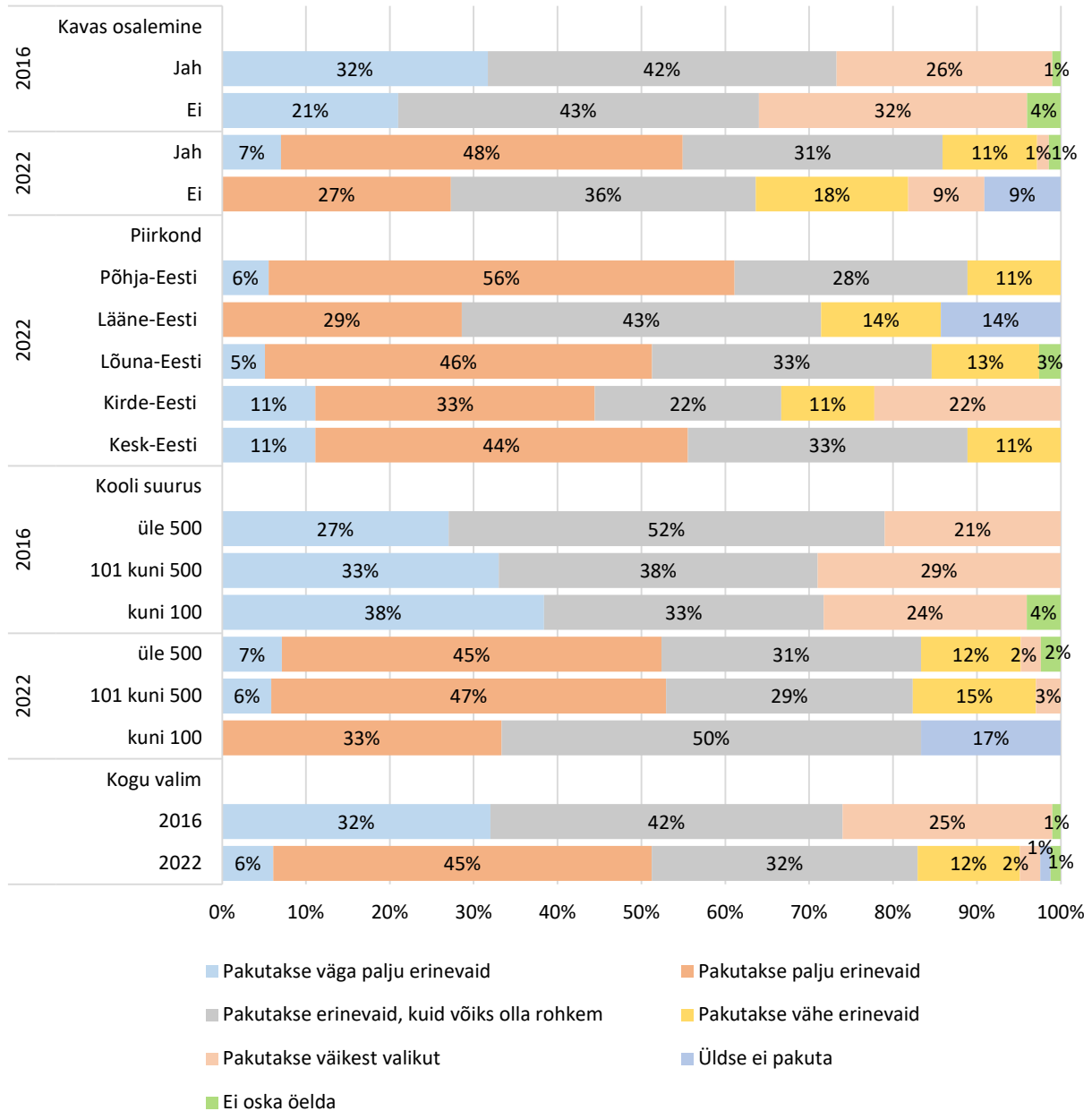
Joonis 15. Õpetajate marjade söömine koolis

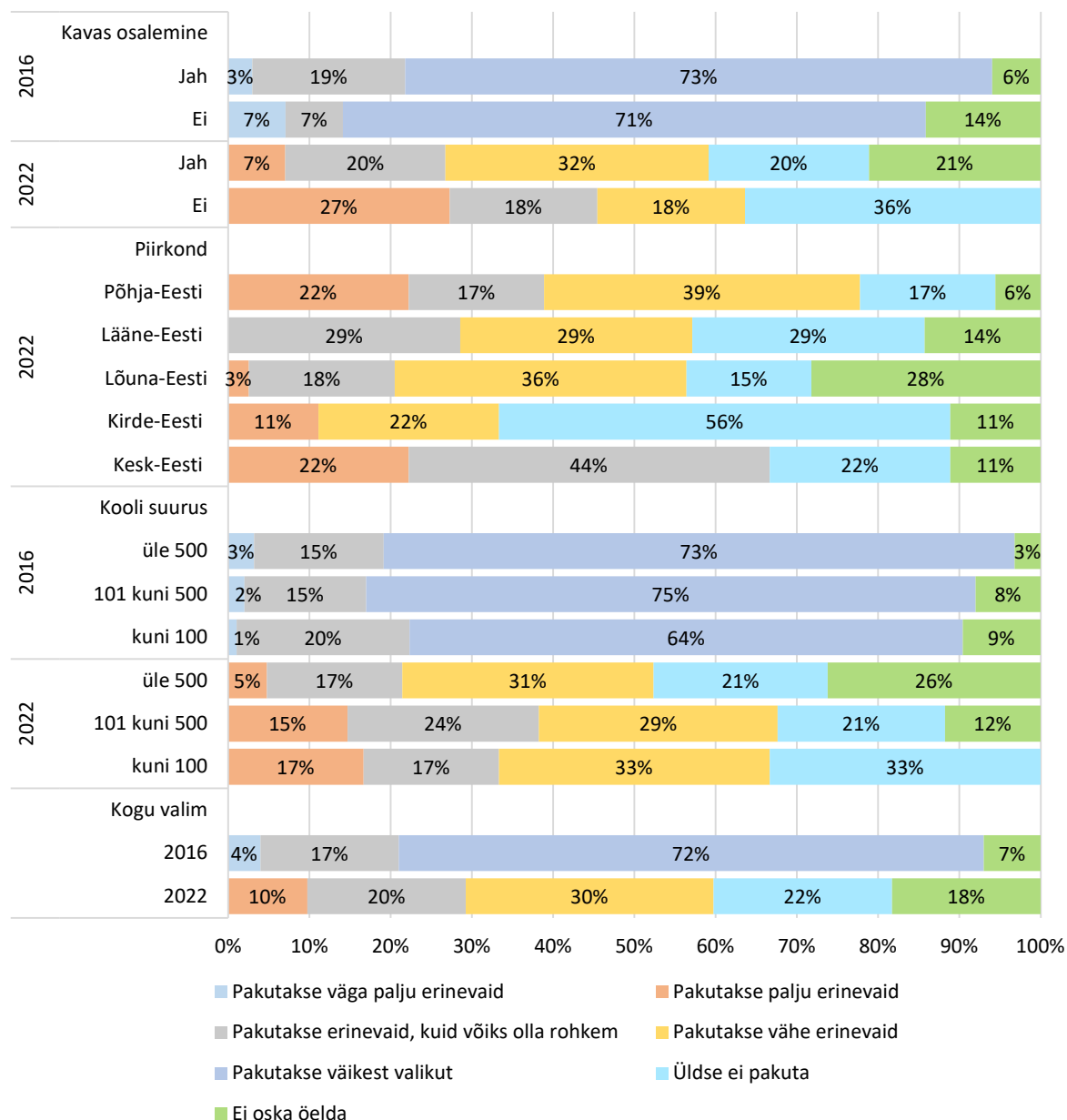
Joonis 16. Erinevate puuviljade pakkumine kooli õpetajate hinnangul

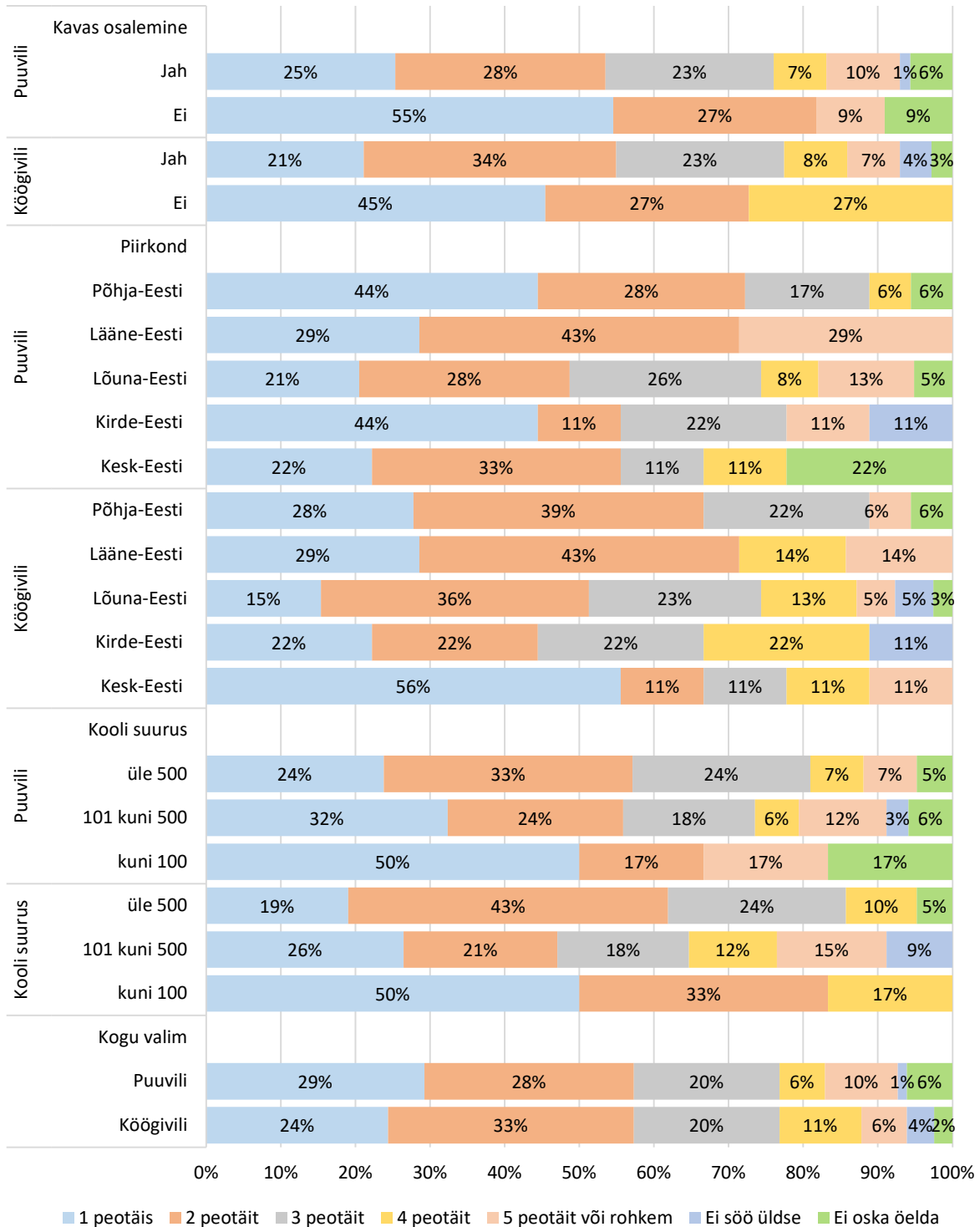
Joonis 17. Erinevate köögiviljade pakkumine kooli õpetajate hinnangul

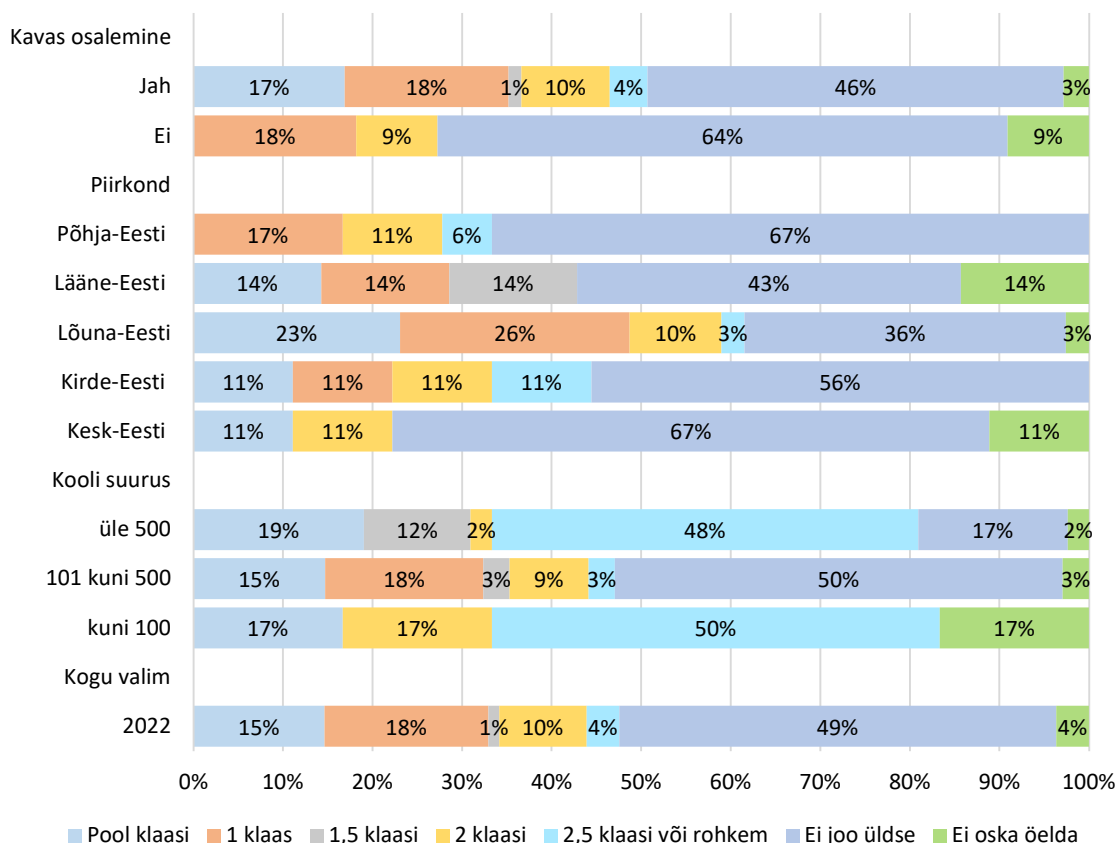
Joonis 18. Erinevate marjade pakkumine kooli õpetajate hinnangul

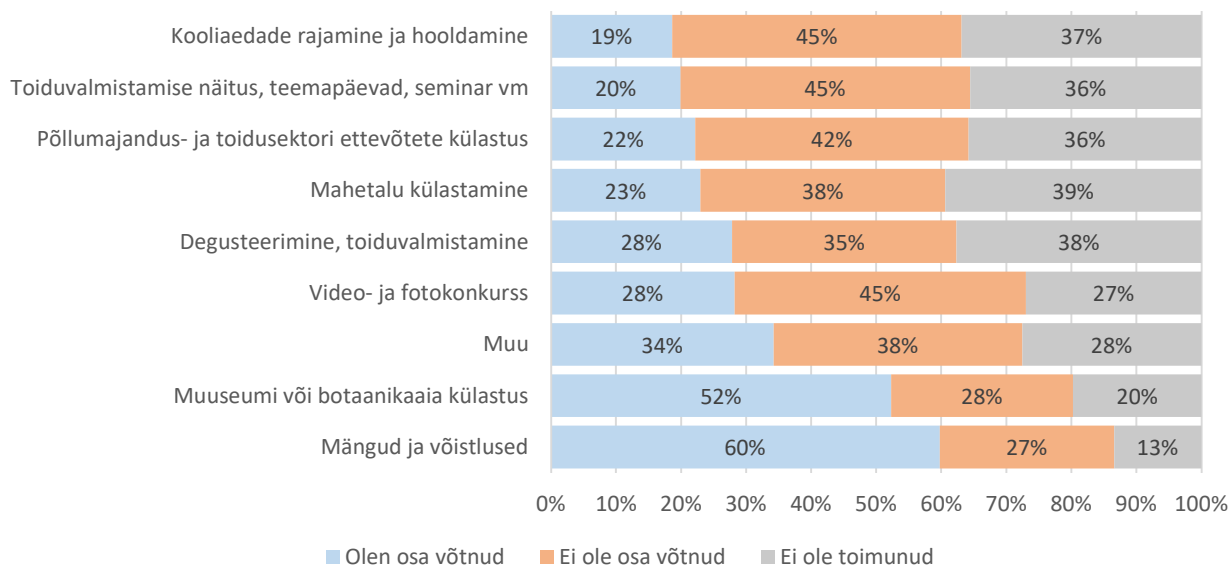
Joonis 19. Õpetajate puu- ja köögiviljade söömine

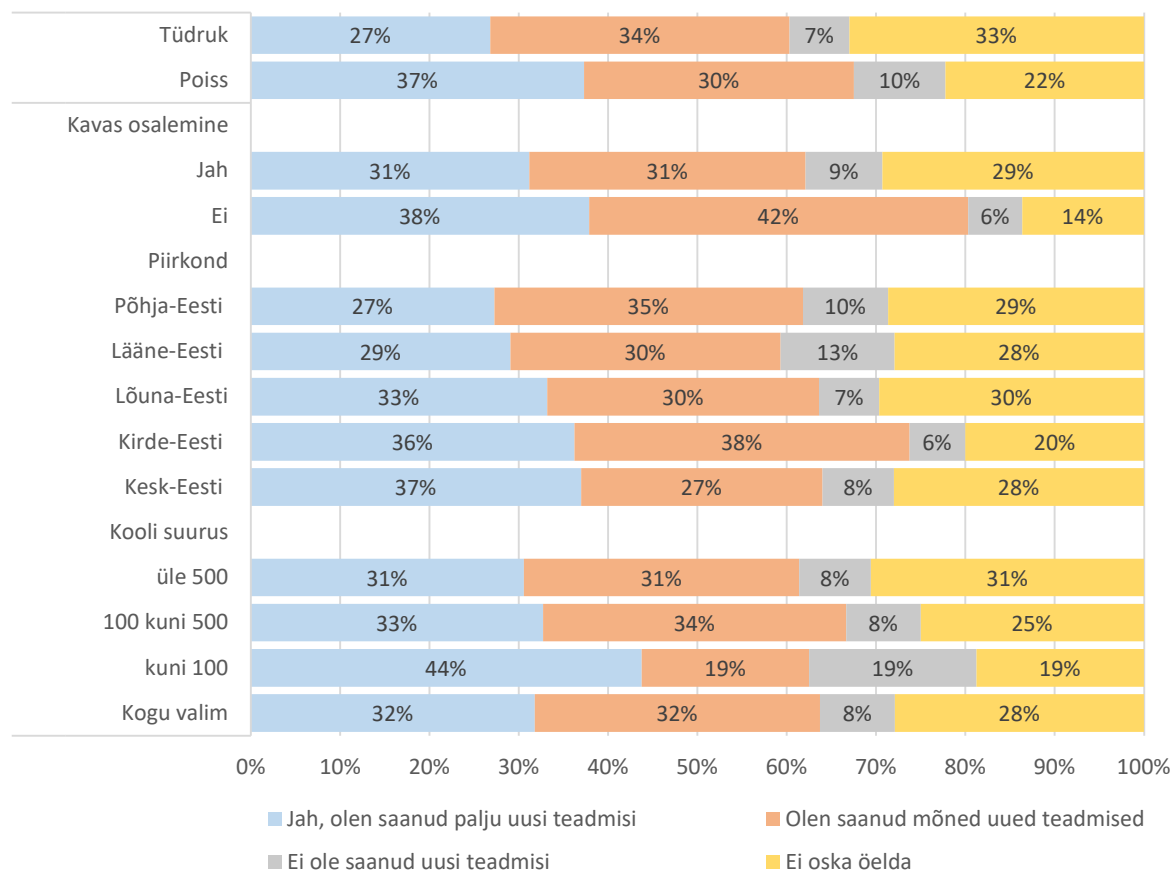
Joonis 20. Õpetajate mahla või mahlajoogi joomine

Joonis 21. Õpilaste osalemine erinevatel tegevustel kaasnevate haridusmeetmete raames

Joonis 22. Uute teadmiste saamine kaasnevate haridusmeetmete tegevustest õpilaste hinnangul

Lisa 5. Hinnatud koolide ja lasteaedade nimekiri

Nimi	Maakond	Liitumine koolikavaga
Risti Kool	Harjumaa	Ei
Kohtla-Järve Kesklinna Põhikool	Ida-Virumaa	Ei
Illuka Kool	Ida-Virumaa	Ei
Juurikaru Põhikool	Pärnumaa	Ei
Vana-Vigala Põhikool	Raplamaa	Ei
Jüri Gümnaasium	Harjumaa	Jah
Kuusalu Keskkool	Harjumaa	Jah
Loksa Gümnaasium	Harjumaa	Jah
Aegviidu Kool	Harjumaa	Jah
Tallinna Pae Gümnaasium	Tallinn	Jah
Tallinna Humanitaargümnaasium	Tallinn	Jah
Pelgulinna Gümnaasium	Tallinn	Jah
Tallinna 32. Keskkool	Tallinn	Jah
Tallinna Nõmme Gümnaasium	Tallinn	Jah
Sakala Eragümnaasium	Tallinn	Jah
Kärdla Põhikool	Hiiumaa	Jah
Uuemõisa Lasteaed-Algkool	Läänemaa	Jah
Pärnu Raeküla Kool	Pärnumaa	Jah
Tori Põhikool	Pärnumaa	Jah
Kadrina Keskkool	Lääne-Virumaa	Jah
Rakvere Eragümnaasium	Lääne-Virumaa	Jah
Imavere Kool	Järvamaa	Jah
Retla-Kabala Kool	Järvamaa	Jah
Koeru Keskkool	Järvamaa	Jah
Rapla Kesklinna Kool	Raplamaa	Jah
Märjamaa Gümnaasium	Raplamaa	Jah
Narva Eesti Gümnaasium	Ida-Virumaa	Jah
Toila Gümnaasium	Ida-Virumaa	Jah
Narva Soldino Gümnaasium	Ida-Virumaa	Jah
Ilmatsalu Põhikool	Tartumaa	Jah
Konguta Kool	Tartumaa	Jah
Ülenurme Gümnaasium	Tartumaa	Jah
Miina Härma Gümnaasium	Tartumaa	Jah
Põltsamaa Ühisgümnaasium	Jõgevamaa	Jah
Kanepi Gümnaasium	Põlvamaa	Jah
Põlva Kool	Põlvamaa	Jah
Värska Gümnaasium	Võrumaa	Jah
Antsla Gümnaasium	Võrumaa	Jah
Abja Gümnaasium	Viljandimaa	Jah
Tõrva Gümnaasium	Valgamaa	Jah